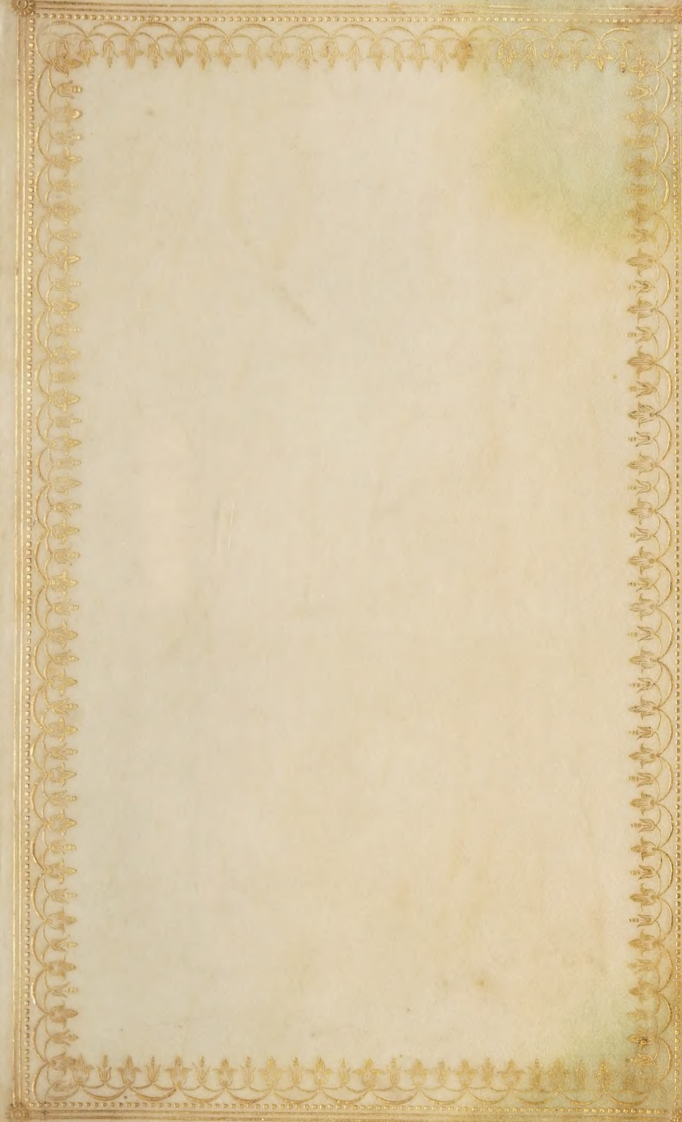
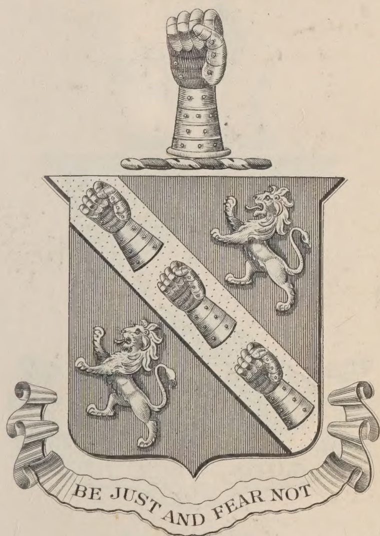

Arthur Dalrymple.

BE JUST AND FEAR NOT

IETS
VOOR ALLEN,

Zynde een

VERHANDELING

en

VERBEELDING

Van allerhande

STANDEN, STUDIEN, KONSTEN, WEETENSCHAPPEN, HANDWERKEN enz.

Waar in derzelver Oorſpronk, Opkomſt, Aart, Eigenſchappen, Deugden en Ondeugden op een Geeſtige wyze beſchreven worden.

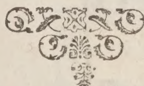
t'Zamen geſtelt en doorgaans met vreemde geſchiedeniſſen, Zinryke Zinnebeelden, en Zeldzame gedachten doormengt.

Door den beruchten Pater

ABRAHAM van St. CLARA.

Uit het Hoogduitſch in 't Nederduitſch vertaald.

VIERDE DEEL.

t'AMSTERDAM,
By JAN ROMAN Junior, Boekverkooper
in de Kalverſtraat, 1745.

REGISTER

Van alle Staat - Ampt - en Ambachts- Perſoonen, welker werk in dit Vierde Deel *verhandelt, en in Printverbeeldingen vertoont is.*

DE ARCHITECT OF BOUWMEESTER.

Men moet voor af den buidel meten,
En dan den grond tot een gebouw;
Want by die 't eerſte komt vergeten,
Heeft van zyn BOUWEN *baaſt berouw:*
Doch daar het Geld gebrek kan ſtoppen:
Komt eindlyk toch de dood aankloppen.

B Valdien tot eenige handtering veelerley wetenſchappen, ſcherpzinnige gedachten, en nauwkeurige overlegging behoord, zo word zulks boven al by de *Architecture* of Bouwkunde vereiſcht. Want een goed Bouwmeeſter dient voor eerſt een Teckenaar te zyn, die zyne gedachten, van een gebouw geformeert, op het papier ontwerpen, en wel aftekenen kan. Ten anderen dient hy een Landmeeter te zyn, welke alles, wat tot die kunſt behoort, wel verſtaat. Ten derden moet hy de *Perſpectief* of doorzichtkunde grondig verſtaan. Ten vierden moet hy een Reekenmeeſter zyn, die alles op het zekerſte weet uit te rekenen. Ten vyfden een Hiſtoriekundige, wyl de beſte Sieraden, *Statuen*, *Colommen*, *Portalen*, enz. hunnen grond in de Oudheid hebben. Ten zesden een *Medicus* of Geneesheer, die een gezonde en welgelegene plaats tot een gebouw weet uit te kiezen. En eindelyk ten zevenden een Rechtsgeleerde, die de gewoonten en handveſten des Lands kundig is, by voorbeeld hoe hoog en diep hy bouwen mag, waar de Venſters en Deuren geplaatſt, waar niet geplaatſt mogen worden, op dat hy daar door tuſſchen Buuren geen verderffelyke Proceſſen veroorzake, en alzo ſomwylen het gemaakte weder afbreken, of geheel te niet doen moet.

Doch een billyk en rechtſchapen gebouw moet een welgemaakt Menſch met zyne volkomen Ledematen zonder gebrek verbeelden. De Poort of Deur moet juiſt in 't midden, als de mond in 't midden des hoofds, ſtaan, en de Venſters van een

een Huis moeten de Menschelyke oogen verbeelden, welke ter rechter en flinker zyde in een gelyke evenredigheid moeten afgedeelt worden. De Trappen, welke de handen en voeten van een gebouw verbeelden moeten ter zyden staan, wyd, ruim, licht en niet te hoog zyn, de Voorhuizen, Keukens en Kelders luchtig, en helder, en de Kamers recht tegen over malkanderen geschikt zyn.

De Romeinen plachten oudtyts grote pracht met de Deuren van hunne Huizen te maken, wyl zy onnoemelyke kosten daar aan verspilden. Ja zy maakten dezelve zomtyds geheel van koper of Metael, versierd met veel zonderlinge Historien, of merkwaardige Heldendaden, en Veldslagen.

Doch geen Romeinsch Paleis heeft ooit zo veel Deuren gehadt, als het *Escuriaal*, of Klooster van *S. Laurens* in Spanje, wyl 'er 1400. in het zelve geteld worden. (*Happelius* zegt zelf in zyne Waereldbeschryving p. 3. l. 5. c 8. 14000. Maar ik geloof dat het een fout is van den Boekdrukker, die 'er een *Nuletje* te veel achter gezet heeft) en tot alle deze Deuren heeft men zeven hondert pond sleutels van noden. Dit voortreffelyk gebouw is gesticht door *Philips* den II. om zyne geloften te vervullen, en zeven mylen van *Madrid* gelegen. Want hy, hebbende de *Fransche* stad *Quintin* belegerd, en ziende dat dezelve niet wel veroverd konde worden, ten ware de Kerk van *St. Laurens* wierd weggeschoten, heeft met verlof zyns Biegtvaders dezelve vernielt met het grof geschut, en beloofd eene andere ter Eeren van den *H. Laurens* te laten bouwen.

A 2 Wel

Welke gelofte hy dan ook Koninglyk heeft nagekomen, en by het Dorp *Escuriaal* dit voorgemelde Klooster en de Kerk laten bouwen, ook zelf den eersten steen daar toe gelegt, alhoewel dezelve eerst na 27 jaren volbouwt zyn, na dat ze wel twee hondert Tonnen Gouds, of twintig *Millioenen* gekost hadden. Men teld 'er elf duizend Vensters aan, en op alle vier hoeken van dit prachtig gebouw staat een grote en sierlyke Tooren. Tegen over het Portaal der Kerke ziet men zes Koningen van Israel in Marmer overheerlyk uitgehouwen, namentlyk *Josaphat* met eene Heirbyl; *Ezechias* met eene Schip; *David* met eene Harpe; *Salomon* met een Boek; *Josias* met een Papier, en *Manasse* met een Cirkel in de hand. Naar het grote Altaar klimt men met rode Marmere Trappen opwaarts, en het zelve is met zestien Zuilen van *Jaspes* versierd, die tot aan het verwulfzel van het dak reiken. De Tabernakel is ook prachtig, en groot, rustende op acht helder blinkende *Jaspes*-Zuilen.

Aan deze Kerk liet *Philippus* de IV. noch eene *Capelle*, tot eene begraafplaats der Koningen en Koninginnen van *Spanje*, bouwen, welke men *Phanteon* noemt, wyl ze de gedaante van het *Phanteon* te *Rome* heeft. Deze is 35. voeten lang, en 38. hoog; ook van alom met zwart Marmer bekleed, en daar in zyn 26 Grafsteden van zwart Marmer, om zo veel lichamen aldaar te kunnen byzetten. Doch wyl'er geen Koningen of Koninginnen in begraven worden, dan die der Kroon met Erven hebben voorzien, zyn 'er tot heden noch geen andere in begraven, dan ter rechter zyde de vier Koningen: *Carel* de V. *Philips* de II. *Philips* de

III.

de III. en *Philips* de IV. aan de linker zyde ziet men de Graffteden der Keizerin *Izabella* van Portugal, de Koningin *Anna*, vierde Gemalin van *Philips* den II. Donna *Margaretha*, Gemalin van *Philips* den III. en *Elizabeth* van Vrankryk, Dochter van *Hendrik* den Groten, en eerfte Gemalin van *Philips* den IV.

Doch wie anderszints kunftige en prachtige gebouwen en Paleizen zo wel *Antiq.* als *Modern*, wil zien, moet dezelve voornamentlyk in *Rome* zoeken. Onderwelken aldaar de *St. Pieters* Kerk als een der fchoonfte, grootfte en prachtigfte van gantfch *Europa* geroemt word. Zy is als een Kruis gebouwt, hebbende acht hondert en veertig geometrifche voeten in de lengte, en zeven hondert vyf en twintig in de breedte; hare hoogte is driehondert voeten, en haren omtrek tweeduizend vier hondert en vyf en zeftig. Hare gewelfzels zyn vergult, en zy is met Lood en verguld koper gedekt. Het gantfche gebouw is zo wel uitwendig als inwendig met Marmer overtogen, ook met grote Marmerfteene gevloerd, en met meer dan hondert Pylaren verfierd, welke de oude Keizers als Buit uit *Azië* gebracht hebben, waar onder 'er twaalf van wit Marmer zyn, die *Vefpafianus* te Jerufalem uit den Tempel Salomons heeft laten nemen. Men zegt dat dit gebouw over de 43 *Milioenen* Gelds gekoft, en dat twintig Pauzen daar aan hebben laten werken. Dus wil ook die voorname Kerk van Londen, welke den Naam van *St Paulus* draagd, deze *St. Pieters* Kerk van Rome niet toegeven. Ja zelf eenigen beweeren, dat ze in grote, breedte, hoogte en Bouwkunft die van *Romen* noch overtreffe.

Zy wierd wel nevens negen en negentig andere Kerken, en dertien duizend en een honderd Huizen, door den verschrikkelyken brand, welke op den 2. Septemb. A°. 1666 te *Londen* in een Bakkers Huis aan kwam, en vier gantsche dagen geduurd heeft, van de alverslindbre vlamme vernield en verwoest: echter is ze naderhand des te prachtiger herbouwt, waar aan vyf hondert Arbeidslieden zonder verzuim gewerkt hebben.

Insgelyks word van alle Reizigers het prachtige Raadhuis der stad Amsterdam als een wonderbaarlyk en meer dan Koningklyk gebouw opgegeven. Wy zullen het zelve, als genoegzaam bekend zynde, hier niet beschryven, en maar alleen zeggen, dat men verzekert, dat het zelve over de veertig Tonnen Gouds gekost hebbe.

Wie dienvolgens de kunst der Bouwmeesters zien wil, behoeft niet lang meer by den ouderdom te vragen, hoe dat 'er de kostbare Tempel van *Diana* te *Ephesen*, het prachtig Graf van den Koning *Mausolus*, de onbehoudene *Colossus* van *Rhodes*, het beeld van *Jupiter Olymphia*, het Paleis van Koning *Cyrus* en andere diergelyke wonderwerken uit gezien hebben; maar tegenwoordig hebben de Bouwmeesters in *Italie*, *Vrankryk*, *Engeland*, *Holland* en *Duitschland* door hunne aanzienlyke Paleizen, Toorens, Kerken, Bruggen, Poorten, enz. insgelyks een' onsterfelyken roem verworven, en hunne gedachtenis genoegzaam onder de Nakomelingen gesticht. En om 'er maar weinige van op te noemen, zo roemt de Brug, te *Florence* over de *Arno* gebouwt, welke

ke aan elke zyde twee en twintig Winkelhuizen heeft, die jaarlyks veel geld aan de ſtad opbrengen, noch haren Bouwmeeſters *Angelo Saddi*. *Napels* heeft zynen ongelukkigen *Cæſarini* noch niet vergeten, welke in Razerny ſtierf, om dat hy de gehoopte beloning voor zyn *Tractaat* over den *Vitruvius* niet verkreeg. Dus heeft ook *Bramante*, een Diſcipel van dees *Cæſarini*, zich door zyne Bouwkunde, inzonderheid door den Bouw van de *St. Pieters* Kerk te *Rome*, in zulk een hoogachting gebracht, dat ook zyn ontzielde Lichaam in deze Kerk prachtig begraven wierd. Insgelyks word *Pieter Carels* wegen den heerlyken Bouw der ſteenebrug te *Nurenberg*, in de Hiſtorieboeken geroemt. Niet minder heeft *Michiel Angelo Bounarotti*, door het voorzetten van den Bouw van *St. Pieters* Kerk te *Rome*, en door het *inventeren* van het *Capitool* aldaar, een heerlyken roem verworven. Dus roemen ook noch de werken te *Fontainebleau* haren Meeſter. En wie zal den Stevens-Tooren te *Weenen*, den Munter te *Straatsburg*, den Dom te *Maagdeburg*, de Brug te *Londen*, en den Weſter-Tooren te *Amſterdam*, niet voor Meeſterſtukken der Bouwkunſt houden?

Doch op het Eyland *Madagascar* zyn langwylige Bouwmeeſters. Deze Lieden die men *Rohandriaces* noemt, Bouwen wel vier jaren lang over een huis, dat maar 4 Vademen breed, en 9. lang is, met vertrekken van één manshoogte. De wanden zyn van planken 2 duimen dik, en derdehalven voet hoog van den grond, met zes lage Deuren, waar van 'er twee voor, twee achter, en twee op de zyden zyn gemaakt,

doch altemaal zo laag, dat men zonder bukken daar in niet komen kan. Het dak beſtaat of uit bladeren, die met de Schorſche van zekere bomen te ſamen gevoegt worden, of uit planken, die kunſtig geſneden en bewerkt zyn. Andere bedekken ook wel hunne huizen met gras of Riedt. Echter brengen zy, als gezegt is, zo langen tyd daermede toe, en wel alleenlyk daarom, wyl zy by hunne Prieſteren of Planeetlezeren alleen de gelukkige dagen en uuren laten uitkippen, op welken zy het hout kappen, aan het gebouw werken, en het zelve onder dak mogen brengen. Naderhand als het huis vaardig is, wagten zy noch naar een gelukkigen dag, om het zelve met grote pracht in te wyen. Ten welken einde de Huisheer, als hy een voornaam Man is, alle zyne onderdanen te zamen, en zyne vrienden en magen zulks laat aanzeggen, welke alsdan niet met ledige handen, maar met vereeringen van veelerley Huisraadt en Vrugten verſchynen. De voornaamſten gaan driemaal rondtom het huis, en roepen, wanneer zy ter deure ingaan, met luider ſtemme: *Heer, wy Wenſchen u geluk en welzyn!* te gelyk met den voet op de aarde ſtampende. Waar op de Bezitter antwoord: *Dat zelve wenſch ik u ook.* Eindelyk deeld de Huysheer eenig Zuiker-Ried onder zyne gaſten uit. Op den volgenden dag verſchynt 'er een voornaam *Roſandriam* in ſierlyke kleding, met een Riem kruiswyze over zyne borſt gebonden, en na dat hy het Huis driemaal rondtom heeft gegaan, ſnyd hy twaalf Oſſen, welke naaſtmalkanderen op der aarde vaſtgebonden leggen, de keel af, maakt vervolgens vuur, en zengt het hair van deze

deze beeſten af; waar op hy dezelve aan ſtukken kapt, en ze aan de tegenwoordig zynde menſchen uitdeeld.

De beſte Bouwmeeſter is hy, welke de aarde met den Hemel wel afmeet, naaukeurig op het toekomende ziet; voorts als een goed Chriſten narekent, of het lyden dezes tyds by de eeuwige heerlykheid te vergelyken zy; de Voorbeelden der ouden, die op Godt betrouwt hebben, onderzoekt en kennen leerd; in de betrachting des doods, als de beſte Philoſophie, vlytig ſtudeert; den grond van zyn geluk niet in de verdwynende en kort durende wellusten, maar in een Godtzaligen wandel zoekt, en het Koninglyk gebodt der Liefde verſtaat, ook het zelve met allen ernſt poogt na te komen. Doch gy Ryken, die gy ſchone Paleizen en Huizen bewoont, ook anderszints in alderhande overvloed leeft, moet deswegens niet hoogmoedig worden, maar altoos beducht zyn, dat het mogelyk een kort Vaſten-Avonds leven zy, op 't welke een lange Vaſten en Martelweeken volgen kunnen; gelyk *Job* van zich zelven zegt: *Antequam Comedam Suspiro.* Zo dikmaals als ik ter Tafel ga, zucht ik, vóór dat ik begin te eeten. Dus hebt gy ook oorzaak te zuchten, zo dikmaals als gy ter tafel gaat, wanneer gy bedenkt, hoe veel duizend Chriſtenen dat 'er zyn, die Godt mogelyk aangenamer zyn dan gy, en echter op dien tyd wel gebrek aan voedzel hebben; daar gy, als een groter Zondaar dan zy, nochtans groten overvloed aan alles hebt: Zuchten moet gy, wanneer gy bedenkt, of gy niet mogelyk veeler arme lieden moeite, arbeid, zweet en bloed tevens met

uwe ſpyzen opeetet: Zuchten moet gy, wanneer gy bedenkt, dat gy hier op aarde, als in een Herberg teert, alwaar gy, hoe beter en rykelyker dat 'er opgediſcht word, naderhand zulks des te duurder betalen moet; en dit moet u noch veel meer doen zuchten, wanneer gy bedenkt, dat Chriſtus, de mond der waarheid, met zulke verſchrikkelyke dreigmenten tot u zegt: *Væ vobis divitibus! qui habetus Conſolationem veſtam: Væ vobis! qui ſaturarti eſtis, quia eſurietis. Væ vobis! qui ridetis nunc, quia lugebitis & ſlebitis.* Dat is: wee u, gy ryken, die gy uwe vreugde en luſt naar believen hebt. Wee u, die gy tegenwoordig zat zyt; want daar zal een tyd komen, dat gy zult honger lyden; Wee u, die gy tegenwoordig lacht, en vrolyk zyt, want daer zal een tyd komen van weenen en treuren. enz. Byaldien nu een bloot menſch deze dreigementen tegen u uitſprak, mocht gy dezelve in den wind ſlaan; maar wyl de Zone Godts, de onfeilbare waarheid zelfs, dit uitſpreekt, behoorden zy u billyk diep ter herten te gaan, ja u in 't midden uwer Maaltyden, dansſen en Vrolykheden, te doen zuchten, en een billyke vrees te veroorzaken, dat deze dreigementen eens aan u bewaardheid mochten worden.

ô Gy ryke en gelukkige Kinderen en lievelingen der waereld, hoe nut zoude het u wezen, wanneer gy na dat gy wel geſmult, wel gegeten en gedronken had, midden onder uw danſen en vrolyk zyn, dit alles tot walgens toe volbragt hebbende, u zelven eens afzonderde op een eenzaame plaats, en u zelven eens in 't geheim op deze wyze ondervraagde: Myn goe-

goede Heer of *Dame* (wie gy zyt), gy zyt vrolyk, luſtig en wel verzadigt, gy leeft voortreffelyk; maar *At hæc quam diu*? hoe lang zal 't duuren? gy zyt gezond, ryk en in groot aanzien; maar hoe lang zal 't duuren? gy begaat nu deze dan geene zonde, niemand durft u daar over ſtraffen, dierhalven vervalt gy hoe langer hoe dieper daarin, en gy blyft ongeſtraft; *At hæc quam diu?* maar hoe lang zal het duuren? Daar is geen twyffel aan, dat, by aldien gy u dikwerf dus ondervraagde, u ook wel invallen zoude, dat dit alles niet langer dan 't leven duuren kan, als wanneer alles uitſcheiden, alles verantwoordt, alles geſtraft, en alles anders moet worden, gelyk het anderen uws gelyken reets vergaan is.

Door diergelyke denkbeelden en erinneringen zoudt gy op zekere vreugde tyden niet al te uitgelaten, maar daar in veel matiger en eerbaarder zyn, en in korten tyd zo verre komen, dat gy u met zorgen tot zodanige vreugdebedryven begeven, en met *Job*, zo dikwils als gy ter tafel gaat, en eêr gy de ſpyze in den mond ſteekt, zoudt zuchten en zeggen: *Antequam comedam, ſuspiro*, Eer ik wat eete, zuchte ik; offchoon ik noch zo ſchoon een Paleis of woning hebbe.

Zeker perſoon bracht *Theophilus* in een wonderbaarlyk ſchoon gebouw, waar op *Theophilus* zeide: dit is een heerlyk gebouw, de Bouwmeeſter heeft zich maar in één ding daar aan vergist. Waar in dan? Dat hy 'er een Deur aan gemaakt heeft, uit welke men den Huisheer eens ten grave zal dragen, als wilde hy zeggen: *alles is vergangkelyk, en van korten duur!* Voor 't overige moet een Bouwheer zyne

Beurs

Beurs wel weegen, op dat ze niet te klein bevonden worde tot het voorhebbende gebouw. Bouwen is eene luſt, maar dat het zo veel koſte was my onbewuſt, ſprak zeker perſoon.

Chriſtus beriſpt zelf zodanige Bouwmeeſters, die beginnen te bouwen, doch het gebouw niet volbrengen kunnen; dierhalven moet een Bouwmeeſter op een redelyke wyze den Huisheer zeggen, welke onkoſten op het gebouw kunnen lopen, op dat zodanig een niet midden in zynen Bouw te ſchande worde.

't Is genoegzaam bekent, dat de *Babiloniſche* Tooren zyn voortgang niet heeft gehad, wegens de veelheid der ſpraken, toen de een den anderen niet verſtaan konde; maar tegenwoordig worden verſcheide gebouwen onvolmaakt gelaten ter oorzaak van eenerley ſpraak, welke de Bouwheer ligt kan verſtaan, al behoefde hy ook zynen buidel daarom niet open te doen. Want na dat men den heiligen Sondag heeft geviert, begeert men 's Maandags Geld, Dingsdags zend men om Geld, 's Woensdags verzoekt men om Geld, op Donderdag, als het niet dondert, maar alles in vrede is, haald men Geld, des Vrydags is 't eenigſte verlangen naar Geld, Geld, Geld, en des Zaturdags draagt men Geld naar Huis, en laat den Bouwheer zorgen, dat hy zyne ledige zakken weder vol kryge: en dit is ook de rede, dat meenig Bouwheer zo vriendelyk ziet, als de deur van 't Rasphuis, wyl zyne middelen al vaſt verdwynen onder de ſchone ſtreeling van een voortreffelyk gebouw, dat men hem in zyne gedachten heeft afgebeeld, zo als men het beſt geraden vond.

By het Bouwen moet men wel beſchouwen,

dat

dat men zich niet te veel laat' klouwen, anders komt men in elende en berouwen, en dit gebeurd veele Heeren en Vrouwen, die zomtyds te veel vertrouwen. Die Bouwen wil, overwege zulks ſtil, en ontzie geen Geld daar in, want zelf daar mede krygt hy nauw zyn zin. *Buidel*, *Bouw* en *Buik* beginnen met een zelfde Letter, en ik geloof, das ook menig een, die aan 't *Bouwen* is, den *Buik* zeer doet, wyl de ledigheid bezit van zynen *Buidel* noemt. Grote gebouwen mogen met recht *Veelvraten* genoemt worden

DE

Al wie op 's Lams gescherpte wegen
Hem volgen wil ter Kroon en zegen,
Moet nooit het ZWAARD *van druk ontgaan;*
Des Vyands onverdiende schelden,
Moet hy met zegenwensch vergelden,
Gelyk de Heiland heeft gedaan.

DEwyl terstond van den beginne der Waereld de Almagtige Godt, na den Val van Adam, een' Cherubim met een vlammend Zwaard voor den ingang van 't Paradys heeft gesteld, zo is hier uit afte meten, dat het Zwaardvegers handwerk zeer oudt, en byna onder de oudsten der waereld te rekenen zy: dus heeft ook de oude *Isaac* zynen Zoon *Esau* door een Prohetische geest voorspelt, dat hy eerlang zyn brood met den Zwaarde zoude winnen. *Vives in gladio. Genes. cap.* 27. De beroemde Poëet *Virgilius* vyzelt *Lycaon* niet weing op, dat hy zulk een loffelyk Zwaardveger zy geweest. Ja zelf de Vader van den beruchten Redenaar *Demosthenis* heeft dit Handwerk geoeffent, en de grote *Marius*, een Keizer, wiens Keizerlyke regeering echter maar éénen dag heeft geduurd, is in zyne jeugd een Zwaardveger geweest: In de heilige Schrift word omtrent vier hondert en vyftig maal van een Zwaard gewag gemaakt, doch wy zullen 'er hier maar twee aanhalen.

In den jare der waereld 2971. heeft *David* in het 22. jaar zyns ouderdoms, zich met den onbeschoften Reus *Goliath* in een tweestryd in gelaten, voorts in den naam des Heeren beginnen te stryden, en den Buffelskop met een slingersteen zodanig getroffen, dat hy ter aarden nederviel; naderhand het eigen Zwaard van *Goliath* genomen hebbende, kapte hy hem daarmede den kop af, latende vervolgens dat Zwaard in de stad *Nobe* ter eeuwiger gedachtenisse in den Tempel ophangen. Maar waarom nu het Zwaard, en niet den steen, waarmede

hy

hy den Reus gedoodt heeft? Daarom, wyl het Zwaard aan de overwinninge het einde, en de ſteen ſlechts den aanvang daar toe gemaakt hadt. Het einde en de volſtandigheid in 't goede word ook alleen van Godt beloont. Het is gantſch niet goed, dat iemand in de vroomheid is als het A B C. waar in de Z. met welke men *Zonde* ſpeld, de laatſte Letter is. *Judas* heeft ook vroom begonnen, maar zeer ſlechts geëindigt. Veronderſtel eens, dat iemand leefde hondert jaren, 99 jaren vroom en heilig, in het honderſte jaar 11 Maanden heilig, van de laatſte maand 29 dagen heilig, van den laatſten dag 23 uuren heilig, en van het laatſte uur drie kwartier uurs heilig, dit heeft noch 15 minuten, daar van leeft hy'er 14. gantſch heilig, begaat hy nu in de vyftiende en laatſte minut eene doodzonde, en ſterft, zo is hy *Verloren.* Dien volgens is er niets meer te betrachten dan het einde.

Wanneer *Petrus* de Apoſtel vernam, dat Chriſtus, zynen Heer, van de vyanden zoude aangegrepen worden, heeft hy zich met wapens voorzien, en wel in de zaal, alwaar de Heiland het laatſte Avondmaal hield, hing een Zwaard aan den wand, het welk *Petrus* onder zynen Rok verborg en mede nam, waarmede hy in den eerſten aanval *Malchus*, die een Dienaar des Hogeprieſters was, een oor afkapte, meinende daarmede een groten lof verdiend te hebben, maar in plaats van dien kreeg hy een verwyt, en de Heere gebood hem ernſtelyk, dat hy zyn Zwaard in de ſcheede ſteken zoude. Eenige Uitleggers hebben geloofd, dat zulks daar-

daarom geschied zy, wyl hy eens Hogepriesters Dienaar beledigde, als moetende de Geestelykheid en Priesterschap zodanig ontzien worden; dat men zelf hunne Dienaars onbeledigt moet laten. enz. Dan mag men wel zeggen: ô Hemel! hoe is de waereld hedendaags van deze leere Christi afgeweeken! *Petrus* kreeg een verwyt, om dat hy des Hogepriesters Dienaar een *Oor* afkapte, wat verdienen dan de geenen, welke het Priesterschap zelfs de *Eere* afsnyden? De Geesten worden van elk gevreest, maar de Geestelykheit van niemand. De Priesters zyn gezalfden des Heeren, nochtans worden ze van veel menschen besmeert enz. Derzelver grote Waardigheid is thans in kleine achting.

Met het werk der Zwaardvegers zyn veele grote en wonderlyke dingen geschied, van welke ik 'er hier alleenlyk één zal aanhalen, alzo ik in het vorige Deel daar breedvoeriger van gesproken hebbe, van de Speelders en Dobbelaars handelende. Te *Ghazani* in *Campania* heeft een berooid gezel al het zyne tot op het hembt toe verspeeld, en is daar door in zodanige wanhoop en vermetelheid geraakt, dat hy als razend en dol in de Klooster kerk aldaar liep, en met den bloten Degen een houten Kruicifixbeelt in de zyde stak; doch de Degen, als had hy zelf een afschrik voor deze euveldaad, is wonderbaarlykerwyze te rug gebogen tot aan 't gevest, en zo blyven staan, gelyk hy hedendaags aldaar noch zo te zien is. *Pagat. tom.* 1.*fol.* 330. Samson heeft met zyn Beenen Geweer, namentlyk met het Ezelskinnebakken, duizend Philistynen versla-

gen; maar het is zeker, dat'er door de Beenen Dobbelstenen noch vry meer te gronde zyn gegaan. De Kartouwen hebben menig een in 't Veld den Dodendans doen dansen; maar ik ben verzekert, dat de Kaarten zulks aan een groter getal hebben gedaan. Al zyn hebben en houden door het speelen te verliezen, zou noch heengaan; maar dat men Godt te gelyk daar door verlieze, is alleen ten hoogsten te betreuren.

Het is den Zwaardvegeren een zonderlinge Eere en grote Glorie, dat eerlang ten jongsten dage zo veel honderd duizend Martelaars en Bloedgetuigen van Christus hunnen arbeid in de handen dragen, en verheugd en dankbaar zyn zullen, dat ze verwaardigt zyn geworden, om Christus naams wille met het Zwaard omgebracht te worden. Onder deze zal inzonderheid uitmunten de heilige Apostel *Paulus*, welke Ao. Christi 70. den 29. *Juny*, buiten *Rome*, onder den Tyrannigen Keizer *Nero* is onthoofd geworden. Het Zwaard, waarmede zulks geschied is, word in de Kerk van den Heiligen Oudvader *Augustinus* te *Barcelona* bewaard, en op het zelve zyn deze twee woorden te lezen: *Mucro Neronis*.

Roemen kunnen alle Zwaardveegers, dat door Godts hulpe niet alleen in 't Oude Testement een *Josua*, een *Gidion*, een *David*, een *Asa*, een *Josaphat*, een *Amasias*, een *Ezechias*, de *Machabeen* en andere met het Zwaard grote overwinningen bevochten hebben; maar wy hebben ook den Almachtigen grotelyks te danken, dat hy ook het Zwaard van *Leopoldus*, onzen genadigen Keizer, tot hier toe zo ryke-

lyk

lyk tegen zyne vyanden gezegent heeft. Dienvolgens zyn wy ook in die hoop, dat de *Turkſche Bunde* (zynde een ſoort van bloemen) eêr verwelken zullen, dan der Chriſten Zwaard-Lelien.

In de Arke *Noachs* zyn maar 8 perſonen geweeſt, en echter was 'er één booswicht onder, namentlyk *Cham.* Alzo is 't wel te vermoeden, dat ook alle Zwaarvegers niet oprecht zyn. Doch die geenen, welke hunnen even naaſten bedriegen of ſchaden, moeten weeten, dat *St. Johannes* in zyne Openbaring den Zone Godts gezien hebbe met een ſcherp twee ſnydend Zwaard in zynen mond, het welk eene Voorbeduiding ware van het ſcherpe laatſte Oordeel, als wanneer ook de minſte ondaad niet ongeſtraft zal blyven.

Een Hart, het ſtaal gelyk in 't lyden,
Houd zich by droefheids ſteken ſtil,
En is verheugd, als Jeſus wil
Zyn Lydensbeeltnis daar in SNYDEN:
Want op het Beelt van ſmart en druk,
Volgt eens hier na dat van Geluk.

Daar

DAar is eens een Spaansch *Legaat* van zynen groten Koning naar *Venetië* gezonden, om aldaar over grote en gewichtige zaken te handelen. De Heeren *Venetianen* hebben dien *Legaat* met alle behoorlyke Eerbewyzing ontfangen, voerende hem onder anderen, op dat zy hem en zynen Koning hunne grote schatten en Rykdommen mochten toonen, in hun *Ærarium*, en heerly ke Schatkameren, waar in veele grote Kisten en Kasten met louter Goud en Geld waren. De *Legaat* verwonderde zich niet weinig; doch op dat hy ook zyns Konings vermogen, als noch groter dan het hunne, te kennen gave, knielde hy opentlyk neder, en voelde onder alle Kisten en tonnen met Goud, als wilde hy ergens na zoeken,; eindelyk weder opgestaan zynde, zeide hy tot de *Venetianen*: Myne Heeren, weet gy wat ik gezocht hebbe onder deze Kisten en Kasten? Ik hebbe gevoeld, om te zien of zy wel wortelen hadden; maar hebbe het tegendeel gevonden, weshalven dit uw Geld, als het weggenomen en besteet word, naderhand nooit weder kan aangroeyen, zo dat bygevolg uwe Rykdom een einde nemen, en uitgeput kan worden. Doch de Schat myns Konings heeft goede wortelen, waar door hy gestadig groeid in zo veele Goud-en Zilver Mynen van zyn Koningryk.

De Signetsnyder of Zegelgraveerder graaft gedurig, en schoon hy niet tot aan de goude wortelen komt, geraakt hy echter door zyne Kunst tot grote Eere, die meenig een meerder acht dan het Goud zelve.

Doch het Muntstempels en Yzersnyden is

eene gantſch byzondere Kunſt, moetende de Kunſtenaar, daar in werkende, wel tekenen, bekwamelyk in waſch boetzeren, en vervolgens in het Staal werken kunnen. Hy moet niet alleen ſierlyke Helmen weten te maken, en alles wat tot een Wapen behoord, niet alleen Bloemen, Lofwerk en Sieraden, gebouwen en en Landſchappen met hun verſchiet, het flauwe en het harde aantonen, Lucht en water blank, en het overige mat voorſtellen, duizenderley Beelden in een goede geſtaltę en teekening, zo wel op ordentlyke Munten, als andere gedenkpenningen afbeelden; maar hy moet ook, het welk te verwonderen is, dezelve naar 't leven 't beſt gelykende nabootzen in het allerhardſte Staal en Edelgeſteente, en 't geen andere Kunſtenaars op een vlakke grond voorſtellen, volkomen in de diepte uitdrukken. De hand van een kunſtig Teekenmeeſter of ſchilder, of wel die van den Munt-of Staalſnyder zelf, als zulks aan hem word overgelaten, maakt eerſtelyk het ontwerp, het welk de laatſte boetzeerd in waſch, en graveert het naderhand in ſtaal, of wel in Jaspes, Agaat, Saphier en diergelyken: tot het ſtaal gebruikt hy allerhande ſoorten van Steek- en graveer-Yzers, tot Beeldjes, Helmen, bloemen en andere Sieraden; welke Inſtrumenten hy meerendeels zelf vervaardigt.

Deze Inſtrumenten tot het Signet- en Stempelſnyden, of Zegelgraveren Koſten meenig een zeer veel, voornamentlyk de zulken, die valſche Muntſtempels maken. De Signetten, Munt- en Zegelſtempels moeten net en zuiver gegraveerd

veerd en gesneden worden, of zy drukken niet goed. Te *Jerusalem*, was een zekere Vyver, waar in de Schapen en Lammeren wierden gewasschen, eêr en alvorens zy in den Tempel geslacht en geöffert wierden; want onze lieve Godt wil niets onzuivers hebben, weshalven het my ook zeer verwondert, dat zommige ouders zulks niet bedenken, die, wanneer ze eene kromme, scheeve, gebochelde of éénoogige Dochter hebben, terstond met dezelve naar het Klooster lopen, als zynde die al goed genoeg voor onzen lieven Heer, wyl de waereld dezelve niet acht. By den gemelden Vyver was altoos een grote menigte van zieke, Lamme en gebrekkelyke Lieden, overmits op zommige tyden, doch onzeker wanneer, een Engel van den Hemel kwam, die het water daar in roerde, waar door het geschiedde, dat de eerste, welke zich in dat water liet, volkomen van zyne ziekte genas. Daar moest men eens gezien hebben, hoe vlytig die arme zieken waren; zy hebben dikwils in langen tyd geen oog gelooken, geen half uur geslapen, geen eeten met rust genoten, malkanderen met geen zotte praatjes den tyd verkort; maar eenjegelyk heeft even scherp opgepast, en acht gegeven, op dat hy, na dat de roering door den Engel geschied was, de eerste mocht wezen.

De waereld is natuurlyk zulk een Vyver, alwaar een grote menigte menschen zyn, welke onderscheide ziekten en krankheden hebben; inzonderheid zyn 'er veele, die aan de Eerzucht ziek zyn, van dezen, zegge ik, zyn 'er veele, elk van hen wil de eerste zyn en den vóórrang

hebben: en hier toe ſparen zy moeite noch arbeid.

Aan het Hof van zeker groot Vorſt, en wel van een gekroond Hoofd, hebbe ik eens twee Honden vernomen, welke van een iegelyk, die daar kwam, zo geſtreeld en aangehaald wierden, dat ik my ten hoogſten daar over verwonderde. *Tobias* had zyn Hondje zeer lief; maar deze beide Honden waren in veel groter genade. Ja zelf ik zag een *Cavallier*, die een gebrade hoenderbout uit zyn zak haalde, en deze twee gaſten daar op onthaalde. Een ander kwam en ſtreek haar met zyn hand heel zagt over den rug, en het ſcheelde weinig, dat hy haar de vloojen niet afving. Ik vroeg uit nieuwsgierigheid den Deurwaarder: wat dit voor Honden waren, en derzelver namen? en kreeg eindelyk ten antwoord, dat de eene *Avanzo*, en de andere *Apoggio* hiette, waar uit ik lichtelyk het oogmerk en Doelwit dezer Hovelingen konde afmeten, als welke aan 't Hof niet anders zochten dan het *Ante*, namentlyk het *Antecedere* (den vóórrang) en des Duivels *Gloria in Excelſis*, waar over een voornaam *Cavallier* my met een tamelyk lang geſprek diverteerde, en daar by heel omſtandig beſchreef, wat iemand al moet uitſtaan, vóór dat hy aan 't Hof tot eene *Appogio* geraakt. Hy moet (vervolgde hy) lopen als een Poſtpaard, hy moet duiken als een Eend, hy moet ſlokken als een Struisvogel, hy moet dragen als een Ezel, hy moet oppaſſen als een Hond, hy moet zitten als eene Broedhenne, hy moet vleyen als een kat, hy moet veinzen als een Vos, ja hy moet onuitſprekelyk veel uitſtaan.

Men

Men vind de beſchryving van een perſoon, die met een ſtommen Duivel bezeten was. Dezen toeſtand heeft ook een Hoveling; die moet ook dikwils den mond houden, en durft niet zeggen, wat hy gaarne wilde.

In 't Evangelium word geſproken van een Blinden Bedelaar, die men zegt dat *Barthimus* geheten heeft, en die niet verre van *Jericho* aan den weg zat, toen de Here Jeſus daar verby kwam. Dezen toeſtand heeft ook een Hoveling, hy moet zich dikwils houden, als kan hy niets zien.

Daar word verhaald dat 'er omtrent de Galileeſche Zee een Doof menſch by onzen Heere ter genezing gebracht wierd. Dezen toeſtand heeft ook een Hoveling, hy moet zich dikwils houden, als of hy niets horen kan, hoe kwalyk men ook van hem ſpreke.

Ook vind men onder anderen opgetekend, dat onze Heiland op een *Sabbath* een wyf in de *Synagoge* gevonden hebbe, welke achtien jaren lang zodanig van den bozen Geeſt ter aarden gekromt was, dat ze niet recht op zien konde. Dezen toeſtand heeft ook een Hoveling; hy moet om het louter Complimenten maken zich zodanig krommen, en bukken, dat hy dikwils met zyn neus de kniën groet.

Men vind beſchreven, dat 'er eens een groot Linnen Laken van den Hemel nedergelaten wierd, vervult met Slangen, Adderen, en andere onreine en wilde Dieren, en daar by een bevel aan *Petrus*, dat hy daar van eeten zoude. Dit moet ook een Hoveling doen, en zomwylen grove en gantſch onreine brokken inſlokken.

 Daar

Daar word duidelyk bericht, dat de Afgodt *Dagon* van 't Altaar nedergevallen, bygevolg den Hals gebroken, ja zelf den kop verloren heeft, echter heeft deze Romp zonder kop van de Philistynen verëerd moeten worden. Een Hoveling moet dit niet minder doen, en dikwils iemand verëeren, ja genoegzaam aanbidden, van dien hy weet, dat hy geen kop, of ten minsten eenen slechten kop heeft.

Dus word 'er ook gemeld, dat *Petrus* en *Johannes*, na dat ze de blyde en troostryke tyding van *Maria Magdalena* ontfangen hadden, dat de Heere van den doden opgestaan ware, naar het graf liepen; maar *Johannes*, liep voor uit en is 'er 't eerste bygekomen. Een Hoveling moet zo dikwils zien, dat een ander hem vóórgaat, en dat menigmaal een jonger persoon hem voor getrokken word.

Men weet dat *David*, schoon klein van persoon, tegen den onbeschoften Reus is uitgegaan, maar om den zelven te overwinnen heeft hy noodwendig in den buidel moeten tasten. Zulks moet een Hoveling insgelyks doen; want als hy voortkomen, en verder geraken wil, moet hy ook in den buidel tasten, en hier en daar braaf spenderen, op dat hy dezen en geenen op zyne zyde brenge, en aldus manierlyk bedwinge.

En eindelyk verhaald de schrift, hoedanig *Samson* zich aan de Philistynen gewroken, en hen met drie hondert Vossestaarten, grooten schade in de Koornlanden heeft veroorzaakt. Een Hoveling moet ook diergelyke wensch-Roeden van gemelden Hoenderdief zien te krygen, waarmede hy anderen schade, en zich-zelven geluk en opgang te weeg brengen kan.

In

In 't kort een Hoveling, een persoon die naar Eere, Ampten en waardigheden staat, moet Centenaars wyze moeite en arbeid aanwenden, moet duizendmaal verdriet en walg uitstaan, moet buigingen by douzynen maken, moet smeeren en spendeeren als de boter, en moet zweten als een aandrager op een werkdag. ô Godt! wanneer hy uwentwegen maar het derde gedeelte deedt en uitstond, zoud gy hem zulks honderd- en duizendvoudig in den Hemel vergelden; maar dit alles lydt hy alleen om de Eerzucht. Dienvolgens is en blyft het immers waar, dat de Duivel veel duurder met de Hel, dan Godt met den Hemel is, dat het makkelyker zy in de glorie te komen, dan in de verdoemenis, en dat de weg ter Deugd gelyker en beter te bewandelen is, dan dien der ondeugden.

Men zou tot veele van dezen kunnen zeggen: *Sic ibi Sanctus eris.* Myn lieve mensch! gy moogt wezen, wie gy wilt, zo kunt gy een Signetsnyder zyn, en het wapen van uw verworven adel daar op graveren; want uit ieder Stand wil ik u diergelyken tonen, ofschoon de tydelyke Eere niet een iegelyk beschoren is.

Uit den Regenten-stand is de H. Keizer *Constantinus*, de Keizer *Carel Magnus*, de H. Keizer *Hendrik*, en andere &c. de H. Koning *Oswald*, en *Eduard* van Engeland, *Canutus* van Denemarken, *Erik* van Zweden, *Lodewyk* van Vrankryk, de H. *Stephanus* en *Ladislaus* van Hongaryen, de H. *Casimirus* van Polen, de H. *Ferdinand* van Spanjen, en anderen in andere Koningryken: uit de hoge Amptenaren is de geheime Raad van den Koning *Theodoricus*, de H. *Boëthius* en *Symmachus*, de H. *Austergisilus*, een

Op-

Opper hofmeester, de H. *Thomas Morus* Opper-Rykscanzelier, de H. *Leopoldus*, Hertog van Oostenryk; deze en veele andere zyn met Rykdommen, met Landen en Lieden, met duizenderley bezigheden opgehoopt geweest, echter hebbenze dezelve in de schoonste en zodanige ordening bezorgt, datze daar by ook Godt gedient, het gebed en de goede werken waargenomen, en de tydelyke goederen ter Eeren Godts en hulp des Naasten aangewendt hebben, zo dat ze daar door tot grote Heiligheid geraakt zyn.

Van den Geestelyken stand is 't onnodig iets te melden, wyl 't genoegzaam bekend is, hoe veel Mans-en Vrouws-personen daar uit heilig worden; nademaal 'er geen Ordensstand, onder zo veele en onderscheiden soorten is, die niet een groot getal van heilligen weet aan te wyzen.

Uit den Soldaten stand zyn 'er veel duizend heilige Martelaars geworden, die midden onder het goddeloze Krygsvolk een aandachtig en Christelyk leven geleidt hebben: als de heilige *Ignatius* met tien duizend, de heilige *Mauritius* met zes duizend, de heilige *Gereon* met eenige hondert, en ontelbare veel änderen. Wat was de Evangelische Hoofdman voor een vroom Soldaat, die van de Joden zelf geroemt word, dat hy hen eene *Synagoge* had laten bouwen, höe liefderyk is hy geweest tegen zynen zieken knecht, hoe demoedig en eerbiedig tegen Christus? De heilige Hoofdman *Cornelius* was noch een Heiden zynde, het aalmoessen geven en het gebedt zodanig toegedaan, dat zulks voor Godt opgestegen en verdiend hebbe, dat hem een Engel verscheenen zy, hem bevelende den heiligen

Petrus

Petrus te ontbieden, en van hem de ware Leere des geloofs, en den doop te ontfangen enz. Welk een godtzalig Soldaat was de heilige *Sebastiaan*, die zo veel menschen tot het Christen Geloof bekeerd, en tot het marteldom bewogen heeft? welk een godtzalig Soldaat was de heilige *Walter* van *Bierbech* in *Vlaanderen*, en veel hondert anderen meer?

Uit den Jonkvrouwen stand, ô heel duizenden zyn'er in den Hemel gekomen, niet alleen van die in de Kloosters, maar ook van die in de waereld geleeft hebben? De heilige *Catharina* van *Senis* heeft in geen Klooster geleeft, maar in de waereld een zeer heilig leven gevoert, gelyk veel anderen noch tegenwoordig doen.

Dus hebben ook in den Weduwen stand veele hondert een heilig leven geleidt, namentlyk de Koningin *Elizabeth* van Portugal, de heilige *Elizabeth* Landgravin van Thuringen, de heilige *Hedwig*, de heilige *Francisca*, de heilige *Brigitta*, de zalige *Lodovica*, *Albertonia*, en meer anderen.

In den Echten staat, die, alhoewel met zorgen, wegens de Kinderen, Dienstboden en huiszelyke bezigheden bezwaard, echter middelen genoeg heeft, om ook daarnevens Godt te dienen, en veel deugden te oefenen. Waren niet *Noach*, *Abraham*, *Izaak*, *Jacob*, *Job*, enz. Echte Mannen die veel kinderen, Dienstboden en Huisgezin hadden? echter hebben zy by dit alles een heilig en oprecht leven geleidt, en wel te dier tyde, toen de Echtverbintenis noch geen Sacrament, maar alleen een Burgelyke verbinding ware, ook geen zonderlinge genade verkreeg: hoe veel meer dan tegenwoordig

nu

nu het een Sacrament is, en veeler genade dien die hem met recht onderhouden, deelachtig maakt. De heilige *Leopoldus*, Hertog van Oosſtenryk, en zyne gemalinne *Agnes* waren echte Lieden, hebben twee en twintig Kinderen te ſamen verwekt, Land en Luiden, en een grote Hofſtoet gehad, die buiten twyffel veel zorgen van noden hadden: echter hebben zy beide een heilig Leven en wandel gevoerd, en dus ook veel anderen op diezelfde wyze.

De Burger- en Handwerks-ſtand vereiſcht inderdaad een gedurigen arbeidt, om zich-zelven en de Zynen te geneeren; echter zyn 'er uit dezen Stand veele duizend heilig geworden. Dus waren *Bilfridus*, *Eligius*, *Andronicus*, heilige Goudſmits, *Luchesius*, *Homobonus* te *Cremona*, heilige Kooplieden, *Thodotus* een heilige Herbergier en Wynſchenker. De heilige *Lacarus* is te Conſtantinopel, de heilige *Methodius* in *Bulgarie*, en de heilige *Lucas*, heilige Schilders geweeſt; *Vitalis* en *Agricola* zyn heilige Steen- en Beeldhouwers geweeſt; *Criſpinus*, *Criſpinianus*, en *Zacharias* zyn heilige Schoenmakers geweeſt, gelyk ook de heilige *Euſius* in *Piemont*, die thans der Schoenmakers *Patroon* te *Genua* is. *Guttmanus* is een heilige Snyder geweeſt, dus ook de heilige *Martinus*, die voor dezen een heilig Hoveling was, maar die een doodſlag begaan hebbende, genoodzaakt was uit het Land te vluchten, en naderhand het Snyders-Handwerk geleerd heeft, waar op hy de Pellegrimmen en andere arme Menſchen de Klederen voor niet maakte, en zulk een heilig en godtvruchtig leven leidde, dat de Snyders van *Genua* hem voor hunnen

Pa-

Patroon hebben aangenomen. *Wilhelmus* is in Braband een heilige Bakker, *Guelvardus*, geboortig van Augsburg, te *Verona* een heilig Zadelmaker, de heilige *Severus* te *Revenna* een heilige Wever, *Menignus* een heilige Verwer, *Francus* een heilige Zeembereider geweeſt: dus zyn ook de heilige *Ampelius* te *Genua*, de heilige *Bonavita* te *Lugo* in Italië, de heilige *Baldomerus* te *Lion* in Vrankryk, Smits geweeſt: gelyk de heilige *Zeno* een Lakenbereider, enz.

Uit den Dienſtboden ſtand zyn *Prothus* en *Hyacinthus*, Dienaars van *Flavus Domittillus*, de heilige *Berthulphus*, een heilige Voedſterheer geweeſt. *Rhocas*, *Paulinus*, en *Conon* zyn heilige Dorpelwachters geweeſt. De heilige *Serapion* een Huisknecht; de heilige *Guido* een kelderknecht, en de heilige *Oringia* en de heilige *Julia* zyn Dienſtmaagden geweeſt; gelykerwys de heilige *Geertruid van Ooſten*, welke te Delft in Holland een heilige Dienſt maagd in een Herberg is geweeſt, enz.

Uit den Boeren-ſtand is *Iſidorus* in Spanjen, *Reinerus* en *Felix* heilige Boeren, *Irmundus* een heilige Schaapherder, de heilige *Aldericus* een heilige Varkenshoeder, *Alonthus* een heilige Koeherder geweeſt, als ook de heilige *Barontius*. De Zálige *Gemna* is een Boere huismaagd geweeſt; *Albertus* was eerſt een Boer, naderhand een heilige Dagwerker te *Cremona* in Italië, en *Guilelmus Zuchius* een heilige aandrager geweeſt.

Uit den Bedelaars-ſtand zyn *Lazarus*, *Serviklus* en veel anderen heilig geweeſt.

DE

De grove ſtof verſterft, de reſt
Behoud de SCHEIDER *als het beſt:*
Alzo zoekt ook, door 't toebereiden,
De Wysheid met gena bekroond,
Den Geeſt, die in den Menſche woond,
Van zyne grove ſtof te ſcheiden.

Na

NA dat *David* de jonge en ſchone *Abigaël* ten Huwelyk genomen had, heeft zy hem voor de eerſtemaal eenen Prins gebaard, welke echter ten aanzien van zyne Lichaams geſtalte en grove gebaarden niet in 't minſte naar David geleek. Hy hadt een groot voorhoofd van een onbeſchofte breedte; hy had een paar oogen als een gekeelde bok; een neus als eene Meerkat; en een mond zo groot, dat het hoofd zelf in vrees was, dat het daar dóór heen zoude vallen. Het overige van zyn Lichaam was insgelyks zo krom en plomp, dat hierom de Hovelingen en bedienden dees grootmondigen Prins voor eenen Adelyken Lompert gehouden hebben. Ja de argwaan was ten Hove alrede gemeen, wyl deze Zoon David zo weinig geleek, dat men meende, dat de een of ander David een *Corneliſche* pruik hadde opgezet, of, het welk vermoedelyker was, dat de vorige Man van *Abigaël*, als zynde buiten dat een Lompen en groven bloed, de Vader van dees Prins ware. Deze opentlyke argwaan veroorzaakte den vromen David zelf veel Melancholike gedachten. Na dat hy zulks nu yverig zynen Godt overgelaten en aanbevolen had, beval hy op zeekeren dag zyne gezamentlyke Hofſtoet, om in een grote Zaal te verſchynen, waar na hy met dees Wanhebbelyke Prins *Daniel* in 't midden van hen verſcheen, en, vol toeverlaat op den Almachtigen Godt zynde, in deze woorden uitborſt: *Oſtendat Deus per evidens ſignum, cujus iſte puer eſt filius.* Dat is: *dat Godt door een blykbaar teken openbare,*

wie de Vader van den Zoon is. Hier op daalden terstond een schoone heldere glans van boven in het aangezicht van dees Prins, welke glans zyn Weezen zo wel besneden maakte, dat een iegelyk meende dat hy, wegens de grote overeenkomst, uit het Wezen van David gesneden ware. Doch zy alle moesten gezamentlyk bekennen, dat zy in dat opzicht te grof gedacht hadden, en dat hun Argwaan een Narrigwaan geworden was.

Het Scheiden is in alle zaken het schoonste, weshalven ook de *Scheiders* in hoge waarde te houden zyn.

Doch dit Scheiden geschiedt op de volgende wyze: het vergulde of anders Goudhoudende Zilver word gesmolten, op den Test afgezuivert, en in 't water gekorrelt of tot tot dunne plaatjes geslagen, naderhand in glazen Scheikolven gedaan, en een scheywater, uit Salpeter en *Vitriool* gemaakt, daarop gegoten, en vervolgens de Kolven met een wel toegesmeerden Helm voorzien, in de Kapelle des Scheidovens gezet, en een wyden glazen *Recipient* of ontfanger daar voorgelegt, aanvangkelyk zagtkens aangestookt, doch het vuur allengskens by graden vermeerdert, tot dat de glazen, welke van de *Solutie* donker- of bruinrood worden, wederom helder worden, en dat 'er geen geest meer overgaat. Als dan word de kolve uit de Kapel genomen, en wat koud geworden zynde, het Water zeer voorzichtig daar afgegoten op dat het gezonken Goud op den bodem leggen blyve. Het afgegoten water, 't welk het Zilver behoudt, dat eerst met het Goud vereenigt was, word op onderscheide wyzen ge-

re-

reduceert, en of met Koper en Zout nedergedreven en met frisch water afgespoeld, of in de kolven gekookt, het water daar van afgetrokken, en het te rug gebleven Zilver gegloeidt, in een kroes gesmolten, en in schiljetten gegoten. Doch het Goud dat na het afgieten van het Zilver-Water in de Kolf gebleven is, word door het op en afgieten van zoet warm water zo lang gezuivert, tot dat het water zonder verandering van kleur daar afgegoten kan worden; dan word het Goud, op die wyze als het Zilver in 't Fernuis gegloeidt, gesmolten, in schiljetten gegoten, en vervolgens tot onderscheiden zaken verwerkt. Ook word het Goud wel door Spiegelglas gegoten, het welk men voor de beste proef van het fyne en onbedrieglyke Goud plagt te houden.

Doch niet alleen word de gehalte van Erts en andere Metalen zo geprobeert, maar ook de zo sterk ingeslopen en door het Gerecht zo scherp verboden valsche Munten van allerhande geperst of geslagen Goud-Soorten, en ander te koop gebrachte, of tot Draadtrekken en ander arbeid dienstige Goud- en Zilverwerk; waar door meenig bedrog vóórgekomen, het valsche Schyn-Goud der bedrieglyke *Alchimisten* en schadelyke Goudmakers ontmaskert, en veelerhande nut, zo wel voor 't algemeen, als in 't byzonder voor de Goud- en Zilverwerkers en andere kunstenaars te weeg gebracht word.

Een iegelyk Mensch behoorde een goed Scheider te zyn, vlytig te arbeiden, en zich achter op Godt te verlaten.

De Poeeten versieren van zekeren *Argus*, dat

dat hy hondert oogen gehad hebbe, en een Hoeder of Herder van *Iö* geweest zy: dat hiet gevlogen zonder V. Maar van Godt is 't eene Waarheid, dat hy een alziend oog zy, 't welk onophoudelyk waakt, over alle schepzelen der waereld; inzonderheid over de Menschen. Hierom verdienden de Apostelen een verwyt, toen zy Christus in het scheepje, wegens de onstuimigheid der Zee, hebben opgewekt. *Modicæ fidei, &c.* Want, alhoewel hy ten aanzien van de Menschheid zagt sliep, zo heeft hy echter ten aanzien der Godtheid niet geslapen. Waar toe dienen dan, *ó Vigilanti*! uwe Muggen? Waarom toonen uwe hairen de zorgen aan, *ó Sorgione!* Waarom is uw hart met zo veel angsten beladen? *ó Simplici*! nademaal gy weet, hoord en geloofd, dat Godt de Hemelsche Vader over u waake en voor u zorge. *Nisi efficiamini sicut paruvli.* Doet liever als de kleine Kinderen, die roepen op de straten, ryden op een houten Paard, bouwen Speelhuisjes, houden een *Procesſie* met een papiere Vaan, schieten met houten snaphanen, maken eene Vesting van een sneeuwhoop; om kort te gaan zy leven zonder zorgen, en wanneer zy honger krygen, loopen ze naar hun Vader, wel wetende, dat de Vader voor hen zorge draagt, en hen ook Vaderlyk wil generen: *Ne soliciti sitis animæ vestræ, manducetis, neque corpori vestro, quid induamini*; zorg niet voor uw Leven, wat gy eeten zult, noch voor uw Lichaam, waar mede gy u kleden zult.

Is 't alzo, zegt meenig een, zo steek ik de handen in de zak, hang myn gereedschap aan den Wand, of werpe het in een hoek neder, en my op eene zogte plaats nedergelegt hebbende

bende, verwagte ik alzo, hoedanig my Godt wonderlyker wyze onderhouden zal, als ik daarom niet behoeve te zorgen.

Gemak, myn goede Christen! De Vloek duurd noch, welken Godt op *Adam* gelegt heeft; namentlyk: *in het Zweet uwes Aangezichts zult gy uw brood eeten.*

De H. Paulus heeft gedurende zyn Apostelschap ook zyn brood met arbeiden gewonnen, en was een Tentemaker.

De H. Joseph heeft zich-zelven en zyn arme Huisgezin met het Timmerhandwerk onderhouden. Wanneer nu Christus de Heiland de zorgvuldigheid verboden heeft, worden hier door niet alle zorgen uitgesloten, maar alleen de overbodige zorgen, de al te angstige bekommernissen, de al te vreesächtige kleinmoedigheden worden verworpen. Wanneer iemand namentlyk tracht, en op niets anders waakt, dan hoe hy zich-zelven en de zynen zal onderhouden, en in 't geheel niets aan de Goddelyke Voorzienigheid overlatende.

Een iegelyk behoorde des Morgens, de tyd en gelegentheid hem zulks toelatende, vooral een heilige *Mis* te horen, en na 't einde van dezelve zich ten minsten door een Heilig Gebedt aan Gode te bevelen: als dan gaat de Schrynwerker aan het Schaven, de Graver aan het Graven, de Schoenmaker aan het Leder, en de Schryver aan de Veder. Een iegelyk begeve zich aan zyn werk, volbrenge zyne handteering, doe geen Onrecht, en late niets aan zynen vlyt ontbreken; voor 't overige hebbe hy geen buytensporige denkbeelden, maar late alles over aan zynen Hemelschen Vader en

zyne Goddelyke voorzichtigheid; hy zy vrolyk in den Heere, lache en zinge, huppele en ſpringe. Juhu! zyt altoos goedsmoeds. Dusdoende zal u Godt tydelyk en eeuwig zegenen. Doch een Judas-Broeder, en zorgvuldige Inbeelder, die ſteets achter de ooren krabt, en zelf het Vader Onze, en in het Vader Onze, het geeft ons heden ons dagelyks brood vergeet, ook maer op Menſchen vlyt, op Menſchen hulp, op Menſchen wetenſchap, en op Menſchen voordeel vertrouwt en bouwt, die is onwaardig, dat hy Godt zynen Vader noeme, op wiens zorge hy zich het allerminſte verlaat.

Spes Mea DEUS:
Godt is myn Hoop.

Tot *Frankfort aan de Oder* was een Woekeraar, welke op zekeren tyd hoorde, dat de Paſtoor de Woekeraars ſcherp hekelde in zyne Predikatie. Deze ging na de Predikatie by den Geeſtelyken, en gaf hem een Gulden, te gelyk verzoekende, dat hy toch op een ander tyd de Woekeraars wat beter doorhalen zoude. De Geeſtelyke zeide tot hem: Men zegt immers, dat gyzelf ook een Woekeraar zyt? De Vrek gaf daar op ten antwoord: dat is wel waar; maar daar zyn eenige grote en onbeſchofte Woekeraars, tegen welken ik niet beſtaan kan, daarom wilde ik gaarne dat zy zulks nalieten, en ik derzelver plaats bekleden mocht. Alzo zien wy 'er veele, die op Godt geen vaſte Hoop ſtellen, maar alleen den Woeker, Gierigheid en Liefde tot de ydele en vergankelyke zaken

aanhangen; doch deze kunnen hen niet van hunne droefheden verlossen, Godt is alleen de rechte Meester, die gelykerwys hy de Kinderen Israels wonderlyk door de Woestyne gevoerd heeft, ook alzo ons wel met tydelyke en eeuwige Goederen zal weten te onderhouden.

Heden, heden richte ik in myn herte eene Eerzuil op ter gedachtenisse aller Weldaden, die ik van mynen lieven Godt gedurende den tyd myns levens ontfangen hebbe, met deze Vergulde Letteren:

OP HEM VERLAAT ZICH MYN HERT.

Het Paard, hoe ſtout het eertyds ſnoof,
Neemt eindlyk Toom en Zadel an,
En volgt dien, die 't beſtieren kan:
Dus toomt de Geeſt ook door 't Geloof
En Woord, het Dier, zyn Vleeſch en bloed,
En rent dus naar het hoogſte goed.

DIodorus in het 6. Boek zyner Historien geeft *Neptunus* de eer, dat hy de eerste geweest zy, welke de Paarde-Tomen, gemaakt, en bygevolg de eerste, die op dezelve gereden heeft: byaldien dit waar is, zal hy ook buiten twyffel den Zadel uitgevonden hebben. Hoe noodzakelyk dit Handwerk zy, weet de gantsche waereld; want zonder des Zadelmakers werk kan noch Paard noch Ezel recht gebruikt worden. Wyl de machtige Koning *Salomon* by zyne Hofstoet 40 duizend Wagen-Paarden, en 12 duizend Rypaarden gehouden heeft, moet de Zadelmaker van 't Hof te dier tyd veel te doen gehadt hebben 1. Reg 4.

Ik hebbe nooit een schoonder Zadel gezien, dan dien, op welken *Mordechay* gereeden heeft. De stoute *Haman* had den vromen *Mordechay* by den Koning *Ahasueres* zo zwart gemaakt, dat hy alreede in zynen Hof een groote galg had laten oprichten, in die hoop zynde, dat het geen twee dagen zou duuren, of *Mordechay* zou 'er al aan hangen: maar het gebeurt wel meer door een zonderlinge Goddelyke schikking, dat iemand in den Kuil, dien hy voor anderen gegraven heeft, zelfs ellendig nederstort. Het bladje heeft zich wonderbaarlyk ongewendt. *Haman* was de eerste *Minister* aan 't Hof en *Mordechay* een armen bloed; echter moest het Koninklyke Paard met alle pracht gezadelt worden voor *Mordechay*; deze zette zich op den met goud gestikten Koninglyken Zadel: *Super Equum, qui de sella Regis est. Esth.6.* ook moest daarnevens dezelve *Mordechay*, met den Koninglyken mantel om, op het gemelde Paard zittende, van *Ha-*

man door de gantſche ſtad geleid worden, zo dat *Haman* van Eerſte *Miniſter* een ſtalknecht wierd, doch eindelyk heeft hy aan de Galg, die hy voor *Mordechay* had laten oprichten, zelf een Ravenäas moeten worden.

Met byna dezelfde Munt is ook betaald zekere Ketter, *Perrinus* genaamt, in de ſtad *Geneve*. Deze, wyl hy een van de voornaamſten des Raads was, heeft zoo veel te weeg gebracht, dat men den Altaar-ſteen uit *St. Pieters* Kerk aldaar weg nam, en denzelven op de gerichtsplaats nederleide, op dat de arme Zondaars daar op mochten gericht worden. Maar het was niet lang daarna, of gemelde voorname Raadsheer is, door een rechtmatige ſchikking Godts, de eerſte geweeſt, welken op dezen ſteen de kop voor de voeten gelegt wierd; en dus is 't hem niet anders gegaan dan *Haman*. *Brendenbach. L.* 1. *C.* 60.

Alexander de Grote had zulk een hoogmoedig Paard, *Bucephal* genaamt, dat het prachtig gezadelt zynde niemand anders dan den Koning zelfs wilde laten opzitten. Deze eigenſchap moeſten alle Geeſtelyke en Godtgewyde perſonen hebben, wyl zy zich verplicht hebben, den Allerhoogſten alleen te dienen; dierhalven behoorden zy alle andere Dienſten te weigeren en af te ſlaan, gelyk de Dichter *Paſchalius* daar van zingt:

Præter Alexandrum, cum dorſo inſidere tentat.
Alter, Bucephalus reſpuit atque fremit.
Nec ſua qui ſacris devovit tempora clauſtris.
Excepto nulli ſerviat ipſe DEO.

Al-

Alhoewel de Zadelmakers den naam hebben van de Zadels, die zy maken, zo is 't echter genoegzaam bekent, dat zy noch veelerley ander werk weten te vervaardigen, als daar is het bekleden van Koetzen, Bolderwagens, Caleſſen, enz. welke by de tegenwoordige verkeerde waerel byna alle Maanden van *mode* veranderen. Wat voor Zadelmaker de Koets gemaakt heeft met welke de goddeloze Drahomira ter Hellen gevaren is, weet ik eigentlyk niet. Deze ſnode Heidin heeft *Ludmillas* en *Wenceſlaus*, om datze het ware Chriſten Geloof toegedaan waren, tyrannig laten vermoorden; als mede noch andere Godtgewyde Prieſters. Wanneer zy nu op zekeren tyd te *Praag*, digte by het ſlot, en juiſt ter zelver plaatze, alwaar de beenderen der gemelde Prieſters noch onbegraven lagen, in haare Koets verby kwam ryden, opende zich de Aarde, en verſlond *Drabomira* met Koets en Paarden, alleenlyk was de Koetzier, doordien hy juiſt van de Koets geſprongen, en bezig was, den Allerhoogſten Godt op zyne kniën in de Altaargeheimenis te vereeren, wyl hy het klokje van de naaſte Capelle had horen luiden, noch vrygekomen, en zulks buiten twyffel, om dat hy het hoogſte Sacrament aanbadt. *Dubravius lib.* 5.

Het is den meeſte menſchen niet zeer aangenaam, wanneer zy uit den Zadel geligt worden: maar toen *Paulus* door eene ſtem en ſchitterenden glans van den Hemel uit den Zadel gelicht wierd, heeft hy daaruit het grootſte nut geſchept, en is daar door bekeert geworden; het welk alleen de genade Godts is toe te ſchryven. De val van *Paulus* is zyne opſtanding

ge-

geweest. Godt zend ons meermaals een kwaad, op dat wy daar door van het kwade afstaan; hy werpt ons in 't Bedt, op dat wy ieverig worden in 't gebedt; dikwils is dit het beste middel om zalig te worden, als hy ons de tydelyke middelen ontneemt., Anders draagt de Ram eene wol, en ons zyn de rampzaligheden, die ons Godt laat overkomen, louter weldaden. Godt maakt het als meenige Moeder, wanneer zy met goede woorden het kleine kind niet kan by haar krygen, zo roept zy een knecht, die een misselyke en lang geneusde grins voor zyn aangezicht doet, om dus het kind naar haar toe te jagen, dat nauw dezen Bytebauw ontdekt, of loopt in alleryl naar zyne moeder, om zich in haren schoot te verbergen. Als 'er geen stormwind komt, wil veeltyds de Boom niet buigen: Dus buigen wy ook eerst recht de kniën, wanneer wy een schrikkelyken storm moeten uitstaan. By de *Italianen* hiet Calamità eene droeffenis of ongeluk, en *Calamita* een Magneetsteen. By Godt den Almachtigen is de droeffenis, die hy ons toezend, een Magneetsteen, met welken hy ons trekt, weshalven menig een met *David* zeggen kan: *Bonum mihi, quia humiliâsti me.*

Wanneer alle Zadelmakers zulk een vromen en heilgen wandel voerden, als *Gualfordus*, een Burger en Zadelmaker te *Augsburg*, zo zou men niets kwaads van deze menschen kunnen zeggen: maar men vind 'er wel eenigen onder hen, welke de Vreemden gaarne Herbergen, doch ik meen het Vreemde goed, en wanneer men hen een heel stuk fluweel geeft, tot het overtrekken van een Zadel, of tot het voeren

van

van een Koets, dan word 'er ligt een ſtuk van verloren; doch niet meer dan één halve El. Meenig een van deze ſnaken wil ook den grooten *Sinjeur* ſpeelen, doch op 't eind bevind men, dat de Schuijermakers, Geſpemakers, enz. zulks moeten miſſen, en by hen in 't kryt blyven ſtaan. Hoewel zy zyn niet alle op dezen Leeſt geſchoeidt; want de meesten handelen eerlyk en redelyk.

DE

De Nacht-Wachts roepen uur en tyd;
De RATEL *waarschouwt tusschen beiden,*
Wilt u, ô Menschen! wie gy zyt,
Steets tot den Nacht des dood bereiden:
Gelukkig hy, die wel bedacht
Alle uuren zynen dood betracht.

Om

OM aller Moedwil, ongeluk en Dieverijen vóór te komen, die by nacht zomtyds op de ſtraten geſchieden, is te *Amſterdam*, gelykerwys in veel andere Hollandſche Steden, in den jare 1597. door de Regeering, en op goedvinden der Zes-en-dertig Raden, als ook des gantſchen Krygsraads, een gaande *Ratelwacht*, met halve Pieken, en eenen Houwer op zyde, gewapent, aangeſteld, welker getal op eenige hondert beloopt. Dus heeft men ook te *Hamburg* een groot getal dier Ratelwachten, of Kleppermans, gelyk ze op zommige plaatzen genoemt worden, welke des avonds onder hunne Officieren optrekken, en paar en paar met hun Geweer door elken ſtraat *Patrouilleren*, om als 'er eenig gevecht of ander allarm ontſtaat, zulks te beletten, of met hunne Ratels of Kleppen een teken te geven, waarop dan in een oogenblik, eêr men zulks vóórziet, een heele troup te zamen komen, en dus door hunne overmacht het onheil weeren.

Ook moeten inzonderheid de Ratelwachten in Holland alle heele en halve uuren roepen, hoe laat het in den nacht is, latende de Ratel vooraf gaan, waar op de roep volgt. Gelyk zy dan ook, als 'er eenig onheil is, zulks door het ſlaan van de Ratel aan hunne Makkert te kennen geven; alles tot verhindering van Roof, Huisbraak en ander onheil, als mede om een ontſtane Brand aan de Burgers en Inwoonders bekend te maken. Als ze een halve nacht gewaakt hebben, worden ze van anderen afgeloſt.

Be-

Bekomen zy by nacht Dieven of Straatſchenders, zo moeten zy de zelve gevangen nemen en naar de Hoofdwacht of zo genaamde Kortegaard brengen, alwaar de Kapitein van de Ratelwachts of eenig ander Officier dan onderzoek doet naar de Perſoon, en een Dief of Straatſchender zynde, word hy overgebracht in de Statsgevangenis; doch wanneer het een Lichtmisje of Jonkertje is, dat door den drank bevangen, drie man zeven armen wil afſlaan, of eenig ander kwaad gedaan heeft, zo moet hy zich by den Kapitein vrykopen, wil hy niet overgebracht worden.

Byna even zulke Klapperhouten, als de Ratelwachts gebruiken, hadden de eerſte Chriſtenen in plaats van Klokken, waar mede zy de gemeente ter Godsdienſt riepen. Gelyk dan noch de Griekſche Prieſters, volgens *Leo Allutus* bericht, zodanige houten gebruiken wanneer zy hunne Grieken in de Kerk verzamelen willen.

In *China* plachten eenige duizend man des nachts over de Straten te gaan, die, zo als de Ratelwachts en Kleppermans in de Steden van *Europa*, op zekere tyden op een Bekken ſloegen. En ofſchoon de Straten des Nachts met ſlagboomen geſloten en bewaard, worden, zo zyn 'er echter veeltyds Afzetters, Rovers en Dieven, die den tyd zo wel weten waar te nemen, dat ze van de Wachten niet betrapt worden, en dus menigmaal een heel huis ledig ſtelen, of perſonen aanranden en hen alles ontnemen, enz. doch dit ontſtaat ook dikwils daar uit, dat men de Nachtwachten zelf wel bewaken mocht, wyl 'er veele

on-

onder dezelven Diefje en Diefjes maat zyn, en met de Afzetters en Dieven onder een Deken leggen.

By 't roepen der uuren des nachts kan men leeren, dat de een den anderen behoorde aantemoedigen, en uit den ſlaap der zonden op te wekken.

Van een zeker ſoort van Hagediſſen, ſchryft *Solinus*, die hy *Sapias* noemt, en dezelfde zyn, welke des zomers by warm weêr wel langs de muuren en Daken der Landhuizen kruipen; dat ze van Natuur een zonderlinge neiging voor de menſchen hebben; en, wanneer dezelve ſlapen, nauwkeurig op hen paſſen, dat 'er nooit eene ſlang kome en hen beſchadige. Want wyl de ſlangen zeer hatelyk zyn aan de Menſchen, en dezelven als zy Waken vrezen en ontvluchten, zo trachten zy altoos de Menſchen ſlapende te beſchadigen, en kruipen zelf den geenen, die met een open mond ſlaapt, wel in den hals, en veroorzaaken hem dus grote ſmerten; gelyk men eenige voorbeelden daar van zoude kunnen bybrengen. Op zodanig een ſlapend menſch nu paſſen de Hagediſſen, daaromtrent zynde, heel nauwkeurig, en een ſlang gewaar wordende, lopen zy terſtond den ſlapenden met hun yskoude lichaam over den mond, of byten hem in 't oor, op dat hy ontwaake, zich bewege, en dus de Slang op de vlucht jage, doch zelf voor het gevaar bevryd blyve. Een wonderlyke voorzichtigheid Gods, dat hy een ſlapend menſch, dat voor zich-zelven geene zorge heeft, voor de ſlangen laat bewaren door de Hagediſſen, welke hem zomtyds wel byten in

het oor, als gezegt is, en dusdoende hem wonden; maar zulks alleen uit liefde, op dat hy voor groter onheil bewaard worde, weshalven iemand ook niet oneigen van de Hagedis schryft: *vulnera,, ut servet*, het verwondt, op dat het behoude. Eene zodanige Liefderyke zorge wil Godt veel meer onder ons Menschen aan elk tegen zynen Naasten hebben, gelyk *Syrach* zegt: *Mandavit illis Deus, unicuique de Proximo Suo.* Godt heeft hen een iegelyk zynen Naasten aanbevolen; maar wat heeft hy bevolen? *De Proximo diligendo*, zegt *Hugo*, dat hy zynen naasten lief hebben zal. *Dilige proximum tuum sicut te ipsum*, gy zult uwen naasten Lief hebben als u zelven. Dierhalven, als iemand ziet, dat zyn evennaasten onachtzaam is in de zorge zyns eeuwigen Levens, en zodanig slaapt, dat hy zynen wille ten kwaden geneigt gelyk als zynen mond open heeft, waar door de Helsche Slange met hare verzoekingen en aansporingen lichtelyk met de zonde insluipen, en hem schade aanbrengen kan, of liever ongemerkt reets daar in geslopen is, moet een iegelyk als dan eene Hagedis zyn, gelyk de H. Geest door *Salomon* zegt: *Discurre, festina, suscita amicum tuum*: gaat heen, loop, wek uwen vriend op, hem met eene Broederlyke vermaning, en met eene vriendelyke verwyting in het Oorbytende, op dat hy ontwake, zyne gebreken kenne, het gevaar merke, en dus van de Helsche Slange bevryd worde.

Alschoon nu dit verwyt hem niet wel doet, maar hem in het oor bytende aanvangkelyk eene wederstreving veröorzaakt, zo zal hy echter

ter naderhand goedkeuren, en ondervinden dat het, *Vulneret, ut Servet*, verwondt op dat het behoude, ja dat zulks uit liefde en niet uit haat gefchiede, en het dienvolgens waardiger fchatten dan den Lof eens Huichelaars, wel weetende, dat de H. Geeft zegt: *Meliora funt vulnera diligentis, quam fraudulenta ofcula odientis*; beter zyn de wonden eens liefhebbers, die hy met zyn getrouw verwyt veröorzaakt, dan de bedrieglyke kus van een Hater, die hy geeft met zynen valfchen Lof. Dit is een bovenmaten fchoon middel, om den flapenden Menfch van den zondenflaap op te wekken, en hem uit het gevaar zyner ziele te redden, vermits hunner veelen, die de innerlyke roeping Godts niet geacht, en de Prediking ontvlucht hebben, echter door trouwhertige vermaningen en verwyten uit hunnen Lafter-flaap ontwaakt zyn.

De Overheid moet door deze Middelen de Nachtraven verftoren.

Nu ontftaat 'er een vraag, welke in een Koningryk de befte Koningen, in een Vorftendom de befte Vorften, in een Graaffchap de befte Graven, en in een Land de befte Regenten zyn? welke? die *Wolfgang* hieten? neen: die *Lampert* hieten? neen: die *Leonart* hieten? neen: die *Columban* hieten? neen: die *Aquilin* hieten? neen: want alle deze zyn wel Jachtnamen, wyl zy iets dierlyks aan zich hebben; maar weet, dat de befte Koningen in een Koningryk, de befte Vorften in een Vorftendom, de befte Graven in een Graaffchap, en de beste Regenten in een Land die geenen zyn, die *Frederik* hieten, die *Ernft* hieten, die *Severinus* hie-

hieten, en die *Hartman* hieten. Deze zyn de besten, welke met ernst het kwade straffen. De Haan kraaidt niet alleen; maar hy slaat ook met zyne vleugelen. In de Arke des verbonds wierd niet alleen de zoete Manna, maar ook de Roede van *Moses* bewaard. Christus de Heere heeft niet alleen iedereen veel goeds bewezen, maar ook de Kopers en verkopers uit den Tempel gegeesselt, Alzoo word noodwendig de straffende *Justitie* vereischt by grote Heeren en Regenten, welken Godt het Zwaard in de hand heeft gegeven; want anders kan de *Clementia* eene *Dementia* genoemt worden.

Zulks heeft *Petrus*, Koning van *Portugal*, betoond in zyne Regeering, gedurende welke het Koningryk zoodanig heeft toegenomen, dat, terwyl andere Ryken en Landen met Oorlogsonlusten en zware verdrukkingen overstroomd waren, dit alleen in een gewenschten welstand bloeidde. De oorzaak hier van was de strenge *Justitie*, en voor eerst de scherpe ernst, welken *Petrus* in het bestraffen der misdaden gebruikte. Deze was zo ieverig daarin, dat hy altoos een koort aan zynen Gordel plagt te dragen, ten teken der *Justitie*, kunnende hy zich dikwils niet onthouden, zelf zyne hand te slaan aan de Kwaaddoenders. En al had ook eene koord honderd dukaten gekost, zo zou 't hem niet te veel zyn geweest voor de hals van eenen Dief. Deze scherpe *Justitie* en groten ernst in het straffen der Misdaden, heeft Godt hem ook tamelyk beloondt. Want toen hy na zyn' dood op het praalbedt lag, en dat reets de Kostbare Speceryen waren byder handt

ge-

gebracht, waar mede men het Lichaam wilde Zalven, om het voor 't bederf te bewaren, is hy tot elks verwondering weder levendig geworden, en heeft terſtond een Prieſter tot zich geroepen, dien hy eene verzwegene zonde heel boetvaardig gebiecht heeft: waar op hy naderhand, toen hy van de Genade wegens zyne *Juſtitie* en gebruikten ernſt, door de vóórbede van den *H. Bartholomeus*, genoegzaam verzekert was, weder zalig ontſlapen is. *Ita Nierenberg, de Juſtin. fol.* 154.

De Propheet *Micha* heeft de ſtadt *Jeruſalem* de Waarheid onder de Neus gewreven, toen hy zonder ſchroom uitriep: *Nunc vaſtaberis filia latronis &c.* Thans zult gy verwoeſt worden, wyl gy den rechtvaerdigen (*Jeſus*) aan het kruis nagelt, en den Booswicht (*Barrabas*) loslaat, dit onredelyk beſtaan, veroorzaakt u den ondergang. Ik geef my voor geen Propheet uit, anders mochte men my voorwerpen: hoe komt *Saul* onder de Propheten, of dat de Gaaf van Prophetie ook by een kwaad menſch kan gevonden worden, als *Saul* en *Cajaphas*, enz. Maar de waarheid aan een Land, aan eene Stad en aan eene Rpubliek, zing ik op dezelfde wyze als *Micha*: *Vaſtaberis*, gy zult verwoeſt worden, wanneer men by u de Duiven *Arreſteerd*, en de Ravens *Priviligeert. Vaſtaberis*, gy zult verwoeſt worden wanneer gy der armen gebreken opteld, en de Misdaden der Ryken aftrekt. *Vaſtaberis*, gy zult verwoeſt worden, wanneer by u het zwaard der *Juſtitie* verroeſt, zo zal het Geluk in een ſlechten glans ſtaan; wanneer by u de galg ledig ſtaat, zal het Land vol Dieven zyn, enz. *Fiat Juſtitia & Pereat mundus*, het kwade moet

gestrast worden, al zou de Waereld daarom vergaan: want de *Justitie* behoudt het Land, versterkt eene Stad, reignigt de Markt, verbetert het Gemeen, roeidt het onkruid uit, behaagt Gode, verheugt de Engelen, verdriet den Duivel, vermaakt den Hemel, verquikt de Aarde, vereenigt de Menschen, bevordert hun werk, begunstigd den Vrede, en maakt alles goedt.

De Ratelwacht helpt de *Justitie* bevorderen, als hy volgens zyn ampt en plicht te werk gaat. ô De *Justitie* is een schoon beeld! Niet oneigen heeft eens een Prediker op den Cantzel staande beginnen te Juichen, en byna als een beroeschte Voerman te schreeuwen: *Ju*, *ju*, *ju*, *ju*! Wel is waar, zeide hy daar op, dat een Prediker, dien Christus het zout der aarde noemt, in reden noch gebaarden niet kluchtig en bespottelyk behoorde te zyn; maar hy konde het niet laten, en riep andermaal *Ju*, *ju*, *ju*; het is niet zonder rede, zeide hy verder, dat de Arke des verbonds van binnen en van buiten verguld ware, om daar door aan te tonen, dat een Prediker niet alleen van binnen een goed geweeten hebben, maar ook uiterlyk een ontstrafbaren wandel moet voeren; echter konde hy het niet nalaten, en riep noch heviger dan te voren, *Ju*, *ju*, *ju*, tot dat hy eindelyk het woord voluit sprak, zeggende: *Ju*, *ju*, *Justitia en Gerechtigheid* is de Triumphwagen, waar op de welstand der Waereld praald; *Ju*, *ju*, *Justitia* is de zuil, op welken Kroon en Scepter zeker staan; *Ju*, *ju*, *Justitia* is de zalve, waarmede alles gesmeerd moet worden, op dat het zeeker gaa.

Jofua die dappere Oorlogsheld, heeft tamelyke *Victorien* en zegens bevochten, en in zyn ftryden niet dan geluk ondervonden, wyl de hand Godts met hem was, en alwaar deze is, behoeft geen Menfchen vuiil gevreeft te worden. Ja zelf *Jofua* heeft met het geklank der Bazuinen de Muuren der Stad *Jericho* doen omvallen; maar toen hy voor het kleine fteedje *Ay* kwam, was het geluk van hem geweeken: hy en de zynen ontfingen meenigen ftoot daar voor, Godt was niet meer met hem, en bleef zo lang van hem tot dat hy eenen Dief, *Achan* genaamt, ter billyke ftraffe bevordert hadde, en zo dra men dezen de reft gegeven had, *averfus eft furor Domini ab eis*, is de toorn Godts van hen geweken. *Ju, ju, Juftitia* onderhoud het Land, (zegge ik nochmaals) verfterkt eene Stad, reinigt de Markt, verbeterd het Gemeen roeid het Onkruid uit, behaagt Gode, verheugd de Engelen, verdriet den Duivel, vermaakt den Hemel, verquikt de Aarde, vereenigt de Menfchen, bevordert hun Werk, begunftigt den Vrede, en maakt alles goed.

Doch men bevind ook dikwils Ratelwachten van dezen aart, als die waren, waar van ik fpreken zal:

Zeker Jongeling, dragende een grote fles met Wyn, wierd des Avonds laat van de Nachtwachten aangedaan, welke hem vroegen wat hy droeg? hy wel weetende dat hy geen kwaad had, wilde hunne vraag befpotten, zeggende: ik heb een' Dolk onder myn rok, hen te gelyk de grote flefch tonende. De Wachten reets lang gewenfcht

 heb-

hebbende, om hunne keel met zulk een Dolk eens door te ſteken, maakten zich Meeſter van de fleſch met Wyn, en dezelve onder malkander ledig gedronken hebbende, gaven zy den Jongeling de fleſch wederom, zeggende tot hem; om dat gy een goed vriend van ons bent, geven wy u de ſcheede van den Dolk weder.

De

DE GLASBLAZERY EN GLASBLAZER.

Gelyk de donkre ſtoffe uit de aſch
Verandert in een helder GLAS,
Dus zullen ook de dierbre Vromen
Eens, door de zwarte ſterffelykheid
En Lydens-Oven *toebereid,*
In 't Licht ter hoogſte klaarheid komen.

DE ſtad *Sydon* in *Phenicië*, niet verre van den vloed *Belo*, wil de glorie hebben, dat ze het ſchone doórzichtige glas het eerſt uitgevonden hebbe, het welk door den tyd tot zo groot een volkomenheid is geraakt, dat men allerhande dingen van deze Specie maken en vormen kan; inzonderheid te *Murano* by *Venetië*, zegt men, dat het ſchoonſte glas geblazen word.

Doch tegenwoordig heeft men het in *Duitſchland*, *Bohemen*, *Vrankryk*, *Engeland* en *Holland* zo verre gebracht, dat derzelver glazen die van *Venetië* niet behoeven te wyken. De glazen zyn hedendaags zo gemeen, dat men liever uit dezelve drinkt, dan uit gouden en zilveren ſchalen, zo dat zelf een lompe Boer iemand wel op een glas wyn durft verzoeken, en men ziet dikmaals met verwondering deze Dorpgaſten in den Zomer tyd zodanig met de Roemers omgaan, dat de Hospes zelfs begint bang te zien. Gemeenlyk is de hals onder het hoofd; maar by die ſnaken geraakt zomtyds de hals en buik boven het hoofd, zo dat 'er dikwils het rode zweet by neder loopt (verſta als ze bezopen zyn), en zy 'er eveneens uitzien als gevilde konynen.

De ſchone Drinkglazen moeten reets ten tyde van *Salomo* in gebruik zyn geweeſt, overmits hy in zyne *Spreuken* den Wynzuipers een tamelyke vermaning doet, zeggende: *Ziet den wyn niet aan, als hy hem rood voortoond, als hy in [het glas] zyne verwe geeft. in zyn einde zal hy byten als een ſlange, enz. Spreuk.* 23.

Het werk des Glasblazers vind men niet alleen

leen in de Herbergen, maar ook in de Godtshuizen, waarin nevens de ligt-glazen ook de ſchone Glazen Lampen en Offer-Kandelaars gevonden worden, met welken al dikwils wonderen zyn geſchiedt. Onder anderen leeſt men in het Leven van den *H. Albertus*, van de Carmeliter-Orde, dat hy eens bynacht onder de Lamp, welke voor het hoge altaar hangt, zyn gebedt verrichtte, waar op de Satan met een groote furie de Lamp van boven nederwierp, echter gebeurde het, buiten twyffel wegens de grote verdienſte van dees Heiligen, dat noch het glas gebroken, noch één druppel oly geſtort, als ook het Licht niet uitgebluſcht wierd. Daar aan ziet men het vermogen van dees Helſchen praalgeeſt, dat hy zonder de Goddelyke toelating zelf geen glas verbreken kan. Ook verhaald *Belluacenſis*, dat op zekeren tyd een ketterſch Soldaat, zittende daar men veel ſprak van de grote wonderwerken van den H. *Antonius van Padua*, deze geſchiedeniſſen voor verdichtſelen hield, daar op het glas van de tafel nam, en het zelve met al zyn vermogen tegen de grond wierp, onder het uitſpreken van deze woorden: Als dit glas heel blyft, zal ik geloven dat *Antonius* heilig zy. Wat gebeurt 'er? het glas, als ware het van het hardſté metaal geweeſt, heeft niet de allerminſte ſchade geleden, het welk de Moedwillige Soldaat zodaanig bewoog, dat hy zonder verzuim het *Roomſch-Catholyk*, geloof omhelsde.

Kluchtig was het geval, dat *Simon Salus* met een Hebreeuwſchen Glasblaſer had. Deze Heilige *Simon* zat met eenige arme Menſchen eens by den Oven van den Jood, om zich te war-

warmen, wyl het in den Winter was. Daarop vroeg hy de arme Bedelaars, of ze eens eene aardigheid wilden zien, waar toe zy niet ongenegen waren. Zo dikwils als nu de Jood een Glas vervaardigde, maakte *Simon* een kruis, waarop t'elkens het Glas in 't midden van malkanderen sprong, en na dat aldus zeven glazen dat nootlot ondergaan hadden, begonnen zy altemaal overluid te lachen, waar over de Jood zoo toornig wierd, dat hy *Simon* in die hevigheid wilde aantasten; doch deze zeide tot den zelven: Manzer, Manzer! als gy het teken des kruisses niet wilt maken, zult gy geen een geheel Glas krygen. Na dat de Jood nu dertien Glazen achter malkanderen gebroken had, was hy echter genoodzaakt, hoewel met tegenzin, het Heilige Kruis te maken, waarna alle de Glazen wel uitvielen het welk ook oorzaak was, dat hy zich naderhand heeft laten doopen. *Surius* 1. *July.*

Dat in den *Babylonischen* Oven het vuur gantsch krachteloos is geweest, was een wonder, niet minder is 't een wonder wanneer in een' brandenden Glas-Oven het vuur zonder kracht is, en zulks is geschied te *Constantinopel* gelyk *Evagrius* verhaald *Lib.* 4. *c.* 36. Aldaar had een Jongeling, de Zoon van een Jood, die te gelyk een Glasblazer was, nevens anderen het hoogste geheim des Altaars, volgens het Roomsch-Catholyk gebruik, genoten, waar over de Vader zodanig vertoornde, dat hy den Jonge in een brandende Glas-Oven wierp, waarin hy drie dagen onbezeert is gebleven: wanneer zulks nu ter ooren kwam van den Keizer *Justiniaan*, heeft hy den knaap la-

ten ondervragen hoedanig dat geschied was, waar op de Jongeling heeft geantwoord, dat een schone Vrouw den gloed des vuurs gedooft, en hem in die dagen met spys voorzien had. Dit bracht zo veel te weeg, dat de Jongeling met zyne Moeder gedoopt wierd; doch wyl de halstarrige Vader in zyne dwaling volhardde, heeft hy eindelyk de Galg ter beloning verkregen.

Ik zou hier noch veel van de Glasblazeryen en van derzelver werkgasten kunnen zeggen, en het kan niet ontkent worden, dat hun Werk schoon, nut en nodig zy: maar al wie veel Werkgasten uit de Glasblazeryen kent, zal ook weeten dat hen de Wybak niet zeer aangenaam is, nademaal zy geloven, dat hen, om dat ze de Wynglazen maken, het zuipen meer toekomt dan anderen; zy maken wel glazen Inktkokers, maar hun indopen geschied in de Herberg; zy kosten wel betrachten by hun Glas, de broosheid des Menschelyken levens, maar zy tellen daar bloedweinig aan, en vergeten de vier laatste dingen der Menschen. De Artikelen van hun reglement brengen mede, dat voor al de Herberg maar 10 schreden van de Glasblazery moet staan. Hun liefste werk is drinkglazen te maken, het welk ook oorzaak is, als zy sterven, dat een Glasmaker den Schuldmaker zo gelyk is, als een Boer den Akkerman. Doch de ordentlyken onbesproken.

DE

Begeertens worden vloeybaar als,
Het GLAS, *wen zy de vlam gevoelen,*
Zo dat ze op geene zonde doelen,
Als zynde een bron des ongevals:
Dat ook Godts vlam myn hart genake,
En dus de deugd my eigen make.

WAnneer onze waarde Heiland 30 jaren en 13 dagen oud was, is hy als een genoodde gaſt op de Bruiloft te *Cana* in *Galilea* verſcheenen. Men wil dat deze Bruiloft gehouden zy in 't Huis van *Zebedeus*, die een Vader was van den H. Evangeliſt *Johannes*, en deze *Johannes* zou zelf de Bruidegom zyn geweeſt, zynde te dier tyd in het 28. jaar zyns ouderdoms; (doch hedendaags trouwen de knapen reets, die noch met de Neus op de Mouw ſchryven) en de Bruid was *Anachita*. Benevens onzen Heere waren ook genodigt Petrus, Andreas, Philippus en Bartholomeus. Chriſtus de Heere wilde uit demoedigheid de eerſte plaats niet nemen; maar zette zich in de midden, als wanneer het met recht mocht heeten: *Virtus in medio*, de deugd in 't midden. De Schafmeeſter, aan wien de ſchikking van het gantſche *Tractement* was opopgedragen, hiette *Joſephat.* Deze Bruid en Bruidegom hebben toenmaals eene gelofte gedaan, om eeuwig maagd te blyven, zynde *Johannes* den Heere nagevolgt, en *Anachita* in 't gezelſchap van *Maria* gebleven. Vermits nu op deze Bruiloft de wyn wat al te vroeg ontbrak, heeft de Heiland, op het verzoek van zyne Moeder,

6 grote

6 grote ſteenekruiken met water laten vullen, en vervolgens dat water in den edelſten wyn verandert, en wel in roden wyn; welk wonder naderhand meer dan drie hondert jaren dóór is beveſtigt geworden: want alle jaren, op den zelfden dag en uur, ja op het zelfde oogenblik, dat de Heere te *Canaa* het water in wyn verandert had, zyn ook veele rivieren en Bronnen hier en daar in de waereld in den beſten wyn verandert. Onder deze Rivieren was ook de *Nyl* in *Egypte*, de *Meander* in klein-Azië, enz. De H. *Epiphanius* getuigt, dat hy zelf in *Galilea* uitzodanig een Bron, die in wyn verandert was, gedronken hebbe. Nu brengen veele Godtgeleerden en ſchryvers eene vraag op het tapyt, namentlyk: waarom te dier tyd op die Bruiloft de wyn zo ſchielyk op was? want het is niet te geloven, dat in de tegenwoordigheid van Chriſtus onzen Heere de gaſten zo onmatig zouden geweeſt zyn; veel minder is 't te denken, dat *Petrus* veel gezondheden ingeſtelt, en grote glazen in 't rond hebbe laten gaan. Eenigen willen, dat door een zonderlinge ſchikking Godts de Wyn verdwenen zy, op dat 'er alzo eene gelegentheid kwame, om dat eerſte zichtbare wonder te werken. Anderen geloven, en dat heeft ook meer ſchyn, dat de Dienaars en oppaſſers zodanige knapen zyn geweeſt, welk het eene glas na het andere de oogen hebben uitgeſtoken; want zulke gezellen kunnen zich heel ordentelyk om den Diſch plaatzen, en malkanderen meeſterlyk onder het veegen van een glas den rug toe keeren; zo dat het niet te verwonderen is, dat de wyn op de gemelde Bruiloft zo ſchie-

fchielyk ontbrak. Want daar blyft niets i huis niets in de Kelder en niets in de Keuken, als de Dienftboden ontrouw dienende Menfchen zyn. ô Hoe veel diergelyke zyn 'er! welke, wanneer zy van hunnen Heer en meefter met een kroes in de Kelder gezonden worden, ook metter haaft een kroes vol voor zich-zelven tappen, meinende altoos, dat de kroezen of fleffchen by paren moeten gaan, gelyk de Schoolknapen in de *Proceffië*. Is 't dan wonder dat in meenig huis het bier of de wyn zo fchielyk verdwynt. Maar gelooft gy dan niet, alle' gy gewetenloze menfchen, dat gy Godt nauwkeurig rekenfchap zult moeten geven, ja zelf van de minfte penning dien gy uwen Meefter ontvreemt hebt.

Om tot myn voornemen te komen, zo moeten te dier tyd de glazen al in gebruik zyn geweeft.

Dat ook de oude Egyptenaren reets met de glazen wel hebben weten om te gaan, getuigen de woorden van *Flavius Vospicus*, zeggende: *Alexandria* is eene ryke en met vruchten overvloedig voorziene ftad. in welke niemand ledig zit. Eenige blazen Glas, andere maken papier enz.

Tegenwoordig worden de menigvuldige Glasftaafjes, van welke zich de Glasblazers die door de Lamp werken, bedienen, te *Venetië* uit allerhande Metalen vervaardigt. Want wanneer zodanige Kalk of aarde in de Glas-Ovens gelegt word, maakt de kracht des vuurs dezelve tot Glas. Koperkalk word door de hitte des vuurs tot een donker Smeltglas. Doch men maakt ook groen uit den zelven kalk. Loot en Yzer verfchaffen

ſen geelachtige Glasſtaafjes, Tin geeft witte; Zilver geeft blauwe, gelyk *Kircherus* daar van meer bericht geeft in zynen *Mundo Subterraneo T.* 2. *l.* 12. *pag.* 39. Dus heeft ook deze in alle wetenſchappen zo ervaren *Pater* den Blaasbalch uitgevonden, waar van zich de Glasblazers bedienen om de vlam van de lamp op hunne ſpecie met eene egaliteit te blazen, het welk zy te voren met den mond door een pypje moeſten doen, dat niet alleen veel moeijelyker, maar ook niet half zo goed was.

De *Venetianen* zonden eens aan Keizer *Ferdinand* den I. een zeer kunſtig uit Glas geblazen Slot of Kaſteel tot vereering. Als nu dees loffelyke Keizer eenigen tyd daar na het zelve aan verſcheide voorname Heeren wilde laten zien, kwiſpelden de bedienden, die ook nieuwsgierig waren, daar zo lang om heen, dat eindelyk het gantſche Kaſteel aan ſtukken brak; doch de zagtmoedige Keizer vertoornde zich daar niet eens over, en zeide: *het was Glas, wat wonder is 't dat het breekt.*

Te Inſpruk is door diergelyke Viyt een Inſtrument van Glas zeer kunſtig vervaardigt: als nu zeker Poëet dit beſchouwde hield hy zulks voor een zonderlinge afbeelding der Menſchelyke vreugde, en ſchreef daar onder:

GRATUM, SED FRAGILE.
Wel aangenaam, maar breekzaam.

De Menſch is ook niet anders dan een Glas dat zeer bros is, gelyk dan ook alle Wellusten niet anders zyn dan een Droom: *Somnia, omnia.* Een Stalkoning leidt zich des nachts niet

verre van zyne Paarden, en schoon een schoof stroo zyn onderbedt is, zo smaaken hem echter die Stalvederen zo lekker als het beste Zwanendons. Des Middernachts droomt hy, dat hy een heerlyken schat gevonden hebbe; daar over lacht zyn harte, zyne ziel verheugd zich, en zyn gemoed verkwikt zich. Niemand is vrolyker en vergenoegder dan die Stalvriend; hy maakt allerhande overweegingen, hoedanig hy zyn Domicilium zal aanleggen, zyne gewezen Confraters moeten hem *Myn Heer* noemen; hy bedenkt welk een prachtig Huis dat hy bouwen, en welk een schoone Dame dat hy trouwen wil; hy wil geen gezoden, maar gebraden eeten, geen wollen, maar zyde klederen dragen, geen Bier, maar Wyn drinken. In deze verbeelding tast hy naar zynen schat, en grypt bygeval in de Paardemist, waar door hy wakker word, en alle zyne heerlykheid verdwynt. *Somnia*, *omnia*.

Wanneer ik iemand aansprak, die de Waereld niet zo slechts overheen gekent heeft, als de hond uit een Rivier drinkt, maar dezelve wel genoten met *Sardanapalus*, wel geprobeert met *Epicurus*, en wel doorzocht heeft met *Salomon*, wat hem tegenwoordig dacht van alle zyne vorige wellusten? Wat hem zy overgebleven van zyn meenigvuldig vermaak? Zo zoude hy my gewisselyk antwoorden, dat het niet anders ware, dan of hy gedroomt had, niets meer overgehouden hebbende dan de enkele gedachtenis. *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ó vanitas!* In alle zaken hebbe ik bevonden, dat 'er niets bestendigs, maar schie-

lyk

lyk verdwynende is, dat alle wellust en alle vreugde niet anders is dan Ydelheid. ô Gy Waereltlingen, wat hebt gy op uw doodbedde van al 't geene, daar mede gy u verzadigt, daar mede gy u vermaakt hebt, en dat u verlustigt, dat u verblind, dat u vergenoegt, dat u bezielt, dat u geliefkoost, en dat u welgevallen heeft? Niets, zeg nochmaals niets, en zeg eeuwig niets! maar neen, zagt, ik bedenk me, iets hebt gy 'er van, ja iets vindt gy 'er van, juist niet in de handen, maar in 't geweten; daarin hebt gy 'er noch iets van over gehouden, smarten, wroegingen, enz.

ô Wat Phantasten zie ik! gy zyt rechte Palmbomen-Menschen, die winter en zomer groent; gy Philistynen zyt zodanige Broeders, toen gy de Arke des Heeren, die heilige Bondkist, in een' vervloekten tempel hebt gevoerd, alwaar *Dagon* als eenen Godt wierd aangebeden, zaagt gy den zelven des anderen daags ter aarden neder gevallen, ja gy zaagt hem zonder kop, zonder handen, en ten eenemaal verbryzelt als Glas, nochtans hebt gy denzelven als eenen Godt veréërd.

ô Dwaasheid! het geen nedervallen, te gronde gaan en verbryzelt kan worden; hoog te schatten, is immers eene dwaasheid die alle dwaasheden te boven gaat. Wat is de Waereld? wat heeft de Waereld, dat niet vergaat, en verbryzelt word? waar zyn *Alexander* de Grote, *Pompejus* de Grote, *Carel* de Grote? zy zyn niet meer, zy zyn verbryzelt, vergaan, en geen groten meer, maar blooten. Waar zyn *Ganimedes*, *Polidorus*, *Narcisses?* altemaal Zuikermannetjes. Waar zyn *Phanthea*, *Helena*, *Ama-*

lalonte, die wonderen der schoonheid? zy zyn vergaan, verbryzelt, enz. waar zyn *Plato* en *Strato*, *Anaxagoras* en *Pithagoras*? waar *Chrisippus* en *Aristippus*? waar *Isocrates* en *Democrates*? alle deze Wysgeeren? 't is waar zy leven door hunne schriften, maar voor 't overige zyn ze vergaan, verbryzelt, en geen Kunstenaars meer, maar aarde en stof. Waar is de *Colossus*, dat wonderwerk van *Rodis*? waar is het beruchte *Mausoleum*? waar de Tuin van *Ciprus* en de wonderzuilen van *Ptolomeus*? *Athene* waar zyt gy? *Jerusalem* waar zyt gy? *Worms* en *Spiers* waar zyt gy? wy zyn niet meer, zeggen ze zelfs, wy zyn vergaan, vernield, verdweenen, daar voordezen een Paleis stond, is nu een Moeras, daar voor dezen Toorens stonden, zyn nu renperken, enz. Vermits nu de Waerelt en alles dat 'er in is de onbestendigheid zodanig onderworpen is, dat het vergaat en verbryzelt word als Glas; waarom, ô onvoorzichtige Adamskinderen! waarom, ô sterffelyke Aardwormen! schat gy de Waereld dan noch zo hoog? en verdiept u alzo in dezelve? *Sursum Corda*, opwaarts met de oogen, opwaarts met de gedachten, en betracht liever het eeuwige en erinnert u toch, dat Godt de de Almachtige u het harte zodanig geschapen heeft, dat het van onderen spitstoelopende, maar van boven breed is, om dat het meeste daar van naar den Hemel zou gericht zyn.

Offschoon zommige Menschen het Glasblazen niet geleerd hebben, kunnen zy echter Meesterlyk een Glas uitblazen. Dit bleek aan zeker persoon, die, in een herberg komende, alle

alle glazen eifchte, welken de Hofpes in huis had: men gaf hem dezelve, en hy fchonk ze alle vol Wyn, en zette ze in Reyen en gelederen op de Tafel, tot dertig in getal, om ze vervolgens na malkanderen uit te drinken. Daar op gaf hy elk Glas een' byzonderen naam, en het eerfte opvattende zeide hy: wel Sinjeur *Hans Michel*, waarom zyt gy gifteren niet op u tyd te werk gekomen? hoe zyt gy zo vermetel geweeft? weg met u, naar het gevangenhuis, en zoop hier mede het Glas uit. Toen nam hy het twede Glas, zeggende: en gy *Bartel Boksbaard*, waarom hebt gy verlede week zo geluyert, en uw halve werk niet verricht? voort, voort met u, hals over kop in 't kasjot, zuipende alzo het twede Glas uit; en dus ging hy van het eerfte tot het laatfte. Na dat hy ze altemaal nu zo geledigt had, en reets begon te Staröogen, zach hy noch een Glas ter zyden op de tafel, dat de Meid daar bygeval had nedergezet met Azyn; waar op hy het zelve in de hand nam, zeggende: wel *Julfus Hangebaft*! fta je daar noch, of zoek je my te ontlopen? daar moet gy voor geftraft worden, voort, zonder barmhertigheid, in 't kasjot. Daar op het Glas aan den Mond zettende en het van een anderen fmaak bevindende, zeide hy: ho, ho! myn goeije Vrind, al kyk je noch zo zuur, je zult 'er evenwel in! dus de Azyn ook opgezopen hebbende, wierd hy kort daar na zo dronken, dat hy een Boezelaar of fchorteldoek aan een kapftok ziende hangen, denzelven vrydde en trouw beloofde, meenende dat het de Meid van 't huis was, die hem van ouds wel bekent was. Wat dunkt

 u van

u van zulk een Glasblazer? doch hy kan zich daar mede trooſten, dat hy veel Confraters in de Waereld heeft.

Een Glasblazer kan en moet zich ſteets zyne gebrekkelykheid erinneren; hy kan zeggen: *Nam & ego homo ſum*; *ik ben ook een menſch*; en bygevolg: *een breekbaar Glas.*

DE

Der kindren zin is menigvoudt,
Een MAND *met water die niets houd;*
Dus zoeken veel' 't geluk te vangen,
In eene tydelyke Mand:
Doch wilt gy 't ware heil erlangen,
Zoek naar het Eeuwig Vaderland.

Dit Handwerk schynt wel wat geringer te zyn dan dat van de Goudsmits, nademaal deze met Goud en Zilver omgaan, en de Mandemaker flecht met Teenen of rys, welke alom langs de wegen groeijen, en afgesneden kunnen worden. Nochtans is het werk van deze Menschen niet te veràchten, alzo het zeer noodzakelyk huisraad is, gelyk men dan ook in alle Steeden en Dorpen dagelyks veele Manden ziet, waar mede het zorgvuldige Vrouwvolk de nodige keukenproviant naar Huis draagd. Dus is ook het Mandemaken geene nieuwe of eerst uitgevonde zaak, wyl de Manden of korven reets in gebruik zyn geweest by de Egyptenaars ten tyde van *Pharao*, wiens Bakker van drie korven gedroomt heeft.

Het verstrekt den Mandemakeren tot een zonderlinge Eere, dat onze Heere en Heiland hun werk ook met een Mirakel versierd heeft; want toen hy met zo weinig broods zo veel duizend menschen in de Woestyne spysde, heeft hy zyne twaalf Apostelen (volgens het verhaal van *Maldonatus* en *Cornelius*) bevolen, dat elk van hen eenen korf nemen zoude, in welke de Heere naderhand eenige stukken van de gebroken vyf Garsten-Broden gelegt heeft, welke in die korven zodanig zyn vermenigvuldigt, dat ze, na de verzadiging van zo veele duizend personen, echter noch vol gebleven zyn: doch waar deze korven in de Woestyne van daar gekomen zyn? is eene vraag, niet bezwaarlyk te beantwoorden; want by het Joodsche Volk, en inzonder-

derheid onder de arme menſchen, waren de korven zeer gemeen, zo wel de hand-als de hoofdkorven, zo dat de menſchen, die onzen Heiland volgden, te dier tyd veele korven, en in de korven ook brood mede gedragen hebben, gelyk by ons het gemeene volk doet, wanneer het naar de eene of ander plaats eene Bedevaart gaat doen. Doch wyl elk zyn brood reets verteerd had, en de honger de menſchen tamelyk plaagde, heeft zich de barmhertige Heiland over hen erbarmt, en dezelven door een groot wonderwerk verzadigt.

Judas was te dier tyd reets een ſchelm in zyn hart, en een geweetenloze booswicht; echter wilde de Heere, dat hy ook, zo wel als andere Apoſtelen, eenen korf zou dragen, op dat hy daar door niet ontdekt wierde, eñ bygevolg door den argwaan ſchade aan zyne Eere mocht lyden. In den korf van Judas legt een briefjen, op het welke de Heere het *Diſcite à me*, *Leer van my*, geſchreven hadt: van hem, als een' Goddelyken Leermeeſter, is te Leeren, hoe men zyns Naaſtens gebreeken en ondeugden moet verzwygen, ja, als het mogelyk is, bemantelen of bewimpelen.

De Patriarch *Abraham* was deswegens zo voorzichtig, dat hy ook de ondeugden en Lasteren des Ryken Braſſers niet wilde ontdekken, maar alleenlyk tot hem zeide: *Fili, recepiſti bona in vita tua. Kind, gedenk dat gy uw goet ontfangen hebt in uw Leeven. Luc.* 16. Hy had wel kunnen zeggen: gy zyt een onverzadelyke vrek geweeſt, gy zyt een geſtadige Wynbalch geweeſt, gy zyt een hovaardige praal-

hans geweeſt, gy zyt een onbeſchaamde Bok geweeſt, enz. maar, om ons te Leeren hoe behoedzaam wy van des Naaſtens gebreken moeten ſpreken, heeft hy zulks met het woordje *ontfangen* bewimpelt.

Cedrenus in *Compend. Hiſt.* ſchryft, dat de gemelde twaalf broodkorven ter gedachtenis van dit grote wonderwerk, naderhand zyn bewaard geworden in de ſchone Kerk der twaalf Apoſtelen, welke de grote Keizer *Conſtantyn* te Conſtantinopel heeft laten bouwen: zulks verſtrekt echter den Korvemakeren tot Eere ofſchoon zy veeltyds veele Korven of Manden in huis, doch weinig broods daar in hebben. Insgelyks kunnen zy roemen, dat ook voordezen de Kluizenaars in de Woeſtyne, om niet ledig te zyn, hun' Handwerk gebezigt gebben, gelyk zulks ten overvloede bekent is van den H. Abt *Dorotheus*, die, na zyne gewoonlyke Beedeſtonden volbracht te hebben, zich tot dat Handwerk begaf, en allerley ſoort van korven maakte, dezelve verkocht, en het Geld onder de Armen uitdeelden.

Doch dat de Mandemakers alle zonder gebreken zouden zyn, zal geen vernuftig menſch ſtaande houden; want het is maar al te veel bekent, dat zy het vloeken tamelyk gewent zyn, en als 'er maar een Takje of Teentje breekt, diende de Duivel daar terſtond wel een' knoop in te leggen.

DE

In een PASTEY *heel ſchoon verſiert,*
Legt Vleeſch van wilt of tam gediert';
Dus ſteekt de dood in ydle zaken.
Het ſchynſchoon is der Waerelds zin,
Doch haren bodem valt haaſt in,
Dies laat ons by de vreugde waken.

In

IN grote ſteeden hebben de Paſtey-Bakkers hunne eigen hanteering, en bakken zo wel grote als kleine Pasteyen op de koop, gelyk men dan dezelve by hen tot Maaltyden en Bruiloften op 't ſierlykſte toebereid bekomen kan: gevende inzonderheid die Paſteyen, waar in Indiaanſche, of Calikoetſche hoenders, Patryzen, en diergelyk gevogelte gedaan, en ſierlyk van buiten met de Vederen beſtoken worden, op de Tafel onder andere ſpyzen een groot Cieraad. Doch de Paſtey-Bakkers bakken dezelve op verſcheide wyzen, namentlyk op de Spaanſche, Franſche, Engelſche wyze, enz. als ook van onderſcheide dingen, welke hy in de Paſteyen doet, als Veldhoenders, Duiven, Kapoenen, Eenden, Hazen, Konynen, Harte-Kalfs- en Wildvarkens-Vleeſch, Oeſters, Kaſtanjes, ook Viſch, en Vleeſch van allerley gevogelte, en wild.

Tot de kleine Paſteytjes, die men met korſt en al opeet, gebruikt de Paſtey-Bakker Eyer, klopt dezelve met wat meel, doet 'er zout, kruid en alles is, naar mate dat hy 't Paſteytje groot of klein wil hebben, dit alles onder malkanderen gemengt zynde, bewerkt hy het Deeg, dat het taay word, en maakt daar van een korſtje om het binnenſte heen.

Tot de grote Paſteyen neemt hy wit fyn meel, en kneed het met Melk en geklopte Eyeren tot een hard deeg, of ook wel ſlechts met water, formeert een korſt daar van, of uit de hand, of in een vorm: voorts doet hy in deze korſt gezoden of gebraden Vleeſch, voorziet

het

het zelve met Peper, Zout, Azyn, Kruid, enz. en maakt als dan een dekzel op die korst, waar in zommige van boven een gaatje laten, op dat 'er de wazem onder het bakken uitvliege, het welk echter niet nodig schynt te wezen, alzo het beter is, dat 'er in 't eerst geene opening in gelaten worde, tot dat de Pastey byna gaar gebakken is, als dan moet 'er een klein gaatje boven in gemaakt, de byzonder daar toe bereidde soupe door een trechter daar in gegoten, en daar op de Pastey volkomen afgebakken worden.

Tot wildbraad, Vleesch, Indiaansch gevogelte en diergelyken, als ook op zommige plaatzen tot Vischpasteyen, neemt de Pastey-Bakker veeltyds maar Roggen meel tot het deeg, en doet 'er het nat, waar in het Vleesch voorheen gezoden is, van kruid en alles wel voorzien, by in, als dan het deeg, wel taay en styf bekneed hebbende, maakt hy 'er een rand van twee vingeren dik omheen, en een dekzel van een vinger dik op.

Op veele plaatzen maaakt de Pasteybakker ook ander gebak, als Taarten, vladen, Koeken, Struiven en diergelyken. Tot de Taarten bereid hy een styf Deeg van Tarwen meel, melk en geklopte Eyeren, het welk zoo lang gemengt en gekneed wordt, dat 'er een hard Deeg van komt; dit word met een rol gerolt en in de Taarte-pan gedaan, en dan het zelve gevult met het geen dat zodanig een soort van Taarten vereischt; alsdan dekt hy dezelve met een ander blad van het Deeg toe, maakt 'er eenige figuren tot versierzel aan, en zet het in den Oven.

Van het nut der Taarten en Pasteyen, en andere diergelyke smakelyke gebakken dingen kunnen de geenen het best getuigen, welke dezelve op Banketten en gastmalen met goeden appetyt eeten, en de deftigheid derzelve, als eene aangename spyze voor hunne maagen, en als een zeer schoon voedzel, niet genoeg weeten te roemen en te pryzen. Hoe sierlyker en kostelyker nu de Pasteybakker zyne Taarten en Pasteyen weet toe te maken, hoe meer roem hy 'er van heeft.

Op de Bruiloft van Hertog *Willem* van *Beyeren* en *Renata* van *Lotharingen*, in den jare 1568. te *Munchen* gehouden, is onder anderen een Zeldzame Pastey opgedischt, waar in het kleine Dwergje van *Ferdinand*, Aartshertog van Oostenryk, dat niet boven drie spanne Lang, en sierlyk uitgedost was, verborgen was. Wanneer nu deze Pastey op den vorstelyken Bruiloftsdisch gezet, en open gemaakt wierd, kwam het gemelde Dwergje daar uit, ging over de Tafel, zong een Bruiloftszangetje, en maakte een behoorlyk Compliment aan de vorstelyke personen, die niet weinig daar over verwondert waren. De overige Pasteyen op dezen Disch hebben niet minder uitgemunt in Delikatesse, als deze eerstgemelde in vermaak.

Doch tusschen Godt en de waereld is het zelfde onderscheid, als de geleerdste onder de Joden, *Philo*, tusschen een Geneesheer en een Pasteybakker maakt.

De Pasteybakker zoekt in het Koken en Bakken niet anders, dan dat hy zynen meester genoegen geeve; ten dien einde bereidt hy een grote meenigte spyzen op allerhande wyzen, gebakken,

ken, gezoden, gebraden, kout, warm, zoet, Zuur, enz. alles alleen op dat het de gasten smaken, en zy daar mede te vreden mogen zyn; want schoon het hen naderhand aan hunne gezondheid schaadt, hunne Maag verkoudt, of verslymt, de Leever verhit, Koorts, waterzucht, of andere ongemakken veroorzake, of wel het leeven verkorte, dat acht de Pasteybakker niet, en hy heeft 'er ook niet de minste gedachten op, als het de Eeters maar wel smaakt.

De Geneesheer daar en teegen zoekt met zyne kunst alleen der zieken gezondheid te weeg te brengen; hier toe begint hy somtyds het eerst met den zieke de Spyze, die hy't liefste eet, te verbieden, ook denzelven maar weinig toelaat, schryvende hem een grote matigheid voor in Eeten en Drinken, met onthouding van Wyn, van Ooft, van Sala, van zout, van zuur, en van alle ruwe spyze. Waar en tegen hy hem de wederwaardigste dranken, poeyers en Conserven uit de Apotheken, waar van men somtyds genoeg heeft eer men ze nuttigt, gebiedt te gebruiken; offchoon het den zieken niet smaakt, ja zelf al klaagt hy 'er over, dat acht de Dokter niet, als het hem maar gezondt maakt, heeft hy zyn oogmerk bereikt: gelyk men dan ook naderhand bedankt, over dien men eerst geklaagt heeft.

Aldus is 't ook met de Waerelt, zy maakt het even eens als de Pasteybakker, gevende hare Dienaars veelerhande en onderscheide spyzen, en op dat ze des te beter smaken mogen, verzuikert zy dezelve met allerhande vermaaklykheden, met aangename samenspraken, met Muziek en Danssen, en met allerleye spellen,

en

en zulks maar alleen, op dat het hen wel ſmaake, en zo lang zy leven wel aanſtaa. Offchoon het hare genieters ſchade doe aan de ziele, van het goede afhoude, het toekomende onachtzaam en vergeetend make, ſchoon het Lichaam daar door tot onkuiſchheid ontſtoken, tot Toorn en gramſchap verhit, het hart met aardſche Liefde, het verſtand met ydele zorgen en gedachten vervult, van den wille van Godt afgehouden, het geweeten met zonde bezwaart worde, en eindelyk alles tot verderf uit valle, dat acht de waereld zo weinig, dat zy 'er niet eens gedachten op heeft.

Doch met Godt is 't heel anders. Hy als een Trouw geneesheer zoekt alleen des menſchen heil, op dat hy hen ten eewigen Leven voere; daarom ontneemt hy hen zomtyds allen overvloed van ſpyze, van Rykdom, van Eere, van Welluſt, ja laat hen menigmaal de uiterſte nooddruft niet genieten, en 't geen hy hen dan noch overlaat, verzout en verbittert hy met ziekten, droefheden, rouwklagen, enz. Hy ſchryft hen ter genezing voor, de armoede, de zucht tot het goede, het Vaſten, het bidden, het gehoorzaam zyn, de onthouding van vermakelyke gezelſchappen, en wat dies meer is; ſchoon het hen niet ſmaakt, en zy dikwils daar over klagen en murmureren, dat acht hy ook niet, als zy daar door ſlechts aan hare ziel behouden, van de zonden afgetrokken en gereinigt worden, in deugden en goede werken toenemen, en dus ter eeuwige Zaligheid geraken. Weshalven hem dan ook de uitverkorenen, wanneer zy zich in de Eeuwige zaligheid bevinden voor zyne ſtrenge tucht

hoog-

hooglyk bedanken, dat ze waardig zyn geacht geworden, om zyns naams wille te lyden. Gelyk de Heiland hen dan ook trooſtelyk toeroept: De waereld zal zich verheugen, gy zult over myne behandeling treurig zyn; maar uwe treurigheid zal in vreugde verkeerd worden, en wel in zulke vreugde, die niemand zal van u neemen.

De Paſteybakker dient voor al zorg te dragen, dat hy goed meel tot de korſten van zyne Paſteyen gebruike, en zich onthoude van ander bedrog, dat zommigen van hen wel eens ter hand nemen, om zich te verryken.

By gelegentheid van de Paſteybakker ſchiet my een zonderling geval te binnen, dat op zekeren tyd gebeurt is aan een' *Griffier* of Gerechtsſchryver, welke ongeöorloofde ſamenkomſten hield met een Molenaars Vrouw. Deze Echtſchendſter maakte den Schryver altoos bekent, wanneer haar Man van huis was. Nu gebeurde het eens, dat, de Molenaar van huys zynde, zy den Schryver ontboden, en een ſchone Maaltyd aengerecht had, om met hem vrolyk te zyn, en braaf te ſmullen, van gezoden en gebraden. Een *Student*, reizende door 't Land, kwam juiſt ten tyde dat alles op de tafel vaardig ſtond aan 't huis van den Molenaar, verzoekende of hy dien nacht daar Logeeren mocht, wyl het reets laat, en geene Herberg daar omtrent was? Doch dit verzoek wierd hem afgeſlagen. De loze *Latiniſt* kon de reden van deze weigering niet begrypen, en oordeelde terſtond, dat 'er iets achter moeſt ſteeken. Dierhalven begaf hy zich naar een

Venfter, dat by geval verzuimt was te fluiten, en zag door het zelve, dat men gereed was om den Heer fchryver daar deftig te onthalen. Maar wat gebeurt 'er? De Molenaar, dien men niet verwagtend was, had iets vergeeten, weshalven hy wederom keerde en aan de Huisdeur klopte. Op het horen van zyne ftemme was alles in rep en roeren, elk was even zeer verfchrikt; doch het wyf van de Molenaar maakt met ter haaft de tafel ledig, verbergende de eene fchotel onder den Bakoven, de andere in den Oven, de derde onder het Bed, en de vierde onder een bank, enz. Den Schryver ftopte zy fchielyk onder een grote tobbe, en daar op lietze de Deur open doen. De *Student*, dit alles gezien hebbende, begeeft zich terftond by den Molenaar, verzoekende hem, dien nacht by hem te mogen huisveften, het welke die goeye man hem voort toeftond, maar verfchoonde zich, dat hy van avond geen goede maaltyd zou kunnen doen, en zich met Kaas en brood zou moeten behelpen, dewyl zyn Vrouw hem dien avond niet verwagt had. Na dat ze nu een tydlang by den haard gezeten en hier en daar van gefproken hadden, gaf de *Student* onder anderen te kennen, dat hy nu al zo veel geleerd had, dat hy, zonder Godt of zyn woord te beledigen, natuurlyk Toveren konde. De Molenaar zich niet genoeg hier over kunnende verwonderen, toonde een grote nieuwsgierigheid, om iets van deze kunft te zien.

De *Student* zeide, dat hy in 't kort wel een goed avondmaal kon toveren, het welk den Molenaar niet onaangenaam was; waar op de *Student* een begin maakte met eenige Arabifche woorden

den uit te ſpreken, zeggende: *Anenigs, trevreſt*, *Izort*, *Ammelez*, *Oſtedet*, *Occaſleurs*, enz. Holla! een ſchotel gebraden Hoenderen in den Baköven. De Molenaar ziet in den Oven, vint inderdaad een ſchotel met gebraden hoenderen, en brengt dezelve op Tafel, ten hoogſten daar over verwondert. De *Student* vervolgde te roepen: *Odnaqua*, *Angillam*, *Saggelmi*, *Ottollanzairs*, *Elibantaz*: Holla! een Schotel met gebraden viſch en een met Slaa onder de Bedſtede. De Molenaar zoekt en vind het zelve onder de Beſtede, en de *Student* gaat al voort, zeggende: *Prognus*, *gaballors*, *Winglanſon*, &c. Holla! eenige fleſſchen wyn in de Kaſt daar de oude handdoeken in leggen. Dit haald de Molenaar ook voor den dag, niet wetende waar hy dit voor houden moeſt, en geheel verbaaſt ſtaande over het geen hy met zyne oogen zag. Na dat ze nu een ſmakelyke maaltyd gedaan hadden, vroeg de *Student* den Molenaar: of hy nu dien Duivel, welke hem dat alles bezorgt had, eens in een Menſchelyke gedaante wilde zien? De Molenaar antwoordde: zeer gaaren, als de Duivel maar niet al te verſchrikkelyk is. Neen, zeide de Student, en begon wederom te roepen: *Lebaztanti*, *ſchnebitti*, *Marcasmos*, &c. Holla! Duivel, onder de Waſchtobbe van daan, en pak u in alleryl ter deuren uit, of gy hebt hondert duizent ſtokſlagen te wagten. De Gerechts-Schryver wel hoorende dat zulks hem aanging, kwam onder de tobbe van daan, en liep ſchielyk het huis uit, de Molenaar maakte van verbaaſtheid een kruis, en zeide: *Almachtige Godt! hoe zeer gelykt de Duivel naar onze Gerechtsſchryver!*

De Evangelist *Mattheus* teekent aan, dat onze Heiland op zeekeren dag door het gezaaide ging, als wanneer de Apostelen zo hongerig waren, dat ze de Koornairen afplukten en aten: doch tegenwoordig behelpt men zich met zulk een gering kostje niet meer; wel met Taarten, Pasteyen, en andere uitgekipte spyzen. In het A. B C. behoord de Letter E tot de Echtgenoten, de Letter G. den geenen die niet al te verstandig zyn, de Letter O alleen den voerlieden, enz. maar de Letter S. SS. behoord byna aan 't al gemeen: SS. des morgens, SS. des middags, SS. des Avonds; kort om SS. Smullen, Smullen is doorgaans het woord. Doch het ware noch te dulden, wanneer men het Lichaam met gemeene Spyze voorzag, maar dat vergankelyke Aas mest men met allerleye vreemde en kostbare Lekkernyen, moetende nu een Fransche Soepesmit dikwils een gantschen nacht praktiseren, wat hy zyn genadigen Heerschop den volgende dag zal opdisschen Als dan neemt hy met geweld de heerschappye, welke Godt in den beginne aan *Adam*, in den staat van zyne Onschult gaf, en heerscht over de Visschen der Zee, over de Voogelen des hemels, en over de Dieren des veldts; dan moeten alle Elementen hem ten dienst staan, om zyn gezoden en gebraden den eisch te geven. ô Grote verandering der tyden! Onze Heiland heeft gedurende zyne wandeling op aarden maar eens des daags gegeten, en nooit vleesch geproeft dan op Paaschen van het Paaschlam, volgens de wet van *Moses*.

Der tegenwoordigen Christen wandel is veel verschillende van Christus Wandel, nademaal het

het eeten van dien tyd of nu in een heel ander *esse* ſtaat; want byna alle dagen moeten 'er nieuwe vindingen bedacht worden, hoe men op een byzondere wyze den *Appetyt* zal gaande maaken, het moge koſten wat het wil. Wanneer onze eerſte Ouders in het Paradys van den verboden Boom gegeeten hadden, hebben zy hunne naaktheid gezien, zo dat het lekker eeten hen ontbloot heeft. Doch tegenwoordig is 't in de waereld niet nieuws, dat hunner veelen zich door het geduurige Smullen en koſtbare Eeten van alle middelen ontbloten en arm maken. Om kort te gaan, het Lichaam, dat ſnode ſtuk, is alles waardig, maar de Ziel, dat heerlyk Evenbeeld Godts, dit onſterffelyke meeſterſtuk der Almachtige handen, is byna niets waardig: wat koſten doet men niet aan 't Lichaam, om het zelve te verzadigen en te bekleeden; daar de ziel in tegendeel by veelen byna van honger verſmacht, dat is, dat haar het geeſtelyke brood onthouden wordt.

Het eerſte Kappittel in de Heilige Schrift, in het eerſte Kapittel de eerſte regel, en in de eerſte regel de eerſte woorden luiden aldus: *In den beginne ſchiep Godt hemel en aarde*, enz. Op deeze wyze is Godt een zeldzaam Bouwmeeſter, als hebbende eerſt het Dak opgeſlagen, en naderhand het Fondament gelegt; want wat is toch de Hemel anders dan een Dak over de aarde? Doch Godt de Heere heeft, volgens de uitlegging van *Chryſoſtomus*, hier om den Hemel eerder geſchapen dan de aarde, op dat wy ſterffelyke Adamskinderen daar door mochten leeren, dat men

het Hemelſche hoger dan het aardſche, en de Ziel hoger dan het Lichaam ſchatten moet; maar helaas! men ziet den meeſten tyd het tegendeel gebeuren, wordende het Lichaam hondert maal hoger geſchat, en beter bedient en opgepaſt, dan de Ziele.

De Paſteybakker moet zyne Ziele hoger ſchatten dan de korſten van de Paſteyen of het Deeg, dat maar uit de aarde genomen is. Het ſmullen willen zy gaarne tot een erfrecht hebben; maar ik weet niet of het ſmullen hen wel de Beurs kan vullen: daarom Paſteybakker, mydt de fleſch en laat het ſmullen, zo is 'er kans om de Beurs te vullen.

De GRUTTER *krygt goed meel van 't graan,*
Wanneer 't is van zyn bulze ontdaan:
Dus steekt de kern ook van ons Leven
In Vleesch en bloed; doch deze word,
Wanneer de Godtsvrucht d'yver port,
Van haare Zemel ligt ontheven

ELias, de ieverige Man Godts, heeft den Koning *Achab* bekent gemaakt, dat het in drie gantsche jaren niet regenen zoude, om dat hy en de zynen den valschen Godt aangebeeden hadden; en het is ook alzo geschied. In drie jaren is 'er niet een druppel regen van de Hemel gevallen, en dat heeft den goddelozen Koning tot grote armoê gebracht. De aarde kreeg niet één handvol waters tot verquikkinge, en dat was de rede, dat de hoop van een ryken oogst te schande wierd, en dat 'er geen graan tot brood, maar kommer en nood groeidde, men zag geen koorens, maar wel wilde Doorens. Doch *Elias*, heeft zich op Godts bevel in de Woestyne opgehouden, alwaar hem de Ravens alle dagen vleesch en brood brachten. Eindelyk beval Godt, dat *Elias* zich naar *Sarepta* op de *Sidonische* grenzen begeven zoude, aldaar zoude een arme weduwe hem Spyzen en Laven. *Elias* gaat, *Elias* zoekt, *Elias* vindt; want offschoon die arme Sloof zeide en klaagde, dat ze in haar gansche vermogen niet meer had dan een hand vol meel, zo heeft ze echter daar van een brood gebakken en den hongerigen *Elias* gespyst. Deze vrygevigheid behaagde den hoogsten Godt dermaten, dat naderhand door een bovenatuurlyk wonder het meel altoos toenam; dus ook de Oly in de Kruik, ja zelf ter beloning van deze milddadigheid heeft Godt haren dooden Zoon weder levendig gemaakt.

De Grutter Laat het graan by de Molenaar malen, en build het zelve vervolgens naar mate dat hy 't fyn of grof wil hebben, en verkoopt

het

het eene zo wel als het andere; dus is 't ook met Gort, Grut, Erwten, Bonen, enz.

By gelegentheid van den Grutter kunnen wy de voorzichtigheid Godts omtrent de menſchen betrachten: Wanneer Godt de Almachtige de Waereld geſchapen hadt, heeft hy allerleye Bomen met de edelſte vruchten en lekkerſte Ooft daar op voortgebracht, eer en alvorens hy Adam, den eerſten Menſch, ſchepte; zoo dat de mildadige Vader reets het Eeten, of het voedzel toebereid hadt, eêr de menſch noch te voorſchyn kwam, op dat *Adam* nooit zeggen konde, dat hy gebrek geleden hebbe. Hy, de Hemelſche Vader, laat nooit van hem zeggen, dat hy iemand in nood verlaten hebbe, die als een Kind op hem vertrouwt heeft. De Apoſtelen waren eens in groot Levens-gevaar, en hadden alle oogenblik den ondergang te wagten; want hun ſcheepje wierd zodanig van de woedende baaren aangevochten, en van de ongeſtuime winden gedreven, dat ze wegens het zweven des doods voor hunne oogen, van ſchrik verbleekten; midden in dat groot gevaar verſchynt hen Jeſus op de Zee, toen zy hem zagen waren zy noch meer bevreeſt; want zy hielden hem voor een ſpookzel. Maar zegt my toch eens, myn Lieve Apoſtelen! kent gy dan Jeſus uwen Heer niet meer van aangezicht, daar noch maer weinig uuren verlopen zyn, dat gy met hem geſproken hebt? Is het reets zo lang geleden, dat hy u-lieden al onbekent geworden is, wyl gy hem voor een ſpookzel aanziet? 't Is waar, antwoorden de Apoſtelen, wy hebben hem voor een ſpookſel aangezien, en wel daarom, wy hebben ons niet konnen verbeelden, dat hy

onze Heere en Meester ware, wyl hy ons niet terstond in den nood te hulp kwam. Deze vrome Mannen oordeelden, dat het tegen de natuur van onzen Lieven Godt zy, dat hy iemand in den nood niet terstond byspringe. Wat zorgt gy dan, ô gy vreesachtige hazeharten! wat vermoeit gy u met bedroefde gedachten, en zwaarmoedige verbeeldingen, gy slechthoofden vol mistrouwen! dewyl gy verzekert zyt, dat Godt u nooit in den nood zal laten steeken, als gy uwen toevlucht tot hem neemt. Godt is van natuur tot geven, tot schenken, tot helpen, tot voeden en tot onderhouden genegen.

Eens voor al!

De Heer kan beter dan wy denken 't quade weeren,
En allen nood, die ons omringt, ten besten keeren.

Van den Heiligen *Bernardus* schryft men, dat hy op zekeren tyd wonderbaarlyk de Muggen verdreef. Hy kwam eens in de Abdy *Fusniak*, alwaar hy de eerste Inwying eener nieuwe kerke wilde bywoonen: doch wyl een buitengewoone meenigte van Muggen het gemelde Godtshuis als ingenomen hadden, welke de menschen door hun brommen en steeken ten hoogsten in derzelver aandacht verhinderden, was *Bernardus* daar over verstoord, dat zulke kleine Diertjes zo groten overlast deeden. Dierhalven ontstak hy in billyke toorn, en verbandde dezelve gezamentlyk. En ziet welk een wonder! des anderen daags heeft men de Muggen altemaal dood gevonden, uit welk wonder naderhand dit spreekwoord is ontstaen: te *Fusniak* verdryft men de Muggen.

Ik wenſchte dat ik insgelyks de grote macht had, als de H. *Bernardus*, zo zoude ik niet alleen de Muggen te *Fusniak*, maar ook in de gantſche waereld verdryven, verſtaa echter zodanige Muggen, als alle zorgvuldige en kleinmoedige narren hebben, die zich in 't geheel niet op de Goddelyke Voorzienigheid verlaten.

Meenig een van deze Narren ziet 'er al zo zuur uit als een kruik met Azyn: hy krabt agter de ooren, als een Huishond in de maand van *July*: hy zucht den gantſchen tyd, als een oude ſchanskar die niet geſmeert is: hy is zo mondhangkoliſch, dat men in den Almanach van zyn voorhooft niet dan droevig weder leeſt: hy ſpreekt niet, en is byna ſtiller dan de klokken op goeden Vrydag: hy gaat by een tafel zitten, onderſteunt zyn hoofd met de hand, als te zwaar zynde, wegens de zwaarmoedige gedachten, om het overeind te houden, en trekt zo veel rimpels in zyn voorhoofd, dat het 'er uitziet als een nieuw gebouwt Land, dat eerſt omgeploegt is. Het Ezelskinnebakken, waar mede *Samſon* duizent Philiſtynen verſloeg, gaf water uit, aldus biggelen ook de tranen over het aangezicht van dees Ezelskop; de Vyver te Jeruſalem heeft de zieken gezond gemaakt, wanneer hy door een Engel beroert was; maar deze Nar maakt zich ziek door de ontroering: de drie hondert Soldaten van *Joſua* hebben by den Vloed, daar zy gemonſtert wierden, uit de hand gedronken, maar deze zot drinkt uit een grote Angſtkruik, wyl hy in gedurige angſt leeft: om kort te gaan, in Egypten waren ten tyde van *Pharao* wel eene ontelbare meenigte van Muggen; maar deze Lob-

bes heeft noch meer Muggen; hy maakt zich dag en nacht Muggen, vroege en ſpade Muggen, zomer en winter Muggen, hoe hy zich en de zynen toch onderhouden zal: wat zal ik beginnen zegt hy, vraagd hy, en klaagt hy, myn Ambacht is onder het teeken van den kreeft, en gaat achter uit: myn mond is onder het teeken des Watermans, ik durf geen Bier, ik zwyge Wyn te drinken: myn Wyf is onder het teeken van den Tweeling, want zy heeft verleeden Jaar noch twee Kinderen te gelyk gebaard: myne Vrienden zyn onder het Teeken des ſchorpioens, want zy laten my in de peekel ſteeken: wat zal ik beginnen? Daar is geen geld in de taſch, geen Wyn in de fles, geen Kooren in de ſchuur, geen Turf aan 't vuur, geen brood in huis, och! och! wat kruis. Wat zal ik beginnen? het ware geen wonder dat ik my-zelf verhing, het ware geen wonder dat ik my-zelven verdronk, want ik ben van alles verlaaten. ô Gy dwaas! gy zyt niet verlaten, als gy-zelf Godt maar niet verlaat; want hy zal u in uwen nood byſtaan en u uit alle zwarigheden redden.

Zeg my eens, heeft Godt wel ooit iemand verlaten? neen: maar hy heeft altoos daar by zyne weegen en middelen behouden: wanneer de nood op zyn grootſte is, is de hulp het naaſte by. Ach! wat zouden wy menſchen toch uitrechten, als wy dezen Helper niet hadden? hy geeft allen, allen, ja hy geeft.

Mihi: My.
Tibi: U.

Illi:

Illi: Hem.
Nobis: Ons.
Vobis: U lieden.
Illis: Hen.
Omnibus: Allen.

Immers kunnen wy met al onze zorgen geen grasjen uit de aarde trekken.

Het gebeurde eens dat in eenige Weeken na malkanderen de wind weinig waaidde; het welk juist op de plaatzen, daar de Watermolens, die door den stroom van 't water gaan, gebruikt worden, niet geacht wierd; maar daar men, om zo te spreeken, van den wind leven moet, dat is, daar geen andere dan Windmolens zyn, daar veroorzaakte zulks een grooten nood en bezwaarnis, nademaal daar eenige menschen verscheide dagen lang geen brood konden hebben, schoon het hen aan geen Koorn ontbrak. Als nu hier van gesproken wierd, zeide *Theophilus*: wanneer wy meenen, dat wy alles van Godt gebeden hebben, wat ons nodig is, zo moest het ons wel gaan, gelyk een groot Leeraar eens van een Boer verdichte, die gedurig wat te zeggen hadde op Godts bestiering omtrent het Weêr, en als hem zulks in de hand gegeven wierd, en hy het nu liet regenen en dan de Zon schynen, maakende alzo naar zyne gedachten het wenschelykste weêr, bevond hy echter in den Oogsttyd dat de Koornairen ledig waren, en hy den Wind vergeeten had. De wind is van een grote nuttigheid; hy reinigt de Lucht, voert de Scheepen, dryft de Molens, vergadert en verbreekt de wolken, maakt de Velden

en

en Wouden vruchtbaar; echter word zulks van weinigen erkend, en van de meesten de weldaden des Winds in den wind geslagen, weshalven ook de wind dikwils toornig word, en is of geheel stil, of raast en bruischt, dat wy 't met schrik en schade bevinden, op dat wy daar uit leeren mogen, ook zynenthalven Godts goedheid en ernst te erkennen. Doch men zie hier aan, hoe Godt ons midden in den overvloed gebrek kan toezenden, en wy hem zelf nimmer ontbeeren kunnen. Daar behoord veel toe, eêr men eene beete broods in den Mond kan steeken, en als het dan zo verre gekomen is, kan het echter zonder Godts zeegen ons niet gedyen. Vergeefs is 't dat wy denken, ik heb Geld in den buidel, Koorn in de schuur en op het Land, voorraad in de Keuken en kelder, daar kan my niets ontbreeken. ô Gy dwaas! uw Buidel kan door Godts toedoen breken en het geld daar uitvallen, het vuur kan uwe schuuren, de wormen uw Kooren verteeren, uwe Voorraad kan vergaan en verdwynen, en als gy u 't meeste met uwen grooten voorraad vertrooft, kan het eerst tot u gezegt worden: gy dwaas! dezen nacht zal men uwe ziele van u nemen, en wiens zal het zyn, dat gy bereidt hebt. Daarom, myne Vrienden, laat ons gedurig in de vreze Godts wandelen, en alle onze toeverlaat niet op ons vermogen, maar in zyne genade stellen. Myn Godt! gy bezoekt het met ons, tot ons eigen best, op meenigerley wyzen! zomwylen laat gy u in uwe weldaden of straffen geweldig zien en hooren, zomwylen houdt gy u stil en verbergt u voor ons, of

wy

wy u op eene andere wyze erkennen en leeren zoeken willen? Ach! hoe dommelig zyn wy menſchen, die wy dikwils het eene zo veel als het andere verſtaan!

De

DE HARNASCHMAKER EN PANTZIERMAKER.

Wat is ons gantſche **Levensloop?**
Een Veld, daar Geeſt en Vleeſch op ſtryden.
Om nu geen nederlaag te lyden,
Zo maak uw' Helm van 'sHemels-hoop,
En laat gedult uw HARNASCH *wezen,*
Zo heeft uw hart geen ſteek te vrezen.

The-

THeophilus hadt een glas, gevult met krachtig rozewater, gebruikt en uit onvoorzichtigheid laten open ſtaan; wanneer hy nu eenigen tyd geleden wederom daar by kwam, bevond hy dat de ſchoonſte reuk daar af, en de beſte geeſten vervlogen waren. Dat is, dagt hy by zich-zelven een bekwaam voorbeeld van een hart, geneigt tot de Waereld, en ten allen tyde openſtaande. Wat helpt het, wanneer zulk een hart ter Kerke gedragen, en met het edele water der Paradysrozen (ik meen de ſpreuken der H. Schrift) gevult, en tot een betamelyke aandagt bewogen wordt, als het naderhand vergeeten word toe te binden, ik wil zeggen, wanneer het Woord Godts niet in het harte bewaart werd? Wat helpt het veel horen, en weinig behouden, en noch minder daar toe doen? Wat helpt het, dat men eenen aandagt en goede beweging by zich beſpeure, als het harte niet door het verder overwegen en vlytig gebedt vermaakt, en van de Waereld onbevlekt behouden word? Is het hart voor de waereld open, zo vervliegt het edelſte en beste van den aandagt, wordende ſlechts een krachteloze ſchuim in het harte en den mond behouden. Ach! myn geliefde Heiland! laat my uw Woord, dat levendige trooſtwater, in myn hart bevatten, vervul het met uwen geeſt en genade, ja verzeegel het ook in myne Ziele, op dat het krachtig in my zyn en blyven moge!

Verder zeide hy, goede Chriſtenen moeten ook met het Harnaſch des Geloofs bekleedt

zyn; want het is niemant te verdenken, dat hy zich voor het hem fteets voor oogen zwevende gevaar befchutte naar zyn befte vermogen. Waarom zouden wy dan de geenen met kleinmoedigheid betichten, die zich zo wel in oude tyden voor een hagelbuy van Pylen, als tegenwoordig voor een menigte donderende Kogels, door middel van het Harnafch, bewaarden; want het is en blyft eeuwig waar, dat een voorzichtige voorzorge veel beeter zy, dan een dolle vermetelheid. Dit is ook oorzaak geweeft, dat zo wel de *Grieken* als de *Romeinen* zich in den Oorlog met Harnafchen voorzien, eu daar door de anders diep indringende Zwaardflagen ongevoelig afgeweert hebben. Doch het fchynt, dat de uitvinding der Harnafchen veel ouder zy, dan dat wy die den *Romeinen* of *Grieken* te danken hebben; want of fchoon eenigen willen, dat de *Curetes*, Inwoonders van het Eiland *Creta*, of, gelyk anderen voorgeven, de *Lacedemoniers*, het Schild en den Helm uitgevonden hebben; zo betuigt echter *Herodotus*, om te zwygen van 't geen van de Verdichte Godinne *Minerva* verhaald word, dat de *Grieken* beide het voeren van het Schild en den Helm, van de Egyptenaren geleert hebben: het welk zo veel te waarfchynelyker is, wyl Mofes *Deut.* 1. *vs.* 41. reets meldt, hoe zich de ftrydbare Israëliten een iegelyk met zyn Krygsgereedfchap (of Harnafch) toegeruft hebbe, en in het Boek der *Richteren Cap.* 18. vind men, dat zeshondert Mannen met Harnafchen of Krygswapenen toegeruft, uit het geflachte van *Dan*, voor het Afgodifche Huis van *Micha* ftonden: alhoewel nu die

Har-

Harnaſchen niet op die wyze, als zy naderhand by de *Grieken* en *Romeinen* in gebruik zyn geweeſt, gemaakt waren, zo is echter de oude uitvinding maar door de latere verandert, vermeerdert en verbetert geworden.

Doch zo wel de voetknechten als Ruiters by de Grieken en Romeinen bedienden zich van Harnaſchen, hoewel de eerſten meerendeels maar Helmen en Borſtſtukken aan hadden, en de Ruiters van 't hooft tot de voeten Geharnaſcht waren, ja zomtyds de Paarden van 't hooft tot op de ſchenkelen met een ſoort van Harnaſchen bekleedt hadden, gelyk zulks by den beroemden *Steweg* in zyne uitlegging over *Vegetius* niet alleen te lezen, maar ook in de bygevoegde printverbeeldingen te zien is.

Op gelyke wyze moeſten ook de Ridders benevens hunne Paarden Geharnaſcht, op het van Keizer *Hendrik* den I. ingevoerde Tournooyſpel verſchynen: doch zedert dat zulks afgeraakt is, heeft men ook in de Oorlogen zulke zware Krygsruſtingen, wegens hunne al te grote belemmering, niet meer willen gebruiken, en dierhalven de yzere paarde bekleedzelen geheel afgeſchaft, doch van der Krygslieden Harnaſchen heeft men hier en daar noch de Helmen of Stormhoeden, nevens de borſtſtukken en Ringkragen behouden, van welke laatſten zich meeſt de Officieren bedienen, en met de eerſten worden alleen de Ruiters uitgeruſt, welke deswegens *Curaſſiers* genoemt worden; hoewel zich ook de thans afgeſchafte Piekeniers daar van plagten te bedienen.

G 2 Wie

Wie is ons beste Harnasch?

antw:

Godt de Almachtige.

Toen de Heere Christus in de Landstreeke van *Tyrus* en *Sidon* kwam, is 'er eene Cananeesche Vrouwe uit die Landpalen tot hem gekomen, en heeft hem met luider stemme toegeroepen: *Heere, gy Zone Davids, ontferm u myner; myn Dochter is deerlyk van den Duivel bezeten!* Matth. 15. maar wat zeide de Heere tot haar? wat antwoordde hy op haare beede? niets: daarom, myn goede Wyf, gy hebt niets te hopen, hy houd zich doof voor u; ga maar naar huis, en pas op uwe Keuken; het gehoor krygen by dees groten Heer is u mislukt. Neen, dagt zy, wat kan dat schaden, op den eersten hak valt geen boom, op den eersten aanval geeft zich geen vesting over, door eens te blazen verwekt men geen vuur; dierhalven doet zy noch eene poging, en roept noch heviger dan te voren, invoegen dat de Apostelen, byna ongeduldig over het Muziek van dit Wyf, en om van haar geschreeuw ontslagen te worden, den Heere baden, zeggende: *laat ze van u, want zy roept ons na.* Op deze goede voorbede zal immers de arme sloof wel een goed bescheid ontfangen hebben? maar niet minder dan dit, want zy krygt een afslagent antwoord, en de Heere zeide: *ik ben niet gezonden dan tot de verlorene Schapen des Huizes Israëls.* Daar ziet gy, Vrou-

Vrouwe, wat gy te hopen hebt, en dat uwe reize om niet is ondernomen; Godt bewaar u, ik heb zelf medelyden met u, en had waarlyk niet gedagt, dat het bidden der Apostelen vruchteloos zou geweest zyn. Doch gedult. Noch niet met al, dagt zy, dit antwoord schrikt my noch niet af, ik zal zo lang aanhouden, bidden, roepen, begeeren, loopen, zoeken en smeeken, tot dat hy my verhoort, dierhalven viel zy hem eindelyk te voet, wel weetende, dat grote Heeren de ooren by de voeten hebben, en badt met opgeheven handen: *Heere helpt my!* wat zeide de Heere? wat antwoordde hy? dit: *'t en is niet betamelyk, het brood der Kinderen te nemen, en het de honden voor te werpen.* ô Gy arme sloof, met uw *Domine exaudi*, Heere verhoor my, zyt gy veel te laat gekomen, neem uw smeekschrift weêr te rug, vertrek maar naar uw huis; want met dit laatste antwoord heeft de Heere al uwe hoop afgesneden. Uwe beede word u niet verwaardigt, daar moeten zekere oorzaken in verborgen zyn, waarom uwe bede niet verhoord word. Ik, zegt de Vrouwe, ik laat my noch niet afwyzen, ik zal zo lang aanhouden, tot dat myn onbeschaamtheid hem verveelt, en hy my eindelyk toestaat wat ik begeer, dienvolgens zeide zy tot den Heere Christus: *Ja Heere, maar de hondekens eeten ook van de brokskens die daar vallen van de tafel harer Heeren.* Dit had zo veel uitwerking op het gemoed van dien barmhertigen Heiland, dat hy eindelyk tot haar zeide: *ô Vrouwe, groot is uw Geloof, u geschiede gelyk gy wilt.* En hare Dochter wierd gezondt.

OP U VERLAAT ZICH MYN HART VOLKOMEN; ALLERGENADIGSTE JEZUS!

Godt de Almachtige weet de zynen overal te beschutten en te bewaren, hy is het beste harnasch, echter zyn 'er veele menschen die den lieven Godt niet vertrouwen, maar zich op *Passauer-Cedels*, of andere verdachte Kunsten verlaten, 't welk een grote dwaling en Zonde is.

Op die zelfde wyze bedriegt ook de Duivel, en stort in het eeuwig verderf alle bygelovige narren, welke op allerhande onbetamelyke wyzen te werk gaan, en zich op allerleye kunstgrepen, wondzeegens, *Passauer-Cedels*, enz. die ze by zich dragen om zich hard te maken, dat geen schieten, hakken of steeken hen beschadigen kan, verlaten. Doch dat deze Duivelsche en verboden kunsten dikwils gemist hebben, hebben veele duizenden tot hunnen grootsten schade ondervonden.

Joannes van Berwick verhaalt een diergelyk geval van een Soldaat. Deze zat in den jare 1634. met zyne Spitsbroeders in een Herberg, alwaar dapper gegeeten, en niet minder gedronken wierd. De geest van den drank wat opwaerts gestegen zynde, beroemde hy zich en vloekte, de Duivel mocht hem dit en dat doen, byaldien hy niet hard en onkwetstbaar was, invoegen dat geen houwen of steeken hem eenigen schade konde toebrengen, het welk hy inmediaat zou toonen. Hier op toog hy zyn Zwaard uit, stiet zich daarmede tot tweemaal toe op de borst, zoda-

zodanig, dat de kling krom boog, en hy niet het minste ongemak kreeg. Doch toen hy zulks voor de derde maal noch eens wilde proberen, keerde het blaadje om; de kling stak door de borst tot in het hart, zo dat *Monsieur* hardmaker dood ter aarden viel. Waarheen zyne arme Ziele gevaren is, kan men ligtelyk ramen.

Een Korporaal te *Fellenstein* had ook de kunst van zich hard te maken; doch toen hy van de vyanden gevangen was, wierd hy met Bylen en Koevoeten elendig dood gemartelt, en is ook na zynen dood langen tyd als een verschrikkelyk spookzel gezien geworden.

Noch een ander bygelovige Zot had met zyne hand wel hondert man van zyne Vyanden nedergevelt, en was 'er altoos onverlet afgekomen, doch eindelyk overreedt wordende, dat hy zyne Kunst eens afleggen zoude, geraakte hy onvoorziens in een gevaar, en wierd nevens anderen omgebracht. Hoewel hy kon zich voor zyn einde daar noch mede troosten, dat men hem met zyne huit begraven zou, het welk een Ezel niet te beurt valt. ô Zotskappen!

De Poëeten verdichten, dat de woedende *Mars* eens, uit een aangeboren furie, een Vroom Man met eenen slag de kop afkapte, het welk den God *Jupiter* grotelyks mishaagde, waarom hy aan *Vulkanus* beval, dat hy hem den Kop weder opzetten zou, gelyk hy deedt; maar de manke Smit had uit onachtzaamheid den kop het achterste voor gezet. Dit speet *Jupiter* geen kleintje; want nu was 'er geen veranderen aan, dierhalven zeide hy tot *Vulkaan*: wat zal die arme Man nu beginnen?

nen? de roeſtige Vuurſlager gaf ten antwoord: 't is waar, Vader *Jupiter*, dat ik een tamelyke misſlag begaan heb, doch de Vent is daarom noch niet bedorven, laat hy een Lyndrajer of Baander worden, want die menſchen moeten buiten dat achter uit gaan, zo dat het hem noch voordeel is, zyn aangezicht naar den rug gekeert te hebben. Doch laat ons de Fabelen daar laten.

De voorzichtige Godt heeft den Menſch daarom als een gebrekkelyk aarden vat geſchapen, ja zelf hem de ziektens en dood onderworpen, ten deele om dat wy onzinnige Adamskinderen zouden te rug gaan, niet met de voeten, maar met het gemoedt, en wel bedenken, waar wy van daan gekomen zyn, namentlyk uit de aarde, uit een Element 't welk zelf alle Dieren met voeten treden; uit zulk een' onreinen talk, dat men den zelven niet behandelen kan, zonder zyne handen te bezoedelen, en zulks overweegende ons-zelven kennen, en niet hoogmoedig worden zouden; en ook ten deele: om dat wy in onze zwakheden, ſmerten en krankheden ons tot hem wenden, en hulp van hem begeeren zouden. Hy laat ons allerhande ziektens, ongelukken en rampen overkomen, op dat wy daar door van de tydelyke en aardſche Wellusten afgetrokken, de zonde verlaten, en de Deugd aannemen zouden.

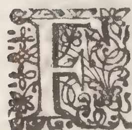
Maar ach! hoe veel duizend Waanwyze en bygelovige Menſchen zyn 'er overal in de waereld te vinden, welke in hunnen rampzaligen toeſtand, in hunne ongelukken en krankheden niet gaan tot dien, die helpen kan, en wil, maar

maar tot dien, die niet helpen kan, en zelf noch in dieper verderf dompelt. Ik wil zeggen, zy zoeken geen hulp by Godt, maar nemen meenigmaal hunnen toevlucht tot Toveraars, Waarzeggers, Duivelsbanders, en diergelyke, latende dezelven over hunne ziekte den zeegen ſpreeken, en veel onbetamelyke en Godtslaſterlyke woorden uitbraken, wonderlyke gebaarden en vreemde Ceremoniën gebruiken, waar door, ô Dwaasheid! Godt grotelyks beledigt, en verby gegaan word, weshalven hy ook zodanige bygelovige Menſchen naderhand noch ſcherper tuchtigt, en of door een langduriger ziekte, of wel met den dood beſtraft. Is dat het rechte harnaſch aantrekken? geenzints.

De Harnaſchmaker houde zich aan het rechte harnaſch, *ut poſſit cludere tela ignita*, op dat hy vry blyve voor de pylen des Satans!

Waak op! verzoeking blaaſt te Veld,
En wil het hart door kracht van Geld,
Door de Eer en Vleeſch-luſt overhalen;
Trek aan de Trouwe tegen Godt,
Want dit PANTZIER *doet zegepralen,*
En maakt des Vyands Liſt ten ſpot.

Amianus Strada verhaald, dat zekere *Simpulus* een verſchrikkelyke Yzervreter en twiſtkat zy geweeſt, welke altoos maar zocht naar Vechters en Helden, met welken hy een Kansje mocht wagen, en het eindelyk zo verre bracht, dat byna niemand hem het hoofd dorſt bieden. Doch deze ſterke Vuiſtkramer had een wonderlyke gewoonte tegen de geenen, die hy overwon, want hy kwam ze niet aan 't Leven, maar de baard moeſt 'er aangeloven, dewyl hy een overwonneling altoos den baard afſchoor, en zich daar mede bekleedde, zo dat hy met een kleed van louter Baardhair pronkte en voor den dag kwam, gelyk een *Hercules* met zyne Leeuwenhuid. *Lib.* 2. *Prolus.* Dit zo zynde, zal hy voorzeker de rode baarden tot Cieraden, of Opſlagen aan de Mouwen van dat Kleedt gebruikt hebben. Dit geeft ons aanleiding van de Pantziermakers te ſpreken.

Dit Handwerk was by de Ouden al volkomen in gebruik, en is ook in zich-zelven Oudt, gelyk dan de onbeſchofte *Goliath*, dien de moedige *David* met zynen ſlinger de reſt gaf, reets een Pantzier gedragen heeft.

Doch

Doch de Pantzieren waren by de Ouden van onderſcheide ſoorten : daar waren 'er van ſterke in malkanderen gewerkte Linten of linnen banden, van Leder, van koper of yzer in malkanderen gevlochten, enz. Van het ſoort van Pantzieren uit Linnen banden te zamen geſtelt , heeft zich niet alleen *Alexander* de Groot, volgens het getuigenis van *Plutarchus*, maar ook de Griekſche Helden in 't algemeen , als *Homerus* meldt, bedient ; offchoon zommigen dit ſoort van Pantzieren niet voor ſteekvry houden , zo betuigt *Nicetas Acominatus Lib.* 1. *rerum Iſaaci Angeli* nochtans , dat Keizer *Coenraad* zonder Schild gevochten , doch een van Linnen vaſt in malkanderen gewerkt Pantzier aangehad heeft , daar nooit een pyl , hoe hevig van de ſtyve pees losgeſchoten, koſt doordringen.

Van de Lederen Pantzieren, alleenlyk uit enkel Leder beſtaande, en die, gelykerwys hedendaags de Ledere-Kolders , gedragen wierden , kan men *Varro* naazien. Onder de van Koper gemaakte Pantzieren mag men dat van *Goliath* , 't welk vyf duizent Sikkelen woog, wel 't eerſt noemen. De Yzere Pantzieren zyn noch hedendaags eenigermaten in gebruik; deze zouden van de *Gallen* of *Franſchen*, doch de allereerſte Pantzieren , naar 't getuigenis van *Plinius*, door *Midias Meſſenius* uitgevonden zyn.

Eenigen reekenen mede onde de Pantzieren zeekere bekleding, welke beſtaat uit platte yzere ſtukjes van een vinger breedt en 2 duim lang , die aan beide kanten gaatjes hebbende, op malkanderen gehecht worden, en als Viſch

ſchub-

ſchubben zitten, ook over malkanderen ſchuiven naar mate dat 'er beweeging mede gedaan word, en waar onder men ook ſteekvry is.

Doch de gemeene Yzere Pantziers beſtaan niet uit zodanige yzere ſchubben, maar uit veele duizent yzere ringetjes, welke zo nauw aan den anderen verknocht, geſloten en beveſtigt zyn, dat ze ook den ſpitzen pook of Degen den doorgang beletten, ja zelf de daar op komende kleene kogels wederſtaan.

Op zodanige wyze en van dit werk maakt men Mutzen, Kamiſolen, borſtrokken, gordels, Kousſen, ja wel gantſche Klederen, en deze worden thans *Malienrokken* genoemt.

In *Italië* plagt men diergelyke Pantzerhembden van zeker Taf te maken, invoegen dat de gemelde Taf drie of vier maal over malkanderen, en t'elkens zulke yzere of ſtaale ringetjes daar tuſſchen gehecht wierden; welke met de boven gemelde van een zelfde uitwerking zyn.

Wat de Pantziermakers betreft, zo vind men hedendaags weinig menſchen, die daar hun werk van maken, en zich daar mede generen, weshalven het Pantziermaken hedendaags meer voor eene vrye Weetenſchap, dan voor een ordentlyk Handwerk gehouden wordt.

Het rechte Pantzier van een Chriſten moet het *Gedult* wezen: want geen ramp of ongeval komt den Menſche bezwaarlyker voor, dan dat onvóórziens en onverhoopt hem overvalt, en daar men te gelyk noch in de grootſte

vreug-

vreugde zit. Dit wist de Helsche Geest ook zeer wel, daarom tastte hy den vromen Job aan, terwyl hy noch in de grootste heerlykheid en vreugde was, om daar door zyn Leedt des te groter te maken, en hem des te eerder tot ongedult te beweegen. Want toen op zekeren dag (zegt de H. Schrift, *Job* 1. *vs.* 13.) zyne Zoonen en Dochtere in des Oudsten Broeders huis aten en dronken, ja buiten twyffel een kostbare Maaltyd hielden, kwam 'er onvoorziens een bode, gantsch moede gelopen en afgemat, en zeide tot Job: och: ik hebbe een boze en bedroefde tyding! wat toch? de Sabeers, een vreemd en goddeloos volk, zyn gekomen, en hebben alle uwe runderen en Ezelinnen weggenomen, en de Jongeren geslagen met de scherpte des Zwaards, en ik ben alleen ontkomen, om het u aan te zeggen. Zodanig eene boze en onvoorziene tyding is in staat om een Mensch groot hartzeer te verwekken. *Job* had niet eens tyd, om in zich-zelven te gaan, en zyn gedult te gebruiken, of daar kwam een twede boode, met een groot geschreeuw, zeggende: het vuur viel uit den Hemel, en ontstak onder de Schaapen, en onder de jongers, en verteerde ze. Terwyl deze noch sprak, kwam een derde, en bracht Job een andere droevige tyding, namentlyk dat de Chaldeen zich in drie hoopen verdeelt, de Kemelen weggevoert, en de Jongers met de scherpte des Zwaards geslagen hadden. Deze had noch niet uitgesproken, of de vierde kwam, brengende de droevigste boodschap van allen, en zeide tot Job, dat alle zyne Zoonen en Dochteren aaten en dronken

wyn

wyn in het huis hares broeders den eerſtgeboren; maar dat 'er een wind gekomen was, die aan de vier hoeken van 't huis geſtoten, het zelve op de Kinderen geworpen, en die alle omgebracht hebbe. Dat *Job* dees laatſten ſtoot des herten gevoelig geweeſt zy, is buiten twyffel, wegens de Liefde, welke de Ouders natuurlyker wyze hunne Kinderen toedragen. Maar hoe heeft zich *Job* op alle deze bedroefde tydingen gehouden? Wat zeide hy van het verlies van zyne haven en goederen? van den ondergang zyner geliefde Kinderen? heeft hy gemurmureert? zich over den hemel beklaagt? het geluk geſcholden? den Rovers gevloekt? Neen: maar hy is opgeſtaan, heeft zynen Mantel geſcheurt, zyn hoofd geſchoren, is op der aarde neder gevallen, en heeft zich gebogen, zeggende: *De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen; de Naam des Heeren zy gedankt. Cap.* I. *vs.* 21. Maar hoe kan *Job* zo geduldig geweeſt zyn op die droevige tydingen? om dat hy alle ongelukken en rampen voorzag, en zich meermalen den Goddelyken wille in zyn gemoed onderworpen hadt, hierom konde hy alles zo geduldig overſtappen.

Daar zyn veele menſchen welke met het gedult niets willen te doen hebben, maar verlaten zich op Menſchen-gunſt, denkende dat ze Pantzers genoeg hebben, wanneer zy d'een of anderen hebben, op dien zy zich kunnen grondveſten: maar lieve Godt! hoe menigmaal vinden zy zich bedrogen, met die openbare logen. Wy zullen de H. Schrift eens tot een Spiegel voor ons nemen.

Daar waren twee Bedienden aan 't Hof van

den

den Koning *Pharao* in Egypte, welke beide in ongenade gevallen zyn; want ten Hoof is een ſlibberig pad, waar op men ligt ſtruikelt. Hunne misdaad was juiſt zo groot niet; toen de Schenker den Koning ter tafel zittende de Gouden Beeker overgaf, was 'er by ongeluk een Mug in den Wyn, en wyl juiſt de Koning te dier tyd niet wel gehumeurt was, beval hy terſtond den booswicht in den Kerker te werpen. Voorts had de Koning nauwlyks de eerſte beete broods in den Mond, of hy voelde een klein ſteentje dat onder 't Meel was geweeſt; waar op hy juiſt met een kwade kies wat gevoelig beet; daarop maakte hy niet lang morgenſpraak, maar beval, de Bakker terſtond in yzere banden te ſluiten. Nu wierden de beide Gevangens juiſt in den Kerker gebracht, alwaar de onſchuldige Joſeph alrede lag. Eenigen tyd daar na vertelden deze gewezen Hovelingen aan Joſeph, dat ze den vorigen nacht een zonderlingen droom hadden gehadt. Joſeph vraagde wat het was? en daar op verhaalde de Bakker zynen droom, zeggende: ik droomde dat ik drie korven op myn hoofd droeg, en in den bovenſten korf was des Konings brood, het welk de Vogelen des hemels daar uit aten. Eilieve! dat is dikwils geen droom, maar eene waarheid, dat eenige Vogels den Landvorſt het zyne afſteelen. Gy zult gehangen worden, zegt Joſeph, geloof me by myn woord. De Schenker verhaalde insgelyks zynen droom, en zeide, ik droomde, dat ik drie Wyndruiven in des Konings beeker uitdrukte, en dezelve aan zyne Majeſteit overgaf, enz. Goed, goed, zeide Joſeph, gy zult weder in uwe vorige waar-

waardigheid herſtelt worden, maar *Memento mei*, gedenk myner; ſtrek my tot een Patroon by den Koning, op dat ik ook weder vry kome. Buiten twyffel! daar is myn hand, zegt de Schenker, vertrouw u op myn woord. Doch hoe liep het af? Sinjeur Schenker wierd in zyn ampt herſtelt, kreeg by den Koning veel te zeggen; maar *Memento*, *Memento*, gedenk, dat is uitgebleven; in twee gantſche jaren heeft hy niet om Joſeph gedacht. Hy ging wel dikwils verby den Kerker, niets *Memento*; Joſeph hoeſte en hemde, niets *Memento*; is 't mogelyk, dat hy in twee jaren niet eens aan die ſchoone tyding dacht, die hy zo onvoorziens van Joſeph ontfing? maar niets *Memento*. Zie, welk een treffelyk *Patroon*, een dierbaar *Patroon*. Verlaat u maar op een *Patroon* dezer Waereld gy zult even zo varen, ja noch veel ſlimmer als Joſeph.

Een *Patroon* is dikwils als de Patroontaſch van een Soldaat of Muskettier, die al zyn Kruid verſchoten heeft, als men dezelve viſiteert, vind men niets anders dan ledige gaten daar in. Het woord *Patron* beſtaat uit 6 Letters, die my even eens voorkomen als de 6. ſteene Kruiken te Kaana op de Bruiloft, welke, toen men eerſt ter deeg meende te drinken, ledig waren.

De Menſch verlaate zich op Godt, en trekke het Pantzier aan: wat voor Pantzier? het hooggeloofde doch van weinig aangenomen

GEDULT.

Hoe veele zyn 'er, die, in plaats van Godt voor

voor hun Pantzier te houden, denzelven dikwils Lasteren. De Pantziermaker kan zich altoos te binnen brengen, welk een Pantzier de Mensch nodig heeft, om den bozen Vyand te wederstaan, en van denzelven niet getroffen te worden.

Hoe ook een Vrek ſchraape om 't gewin,
En op 's geweetens haſpel SPINN'
Den laſt des Woekers, en ſteets ſpaare:
Wat helpt het, dat hy t'zaam' vergaare
't Geen als TABAKSROOK *weêr verdwynt,*
Wanneer Gods ſtrafgericht verſchynt?

DE Almachtige Godt heeft veele duizent Kruiden ten nutte der Menſchen geſchapen. Van deze Kruiden heeft eerſtelyk *Orpheus* geſchreven, na hem *Muſæus*, na deze *Heſiodus*, na dien *Pythagoras*, voorts *Apollo*, *Æſculaap*, *Dioſcorides*, *Galenus*, en anderen meer. Deze alle loven en roemen de wonderlyke eigenſchappen, krachten, deugden, en werkingen der Kruiden, welke den Menſchen, aan ontelbare toeſtanden en onpasſelykheden of ziektens onderworpen, zeer nut, heilzaam en dienſtig zyn, zo wel tegen inwendige als uitwendige toevallen des Lichaams. De *Carduus Mariæ*, of Mariën-Diſtel werd zeer geroemt, als kracht hebbende ter weering van veelerhande ziekten. De Geneeskundigen roemen grootelyks de *Parietaria*, of het *St. Pieters*-Kruid, 't welk bequaam is ter geneezing zo wel in- als uitwendig. De *Mathiola*, en zo genaamde *St. Jacobs* bloeme, van de Latynen *Senetio Major* genaamt, is eene zeer goede en voortreffelyke Medicyn, inzonderheid om opene Wonden te genezen. Het Kruid, van de *Grieken Hipericum*, en van de Latynen *Perforata* genaamt, is een bequaam middel tegen allerhande vergift. Ja zelf de onvernuftige Dieren erkennen de groote Kracht en Werking der Kruiden: het Hart geneeſt zich-zelve, gewondt zynde, met het Kruid *Dictam* genaamt. De Oyevaar, zich niet wel bevindende, geneeſt zich met het Kruid *Origano*, anders *Orego* genoemt. De Katten verkwikken en verfriſſchen zich met het Kruid *Valeriana*. De Zwaluwen hebben geen Kruid liever dan Schelkruid of Goudwortel, invoegen

dat zy het zelf hunne jongen te eeten geven, op dat ze eerder zien mogen, en het is in der daad te verwonderen, dat dit Kruid begint te groeyen, als de Zwaluwen overkomen, en zo ras dezelve weder vertrekken, ook weder verdort. Zeeker *Engelsch* Leeraar schryft van een Kruid, dat, wanneer men het zelve in een Kamer aansteekt, tot dat het rookt, alle menschen, daar tegenwoordig, zich verbeelden, dat het vertrek vol slangen is. Veel diergelyke dingen worden ons van de Schryvers verhaalt aangaande de Kruiden, Wortelen, Planten, Gewasschen, enz.

Byaldien ik den wonderlyke en stinkende Tabaksbroederen vragen wilde, welk Kruid het beste, nutste en dienstigste van allen ware? zouden zy my ongetwyffelt antwoorden, dat onder alle Kruiden, welken de aarde, als eene goedhartige Moeder, voortbrengt, de *Tabak* het heilzaamste, voornaamste en edelste zy. Dit wonderlyk Confyt word van *Joan Nicotius*, die Raad van *Francois* den II. Koning van *Vrankryk*, en Legaat in *Portugaal* is geweest, *Nicotiana*, van de Inwoonders van het Eiland *Virgina*, *Epstowoc*, van de Groot-Pioor van *Vrankryk*, die dit Kruid van *Nicotius* te *Lisbon* in *Portugaal* ontfangen heeft, *Herba magna Prioris*, van de Inwoonders van *Hispaniola*, *'Cozobla*, en van anderen *Planta Indica*, *Piperina*, *Buglosum*, enz. genoemt; ja zelf noch hondertderley namen geeft men aan dat Kruid, alleenlyk verwondert het my, dat noch niemand het zelve *Narrenkruid* genoemd heeft, nademaal het zo gemeen is, dat byna alle menschen daar gebruik van maken, het zelve rooken en snooken: ook wil men,

men, dat het veel heilzame werkingen hebbe, en een zonderling middel is tegen de Peſt, gelyk *Neander* aanmerkt, dat Wynruite en Tabak een uur in Wyn geweekt, en met Citroenſap vermengt, niet zonder nut de menſchen voor de Peſt ingegeven, en ook de Tabaksrook tegen de vergiftige Lucht dienſtig is. Echter word dit Kruid in deze tegenwoordige tyden zodanig misbruikt, dat 'er byna geen Land of ſtandt, geen Stadt, of Slot, geen dorp of huis te vinden is, daar niet eenige ſtinkende Tabakſmookers in zyn; en het is reets zoo verre gekomen, dat op veel plaatzen niet alleen de Mannen, maar ook de Wyven aan de Pyp zitten te lurken, alhoewel haar het Tabakroken zo wel ſtaat als de Beeren het Zwavelroken; ja zelf men ziet jongens, die de ſtrepen van de garden noch op de billen dragen, reets met pypen in den mond langs de ſtraten lopen. Welk een misbruik! dus is 't ook gelegen met de Snuiftabak, die van veele zodanig misbruikt word, dat hunne Neuzen wel heimelyke gemakken ſchynen te zyn. Doch deze menſchen zullen mogelyk dit volgende Lofgedicht op de Snuiftabak gelezen hebben, dat zeker Liefhebber, om derzelver kracht en deugden aan te toonen, gemaakt heeft. Het luidt aldus:

Snuiftabak die eedle ware,
Die ik met veel zorg beſpare,
Is van alles, wat 'er zy,
De allerbeerlykſte Artzeny.
Maakt u 't ſtaatsgebeim gedurig
Hoofd en Voeten wispelturig,
Is 't verſtand ten deele zoek,

 Snuif-

Snuiftabak maakt wys en kloek.
Willen hart en rug met nukken,
U het boos geweeten drukken,
Neem een Snuyfje, dan zal ook
Zulks verdwynen als een rook.
Wil u dan de huisworm plagen,
En uw hert gevoelig knagen,
Snuiftabak verdryft den worm,
En belet ook meen'gen storm.
Hebt gy mooglyk liefde grillen,
En wilt deze kommer stillen,
Neem van dezen orvituan
Maar een snuifje, 't is gedaan.
Heeft uw Maag niets om te teeren,
En kunt gy de keel niet smeeren,
Snuiftabak, dat eedel kruid,
Smeert de keel en vult de huid.

Sommirum, sommarum; een snuifje Tabak
Verzadigt den honger, vult buidel en zak,
't Verdryft al de grillen, maakt frisch en gezondt,
Bezoekt het myn Heeren, en koopt eens een Pond.

Tabak, dat aangenaame of walghelyke kruid, naar dat het zyne liefhebbers of zyne haaters vindt, is volgens zynen oorspronk, een Amerikaans gewas, en heeft zynen Naam van het Eiland *Tabago*, alwaar het zelve eerst gebruikt, en vervolgens in andere Landen overgekomen is. Doch het wierd eerst in Portugal en Spanje door zeekeren *Fernandez* overgebracht, en als een zonderlinge rariteit aan deze Hoven overgegeven.

Vermits nu te dier tyd de *Fransche* afgezant, *Monsieur Nicot* te *Lissabon* was, zond hy deze Ame-

Amerikaånſche rariteit aan de Koninglyke Moeder *Catharina de Medicis* naar Vrankryk, waarom ook dit gewaſch aldaar de benoeming van het Koninginnen kruid, als mede die der *Mediceeſche Plant* verkreeg; en wegens den Heer van *Nicot* de *Nicotiana* genoemt wierd. De Kardinaal *à Sante Croce* bragt het naar Italië, en men gaf het aldaar ook den naam van den Overbrenger, en noemde het *Kruis kruid*. Welken tytel de Vrouwen het hedendaags noch wel mogen geven, wanneer de Mannen de Kamers zo vol van dien rook blazen, dat de *Dames* daar niet by duuren kunnen. De beruchte Zeeheld *Frans Drake* bracht het in Engeland, en deze Natie verliefde zo onmatig daar op, dat hun toemalige Koning eindelyk het ſterke Tabakroken op pœne van zware ſtraffe verboodt. Diergelyk een verbodt liet eertyds ook de Perſiſche Koning *Sephi* door zyn gantſche Ryk uitgaan. Als de Spions, welken uitgezonden wierden, om te zien wat de menſchen deeden, eens twee ryke Indiaanſche Kooplieden vonden, bezig zynde met Tabak te roken, wierden dezelve terſtond gevangen genomen en gebonden voor den Koning gebracht; welke bevel gaf, dat men terſtond de beſtemde ſtraffe aan hen uitvoeren zoude, waar op men hen geſmolten lood in den haals goot, daar zy wel haaſt van ſtierven. Een iegelyk meende, dat de Koning hen ſlechts verſchrikken wilde, en hen genade geven zoude, als zy op de ſtrafplaats kwamen. Maar dat was mis, hy wilde zyn bevel volbracht hebben. Eenige Indianen gaven den *Athemat Doulet* wel te verſtaan, dat, byaldien de Koning deze Kooplieden ontſloeg, zy twee duizent *Tomans* in zy-

 ne

ne Schatkist wilden leveren: maar toen deze aanbieding den Koning voorgestelt wierd, vergramde hy zodanig daar over, dat hy vroeg: of die Honden, de Indianen, meenden, dat de Koningen van Persien de gerechtigheid voor Geld verkochten!

Doch na dien tyd is dat verbod in Persien wederom te niet gegaan. Want tegenwoordig zyn de *Persianen*, zo wel Mannen als Vrouwen, aan het Tabakroken zodanig overgegeven, dat zommigen veel liever gebrek aan brood, dan aan Tabak zouden willen lyden. En byaldien nu de Koning van dat Ryk den Tabak verbieden wilde, zou hy niet alleen een misnoegen onder zyne onderdanen verwekken, maar ook groten schade daar door lyden aan zyne Inkomsten. En wat voor 't overige de belasting op de Tabak in Duitschland en andere Landen jaarlyks opbrengt is genoegzaam bekent, nademaal men zo wel in de Steden als ten platten lande zodanig aan dat kruid gewent is, dat men niet meer wagt, tot dat het uit *Amerika* gehaalt word, maar het tegenwoordig op honderden van plaatzen in *Europa* zelf plant en kweekt, het welk op de volgende wyze geschied:

Vroeg in het Vóórjaar word het Tabakszaad in Bier of eenige andere Salpeterachtige vochtigheid twee of drie dagen geweekt, dan in een Pot vol goede zwarte aarde gedaan, en zo lange in een warme stoof gezet, tot dat het zaad begint uit te lopen. Hier op zet men hetzelve in een wel toebereide en vette aarde, om door derzelver heete mist de vruchtbaarheid te bevorderen. Zo ras als de planten opschieten, moeten ze vlytig begoten, van het onkruid ge-

zui-

zuivert, en voor de koude nacht-lucht met dekzels bewaart worden. Wanneer ze nu in dat miſtbedde tot een tamelyke groote geraakt zyn, worden ze op een vruchtbaren en wel gemeſten Akker verplant, invoegen dat elke plant ter lengte van een' voet van den anderen ſtaat. Deze verplanting geſchiet by vochtig en regenachtig Weêr, op dat de hitte der Zonne de plant niet verdorre; gelyk men dan ook dezelve na de verplanting voor de heete Zonneſtralen beſchaduwt. Wanneer de Tabak nu tamelyk begint te groeyen, moet hy aangehoogt worden, en om de bladeren des te groter en breder te doen worden, moet men de byſpruitjes afplukken. Als een ſchielyk opkomende warmte de planten doet ſchieten, worden ze getopt, behalven de geenen daar men zaad van wil trekken. Wanneer dan de bladeren haar volkomen grootte hebben en geel beginnen te worden, of dat het ruwe herfſt weer begint aan te komen, worden zy afgeplukt, naar huis gebracht, en te drogen gehangen. Dees opgehangen Tabak zyn bekwame droogte hebbende, wordt veel van denzelven geſponnen, 't welk of heel droog gedaan, en dan het droge goed genaamt word, of wel bevochtigt, het welk men het natte goed noemt.

De onderſcheiden namen van den Tabak krygt hy doorgaans van de plaats, daar hy van daan komt. De bekentſten zyn de *Virginiſche*, welke dik en droog is; de *Braziel[ſ]che*, welke in Kalverhuiden langkwerpig en rond gepâkt word, en heel zwart, vochtig en ter dikte van een vinger in malkanderen gedraaid is; de *Amazonen*-Tabak, welke groenachtig is; de *Kanaſſer*-

 Ta-

Tabak, welke van eenigen voor den beſten gehouden word. Behalven deze zyn 'er noch veele andere ſoorten, als *Hanauwer-*, *Frankfoorder-*, *Engelſche-*, *Amesfoorder*-Tabak, enz. van welke ſoorten de liefhebbers van een pypje 't beſt kunnen oordeelen.

Wat het gebruik van den Tabak betreft, zo word hy niet ondienſtig geoordeelt den geenen, die van een vochtig naturel zyn, of die met tantpyn en rode lopende oogen behebt zyn; maar die van droog naturel zyn, doen beter zich daar van te onthouden. Ook verwekt hy zommigen, inzonderheid zyne leerlingen in 't rooken, een braking en duizeling, zo dat het noch wonder is, dat 'er zo veele menſchen aan verſlaaft worden. Het beſt is, dat men zich daar in matige.

DE

De ſlimſte ſtar of vlak in de OOGEN
Is die, die haar ontroofd 't vermogen,
Ter onderſcheiding van de Nyd:
Zoek Geeſtgenezing, anders blyven
Uwe oogen 't geen, waar mede altyd
De Duivel zoekt zyn ſpel te dryven.

Het

HEt menschelyk oog is zulk een edel lidt des Lichaams, en voortreffelyk meesterstuk der Natuur, dat de geene, die in de ontleedkunde ervaren zyn, het zelve verdeelt, bezichtigt, en gezien hebbende, hoe kunstig en uit hoe veele stukken en deelen het t'zamengestelt en gemaakt is, zich daar over niet genoeg verwonderen kunnen. Deze oogen zyn wel eigentlyk maar gemaakt om te zien, doch zodanig geschapen, dat ze het hart voor een stomme Tolk vertrekken, door welke het zyn vergenoegen kan uitdrukken. De H. *Augustinus* noemt ze Vensters der Ziele, door welken men genoegzaam zien en afmeten kan, wat men innerlyk voor bewegingen en genoegen hebbe. Want eene andere gedaante vertonen de oogen wanneer het gemoedt vrolyk, eene andere wanneer het treurig is. Eene andere gesteltheid toond de mensch met de oogen wanneer hy op iemand verlieft is, eene andere wanneer hy iemand haat. Eene andere gestalte wanneer hy toornig, eene andere wanneer hy medelydent is. Eene andere gesteltenis wanneer hy vreesachtig, eene andere wanneer hy stoutmoedig is. Eene andere opslag doet hy met zyne oogen wanneer hy zich over eene zaak verwondert, eene andere wanneer hy die veracht. Eene andere wanneer hy opmerkt, eene andere wanneer hy beveelt; eene andere wanneer hy iets afslaat, eene andere wanneer hy bewilligt; invoegen dat de welsprekende *Cicero* wel gezegt heeft: *Animi indices rectè sunt Oculi: nam hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus, tot significationes, & commutationes possit effi-*

efficere. Gelyk de Wyzer van een Uurwerk aanwyst, hoedanig het Uurwerk van binnen gestelt is, alzo zyn de oogen aanwyzers des gemoeds. Want dit Lidt des Lichaams is voor andere deelen zodanig gestelt, dat het zo veele veranderingen maken kan, als 'er bewegingen in 't gemoed zyn, om dezelve te kennen te geven, kunnende men den toestand des Lichaams gemakkelyk erkennen uit de oogen. Hierom heeft *Hypocrates*, een Vorst der Geneesmeesteren, onder andere regelen ook dezen nagelaten: *Oculi ut valent, ita & totum corpus.* Zodanig als de oogen wel of kwalyk gestelt zyn, zo is ook het Lichaam.

't Is om deze reden, dat de ervaren Geneesheeren, wanneer zy zien, dat de oogen roodachtig en met bloedige adertjes omringt zyn, daar uit besluiten, dat het hoofd verhit, en de mensch tot verkoeling geneigt zy; wanneer ze sidderen en zich onregelmatig in 't hoofd bewegen, dat de harssens niet wel gestelt zyn; wanneer ze verbleken, dat de innerlyke warmte afneemt; als de oogen gebroken en als verglaast zyn, dat de mensch den dood zeer naaby zy, en dus kan men alle andere gestelteníssen des Lichaams uit de oogen erkennen. *Oculi ut valent, ita & totum corpus.* Zo als de oogen gestelt zyn, is het gantsche Lichaam. Doch niet alleen de Krankheid des Lichaams, maar ook den toestand der ziele, dat is de ondeugden, kan men uit de oogen erkennen, gelyk *Aristoteles* schryft. Want roode en waterige oogen vertoonen een verzoopen, gezwollene en verre uitstaande oogen een onkuisch, verhitte oogen een toornig, stuursche

oo-

oogen een nydig, ſchielyk draaijende oogen een hoovaardig menſch; en alle diergelyke omſtandigheden kan men in de oogen ontdekken.

Om deze oogen nu, welke niet alleen het grootſte Cieraad des Lichaams zyn, maar ook de gemoedsgeſteltenis verraden, te genezen, of te verhelpen wanneer zy eenig letzel hebben, daar toe dienen inzonderheid de *Oculiſten* of Oogmeeſters.

Alhoewel nu een iegelyk geneesmeeſter, by aldien hy dezen Naam wil waardig zyn, de gebreken der oogen moet weten te genezen, zo zyn 'er echter eenige gebreken, welke de ervarene hand van een oogmeeſter vereiſchen, als daar zyn de Starren, vliezen, en andere, in welke gevallen de Nadel en ſnede een geöefende hand vereiſchen, die door de lange ondervinding eenen Oogmeeſter bekwaam maakt. Ook practiſeren deze doorgaans op allerhande gebreken der oogen, om dezelve te herſtellen, zelf wanneer de oogappel verdorven is, weten zommigen door de Kunſt die weder te recht te brengen, het welk door het volgende geval bewaarheidt wordt.

In *Bohemen*, en wel in de Stad *Praag*, woonde een voortreffelyk Geneesmeeſter, *Markus van Praag* genaamt, deze ſchreef in den Jaare 1662. aan een zyner goede vrienden aldus: „ Voor eenige dagen kwam my een zeker E- „ delman bezoeken, die gezint was weder naar „ *Engeland* te reizen; als wanneer wy onder „ anderen over te herſtelling der oogen aan 't „ redeneren kwamen. Hy hield ſtaande, dat „ men een oog, daar alle de vochten, door ſny- „ den, ſlaan of ſtoten uitgeraakt waren, konde „ her-

,, herſtellen, het welk hy preſenteerde met eenig Dier aan te toonen. Ik liet terſtondt een Gans voor den dag halen, die men van voornemens was te doden. Hy nam een Lancet, en ſneed door een der oogen, dat al het vocht daar uit liep, daar op drukte hy ook het Chryſtallyne en verglaasde vocht daar uit, zo dat 'er in plaats van het oog niet anders dan eene holligheid te zien ware, waarin hy een weinigje van een watertje, dat hy by zich hadt, liet druppelen; als wanneer het oog terſtond weder gevult, en binnen een kwartier uurs weder zo volkomen was als te voren. Deze Gans hebbe ik noch, en toon hem aan een iegelyk die hem gelieft te zien."

Hierby ſtaat eerſtelyk aan te merken, dat de Gans, na dat zyn oog herſteld was, wel weder heeft kunnen zien, maar niet volkomen, wyl de naad van de ſnede, door het Lancet gedaan, niet wel weder te ſamen gegroeid was, het welk de Kunſtenaar alvorens gezegt had, door dien hy noch bezig zynde al zeide dat hy in het ſnyden een misſlag begaan had. Ten anderen ſtaat aan te merken, dat 'er geen twyffel aan is, dat de waterachtige vochtigheid uit de oogen gedrukt zynde, door middel van de geneeskunde wedergebracht kan worden; want zulks heeft, gelyk *Schottus in magna Naturali* 1. *part.* 1. 2. verhaalt, *P. Nicolaas Cabæus* aan een Lam getoont, wiens beide oogen hy met een Lancet doorſtak, en al de waterachtige vochtigheid daar uit drukte, vervolgens de wonde met een in 't Zap van Goudwortel gedoopt compres verbondt, waar op hy des anderen daags zag, dat het Lam we-

weder frifche en goede oogen had, en even zo goed zien konde als te voren Kan nu door 't fap van Goudwortel de waterachtige vochtigheid wedergebracht worden, zo zal ook daar door, of door eenig ander middel, de verglaasde en Chhriftallyne vochtigheid wedergebracht kunnen worden.

Men moet de oogen wel in acht nemen, en dezelve in toom houden.

ô Hoe verfchrikkelyk was Godt ten tyde toen hy den gantfchen Aardbodem met den Zondvloed overftroomde! op den 17. *October* begon het te regenen, en deze plasregen duurde 40 dagen en 40 nachten, waar door alle Rivieren overgelopen, ja zelf de zee hare bepaalde grenzen overlopen, en zich met andere wateren vermengt heeft, zo dat de hoogfte toppen der bergen bedekt wierden. En dit water heeft op aarde geftaan 150 dagen. Alles is vergaan, behalven die Dieren en Menfchen welke in de Arke opgefloten waren; namentlyk *Noach*, zyn Wyf, zyne drie Zoonen, *Sem*, *Cam* en *Japhet* met hunne Wyven, zynde alleenlyk het aardfche Paradys onverlet gebleven, nademaal het water daarom heeft geftaan als eene hoge Chriftallyne Muur. Doch al dit onheil is voortgekomen uit de oogen, *videntes Filii Dei fileas hominum, quod effent pulchræ.* De kinderen Godts *zagen* de Dochters der menfchen, dat ze fchoon waren: dat is te zeggen, de Zoonen van den vromen *Seth* hebben zich vergaapt aan de Dochteren van *Cains* geflacht, waaruit eindelyk alle bedenkelyke ontucht ontftaan is.

Bekent is de gefchiedenis, voorgevallen met een jong Heremyt. Een oud Kluizenaar woonde

de met een jongeling in eene afgelegen Woeſtyne; deze Jongeling wiſt niets van de Waerelt; doch de oude Vader bracht hem eens op zekeren tyd in eene Stad, als wanneer hem op de brug eenige Dochters ontmoetten, welke de Jongling nooit gezien hadt, dierhalven vroeg hy, wat dat waren? De oude antwoordde, het zyn Ganſen, Ganſen zyn het. Na dat ze hunne zaken in de Stad verricht hadden, keerden ze wederom naar de Woeſtyne, en alhoewel de Jongeling op den weg geen enkel woord geſproken had, was hy echter nauwlyks in zyne Hut gekomen, of hy ging zitten weenen; ook als hy aan zyn geringe Moespot zat weende hy; eindelyk weende hy waar hy ging of ſtondt. Hierom vroeg hem de oude Man in 't eind, wat hem ſcheelde? ô myn Vader, zeide hy al weenende, ik wilde gaarne één Gansje hebben, maar één! De oude verſchrikte geweldig hier over, en erkende zynen misſlag, en zich vervolgens naar de andere Kluizenaars begeven hebbende, zeide hy tot dezelven: ô myne Broeders maakt de Venſters toe, ſluit de oogen, en denk wat een enkelen opſlag van een Vrouwsperſoon by dees onſchuldigen veroorzaakt heeft

Te Babylon woonde een Ryk, maar ook te gelyk oprecht Man, *Jojakim* genaamt, deze hadde de ſchoone *Suſanna* gehuwt, welke in alle eere en deugden van hare Ouders was opgevoedt. De Joden kwamen dikwils t'zynen huize, om met hem Raad te plegen over allerhande voorvallende zaken. Onder anderen waren 'er ook twee oude Schelmen, welken de oogen geworpen hadden op de bekoorlyke Suſanna: *ô Oculi ſcopuli titulo meliore vocandi*! Veele

oogen op de Soep gaat wel heen, maar oogen op de Vrouwen zyn schadelyk. In 't werpen met de Dobbelsteenen veele oogen te krygen is winst, maar in 't gapen en kyken veel oogen te verliezen is winst. Het middelste in het oog noemt men den appel, maar deze appel veroorzaakt niet dan kwade beeten, dat is aan de bovengemelde oude booswichten gebleken: zy waren oudt, maar niet koudt, van aart als de Berg *Versuvius*, welke altoos met sneeuw bedekt, maar ook te gelyk van binnen vol vuur is. Hun onbedacht gapen en kyken heeft eindelyk veroorzaakt, dat de kuische Susanna in den Hof wierd aangerant; in den Hof, daar de schone Rozen wasschen, zyn die oude knoppen zo stout geweest; in den Hof, daar de Vogelen lieflyk zingen, hebben die oude Galgevogels aas gezocht. Maar Godt heeft dat onnozel Lam wonderbaarlyk van deze Wolven geredt, nademaal deze gryze schuddebollen eindelyk, door den Propheet *Daniel* overtuigt, en naar verdienste, volgens de Wet, gesteenigt zyn geworden.

De Heilige *Romualdus* ging op zekeren tyd met zyn Medgezel naar een Gravin, om zekere zaken te verrichten; wanneer zy nu wederom naar huis gingen, zeide de oude Vader: deze Gravin is een zeer schoone Dame, jammer is 't, dat ze maar één oog heeft. Wat, antwoordde de Medgezel, heeft zy maar één oog? Neen, neen, zy heeft wel twee oogen, die stralen schieten als een Diamant. Zo! hernam de oude Vader, zyt gy noch een geestelyke en Dienaar Gods? hebt gy deze bekwaamheid in het Klooster geleert? Wie heeft u onder-

derwezen, dat gy de Vrouwsperſonen zo nauwkeurig bezien moet? Foey! ſchaam in uw ziel, weet gy dan noch niet, dat de dood door de oogen, als Venſters, in 't hart ſluipt? Hier over was de goede Medgezel zo beſchaamt geworden, dat hy eene gelofte gedaan hadt, van nooit een Vrouwsperſoon meer te zullen aanzien.

Maakt de Venſters toe! Dit had de Koning *David* wel in acht mogen nemen, toen hy op zekeren middag wel gegeten hebbende op zyn Ruſtbed ging leggen en zagt ſliep, het welk men wel een ſoort van luiheid kan noemen; want hy had met de *Armée* te veld kunnen gaan, om zyne Vyanden uit te roeyen, doch hy bleef toen t'huis, en deze luſteloosheid veroorzaakt menigmaal een gevolg van boosheid. De ledigang is een gang, maar werwaarts heen? naar 't kwade. Die dikwils luyert, by dien luyert de Duivel niet, maar ſtelt al zyn poging in 't werk om den werkelozen te verzoeken. *David* begeeft zich na volbrachten ſlaap naar boven op het dak, om wat lucht te ſcheppen, maar ach! het was een vergiftige lucht, inzonderheid wyl hy te dier tyd zyn geweeten ter zyden zette, en zyne oogen een vryen Pas gaf, dat ze herwaarts en derwaarts naar believen mogten wandelen. Eindelyk zag hy in de Nabuurſchap van zyn Paleis de ſchoone *Bathſeba*, Gemalin van *Urias*, die bezig was zich te baden. ô *David* dit gapen zal u eerlang veel te doen maken. Hier op liet hy terſtond, wyl zyne oogen reets zyn hart vermeeſtert hadden, deze *Bathſeba* halen. De Dienaars waren alle even vlytig om

haar te roepen, om dus des te dieper in des Vorſten gunſt te geraken. *David* heeft aldus eene Echtbreuk begaan, en na dezelve een' doodſlag. Had hy de Venſters toegeſloten, zo zou dit kwaad niet ontſtaan zyn, 't welk hy naderhand zo duur heeft moeten boeten

De Oogmeeſter, terwyl hy de oogen van anderen geneeſt, drage wel zorge voor zyn eigen, anders hiet het, *Medice! cura te ipſum*; Arts, genees u-zelven.

DE

Daar legt een houten hart begraven
In eenen KNOOP *van zynde of goud;*
Dus legt ook vaak, in Rykdoms gaven,
Een hart, dat niets van d'Armen houdt.
Wilt ge in uw Wellust God' behagen,
Zo helpt der Armen nooddruft dragen.

E ouden hebben veel gehouden en geschreven van den kunstigen Knoop, welken *Gordius*, een Boer, toen hy onvoorziens tot Koning van Phrygiën wierd verkoren, gemaakt heeft. Want toen dit volk zonder Koning was, en zynen Afgod vraagde, wien zy verkiezen zouden, gaf deze, of liever de Duivel door dit Beeld, ten antwoord, dat ze dien tot Koning zouden maken, welken zy des anderen daags het eerste in den Tempel vonden. Daar in nu wierd *Gordius*, een Boer, het eerste gevonden, die naar den Akker gaan wilde, en ten dien einde ook de Ledere Riemen, waar mede hy gewoon was de Ossen voor den Ploeg te spannen, by zich hadt; doch in 't voorbygaan in den Tempel ging, om zynen Afgodt aan te roepen, en dus de eerste was. Hy wierd ook terstond gevat, en tot Koning gemaakt. Wyl dit nu een zeldzame zaak was, wilde de Boer, en nu verkoren Koning, deswegens eene gedachtenis nalaten. Ten dien einde nam hy zyne Ledere Riemen, en maakte daar zulk een kunstigen Knoop in, dat geen mensch, wie het ook ondernam, denzelven konde losmaken. Deze Knoop wierd naderhand ter gedachtenis in den Tempel van *Jupiter* opgehangen en bewaard, en volgens de uitspraak van den Afgod vast gelooft, dat niemand dien Knoop zou kunnen losmaken, dan die eerlang over gantsch *Azië* heerschen zoude. Wanneer nu de grote Koning *Alexander* bezig was met *Azië* te beoorlogen en in te nemen, ook voor de stad *Gordium* gekomen, en van dezen Knoop gehoort hadt, dat hem niemand losmaken konde, ondernam hy

zulks; doch futzelde niet lang daarmede, maar nam zyn Zwaard en kapte denzelven over midden aan ftukken, waardoor de Knoop losgemaakt was.

De Ouden hadden geene Knoopen, waarmede zy, als wy hedendaags, hunne rokken en kleeren vaft maakten, maar zulks deeden zy door gordels of haken, welken zy *Fabulas* noemden.

De Knoopen, heden daags gebruikelyk, zyn zo wel volgens den Grond, als ftoffe en werk, onderfcheiden. De grond of Vorm word van been of hout gedraaidt, en wel groot of klein, hoogrond of platrond, naar dat de Vorm begeert wordt. De beenevormen worden meerendeels tot wit goed, als hemden, kamizolen, enz. gebruikt; en de houten van Boeke - Peere - of eikebomenhout gedraait, en naar dat de kleur is waar mede zy bekleed zullen worden, wit, geel of zwart geverft, en daar over de van zyde gedraaide koorden heel aardig geflingert.

Doch de ftoffe waar uit de Knoopemakers deze koord draaijen, is niet alleen zyde, als gezegt is, maar ook Keemelshair, Goud en Zilver, en wel zomtyds alleen, en zomtyds door malkanderen gedraait en vermengt.

Het winden der Knoopen is zo meenigerley, dat het byna niet op te tellen is, wordende de voornaamfte en meeft in gebruik zynde foorten derzelven Spicaten, vlammen, fterren, doodshoofden, ftuk - en fchubwerk genoemt. Het maaken der Knoopen en het overflingeren der koord over den vorm gefchiedt doorgaans eerft met een kruis, waarover heen zomtyds noch twee, drie, vier, vyf, zes, zeven, of meer

kruiſſen gelegt worden, welke ook by ons in Duitſchland uit dien hoofde de vier - of zeven kruiſſige knoopen genoemt worden. Als dan ſteekt men den priem in den vorm, om den Knoop daarby vaſt te houden, welke naderhand met de naald doornaaid en afgemaakt word; alhoewel men ook een ſoort van Knoopen maakt, die maar enkel met eenige ſtoffe overtogen worden, en gladt blyven.

Behalven de Knoopen maken de Knoopemakers ook noch ander werk, aangezien zy ook allerhande aardig ſlinger - en vlechtwerk vervaardigen, als liſſen op Rokken en Mantels, tot Cieraad op Vrouwen en Mannekléderen. Ook maaken zy allerhande Leybanden, waarmede men de Kinderen leert loopen.

Ook maken zy van Goud, zilver, zyde, of andere ſtof, met de voorgemelden vermengt, ſchoone Quaſten en Franjes aan de heilige Choorklederen en Misgewaden, of andere Kerkenörnementen; als mede aan Standaarden, Vaandels, Deegens, Stokken, enz. inzonderheid de zogenaamde Pandarollen, Snoeren en Quaſten aan de Trompetten.

Hier kunnen wy ons te binnen brengen, de meenigvuldige Knoopen, dat is, Onderneemingen, welke zomwylen de geweldigen op aarde draaijen. Wanneer deze *Grandes* in hun *Capitool* te zamen komen, en dat een iegelyk zich verbeeld, dat ze over de gewichtigſte Rydszaken en Staatszaken debatteeren, zo is 't zomtyds over de Ganzen en Eenden, zy weeten zichzelven niet te helpen, in de geringſte toevallen ſteeken zy de hoofden by malkanderen, en beraad-

ſla-

ſlagen, hoedanig de Wormen uit het zout te verdryven zyn.

Niet onkekent zal zekere Hiſtorie zyn, hoedanig eens de jonge Rechtsgeleerden de oude bedaagde Raadsheeren en Burgermeeſteren wilden ombrengen, op dat ze gelegentheid hadden, hen in de waardigheid op te volgen. Hierom beſloten zy dat een iegelyk zyn Vader zou vermoorden, het welk ook geſchiedde, behalven een, die zynen bedaagden Vader verbergde en bewaarde. Als nu de naburige Volken zagen, dat den voorheen met gryze en wyze mannen bezetten Raad nu met onervaaren en jonge Studenten bezet was, hebben zommige van dezelve, om hen te ondertaſten, een' wyzen Raad van hen begeert, namentlyk, wat ze toch doen zouden, om de Wormen uit het zout te houden, waar door zy zeer geplaagt wierden? Hierop hebben de onervaaren Raadslieden dikwils de Raadklok laten luiden, dikwils byeengekomen, om de nagebuuren een' goeden Raad te geven in hun ongeluk; maar hunne harſſens reikte zo verre niet. Wanneer nu die oude en overgebleven Vader zynen Zoone vraagde, waarom de Raadklok zo dikwils geluidt wierdt, en de rede daarvan vernomen hadt, merkte hy terſtondt het bedrog, en zeide: Deze vraag werd u ten ſpot voorgeſtelt; want het Zout gebruikt men tegen de Wormen, dierhalven geeft hen ten antwoord, dat ze een party Muil-Ezels Melk nemen, en daar een handvol zout in werpen. N. B. de Muilezelin geeft geen Melk Hier aan blykt immers dat de Ouden, om hunne ondervinding, den beſten raad kunnen geven.

Zodanige grillen met Brillen tracteeren en Narreeren zomtys de geenen, van welke men waand dat ze ander *Scipioos* zyn, die nooit ledig gaan. Men zal dezelve zomtyds vinden wandelen in de diepste gedachten, inzonderheid in de Kerken of op openbaare plaatzen, op dat ze van de menschen gezien worden, makende zulke mienen, dat men denken zou, dat het heil des gantschen Lands aan hen hing; daar ze in tegendeel niet anders doen, dan louter grillen maken, den geenen haaten en benyden welken zy niet achten, en die meer dan zy in achting zyn, welker spreuken en oordeelen men hoger schat dan de hunnen; of hoe zy 't best den buidel, tegen recht en reden, zullen vetmaken, al was 't zelf tegen het gemeene nut, tegen Godt en den naasten; of hoe hy het derde gedeelte der sterren zal tot zich trekken, om een groote sleep te maken. Anders maken zy 't als zeker Hofnar te *Dillingen*, welken zyne Vorstelyke genade *Frederik*, Bisschop van *Augsburg*, by zich hadde. Deze verbeelde zich, dat hy zelf Keizer ware; als hy dan een tyd lang afgezondert in zyn Kamer, of in een stal of schuur, was geweest, en hem gevraagt wierd, waar hy zo lang geweest was? zeide hy: Wy (op zyn Konings) zyn in onzen Krygsraad geweest, en hebben nieuwe middelen bedacht, hoe men den Erfvyand zal bejegenen. Aldus doen de anderen ook, Phantaseren en speculeren wanneer zy alleen zyn: doch als gy vraagd, waar over? zou ik denken, dat ze deeden als de Keizer *Domitiaan*, die, alleen in zyn vertrek zynde niet anders deed dan vliegen te steeken; waarom zeker Hoveling, als hem gevraagt wierd, of de Keizer alleen

was?

was? ten antwoord gaf: *Ja, hy is alleen, en zelf is 'er geen ééne Vlieg by hem.* Doch by onze gewaande verstandigen meen ik, wanneer zy alleen zyn, zullen Vliegen en Muggen genoeg in de ledige hollen van hunne harsens gevonden worden. Wilde Godt, dat ze hunne muggen verdreven, namentlyk hunne lasters en hoogmoed, enz. Zy veinzen heel luchtig en eerbaar te leven, schynen ook demoedig, maar 't is veinzery, zy buigen zich heel nederig voor ieder een, maken een menigte vanComplimenten; zy zyn hoog van staat, en laag van gemoedt, beminnende hoge waardigheden, maar leven in zonden en ondeugden. Zy redeneren van groote dingen, maar houden de handen stil, trekken rimpels in 't Gezicht, maar hebben steekende tongen.

De Knoopemaker maake slecht een Knoop voor zich-zelven tot een teeken, dat hy de Demoedigheid beminne, welke Godt inzonderheid aangenaam is, en de hovaardigheid vermyde, die altoos haatelyk is voor Godt en alle vrome Menschen.

DE

Op ziele, zal het slyk der aerden
Een taaye LYM *der vleugelen werden,*
Waar meé men in den Hemel dringt;
Ontruk u dan van zulke zaken,
Die ons maar tot gevangens maken,
Indien men niet hun Lust bedwingt.

HEt Lymmaken is in Duitſchland geen byzonder Handwerk, alwaar hy zo wel van Lederbereiders als Pergamentwerkers gekookt, en wel uit ſtukken van de huiden, vellen en ſnippers van het Pergament toebereid word. Deze worden in Duitſchland in Kuipen of Tobben geweekt, doch in Holland en elders, daar men byzondere Lymmakeryen heeft, in een zeker ſoort van korven, gelyk in de plaat te zien is, in 't water gehouden, alsdan wel te ſamen gedrukt en uitgeperſt, in een' ketel gedaan, water daar op gegoten, en zulks tot een behoorlyke dikte gekookt, naderhand door gezygt, en zo lang laten ſtaan tot dat hy geſto't is; dan word hy geſneden en om te drogen op de Ramen gelegt. Deze Lym is van een grote nuttigheid, inzonderheid den geenen, welke in hout, papier, leder, hoorn, enz. werken, die denzelven niet ontbeeren kunnen, maar tot hun werk zeer nodig hebben.

De Duivel bedient zich van de geſteltenis veeler Menſchen byna even zo als de Lymmaker zich des Lyms, als wanneer hy den eenen tot de vleeſchelyke welluſten aanſpoort, den anderen tot nyd, zo dat hy, om zo te ſpreken, dag en nacht gekweld en gezoden wordt.

Duivel!

Kom hier, en zeg my: wat hadt u de vrome Job gedaan, dat gy zo tyrannig met hem gehandelt hebt? waarom alzo met hem? Waarom niet met *Noach*, met *Enoch*, met *Elias*, met *Moſes*, met *Abraham*, met *Iſaak*, met *Jacob*, met *David*, of met anderen? welke insgelyks grote Dienaars van Godt, en in alle Deug-

Deugden beroemde Mannen zyn geweeſt? Zeg my de oorzaak; gy booswicht wilt niet ſpreken, maar ik zal u zelf te gemoet komen. Weet gy u noch wel te erinneren, daar geen twyffel aan is, toen u de Almachtige vraagde, na dat gy den gantſchen Aardbodem doorgewandelt had, of gy niet gelet had op zynen knecht Job, *Quod non ſit ei ſimilis in terra*? dat zyns gelyken niet op den gantſchen Aardbodem was? Ja gewis, wat dan? gantſch niet, zegt de Duivel, ik bekenne het, dat ik gehoord hebbe, dat Job alzo geroemt word, dat 'er zyns gelyken niet zy, dat heeft my zo verdroten, dat heeft my zo zeer gedaad, dat ik niet wiſt, wat ik zoude beginnen; en daarom hebbe ik alle mogelyke middelen gezocht, hoe ik hem het beſt mocht nederploffen.

Al 't geen de Duivel te dier tyd geſmart en gekwelt heeft, dat lydt noch hedendaags een iegelyk nydigert: Zegt iemand maar in de tegenwoordigheid van zulke nydige ſchepzels, dat *Iſabelle*, of *Johanna van Witſeneg* de ſchoonſte zy, en haars gelyken niet heeft; dat zal de een of de andere zo verdrieten, als of een ruw Smitsgezel haar met een grote moker op het hart ſlaat. Zy wenſcht, dat die *Iſabelle* of *Johanna* zo veel wratten in 't gezicht moge krygen als 'er molhopen in eene weide zyn. Zy wenſcht dat haar gezicht een kleur mag krygen, als de rode Marmerſteen van Saltsburg. Zegt iemand eens in 't byzyn van eenige Krygs-Overſten en hoge Officiers, dat *Lodewyk* van *Bravenheim* een dapper Soldaat zy, van een ongehoorde Krygskunde en heldenmoed; ja dat hy zyns gelyke niet hebbe. Dat zal den eenen

of

of den anderen zodanig ter harten gaan, dat hy zal ſidderen en krimpen als de Viſch, welken de Jonge Tobias uit het water haalde; men zal duizent Almanakken maken, hoe men 't beſt een duiſternis over de Zon zal brengen, men zal alle ſchoppen en ſpaden proberen, tot dat men dien eenen kuil grave, men zal alle boſſchen doorzoeken, tot dat men een goed kromhout vind, dat men hem voor de voeten kan werpen: welk een nydigheid! Zegt iemand maar eens in de tegenwoordigheid eeniger Schilders, dat *Hendrik Artenberg* de beſte Schilder en Kunſtenaar zy, ja dat hy geen gelyke heeft; dan zal het den eenen of anderen niet anders wezen, als of hem een Hekelmaker alle zyne heekels in de borſt geworpen hebbe, hy zal zo rood in zyn gezicht worden, dat hy noch van zyn leven zulk een ſchoonen florentynſchen Lak niet gebruikt heeft; hy zet een half douzyn brillen op de neus, op dat hy één gebrek in denzelven moge vinden; het hart is hem als een harde wryfſteen, waar op de Duivel zwarte verf bereidt, om den anderen naar vermogen zwart te maken. Zegt iemand maar eens in 't byzyn eeniger Kooplieden, dat *Georg Zuikerbrood* de beſte waare hebbe, inzonderheid in dezen tyd, en dien volgens heeft hy zyns gelyken niet in de gantſche Stad; dat zal den eenen of den anderen het hart zodanig doen huppelen, als of de Duivel een Dans ingeſtelt heeft; hy wenſcht hem in plaats van modiſche Linten louter ſtrikken om zynen hals, en in plaats van Engelſche Lakens, louter Duivels; hy wenſcht hem in plaats van zyde ſtoffen louter Buffelshuiden. ô Nydigheid! zegt iemand

iemand onder eenige Doktoren, dat de Heer *Curatius* in deze tyden de beste Dokter zy, en dat men onder allen zyns gelyken niet vindt. Holla! dan zal de een of de andere meer hebben van de gal, als van *Galenus*; hy zal zeggen, dat hy zo veel weet als *Curatius*, welke die zekere Vrouwe, die al het hare aan hem te koste gelegt heeft, echter niet konde genezen. Een ander zal zeggen, ik hebbe van hem een *Recept* gelezen, waar op ftond: *& fui eum non reciperunt*. Een derde zal roepen, hy is een Paduafche Dokter, en doet echter veel minder wonderen dan *Antony van Padua*, enz. ô Nydigheid!

Zy eeten niet, zy drinken niet, zy ruften niet, wie? die treffelyke Synagoogbroeders, dat Hebreeufche Priefterfchap. Zy loopen, zy ftropen, zy vragen, zy klagen, zy fchryven, zy dryven, zy horen en ftoren, zy gloeijen, zy broeijen, zy fchennen, zy rennen, zy fluipen, zy druipen, zy lyden verfchrikkelyk: noch Oofte Wind, noch Wefte Wind, noch Zuide Wind, noch Noorde Wind kunnen zo veel golven op het water verwekken, als droevige gedachten in hunne harten: een Leeuw byt fcherp, een Luipaart byt fcherp, een Pantherdier byt fcherp, maar 't geen zy lyden byt hen het harte af, en dat is de Nyd; want toen zy zagen, dat de Heiland zo veele wonderen deed, dat zyne Prediking veel toehoorders, zyne Leere veel roems verwierf, en dat zyns gelyken niet te vinden ware, dat maakte hen onzinnig, dat fmertte hen dermaten, dat ze dikwils noch flapen, noch eeten, noch drinken konden. ô Gy ellendige ftokviffchen! wat lydt

gy veel om den Duivel, het is en blyft dierhalven waar, dat het niet zo veel moeite kost in den Hemel te komen, als in de Helle.

Daarom zyn de Nydigaarts, hoe zyn ze? zy zyn als de Nachtuilen, die kunnen geen licht zien, daarom vliegen zy herwaarts en derwaarts, daar omheen en daar door, om het uit te bluſſchen; aldus kunnen ook de Nydigen, of mogen niet zien, dat iemand verlicht is met glans der Deugden. Daarom zyn de Nydigaarts, hoe zyn ze? Zy zyn als de Spinnekobben, welke uit de ſchoonſte bloemen ook het vergift zuigen; alzo de Nydigen, deze zoeken uit hun evenmenſch ook het gebrekkelyke, het goede verzwygen ze. De Nydigaarts zyn, hoe zyn ze? Zy zyn als de Raſpen, welke byten, ryten en ſcheuren alles daar zy overgeſtreken worden maar bederven zich zelven daarmede, en worden ſtomp; alzo de Nydigen, zy zoeken hunnen Naaſten ſchade toe te brengen, en verbryzelen het heil van hun eigen Lichaam en Ziel. De Nydigaarts zyn, hoe zyn ze? Zy zyn als de bronnen, welke gemeenlyk koud zyn wanneer het weêr warm is, en warm, wanneer het Weêr, inzonderheid des winters, koud is; alzo de Nydigen, het gaat hen kwalyk, als het anderen wel gaat, en het gaat hen wel, als het anderen kwalyk gaat. De Nydigaarts zyn, hoe zyn ze? Zy zyn als de Donder, welke gemeenlyk maar hoge Gebouwen treft, en niet de nederige; alzo de Nydigen, zy haten het felſte de geenen die 't meeſte van Godt verhoogt zyn. De Nydigaarts zyn, hoe zyn ze? Zy zyn als de Wachtelen, deze zuchten altyd wanneer de Zonne opgaat;

alzo de Nydigen, welke altoos zuchten wanneer zy den Naasten in Eere en Rykdom zien opgaan. De Nydigäarts zyn, hoe zyn ze? zy zyn als een grote Boom, onder welken eenige kleine boomtjes opwasſchen, doch dezen onderdrukt de groote boom met zyne takken, wyl hy niet lyden wil, dat de kleine boomen hem gelyk zullen worden; alzo de Nydigen, deze doen hun beſt om te maken, dat een ander van een nederigen ſtand nooit tot een hogeren geraake. De Nydigäarts zyn, hoe zyn ze? zy zyn als iemand die aan een koorts ziek leidt, welken alle ſpyzen bitter voorkomen; alzo kan den Nydigen niets meer verbitteren, dan wanneer hy den naasten een zoet geluk ziet genieten. De Nydigäarts zyn, hoe zyn ze? zy zyn als de Vliegen, welke doorgaans de Menſchen 't meeſte plagen ter plaatze daar zy ongezont of gewondt zyn; alzo ook de Nydigen, welke ook hunnen Naaſten aantaſten, daar hy 't zwakſte in deugden, en door eenig kwaad gewondt is. ô Gy doemwaardige Laſter! gy zyt een moorderes der Ziele, noch meer, gy zyt een *Apoſtema* des harten, noch meer, gy zyt een gevaarlyke koorts des bloeds, noch meer, gy zyt de Peſt der vyf zinnen, noch meer, gy zyt het vergift der Leden, noch meer, gy zyt een duizeling des hoofds, noch meer, gy zyt een plaag, een pyniger, een Tyran des Menſchelyken geſlachts.

Na dat zyne Koninglyke Majeſteit den Koning *Asſuerus* de ſchoone Maagden waren voorgeſtelt, heeft vóór anderen hem behaagd de ſchoo-

ſchoone Dochter *Eſther* genaamt, welke hy ook zonder verzuim tot zyn Gemalinne en Koninginne heeft verkoren. Maar had men toen eens in de gemoederen van de anderen kunnen zien, welke nydige gedachten zou men daar in tegen deze Joodſche Dochter ontdekt hebben. Och, dacht de eene, dat ſchelmen Volk heeft toch het geluk, dat haar de moord ſla. Die loze feeks, zegt een andere, ik wou datze in de plaats van hare zwarte oogen een paar Glazen knopen in het hoofd hadde. De derde dacht, was ik een Spin, ik zou haar van de nacht het gezicht beweven, dat ze morgen vroeg een Cieraad zou hebben als een Zweedſche Mantelkraag. Wel, zegt de vierde, als of ik ook niet ſchoon ware, wat wonders is haar gezicht, haar bruine ſchitterende oogen? immers heeft een kreeft die ook; heeft zy wit en blank vel, dat heeft een ander ook, en wie weet, of ze niet noch eens de pokken krygt, en alsdan een aangezicht, dat het Segrynleder gelykt, enz. Dus waren de Dames, die zo wel als *Heſter* voor den Koning waren geweeſt, met nyd en afgunſt ingenomen; en diergelyke voorvallen gebeuren noch dagelyks in deze verkeerde Waerelt, zynde de eene nydig op de andere om hare ſchoone geſtalte, welke zy van Godt en de natuur ontfangen heeft, endeze nydigheid kleeft haar al zo vaſt aan, of ze met Lym daaraan gehecht was.

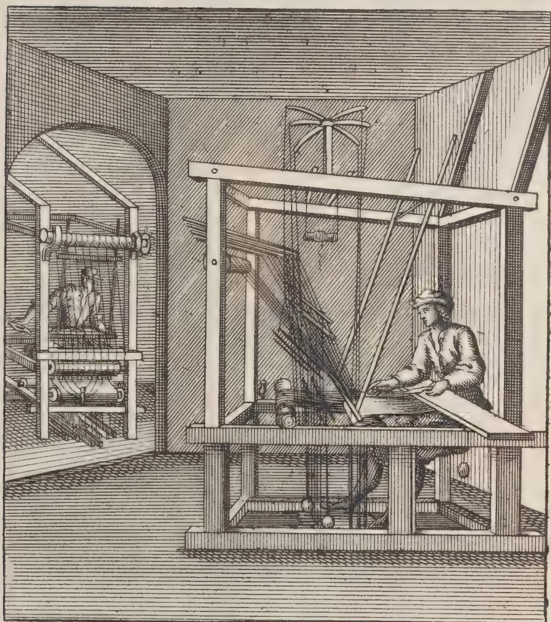
Als de Lymmaker van de Nyd geplaagt word, moet hem zulks leed zyn; want daar is niets aangenamer by Godt dan de Liefde des naasten. Oeffen u in de Liefde, en houdt de handen niet in de Zak.

De Lym kleeft, en laat niet ligt los; doch het zou niet goed zyn, dat de Lymmaker dien zelfden aart hadde; want ſchoon hy met een kleverige ſtoffe omgaat, kan hy echter wel een onbeſmet gemoet in Leven en dood voor Godt hebben, en zich onder het Lymkoken laven met de Woorden van David: *Mihi adhærere Deo, bonum eſt.* Het is my goed den Heere aan te kleven.

DE

DE STOFFEWEVER EN FLUWEELWEVER.

Wil niet in Voorſpoed moedig zyn,
Maar merk daar by op uwe zonden:
De knopen worden wel gevonden
In 't ZYDENSTOF, *al is het fyn.*
Dus zyn de Deugden in de Vromen,
Hier meerendeels noch onvolkomen.

KAin, de goddeloze Boef, ten eenenmaal ingenomen van de Nyd tegen zynen Broeder *Abel*, besloot by zichzelven om hem uit den weg te ruimen, en gelykerwys de *Politie* doorgaans een omslag van alle boosheden is, zo heeft hy ook in schyn van Vriendschap zyn' Broeder *Abel* aangesproken, *Egrediamur in agrum?* of 't hem niet behaagde een weinig in het Veld te wandelen? De vrome onschuldige Broeder vermoedde geen kwaad, en verbeeldde zich niet, dat zyn Broeder zo met schelmery gevoert was, gaat dierhalven met hem uit, en ter plaatze komende, daar de Booswicht zyn voordeel zag, sloeg by den onsehuldigen *Abel* doodt, waar op terstond het onschuldige bloed om wraake riep, en, dat meer is, schryft de H. *Ambrosius*, alwaar de Broedermoorder vervolgens verby ging, veranderden de vruchtbare Akkers terstond in een woest Land, dat niet dan Doornen en Distelen voortbracht. *Kain* nu was, als gezegt is, met Schelmery gevoert, doch daarom zyn evenwel de Stoffewevers niet te verachten.

De Stoffewevers zyn eigentlyk twederley; de eenen Weven alleen van Zyde, maar de anderen Weven ook van Wolle en Kemelshair een soort van Stoffen, of ook wel van Wollen met Zyde vermengt. Doch wy zullen hier met de beschryving van den Zydestoffewever beginnen. Wy hebben elders gezegt, dat, volgens het gevoelen van veelen, de eerste uitvinding om de Zyde te bereiden, op het Eiland *Cor*, en wel van een Vrouwspersoon, geschiedt zy. Nu heeft de Kunst, om Stoffen te werken, ins-

insgelyks in dat Eiland haar' oorſpronk genomen, gelyk *Plinius* en anderen beweeren, zynde zulks insgelyks door een teder Meeſterſtuk der Natuur, ik wil zeggen door een Lief en Zinryk Vrouwsperſoon uitgevonden en in gebruik gebracht, en welke Stoffewevery naderhand tot die volkomenheid, waar in zy tewoordig bevonden word, geraakt is. Zy heeft daar door haren Naam, die *Pamphilia* geweeſt is, als mede dien van haren Vader *Plates*, beter in 't eeuwige gehcugen gebracht, dan of ze, gelyk de *Amazonen*, ten oorlog getogen, en in plaats van het Weefgetouw geweer en Wapens behandelt hadde.

Hierom is 't wel te geloven, wyl het bereiden der Zyde en het Stoffeweven een zelfde Vaderland gehadt hebben, dat de Zyde Stoffen de eerſte zullen geweeſt zyn, welke men vervaardigt heeft. Maar wyl de *Zyde Manufactuur* kort daar na weder in verval geraakt is, behoeft men zich zo zeer niet te verwonderen, dat de oude Romeinen zo weinig van de Zyde Stoffen geweeten hebben, en dat dezelve by hen zo hoog in prys geweeſt zyn. Gelyk dan *Capitolinus* verhaalt, dat de Keizer *Marcus Antonius* de Philoſooph een Vrouwen Kleed van Zyde met goud geſtikt, als iets dat by uitnementheid koſtbaar was, op de Markt hebbe laten verkopen. En *Vopiscus* meldt in het Leven van Keizer *Aurelianus*, dat zyne Gemalinne lang by hem had aangehouden om een Zyden kleed te mogen hebben, maar hetzelve niet van hem had kunnen verwerven, wyl hy 't voor al te verkwiſtend hielt, zo veel geld voor een Wormenſpinzel te geven.

 Wan-

Wanneer men by *Casſius* en andere Geſchied-ſchryvers leeſt, dat ten tyde van Keizer *Auguſtus* de Voorhangſels van de *Theaters* van Zyde zyn geweeſt, zou men wel op de gedachten komen, dat de Zyde te dier tyd niet zo zeldzaam by de Romeinen moet geweeſt zyn, nademaal men hedendaags, nu men overal een grote menigte Zydeſtoffen, en voor een redelyke prys, bekomen kan, bezwaarlyk een *Theater* zal vinden, dat met een Zyden Voorhangſel verſiert is.

Maar hieromtrent ſtaat aan te merken, vooreerſt, dat *Casſius* deze pracht als iets bovenmaten byzonders en ongewoons aanhaalt, en het een werk noemt van een Barbariſche en den Romeinen niet paſſende overvloed, welke alleen, om de wellultige Romeininnen te vergenoegen, geſchiedt zy. Ten anderen is ook wel te bedenken, dat men te dier tyd byna alles Zyde genoemt heeft, als 'er maar eenige Zyde draden onder gemengt waren, en dat in diervoegen onze tegenwoordige halfzyde ſtoffen wel voor heele zouden hebben doorgegaan, tot dat eerſt langen tyd daarna by de oude Schryvers het onderſcheid tuſſchen *Sericum* en *Subſericum*, of half en heel Zyde, is waargenomen.

In deze tyden, nu byna alle kunſten ten hoogſten top geſtegen zyn, heeft ook de Zy-weevery niet weinig glans, die zy alvorens moeſt ontbeeren, verkregen, kunnende de zonderlinge handgrepen, daarin gebruikelyk, eenen onkundigen al zo min aan 't verſtand gebracht worden, als het onderſcheid der kleuren een blindgeboorne kan geleert worden. De menigvuldige ſoorten van Zyde Stoffen zyn, behalven het Fluweel, dat hier navolgende afzonderlyk ſtaat ver-

verhandelt te worden, *Damasten* welke hunnen naam van *Damascus*, de Hoofdstadt van *Syrië*, hebben, en van veelerhande soorten zyn, als glad, gewatert, met ruiten, met schubben, geblomt, met groote en kleine bloemen, enz. Brokades van verscheide soorten, waar in gouden of zilvere bloemen geweven zyn. Cemelot, dat wederom glad of gewatert is, ook enkelt en dubbelt. Ormesyn, van het Persiaansche Eiland Ormus benoemt. Atlas, of Rasat, gelyk de Italianen het noemen, wegens zyne zonderlinge en schone gladdigheid, waarin het alle andere Zyde Stoffen overtreft. Behalven noch verscheide soorten van Taf enz. van alle welke soorten wy liever zwygen dan handelen willen, op dat het niet schyne, als of wy hier een heelen *Inventaris* van Zyde Stoffen wilden inlassen.

Het Hemelryk is als eene Koninglyke Bruiloft, waarby niemand toegelaten word, dan die met een Bruiloftskleed versierd is. Eerstelyk moet hy een goeden Kolder van Elendig Leer aan hebben, welke met smaadstof gevoert is, dat is te zeggen, hy moet Elende en smaad geduldig om Christus wille verdragen. Doch als 't een Vrouwspersoon is, moet zy met louter Pof te voorschyn komen, de Kooplieden noemen by ons in Duitschland een zekere stof Pof; dat is, zy moet menigen pof uitstaan, doch alles met gedult overwinnen, en haar Kruis voegen by het Kruis van Christus Jesus, dit kan niet anders geschieden, want de Hemel is voor geen andere Munt te koop, dan voor louter Kruitzers, de Hemel word met geen ander Sleutel ontsloten, dan met een Kruissleutel.

De Hemel heeft de eigenschap als het Manna of hemelbrood by den Israëliten, 't welk niet nederviel ten ware alvorens de hemeldauw gevallen was. Weenen en tranen moeten een *Vigil* der zaligheid zyn. *Petrus* is met voordagt met de voeten opwaarts gekruist; want wyl hy den sleutel van den Hemel had, wilde hy daar door te verstaan geven, dat men op diergelyke wyze ten Hemel gaat. *Moses* waar heen? naar den brandende doorneboſch, want Godt woondt daar in; voor al niet, was het zeggen, trek eerst de schoenen uit, treed eerst in Doornen. *Petrus* wat wilt gy beginnen? drie Tabernakels bouwen op den berg *Tabor*, en voor eeuwig op deze glorieryke plaats blyven woonen. .ô Onverstand! verschoon my *Petrus*, gy wilt den Hemel alrede genieten, en hebt noch niet geleden, dat kan niet wezen.

Na dat de Israëliten de Wet Gods door de handen van Moses ontfangen hadden, heeft zo wel hy als veele Israëliten Godt den Heere gezien, onder deszelfs voeten een bodem, gestraat met edel gesteente, 't welk schitterde als de heldere Hemel. Maar zagt! deze genade is niet om niet geschiedt, zy hebben voorheen in Egypte gruwelyk moeten geplaagt worden onder het Tichelmaken, en wel in diervoegen, dat de geene, welke zyn bestemde getal niet leveren konde, zo veel slagen heeft moeten uitstaan, als hy steenen te kort kwam; alzo zyn de harde Tichelsteenen vóór de edele gesteentens gegaan; Lyden gaat vóór de Vreugde; smerten vóór het schertzen; gloed vóór goed; schoot vóór kus; streek vóór hemelryk; Godt stelt het hangen vóór 't ontfangen, hy stelt het bedroeven

ven vóór 't Liefhebben, en laat de Doorens vóór de Koorens gaan, het droefgewemel vóór den Hemel, en *Mortificat* vóór *Vivificat*.

Wel aan dan, ongeduldig mensch! die zo keurig zyt, dat gy zelf niet den minsten tak wilt dragen van den zwaren Kruisboom, wilt gy geen honger lyden in de andere Waereld, zo moet gy tegenwoordig geen afschrik hebben voor die moet De Vrouwen eeten doorgaans zoete en verzuikerde spyzen, maar *Surius* schryft 'er van eene, welke het wrange moes wel smaakte.

Deze, een adelyke *Dame*, wierd heel streng van haar' Man gehouden; want daar zyn hier en daar Mannen, welke met hunne Vrouwen omgaan, als de Wachters op *St. Stephens* Tooren te Weenen, met het zogenaamde klepklokje, daar zy alle kwartier uurs op slaan. Daar zyn zulke ontaarde Knaapen, welke hunne Wyven houden voor Orgels, en meinen, dat ze gedurig den tramelant daar op moeten slaan. Daar zyn zommige gezellen, welke gestelt zyn als *St. Gallus*-dag in den boeren Almanak, waarin een Beer staat afgetekent. Daar zyn botmuilen, welke hunne Vrouwen handelen als *Balaäm* de Ezelinne, die een Engel tot voorspaak had, om de onschuldige stoten en slagen die ze kreeg. Even zulk een Kneukelhans was ook de Man van de voorgenoemde *Dame*, want na veel stoten en slaan wierd zy van haren tierannischen Echgenoot als een gevangene opgesloten, en dagelyks met zeer weinig water en broods gespyst, daar nevens wierd haar altoos een schotel met Moes opgedist, want de goede Vrouw zag wel dat zy 't niet anders maken konde,

de, maar dit alles lyden moest. Het zy dan zo, dagt zy, dit Kruis heeft my Godt opgelegt, daarom wil ik het gaarne en met eerbied dragen, als ziende de voetstappen van mynen Heere Jesus voor my, waar, en hoe hy my met zyn Kruis is voorgegaan. Na dat ze nu door honger en kwelling als uitgemergelt was, invoegen datze in deeze hare gevangenis des doods weerga was geworden, zo heeft men eindelyk tot aller verwondering bevonden, dat de Steen, waar op deze *Dame* altoos haare voeten zette, in louter goud en Diamanten verandert was; waar uit ligt is af te meten, dat deze door haar geduldig lyden een Kind der Zaligheid is geworden. *Moming* 9. Dierhalven is en blyft het waar, gelyk ook *Paulus* en *Barnabas* gepredikt hebben, dat men door droeffenis ten Hemel moet gaan.

ô Vader *Elias*! ô Heilige Vader! waar heen zo haastig met Wagen en Paarden? waar heen zo schielyk te Post? Dat is een prachtige Karos, 't was in den Winter goed, te ryden met zulk een' vuurigen Wagen, zo zou men niet bevriezen. Waar heen dan zo gezwint als de Wind? Naar den Hemel, zeide Elias, naar den Hemel. Veel geluks op uwe reize. Dus zie ik, dat men ook in Karossen ten hemel vaart? Dus doende hebben 't de Edellieden Goed. Maar verre gemist. Want na dat de groote Wonderman Elias in den Hemel kwam, heeft men de deur voor zyn neus toegesloten, *Clause est Janua*, heeft het geheeten, voor de deur daar buiten; voorts kreeg hy bevel, dat hy ondertusschen zo lang in 't Aardsche Paradys, zou blyven, vervolgens zou hy met Enoch tegen de
On-

Ongelovige Prediken, naderhand in de Stad Jerusalem omgebracht worden, drie dagen en een halve op de opentlyke straat onbegraven blyven leggen; daar op zal hem eerst de poort des Hemels geopent worden. Op zulk eene wyze vaart men met wagen en Paarden niet ten hemel, geenzins; de goede dagen en verheugden wandel voeren ons niet derwaarts; wie op deze Waerelt niet lydt, komt 'er niet ligt.

Johannes de Evangelist was op zekeren tyd tot in den hemel opgetogen, aldaar zag hy eene ontelbare menigte van Heiligen en Uitverkorenen, onder welken een zeer oude gryze Patriarch hem vroeg: wie deze waren? waar op *Johannes* de schouwders optrekkende te kennen gaf, dat hy 't niet en wist; waar op de Oude gezegt heeft: *Hi, sunt qui venerunt ex magnâ tribulatione.* Deze zyn gekomen uit groote droeffenisse. Dus hoor ik wel, komt niemand in het nieuwe Jerusalem hier boven, of hy moet eerst Burger van de Stad Lyden zyn geweest? Ja niemand, niemand zal ingelaten worden, op wiens voorhoofd niet een T of het teken des Kruisses gevonden word, gelyk *Ezechiel* gezien heeft. Ja niemand zal beloont, en afbetaalt worden, die niet alvorens braaf gezweet geärbeid heeft in den Wyngaard. Ja niemand, niemand zal in de Vreugde van Christus komen, die niet eenen goeden dronk drinkt uit de Kelk zyns Lydens. Ja niemand, niemand zal den helschen Pharao ontgaan, ten zy hy zynen weg neeme door de rode Zee des Lydens. Ja niemand, niemand zal tot den geenen komen, die voor ons geleden heeft, die niet ook in Lyden geweest is. Ja niemand, niemand, ja niemand. ô Gy ongeduldige Menschen! die

gy alleen daar naar tracht, dat het u slechts wel ga; die gy de geringste smaad en spot niet kunt verduwen; die gy op een Muggebeet een handgroote pleister legt, zeg op, waar denkt gy te komen? Gelooft gy dan, zonder kruis, zonder Lyden, zonder gedult, de heerlykheid te verkrygen, te betalen uw gemaakte schult? dat niet, neen dat niet, dat in eeuwigheid niet, dat alzo min als Godt onwaarheid kan spreken, welke gezegt heeft: die zyn Kruis niet opneemt, en my niet navolgt, is myner niet waardig. Want het is eens voor al besloten, en het is een gedaane zaak, een iegelyk mensch, hy zy oud of jongk, van een hogen of lagen staat, ryk of arm, geestelyk of waereltlyk, hy moet, hy moet, hy moet lyden, hy moet smaak in het bitter Moes vinden, of hy wil of niet.

Meenig Stoffewever wil niet lyden, maar neemt zyne klanten vaak meede door een overmatige begeerte des Loons, doordien hy op eenmaal wil Ryk wezen, en maakt het als de magere Muggen, die hongerig zynde het scherpste byten en 't meeste bloed afzuigen, invoegen dat zyne Klanten daar van een afschrik krygen, wyl zy hem al te inhalig bevindende van hem afblyven.

Doch niet alle zyn ze aan dien euvel ziek; want zommige Stoffewevers, met eene ordentelyke beloning te vreden, denken hoger, en weten dat 'er een Godt is, die alles ziet.

DE

Het Kleedtbedervent Mot - gebroedt,
Knaagt eer FLUWEEL *en kostbaar goed,*
Dan Klederen, doorweekt van 't zweeten;
Zo kleeft de worm der Hovaardy
Aan goede werken, wanneeer zy
Zyn hoger dan 't Gemeen gezeten.

DAt de pracht der klederen Godt mishaagt, blykt uit het volgende geval: Toen de zegepralende Keizer *Heraclius* het H. Kruis, dat lang in *Persië* geweest had, wederom naar Jerusalem bracht, en het zelve uit Devotie op zyne schouders op den Berg *Calvaria* dragen wilde, verzelt van een volryke *Processe*, heeft die goede Monarch by de eerste Poort moeten stil houden, kunnende door een zonderlinge Goddeke verhindering geen voetstap verder gaan, vóór dat hy zyn prachtig Keizerlyk gewaad, van Fluweel, Zyde, Goud en Zilver, uitgetogen, en een ruw Kemelshairen Kleed aangetogen hadt: waar na hy zonder eenige verhindering het H. Kruis op den berg gedragen heeft. *Breviarium Rom. in Officio St. Crucis*

Onder alle Stoffen, die van Zyde gemaakt worden, is het Fluweel wel 't aanzienlykste, duurste en waardigste te schatten, welker weeving niet den algemene Stofweeveren, maar byzondere Kunstenaars word toevertrouwt. Het word op een diergelyk getouw, als andere Stoffen,

fen, geweven; maar de handgreep beſtaat eigentlyk daarin, dat men zeer dunne en van ſtaal gemaakte naalden heeft, die zo lang zyn als het Fluweel breed is, en in de lenge een ſnee of kerf hebben. Hier over moeten de Draden op het Weefgetouw lopen, als welke dan naderhand, eer de Naalden daar uitgetogen worden, met een ſcherp Mesje, welker punt door de ſpleet der naald loopt, doorgeſneden worden, waar door dan het Fluweel zyne gedaante bekomt, dewelke, na dat de Zyde koſtelyk of geringer is, ook dichter of loſſer, langer of korter geweven word, zo wel ten opzichte van de waardye, als den naam en gebruik, onderſcheiden is in ſoorten. Van zodanige *Villis* of door kunſt gewrochte hairtjes heeft het Fluweel zynen naam *Villutum* gekregen, gelyk de Italianen noch hedendaags het zelve *Veluto* noemen, de Hollanders Fluweel of Fulp, de Duitſchers *Sammet*, en andere Natien weder anders naar den aart hunner taal.

Het vaſt en dicht geſlagen Fluweel word beste, en het dunne of loſſe, ſlechte genoemt.

't Fluweel en de daar van gemaakte Kleederen waren oudttyds zeer hoog in achting, en wel in diervoegen, dat de van rood-fluweel gemaakte en met Hermelyn gevoerde Tabbaarden maar alleen van grote Vorſten en Potentaten gedragen wierden, en dat het niemand geoorlooft was een kleed van zwart fluweel te dragen, dan een Edelman en een Doktoor: maar tegenwoordig word zulks niet meer nagekomen, wyl men thans veel geringer menſchen met fluweele en Zyde klederen ziet pronken, na dat alom in de Waereld de hovaardy en overmoedt zodanig de over-

hand

hand genomen hebben, dat ze het hoogste toppunt schynen bereikt te hebben, en byna niemand meer met zynen staat vergenoegt is; dit niet tegenstaande blyft het daarby, dat het werk der Fluweelwevers maar alleen voor groote Heeren en Vorsten behoorde te zyn, en niet voor anderen die zulks maar uit hovaardy gebruiken.

Domitius Nero heeft het niet veel beter gemaakt; want hy hield tafel van 's Middags tot Middernachts; een nieuw kleed trok hy maar tweemaal aan; hy plagt zich alle weeken twee of driemaal te baden in een Water dat van Rozen en Kostbare Speceryen gemaakt was: zyn Jachtnetten waren van gouddraadt gestrikt, en de strengen van purperrode zyde. Het Muil-Ezel, waar op zyne geliefde *Popea* reedt, moest gouden hoefyzers onder hebben. Om deze gemelde *Popea* heeft hy altoos vyftig Ezelinnen onderhouden, als welke zich, om haar blank en wit vel, niet anders dan in Ezelinnen Melk gebaadt en gewasschen heeft; wasch maar voort. Dees verspillende Vorst is eindelyk zodanig in armoede geraakt, dat hy van zyne Dienaars verlaten, en van den Roomschen Raad ter dood veroordeelt wierd, zo dat hy eindelyk uit wanhoop zich zelve het leven benam, en zich van de waereld ontsloeg.

Zulk een verspilder was ook de Knaap, waar van de Evangelist *Lucas Cap*, 5 gewag maakt, die al zyn geld en goed verspilt en verslempt hebbende, eindelyk het draf van de Varkens voor lief nemen moest. ô Welk een goed Waarzegger is de Wyze Koning geweest, toen hy zeide: *En zyt niet onder de Wynzuipers; noch-*

te onder de Vleeſchvreters. Want een Zuiper en Vraat zal arm worden; en de ſluimering doet verſcheurde klederen dragen. Prov. 23. zo gaat het met de Verſpilders! by daag gaan zy met geſcheurde Klederen, en des nachts ſlapen zy op ſtroo of Lompen. *Prodigalitas enim Burſam evacuat*, want de Verſpilling maakt een Ledige beurs, zegt de *H. Auguſtinus ad Frat. Serm.* 33. en hier toe helpt de pracht der Klederen niet weinig.

Godt de Heere heeft in het Oude Teſtament naukeurig bericht gegeven, hoedanig het kleed van de Hogepriefter *Aaron* zou gemaakt worden: eerſtelyk een lange rok van hemelblauwe Zyde, doch onder aan by de voeten moeſten rondom Granaatappels zyn, en tuſſchen deze Granaatappelen moeſten gouden klokjes hangen, op dat alzo de Klank gehoord wierde, wanneer de Priester in het Heiligdom inging. Hier over zyn veele ſchone uitleggingen te maken, die ik echter kortheidshalven voorby ga. Maar in der daad, by de tegenwoordige moedwillige waereld is zulk een wonderlyke pracht in de klederen, dat men gevoeglyk onder en boven ſchellen of klokjes aan hunne zogenaamde falbelaas konde hangen. De Rok moet van gebloemde Bracade zyn, het kleed moet alom geplooit zyn, de lompe voet moet geperſt worden in Schoenen of Muilen van allerhande kleuren, de hairen moeten gekruld en gepoeijert worden, de Lenden moeten door de nauwe Ryglyven zodanig geprangt en te zamen getrokken worden, dat byna den Adem geärresteert is. Tegenwoordig komt 'er nauwlyk een Boeren Dochter uit het naaſte Dorp in de Stadt om te Dienen, of die Miſtvoogdes wil terſtond naar de Mode gekleed zyn: Een zwarte Linnen

ſchort,

ſchort, die ze plagt te dragen, moet verandert, en in een Rok van ſchone kleuren getransformeert worden, die zodanig hangt, dat te gelyk de rode Kouſſen gezien kunnen worden. Het Boere Borſtkleed moet weg, 't is te lomp, daar moet een alamode Wambus zyn met lange ſchooten; de boerinne kap moet van de kop, daar moet een kuif in de plaats, braaf opgepronkt met krullen en ſtrikken; de rokken hangen te ſluik om de billen, daar moet een hoepelrok van een buitengemeene wydte onder weſen; kortom, daar is niets mede uit het dorp gebracht, of het moet verandert worden, en wel zodanig, dat men na weinig weeken de Miſtvink niet meer kennen zou, en niet zeggen, dat ze noch zo kort geleden, met de Miſtvork, Bezem, Melkemmer, enz. hadde omgegaan.

De Fluweelwever moet zich bevlytigen, dat hy een Fluweelen, dat is, zagt geweeten hebbe; want byaldien zyn geweeten met ſchaamte en ſchande bekleed is, kan hy geen Lof verwagten op dien dag die alles openbaar zal maken.

Merk, ziele, in dezen donkeren oort,
Op Godes ſchynent waarheids woord,
't Is een LANTAARNE, *om u te toonen*
Dat Huis, daar gy in 't Licht zult woonen,
En daar ge in glans zult klaarder zyn
Dan aller Sterren glans en ſchyn.

Dit

Dit is een ſchoon en zeer nuttelyk Handwerk; want deze Werkmeeſters maken uit Blik veele dingen, ja alles wat men begeert te hebben. De uitvinding dezer Kunſt ſchryft men den Egyptenaren toe, inzonderheid het Lataarnmaken, welken zy op verſcheide manieren wiſten te vervaardigen. In de Schatkamer van *St. Denys* te *Parys* word de Lantaarne bewaart, welke *Malchus*, de Dienaar des Hogeprieſters, gedragen heeft, toen de Heiland in het Hofken gevangen wierd: de Maaker van dees Lantaarn is my eigentlyk niet bekent, echter geloof ik, dat hy een Burger van Jeruſalem, en een Blikſlager is geweeſt.

Wy Adamskinderen behoorden met onze goede werken om te gaan, als een Lantaarne met het Licht, waar van de Poëet zegt: *Dum tegitur, protegitur*, zo lang als het licht in de Lantaarn verborgen is, blaaſt de wind dat niet uit, alzo de goede werken, in 't heimelyk gedaan, worden zo ligt van de opgeblazene ydele Eer niet uitgebluſt. De onderſte Korven, welken *Pharaoos* Bakker in den Droom zag, zyn veilig geweeſt voor de Vogelen, om dat ze bedekt waren, maar den bovenſten Korf, open en zonder Dekzel zynde, hebben de Vogels wel haaſt ledig gemaakt. De Helſche Roofvogels verteeren doorgaans door eene ydele Eere alle goede werken, die wy alom openbaren en bekent maken. Byaldien de Hen, een Ey gelegt hebbende, zo niet kakelde, maar ſtil zweeg, zou de Boer haar dat zo ſchielyk niet ontnemen. De ydele Eer is als de worm, die den Propheet *Jona* de groene en

fchaduwryke Boom afknaagde: daarom zyn de goede werken het allerfchoonfte, wanneer zy, als een Licht in de Lantaarn, verborgen zyn.

De wyze Man en Kerkleeraar *Athanafius* heeft eens te *Rome* kennis gemaakt met een Blikflager, en denzelven onder anderen ook geleerd, dat hy kon een pyp maken van Blik, door welke men eene Myl verre met iemand fpreken kan, en dit is dien goeden Man zeer wel gelukt; gelyk dan noch veele van diergelyke fpreekpypen (anders Roepers genaamt) op verfcheide plaatzen gemaakt, en altoos op de Scheepen gebruikt worden. De Beruchte Keizer LEOPOLDUS heeft eens, op het Slot *Eberftorff* zynde, door zulk een Roeper, met ordinaire ftemme, gefproken tot twee *Cavalliers*, welke een half uur gaans daar van daan in een ander Huis waren, en dezelven iets bevoolen, dat zy ook op het oogenblik volbrachten.

Deze Handwerkslieden maken naar wenfch en begeeren allerhande dingen van Blik, als pannen, fchotels, Beekers, Schaalen, Kandelaars, Raspen, Hevels, enz. en inzonderheid groote en kleine Trechters, doch geen' zodanigen, door welk en men een domkop de wetenfchap kan ingieten. Dus overdekken zy ook veele dingen met Blik, en maken zomtyds knoppen daar van die op toorens en groote Gebouwen komen te ftaan; dit gaat noch heen, dat 'er een Blikken of Looden knop op een hoog gebouw ftaat, maar dat men onbekwame Koppen tot hooge Waardigheden verheft, is ongerymt. Daarom heeft Godt de Heere, by de Schepping der waereld, het groote Zonnelicht gemaakt tot eene Overheid van den dag; want de plompe Maan

was

was niet in ſtaat tot dat Ampt, nademaal zy dikwils afneemt, en niets in 't hoofd heeft.

De Hoveniers gebruiken insgelyks des Blikſlagers werk, inzonderheid de Gieters, waarmede zy de jonge planten beſproeyen, bygevolg den Wasdom bevorderen. Eene goede en heilige Leere is meermalen by 't water vergeleken; en deze heeft niemand noodzakelyker, dan de jonge planten, de kleine Kinderen, weshalven de Ouders verplicht en verbonden zyn, om hunne Kinderen, of zelf, of door anderen te doen onderwyzen in de Chriſtelyke en Zedelyke Leere. *Carolus Borremeus*, een Kardinaal der Roomſche Kerke, heeft op de meeſte Zon- en Feeſtdagen des jaars zelf Kinderen onderwezen, en de tedere Jeugd tot alle Deugden en Godtvruchtigheid aangedreven. De H. *Franciscus de Sales* heeft zich aan niets meer laten gelegen zyn, dan aan de Kinderleere; ten welken einde hy in het gantſche Land, dat aan zyn geeſtelyk gebiedt onderworpen was, allen Zielbezorgeren ernſtig beval, dat zy de Kinderen in het Christelyk geloof en de Leere der Waarheid vlytig zouden onderwyzen. Wanneer de luye Hovenier by droge dagen niet dikwils zyne planten beſproeid en met een dronk laaft, zo volgt 'er niet veel anders dan een verdroogde en verdorde ſteel, of een plant zonder vrucht, die nergens anders toe nut is, dan om de Zwynen voorgeworpen te worden. Wanneer men de Kinderen t'huis niet onderricht, en dezelve niet in de gewoonlyke Cathegiſatien zend, zo groeyen Doorens in plaats van Zaadkorens daar in, en in plaats van rozen, rukelozen, in plaats van

Narcissen groote Narren, en in plaats van schone Kruiden, wat Ezelshuiden.

Of het Blikslagers handwerk ook eenige feilen onderworpen is, kan ik niet wel zeggen; echter geloof ik, dat het onder hen niet beter zal gaan, dan in 't Huishouden van *Abraham* den Patriarch; daarin waren maar twee Zoonen te teilen, namentlyk *Isaäc* en *Ismaël*, echter was 'er een ondeugende jongen onder, namentlyk de laatste. Naar allen vermoeden zullen 'er onder de blikslagers ook veele zyn, die niets liever maken dan Wyn Hevels.

Getrooſt myn hart, 't is u geen ſchade,
Of ſchoon de Kruisgloed woed en kraakt;
De Wyze Hemelkunſtnaar maakt
Dus ZILVRE *Vaaten van Genade.*
Wel aan, myn Godt, verſmelt my nu,
Tot heil van my, tot roem van U.

DE Hoefſmit is goed, maar noch beter, de Nagelſmit is goed, maar noch beter, de Panneſmit is goed, maar noch beter, de Klingeſmit is goed, maar noch beter, de Meſſeſmit is goed, maar noch beter is de Zilverſmit, ten deele wegens de koſtbare Stoffe, met welke hy moet omgaan, ten deele om zyne Kunſt, welke de Kunſten der meeſte andere handwerken in zich begrypt. De meeſten willen, dat *Prometheus* de eerſte Zilverſmit geweeſt zy, want ten tyde van den Aartsvader *Adam* heeft men noch weinig van Zilvere Lepels geweeten, en noch minder van Zilvere Beekers; wie weet, of *Adams* Drinknap niet geweeſt is eene uitgeholde Raap? Voor 't overige worden onder de beroemſte Goud- en Zilverſmeden geteld *Ariſton*, *Lesbocles*, *Prodorus*, *Pythodius*, *Polygnotus*, *Stratonicus*, *Poſidonius*, *Epheſius*, *Alcimedon*, *Alcon*, *Mentor*, *enz.* Insgelyks beveſtigt de H. Schrift in de Handeling der Apoſtelen, dat *Demetrius*, zeer ervaren is geweeſt in de Kunſt van 't Zilverſmeden. *Actor.* 19. Doch tegenwoordig is die Kunſt tot zulk eene volkomenheid geraakt, dat de Oude Zilverſmeden by de tegenwoordige niet te vergelyken zyn, en ſlechts Ketellappers tegen deze zyn geweeſt.

De Grootwerkers in 't Zilver hebben weinig gemeenſchap met de Boeren, by welken zelden ander goed te vinden is, dan Aarde Schootelen, houten Nappen, en Glazen kannen. Ook hebbe ik nooit het geluk gehad, van een Zilve Miſtvork te zien; maar by den Adel en andere ryke Lieden vind men 't Zilverwerk by meenigte.

Ten

Ten tyde van *Salomon*, was het Zilver te Jerusalem zo veel als de steenen. 1. *Kon.* 10. Byaldien men enkel in de Stadt *Weenen* al het gemaakte Zilverwerk eens op één plaats te zamen bracht, zou deze Zilverhoop wel een kleine Berg gelyken. In oude tyden pronkte ook een Edelman, als hy maar wat houte lepels had met Zilvere steelen; maar tegenwoordig word niet alleen uit Zilver, met Zilver, in Zilver gegeten en gedronken, maar ook maakt men van dat dierbaar Metaal, de Waterpotten en andere dingen om de natuur te ontlasten.

Veel heiliger en loffelyker is 't echter, dat men veel Zilverwerk in de Kerken en Godshuizen vindt, gelyk dan veele overvloedig daarmede voorzien zyn; inzonderheidt moet men zich verwonderen over de groote Zilvere Lamp te *Capacavan* in 't Koningryk *Peru*, tot welke alleen Zesduizent ponden Zilvers is gebruikt: deze heeft drie hondert vyf en zestig groote Zilvere armen, op ieder van welke een Lamp staat, en de Zilversmit heeft alleen voor werkloon daar van ontfantgen dertig duizent dubloenen. *Kumperberg. in Antlan. Mar.* 589.

Het Zilversmeden is reets ten tyde van Koning *Pharao* in Egypten in gebruik geweest, wyl *Joseph* te dier tyd een zeldzame scherts met een Zilveren Beeker onder zyne Broederen gemaakt heeft, moetende de jongste *Benjamin*, voor een Beeker-Dief gehouden worden, wyl dezen in zynen zak gevonden wierd, tot dat eindelyk de pots tot zyne Glorie openbaar wierd. De H. Schrift geeft te kennen, dat *Joseph* met of door dezen Beker heeft kunnen Waarzeggen; hierom heeft zeker Leeraar hem voor een Tovenaar gehouden;

maar

maar deze dwaaling verwerpen alle andere Leeraars, en zyn van gedachten dat *Joseph* voor goed en Natuurlyk met dezen Beker hebbe kunnen Waarzeggen: want hy liet den beiten Wyn daar in ſchenken, waar uit die goede Broeders tamelyk beſcheid deden, en daar door veele heimelyke zaken ontdekten, te meer wyl de Wyn een ſleutel der herten is: kunnende men dikwils met dat *October Sap* beter achter de Waarheid komen, dan de Scherprechter met de Pynbank. De Wyn maakt, dat de tegengiften uit het Lichaam gaan; de Wyn maakt, dat de gedachten Vleugels krygen; de Wyn maakt, dat de Woorden te poſt ryden; de Wyn trekt het voorhangzel open, achter het welke meenig ſtukje verborgen zit. *In Vino Veritas.*

In 't Koningryk Egypten moeten veele Zilverſmeeden zyn geweeſt, wyl byna in een iegelyk huis Goude en Zilvere Vaten gevonden wierden; te meer wyl Godt door Moſes den Kinderen Israels heeft laten beveelen, dat een iegelyk Man van zynen Vriend, en een iege- Wyf van haar Nagebuur zou leenen Goude en Zilvere Vaten *Exod.* 11. Daar op hebben de *Hebreên* gantſche zakken vol, gantſche manden vol Zilverwerk mede gedragen, want de Gemoederen der Egyptenaren zyn door Godt omgekeert, en hebben de Israëliten alles vrywillig aangeboden, wat ze maar begeerden, uit hunne huizen. Met recht mag men zeggen, de herten der Menſchen ſtaan in Gods handen! By deze Goude en Zilvere Vaten der Egyptenaars ſtaat aan te merken, dat Godt bevolen had, dat een iegelyken Man van zynen Vriend,

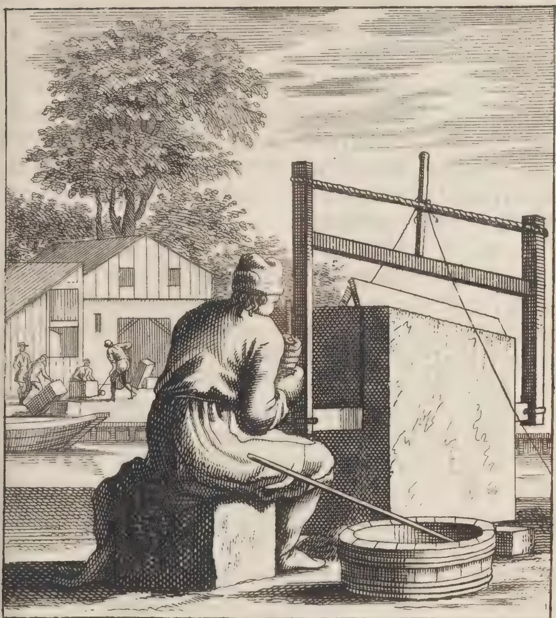
en

en een iegelyke Vrouwe van haare Buurvrouw zou begeeren. Waarom niet Vrouwen van Mannen? Te dier tyd heeft Godt reets willen te kennen geeven, dat de vermenging van Mannen en Vrouwen onder malkanderen niet veel goeds kan uitbroeijen. De Engel in de gedaante van een ſchoonen Jongeling heeft by 't Graf van Chriſtus met de drie Vrouwen geſproken, maar niet lang, hebbende dezelve ſchielyk van zich gezonden, dat ze zouden heen gaan, en den Apoſtelen deze ſchoone tyding brengen. Vertrouwen zich de Engelen niet met de Vrouwen te verkeeren, zo weet ik niet wat tegenwoordig de langdurige omgang met Vrouwen voor heiligheid zal voortbrengen. Dus heeft ook Godt voordezen in 't Oude Teſtament alleen den Mannen bevolen, dat ze zich driemaal des jaars by den Godtsdienſt te Jeruſalem zouden laten vinden; doch van de Vrouwen weet men van diergelyk gebodt niet, mogelyk daarom, wyl het de Allerhoogſte raadzaamer oordeelde, dat de Vrouwen t'huis bleven, dan op zo lang een bedevaart met de Mannen om te gaan, als wanneer zomwylen de aandacht in eenige verdenking verandert.

De H. Biſſchop *Eligius*, welke reets in 's Moeders lichaam al kentekens van zyne toekomende heiligheid heeft gegeven, is voorheen ook een Goud- of Zilverſmit geweeſt, en naderhand eerſt wegens zyn volkomen Wandel tot zulk een hoge waardigheid verheven. Of alle Zilverſmeden dezen Man navolgen, en in zyne voetſtappen treden, daar zou ik hard aan twyffelen, want men vind 'er wel eenigen onder hen, die zich wel op de Capel ver-

verſtaan, maar niet veel op de Kerken: insgelyks zyn 'er eenigen, welke by het geſtolen Zilver, dat ze heimelyk inkopen, hun grootſte winſt zoeken; doch als dezelven betrapt worden, kunnen ze niet alleen als halve Dieven aangemerkt, maar ook als zodanigen geſtraft worden.

Draag met gedult den zwaren STEEN
Des Kruiſes-laſt, en denk met een,
Elk moet een lydent leven leiden:
De droefheid loopt ten eind', de tyd
Der zege is niet zo verre of wydt,
De Ziel zal haaſt van 't Lichaam ſcheiden.

Sa-

S*alomon*, als een geroepen Richter, heeft zich wegens een Kind met een Wyve twift bemoeit. Om dezen Wyven twift, (wyl elk van haar voorgaf, dit kind is myn) te bemiddelen, beval de Wyze Koning, dat men het Kind met den Zwaarde midden dóór kappen zoude. De waarlyke Moeder bidt dat men het Kind toch zal verfchoonen, en het liever aan haar party overgeven, dan het dus onfchuldig van 't Leven te beroven. De andere daar en tegen, hebbende uit Nyd om dat Kind getwift, opende haren gorgel, en zeide *Nec mihi, nec tibi fit, fed dividatur.* 1. *Kon.* Noch my, noch u zy het Kind, maar dat men het verdeele. Hier uit merkte Salomon de goedhartigheid der ware, en de ontaartheid der valfche Moeder, en zeide: geef het Kind aan deze Vrouwe, want die is zyne Moeder. De Helfche Nyd riep te dier tyd *Dividatur*: dat het Kind verdeelt werde, *nec mihi, nec tibi fit*, het zy 't myne, noch 't uwe; maar de eige Moeder zeide neen, als wel weetende, dat wederom ter harten gaat dat van harten komt, kunnende alzo geen grooter tyrannye aan 't moederlyke hart gefchieden, dan datze haar eigen Vrucht, die ze onder 't hart gedragen had, voor haare oogen zou zien ombrengen. Maar wat heeft de Nyd daar mede van Salomon gewonnen? niets; zy heeft het Proces verloren. De Nyd wilde *nec mihi, nec tibi*, noch my, noch u. Maar de wyze Rechter antwoordde: geef het Kind onbezeerd aan de rechte Moeder. De Nyd wilde *Dividatur*, dat het Kind aan twee ftuk-

ſtukken gekapt worde; neen, zeide de Rechter, het Kind (tegen 't welke de Nyd hare tygermuil opſperde, en zich zelf opentlyk met valſche aanklachte te ſchande maakte) zal niet gedoodt worden.

Dus word de Nyd en de Nydigers afgewezen, met zulk een Vonnis wordt hen tegengeſtaan en daarmede de Nyd voor den kop geſtoten. Wy verwonderen ons menigmaal over hunner veelen, hoe ze toch zonder eenig medelyden zo aan hunnen naaſten mogen wryven, en dien zoeken te villen, daar ze weeten, dat de overtreding der Wet, (gy zult uwen naaſten Liefhebben als u-zelven) tegen hen in den Hemel om wraake roept. De Benyder word niet afgeſchrikt, wyl zyn vergenoegen daar in beſtaat, als hy 't zelf niet verkrygen kan, dat ook zynen Naaſten dan niets hebbe. Het is te beklagen, dat veel Bloedzuigers hunne Evenmenſchen (van welken zy zo weinig als de Sterren van de Zon beledigt worden) zo ongenadig aanvallen, dat de laatſte druppel bloeds uitgezogen wierde, als de mogelykheid zulks toe liet: echter weten ze, dat ze met het Zout der Verdoemenis van de Goddelyke gerechtigheid vreeslyk gedreigt worden. De Nydigers achten alles voor nul, hun eenigſte wenſch is, my zal niets toekomen, en u het uwe ontnomen worden. Ons mishaagt ten hoogſten, hoorende, dat eenigen hunnen Naaſten, als de Sprinkhanen de Koornvelden, te ſchande maken en verteeren, 't geen de zuinigheid in het zweet hares aangezichts vergadert heeft; daar ze weeten, datze tot herſtelling en goedmaking van den Schade verplicht zyn, in-

dien ze niet begeeren, dat de Duivel hier namaals eene verdeeling houden, en de Ziel voor de betaling der fchult tot zich nemen zal. De Nydige weet niets van dezen plicht, zyn vreugd is, wyl het uwe niet myn is, zo blyve het noch uwe, noch myne.

Onze ooren verfchrikken wanneer een Benyder opkomt, en het Scheermes zyner tonge aan eens anders Eere fcherpt, met de Tongen-Zeis den bloeijenden Eerenprys afmaait, met het tongen-penceel de fchoone Eer-verwe zwart maakt, en met den Eerdief zyner tonge alles wat eerlyk, eerbaar, en deugdzaam is in waarde vermindert; al weten diergelyke tongendrajers, dat ze hunne verftompte Eerfcharen in de Helle zullen moeten flypen, en dat de Duivel hunnen mond, altoos ten kwaden geopent, voor eeuwig met pek en Zwavel zal toeftoppen. Doch de Benyder byt al Lachende diergelyke ftraffen en dreigementen, (als de hond het water) van zich; want zyn wenfch en begeeren is, my geene Eer, en U geen goeden Naam, zo hebben we beide een evengelyke Erfenis.

Om eindelyk een weinig van den Steenzager te zeggen, zo wil hy het *Dividatur* hebben, en alle zyne gedachten doelen daar op, hoe hy 't beft en gauwfte met zyne inftrumenten den Steen van den anderen zal Zagen. Menig Held vind by den Steen eenen Steen, daar hy zich zodenig aanftoot, dat hy hem 't leven beneemt.

In het Boek der Richteren vind men van *Abimelech*, dat hy t'zeventig zyner Broederen doodde, en alom eene onverzadelyke tyranny ge-

toond

toond hebbe. Hy heeft de Stadt *Sichem* belegert, verovert, vernielt en in de Assche gelegt. Na dezen heeft die Bloedvriend de Stadt *Thebez* aangetast, en dezelve door gewelt verovert; doch midden in de Stadt was een Tooren, waar op de Inwoonders weeken, en zich dapper tegen hem verdedigden. Dezen Tooren wilde hy ook met vuur bedwingen; maar een Wyf hiette hem wellekom met een stuk van een Molensteen, en wierp hem den Kop te pletteren. De Tyran *Abimelech* merkende, dat deze Wonde hem zoude uit de Waerelt helpen, beval terstond zynen Wapendrager, dat die hem doden zoude, op datze niet van hem mochten zeggen: *Eene Vrouwe heeft hem gedoodt. Jud.* 9.

Alzo krygt ook meenig een de rest, maar van wien?

Van den Steen des Misverstands en der bitterheit.

De Heilige Patriarch *Abraham* heeft op een tyd Godt den Almachtigen een Offer toebereid, bestaande in een driejarige Koe, en driejarige Geit, als mede in een Bok van drie jaren, insgelyks in eene Tortelduif en in een gemeene Duif. De eerste Dieren heeft hy midden van malkanderen gescheiden, maar de Duiven niet. Wanneer nu 't Offer volvoert was, kwamen de Roofvogels, en vielen gedurig op de geslachte Koe, Geit en Bok, om dezelve te verteeren; maar de voorzichtige Patriarch heeft dezelven t'elkens verdreven. Hieromtrent staat aan te merken, dat de Roofvogels alleen gevallen

zyn op de verdeelde Dieren, en niet op de Duiven, die onverdeelt waren gebleven.

Nysſenus merkt aan, dat deze Vogels een Zinnebeelt zyn geweeſt van de Helſche Roofvogels, welke zich alleenlyk verzadigen, daar eene verdeeling of tweeſpalt is. De zegepraal des Duivels is de verdeelig der Chriſtenen, zegt *Auguſtinus*, *Serm.* 156. *de temp.*

Op zekeren tyd twiſtten de Apoſtelen niet weinig onder malkanderen, wanneer zy noch geen volkomen Mannen waren, willende elk van hun de grootſte of *Major* wezen, daar Chriſtus nochtans de Ordre van *Minor* het meeſt bemint heeft. Ik ben de grootſte, zegt *Petrus*, wie twyffelt daar aan, wyl de Heere my reets het Pausdom belooft heeft. Holla zegt *Andreas*, zwyg daar van, wie zou grooter zyn dan ik, daar de Heere my 't eerſte beroepen heeft. Ik geloof dat gy droomt, zegt *Johannes*, ik en niemand anders zal de grootſte zyn; want gylieden hebt reets alle Wyven gehadt, maar ik ben noch een jonggezel, en de Jonglingſchap is in groote waarde by Godt den Heere. In dit geval laat ik niemand voorgaan, zegt *Mattheus*, want wat hebt gy toch om des Heeren wille verlaten? een ſlecht Schip, een paar oude Stevels, en een gelapt Visnet, anders niet; maar ik heb Geld en Goed verlaten, ik hebbe in éénen dag meer geld ontfangen, dan gy alle in één jaar op de Viſchmarkt geloſt hebt, echter hebbe ik alles verlaten, dienvolgens zal ik *Major* zyn. Zagt, zagt! houdt den Mond met die ongerymde praat, zegt *Bartholomeus*, ik, en niemand anders, zal de grootſte zyn; want gy zyt maar van een geringe af-

komſt

komſt, daar ik in tegendeel van Koninglyken bloede ben. Dat zou zich ſlegt ſchikken, zegt *Thomas*, by aldien ik niet van allen den Voorrang zou hebben, gy hebt nooit geſtudeert, veel minder zyt gy Schriftgeleerden, daar ik in tegendeel een *Doktoor* ben, bygevolg zal en moet ik de grootſte zyn. Noch gy, noch een ander, zegt *Judas Iscarioth*, zal my voorgetogen worden, ben ik niet uw *Procurator*, moet ik u lieden het onderhoudt niet verſchaffen? hebt gy door deze myne handen uwe levensmiddelen niet? daarom zou 't 'er ſlecht uitzien, als iemand my meende voor te gaan, enz. en dus bracht elk van hen zyn ſchoonſte voor. *Quis eorum videretur eſſe Major.*

Onder zeker gezelſchap was eens een laſtig perſoon, die allen anderen gedurig verdriet veroorzaakte, weshalven men denzelven eens wilde betalen. Dienvolgens liet men, toen de maaltyd gereed was, zyne borden met *Coloquinten* beſtryken, welker bitter ſap alles wat daar op komt, bitter en ſmakeloos maakt. Deze, als hy begon te Eeten 't geen hy op zyn bord gedaan had, wiſt niet, hoe hy zulks begrypen zoude; hy nam wat anders uit de Schotel, eiſchte een ander Tafelbord, (dat met voordacht insgelyks beſtreken was) en moeſt echter altoos die bittere en leelyke ſmaak, ondervinden, zo dat hy eindelyk byna van de anderen in de gedachten gebracht wierd, dat hy de Koorts moeſt hebben, als welke doorgaans alle ſpyze een wederwaardigen ſmaak doet hebben. Dit kwam ter ooren van *Theophilus*, die terſtond oordeelde daar in gevonden te hebben de afbeelding van een vergalt en bitter herte. Voor-

waar, zeide hy, de ondervinding leerd, dat, als 'er eenige tweefpalt tuffchen twee Nagebu-ren of Vrienden ontftaan, en het hart van bittere Vyandfchap en haat ingenomen is, de een aan den anderen niets goeds of aangenaams meent te kunnen zien: gaat hy, zo is hy heel ftout en hoogmoedig; lacht hy, zo is hy hoonende en fchimpende; weent hy, zo is hy geveinft; ziet hy ernftig, zo is hy een Vrek; heeft hy een gebrek, zo is het groot; heeft hy eene deugd, zo is zy gering: deszelfs roem hoort hy met verdriet, zyne verachting met luft, en helpt zo veel daar toe als 't mogelyk is. Daar komt het dan van daan, dat de Vyandfchap meer en meer toeneemt, wyl de Satan gedurig hout aandraagt, en de argwaan altoos Oly in 't vuur giet. Daarom zegt de Apostel wel te recht: laat alle Vyandfchap, haat en toorne verre van u zyn. En wederom: zie wel toe, dat 'er niet eene bittere wortel opgroeije, en twift aanrichte, en veele door dezelve verontreinigt worden. Bewaar my, ô Heiland! gy zagtmoedige van harten, voor zulke fchadelyke bitterheid, dat zy myn hart niet overmeestere; worde ik ooit uit zwakheid of onbillyk toornig, zo geef, dat ik ter verzoening gewillig zy, en dat de Zonne over mynen toorn niet onder ga.

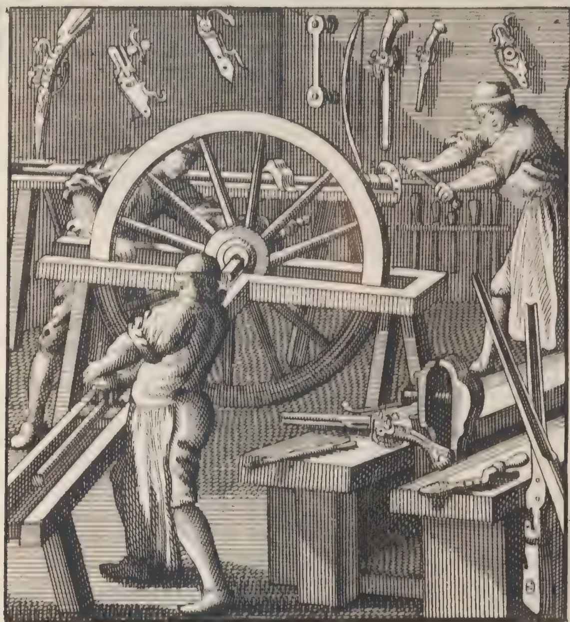
Hoe dikmaals gebeurt het, dat een geringe zaak groote twift en oneenigheid verwekt?

Kluchtig is 't geen *Pater Engelgrave* verhaalt van zekeren Burger te *Gent*. Deze, gaande eens voorby het huis van een Voogelaar, hoorde een Kanaryvogel weergadeloos zingen, 't welk hem zo wel geviel, dat hy dien Man verzocht

zocht hem denzelven te willen verkopen, dat de andere gaarne deed. Men raakte koop voor een Dukaat, de Burger kreeg de Vogel t'huis, maar toen wilde het Beesje geen bek open doen. Dit bracht den Burger in dat denkbeelt, dat de Vogelaar hem den verkeerden Vogel gezonden had; doch wyl die Man ſtaande hielt, dat het dezelfde was, geraakten deze beiden zo verre in de war dat ze malkanderen een Proces aandeden, 't welk hen elk over de hondert guldens kwam te koſten. Dat was een duure Kanaryvogel!

De Steenzager denke, dat, gelykerwys de Steen hard is, alzo ook een hart is, dat met gal en bitterheid vervult is; of een hart dat, onboetvaardig, naar geene vermaningen wil luisteren. Hy vermurwe dan zyn hart, op dat het niet eerlang by een Steen vergeleken worde.

Wat heeft hy van zyn twist en stryden,
Die zo terstond naar Wapens grypt?
Haat; die het staal ter wraake slypt:
De Vrede kan elks hart verblyden,
De Vyand zwicht, wanneer men niet
Dan met den LOOP *van Liefde schiet.*

IS 'er één zaak in de Waerelt, welke den mensche nut en schade kan toebrengen, zo is 't het vuur, een wonderlyk schepzel Godts, 't welk van de Chaldeên voor eenen Godt aangebeden wierd, buiten twyffel wegens de Weldaden, die zy daarvan ontfingen, en in den Levitischen Godtsdienst moest het onuitblusselyk behouden worden. Een klein vonkje, dat in den kouden steen, of in hout, dat als het Lauwerier- en Boekenhout, eene olyachtige vochtigheid heeft, verborgen legt, wordt door het slaan en wryven daar uitgelokt, en van zulk een klein vonkje of puntje ontbrandt de zwarte Tondel, die aan de heete zwavel komende het zwakke vlammetje aan de zwavelstok, of aan de kaars overbrengt. Door het vuur wordt het Huis verlicht, de spyze gekookt, de koude verzacht, de Kamer verwarmt, het ondienstige verbrand, het Metaal gesmolten, de Boozen gestraft, enz.

Doch het is ook niet minder bekent in welke elende en nood het vuur de menschen brengen kan, wanneer het eens of uit onächtzaamheid, of door een andere oorzaak, in een schadelyke vlamme uitbarst, waar door Huizen, Dorpen en Steden dikwils plotzelyk in de assche gelegt worden, ingevalle dit woedende Element niet by tyds door allerhande goede voorzorgen en vlyt gestuit, en het reets ontstaane onheil midden in zyn woeden gedempt wordt.

Gelykerwys nu alles in 't werk gestelt word, tot uitblussing van zodanig een vuur, zo doen daar en tegen de Loopemakers hun best, om

werktuigen te vervaardigen die wel vuur geven. Hier omtrent moeten wy niet verby gaan, dat naar allen ſchyn in den beginne de Loopen zo als de ſtukken Kanon, ſlechts met een Lont, door middel van de hand, of eenen Lontſtok, aan geſtoken zyn geworden; gelyk dan niet alleen een diergelyk ſlot zonder haan, maar ook noch een ouden Loop van het eerſte ſoort, in de voortreffelyke Keurvorſtelyke Saxiſche Kunſtkamer bewaart en getoont word. Aan welke ſloten men naderhand tot meerder zekerheid en gemak, de Hanen bedacht heeft, om gemelde Lonten daar in vaſt te ſchroeven, en met eenen trek naar het Kruid, dat op de pan is, te leiden; gelyk noch hedendaags aan de Musquetten te zien is, als welken onder het eerſte ſoort noch te tellen zyn. In 't vervolg van tyd, zyn de kunſtige Vuurſloten uitgevonden, dewelke, door middel van een raadje, eerſt opgetogen of overgehaalt worden, en als dan, het Kruid op de Pan, en den haan met een goede vuurſteen voorzien zynde, door het trekken aan het onderſte tongetje, eens klaps tegen de pan aanſlaat, vuur geeft, het kruid ontſteekt, en daar door de Lading met een felle ſlag ten Loop uitperſt.

Deze Vuurſloten worden hedendaags dikwils zo fraay en cierlyk gemaakt, dat ze ook als iets byzonders in de Tuighuizen en Kunſtkamers bewaart, en den nieuwsgierigen getoont worden. Doch deze vuurſloten zyn in den jare 1517. te Nurenberg en te Augsburg, te gelyk uitgevonden, volgens 't verhaal van *Johan Guler*, in zyne beſchryving van Rariteiten; als welke

Ste.

Steden ook, vóór andere, Moeders en Voedſters der voornaamſte Kunſtenaars met recht genoemt mogen worden.

Offchoon nu deze Vuurſloten gewis genoeg zyn, en zelden weigeren, maar vuur genoeg geven; zo is men echter daar mede noch niet te vrede geweeſt, wyl het ſpannen van de zelven wat te veel tyds vereiſchte; hierom hebben de Franſchen een ander ſoort van ſloten uitgedacht, waar omtrent de Hanen alleenlyk met den duim te rug en overgehaalt, en tegen de Pan los getrokken worden, het welk vuur geeft, het kruid ontſteekt, en de ſchoot volbrengt, alles in een oogenblik. Dit is ook de rede, dat men hedendaags zelden andere ſlooten aan de Loopen gebruikt.

De Loopen tot de Snaphanen zyn of op de algemeene wyze gemaakt, of getrokkene; welke laatſten voor de beſten gehouden worden, alzo men niet alleen verder, maar ook gewiſſer daar mede ſchieten kan. Ook maakt men Snaphanen en Piſtolen, die met twee, en zomtyds met drie en vier Loopen zyn; en als men een van dezelven losgeſchoten heeft, draait men den anderen maar voor de Kruidpanne, en ſchiet die wederom los, en zoo voorts met de anderen. In de hier vorens gemelde Keur-Saxiſche Kunſtkamer te *Dresden*, is een Snaphaan, die veertigmael afgeſchoten kan worden, zonder dat men op 't nieuw behoeft te Laden.

Insgelyks vindt men hedendaags een ſoort van Roeren, welken men zonder Kruid alleen met wind Laadt, en die evenwel een zelfde uitwerkzel doen, &c.

Thans

Thans ſchiet my een aardige vertelling te binnen, welke de Zinryke *Italiaan*, *Bocalinus*, in zyn *Politick Parnas* verhaalt. *Jupiter*, ziende welk een groote ſchade het Oorlogs-Gruwel, namentlyk het Kanon, den menſchelyken geſlachte toebracht, door dien het de ſterkſte muuren verplettert, de ſchoonſte gebouwen tot een Puinhoop maakt, gantſche Reyen in een ſlagördening overhoog werpt, en de Krygsliſten der dapperſte en anders onverwinnelyke Helden verydelt, verzocht en beval *Vergilius Prolidorus*, eerſte aanvanger aller dingen, dat hy ook den eerſte uitvinder van het Kanon trachten te ontdekken, en hem voor den Raad der Goden brengen zou, op dat hy naar behooren geſtraft wierde. Dit deed *Polidorus*, en vorſchte niet alleen uit, dat *Bartheld Zwart*, een Duitſcher, de eerſte vitvinder van het Kanon geweeſt is, maar zocht hem ook zo lang tot dat hy hem vondt. en voor den Raadt der Goden bracht, van welken hy terſtond veroordeelt wierd, dat hy, gelykerwys de eerſte uitvinder van den Koperen Stier, *Berillus*, het eerſt daar in verbrand was, ook alzo in een ſtuk Geſchut geladen, en daar uit geſchooten zou worden. Over dit vonnis verſchrikte de goede *Duitſcher* niet weinig, en wierd zo bleek als een doode, ſchoon hy zwart genaamt was. Doch hy antwoordde niet anders daar op, dan alleen: dat hy hoopte, dat de Raad der Goden den algemeenen loop der Rechten, dien alle Volkeren houden, uit haat tot zyn Perſoon, niet overtreden, en hem, eêr zy hem, als den Beklaagden, daar overgehoort, en zyne verantwoording vernomen hadden,

niet

niet tot zulk een gruwelyken dood veroordeelen zouden; zynde dit alleenlyk zyn verzoek, hoopende, dat zy na het verneemen van zynen onſchuld hem niet alleen van de ſtraffe vryſpreken, maar ook noch daar en boven een geſchenk toeleggen zouden. Wanneer hem nu zynen eiſch toegeſtaan, en hy voor den Raed der Goden gekomen was, zeide hy: Ik, ô doorluchtige Goden! kan wel niet ontkennen, dat ik het Kanon eerſt uitgevonden hebbe, maar hier over kan ik my beklagen, dat ik daar in eene zo goede meening gehad hebbe, dat my de gantſche waereld daar voor verplicht behoorde te zyn; want ziende, dat de menſchen, veel wreder dan de wilde Dieren, dermaten ten oorloge verbittert waren, dat ze dikwils of uit hoogmoed, of om een hand vol Lands, of eenig gewaant onrecht, gantſche Legers tegen elkanderen te Veld brachten, en op eenmael veel duizent menſchen ter ſlagtbank leverden, ja datze, hoe meer zy malkanderen mochten vernielen, des te grooter vreugde daar over hadden, waar door den Aardbodem zo menigmaal met menſchen bloed overſtroomt is, en zo veele millioenen Adamskinderen uitgeroeit en jammerlyk vernielt zyn; zo hebbe ik my verbeelt, der waerelt een grooten dienſt te doen, wanneer ik zulk een Werktuig uitvondt, door 't welk de menſchen van de oorlogen mochten afgeſchrikt worden; en wyl ik zag, dat ze nergens meer vrees voor hadden dan voor den Donder, op wiens gewelt, als hy uitbarſt, een gantſche Landtſtreekt ſiddert en de dapperſte Mannen verbleken, oordeelde ik, dat, wanneer ik een werktuig uitvond, dat den Donder gelykt, en

men

men zulks te Veld bracht, de menschen onfeilbaar daar door zodanig verschrikken zouden, dat ze den oorlog wel zouden nalaten. Hierom hebbe ik het Kanon bedagt, dat wel 't meest den Donder gelyk is, aangezien het ontstoken wordende eerst een' damp, als eene Wolk, naderhand het vuur, als een Blixem, als dan een verschrikkelyke slag, en eindelyk den Kogel als een Dondersteen uitwerpt; ja, dat noch vreeslyker is, daar de Dondersteen gemeenlyk maar eenen treft, neemt de Kanonskogel gantsche Reyen weg, verplettert dezelven, en kwetst anderen daar omtrent zynde. Dien volgens heb ik gemeent, dat dit Werktuig in 't veld gebracht zynde, den menschen een schrik aanbrengen, hen den oorlog doen staken, en dus veele duizenden in 't Leven sparen zoude. Dit nu was het oogmerk myner uitvinding. Maar dat, tegen alle vermoederen, de menschen zodanig op elkanderen verbittert zyn, dat zy, in plaats van den oorlog te staken, veel meer het Kanon gebruiken tot een grooter verwoesting en vernieling, kon ik niet vóórzien; want wie zou zich zulk eene wreedheid van de menschen verbeelden? doch dit zo zynde, verdienen zy veel eêr gestraft te worden dan ik, daar ik in tegendeel de vergelding van myne goede en welgemeende uitvinding moest ontfangen: anderszints zou men een iegelyk, die iets nuttelyks in de waereld te voorschyn brengt, moeten straffen, wyl 'er byna niets zo heilzaam bedacht en uitgevonden word, daar de menschen uit boosheid niet een verkeert gebruik van kunnen maken. Toen nu der Goden Raad deze verant-

woording aangehoort had, heeft elk zyne goede meening geprezen, en hy wierd niet alleen van de ftraffe ontflagen, maar ook werklyk met een prefent heen gezonden.

De Lieve Vrede behoorde het doelwit en oogmerk aller menfchen te zyn, en dan word ligtelyk de vrage zo veeler Leeraars beantwoord: waarom namentlyk de Zoone Godts zyne komft in de waerelt zo lang uitgeftelt hebbe? Hy had reets van eeuwigheid af befloten den armen Zondaar te hulp te komen, en wift zeer wel hoe nodig zyne komft der waereld was, hoe veele duizent zielen in 't verderf vielen, by gebrek van zyne tegenwoordigheid. Hy zag hoe hartelyk de Heilige Oudvaders naar hem zuchteden, en naar zyne komft verlangden; dat alles hoorde hy genoeg, en was ook van zyn' kant begeerig genoeg om de waerelt te helpen. Echter moeften 'er eerft vier duizent jaren verlopen, en hy verfchoof zyne komfte van tyd tot tyd: wat mag toch de oorzaak daar van geweeft zyn? wat de reden van zyn lang vertoeven? De Propheet *Jeremias* geeft de oorzaak aan de hand, zeggende: *non eft pax univerfæ carni*, by geenen vleefche is Vrede. *Non eft pax impiis, dicit Dominus*, De Goddelozen hebben geenen vrede, fpreekt de Heere. Het begeerde vreedensteeken van dien Heiland was in de waerelt noch niet opgehangen; zyn Troon en wooning, daar David van fpreekt, waren noch niet bereidt; maar het was alom noch met Oorlog, twift, tweedrag en oneenigheden vervult; en dit was de rede, dat de Vorft des Vredes niet in de waerelt komen wilde, zo lang

de-

dezelve in oorlog was. Doch toen 'er eindelyk onder den Keizer *Auguſtus*, een algemeene Vrede getroffen, en dit Teeken in de waerelt opgehangen was, vertoefde de Vredevorſt niet lang, of hy ondernam zyne van eeuwigheid beſtemde reize. Alzo heeft hy ook uit de getyden des jaars de aller geruſte, namentlyk den Winter, en uit de 24 uuren het ſtilſte tot zyne komſt verkoren, ſchoon deze tyd en uure de koudſte en ongemakkelykſte waren; waar mede hy ons te kennen gaf, dat hy tot zyne komſt den lieven Vrede, de ruſt en de ſtilte begeerde.

Hier uit kan ook het vragen en klagen hunner veelen beäntwoord worden, het welk zy dikwils doen, waarom Godt toch zo lang met zynen zegen en trooſt van hun huis af blyve? Men bidt, men ſmeekt, men roept, men zucht zomwylen zo lang tot Godt, dat hy toch eenmaal zynen zegen en trooſt over het Huis uitſtorten, deze en geene zwarigheden weg neemen, dit en dat onheil afweeren, ja dat hy toch de langdurige ziekten, vervolgingen, huiskrakeelen veranderen, en uit den weg ruimen moge. Men ſmeekt Godt menigmaal lang om zynen zegen, zo als hy dien aan anderen geeft, op dat deze of geene handel beter ga, op dat het handwerk bloeije, op dat men wat beter in ſtaat geraken, en niet altoos met de armoê worſtelen moge, enz. Dit alles hoort Godt, dit alles ziet hy wel, en heeft ook duizent middelen voor één om ons te helpen, echter blyft hy uit. Wat is toch de rede? Het zelve onheil dat 'er in de waerelt was, en waarom de Zoon Godts zo lang is uitgebleven. In de waerelt

alom

alom was Oorlog ; reets in den beginne oorloogde *Cain* tegen zynen Broeder , vervolgens de eene Broeder tegen den anderen , de eene Nagebuur tegen den anderen , de eene Stad , Land , Ryk en Koning tegen de andere , rukkende met groote Legermachten tegen malkanderen te veld : daarom wilde de Heiland niet eerder in de waerelt komen. Alzo gaat het ook in meenig Huisgezin , daar in heerſcht niet anders als twiſt , krakeel , yverzucht , argwaan , Vyandſchap en mistrouwen tuſſchen Man en Vrouw , welk oorzaak is , dat men alles verkeert en ten kwaadſten van malkanderen duidt , in harde woorden geraakt , malkanderen by de ooren krygt , en zodanig roept, huild en ſchreeuwt, dat 'er de buuren mede gemoeit zyn , waarop dan eindelyk volgen vervloekingen , verzweeringen , en diergelyke.

Daar heerſcht onder de Zuſters en Broeders , onder de Dienſtboden en ander Volk niet anders dan Nyd , afgunſt en Vyandſchap. Wanneer de Ouders het eene kind iets meer geven of doen dan het andere, de eene Dienſtbode gunſtiger zyn , of meer vertrouwen dan de ander, dat geeft aanſtonds gelegentheid tot kwaadſpreken ; de een bonſt den anderen uit den Dienſt , brengt hem in ongenade , en maakt anderen op , om mede daar in te werken , enz. Doch dit blyft dan niet alleen in Huis, maar komt ook buiten de Deur ; men raakt met de Buuren in twiſt , men zoekt malkanderen ſchade toe te brengen , men kyft, men ſchelt , men vloekt, en ſtookt niet dan twiſt en tweedracht : en ech-

ter begeert men dat Godt zynen Zegen uitſtorte over zulk een Huisgezin. Hoe is 't mogelyk, dat Godt, die een Godt des Vredes, en der Liefde, ja de Liefde en vrede zelfs is, volgens het zeggen van *Paulus* en *Johannes*, met zynen zegen kome in zulk een krakeelhuis, in zulk een twiſtſchool, in zulk eene Herberg van oneenigheid, ja in zulk een Moordershol, alwaar men de Liefde en Vrede het mes op de keel zet? Niet ten onrechte heeft de *H. Gregorius* gezegt: *Sicut in pace factus eſt locus Chriſti, ita in discordia eſt locus Diaboli.* Gelykerwys de Vrede eene plaats van Chriſtus is, alzo is de oneenigheid eene plaats des Duivels.

Doch gelykerwys de Waereld te dier tyd haren Heiland, en met hem de dierbaarſte genade verkreeg, toen zy volkomen in vrede was; alzo heeft ook een Huis den Zegen Godts niet te hopen, noch dat Chriſtus daar in zal komen woonen, zo lang de Inwoonders van het zelve in twiſt, argwaan, haat, nyd en oneenigheden leven; maar wanneer het Teeken des Vredes daar voorhangt, en de Liefde op den drempel zit, dan zal Godt daar ook zyne wooning neemen, en zynen Zegen over het zelve uit gieten, volgens het zeggen van den Propheet: *Dominus benedicet populo ſuo in pace.* De Heere zal zyn Volk zegenen, wanneer het in Vrede leeft.

De Loopemaker, ſchoon hy met doodelyk geweer omgaat, bevlytige zich den Vrede in zyn huis te houden, en laade, in plaats van buskruid in den Loop, dagelyks heilige gedachten in zyn hart, op dat hy ſteets met Gebeden

op

op den Heere Jeſus ſchiete. Hoe ſlecht is het met een huis geſtelt, daar de Vrede is uitgeweeken? maar hoe heerlyk is het zelve als 'er Vrede, Liefde en eensgezintheid in huisveſten!

DE WASCHTREKKER EN WASCHBLEEKER.

Het WASCHLICHT *geeft de Vlamme spyze,*
Schoon die den draad in de asche leidt,
Dus moet ook 't hart, op deze wyze,
Den Vyand doen Weldadigheid.
Die zo bemint, kan 't Licht hier derven
Met vreugd, om 't namaals te verwerven.

GElykerwys de Wysheid Godts in al het geſchapene wonderbaarlyk te beſpeuren is, alzo is dezelve ook inzonderheid te erkennen aan de kleine Beesjes de Byën, welke met zulk een uitnemende kunſt en onuitſprekelyke vlyt de Honigraten bouwen, dat zelf *Ariſtotemus* veele jaren beſteed heeft, om de Natuur en Eigengenſchappen dezer nuttelyke gevleugelde Wormen te onderzoeken. *Ariſlomachus van Solis* heeft zich twee en zeſtig jaren lang daar mede opgehouden. Andere Lief hebbers van latere tyden hebben zelf glaze Byekorven laten maken, om den arbeid dezer naarſtige en onvermoeide werkgaſten des te naauwkeuriger te kunnen beſchouwen en hunne ſchikking te zien. De Byehouders hebben byna het gantſche jaar door werk aan de Byen, doch in de Maand *Juny* moeten zy inzonderheid bezig zyn met hunne Byekorven te zuiveren, en de vluchtgaten te beſmeeren, op dat de Byen, wanneer de hitte de Gommen uit de boomen dryft, niet aan die harſt blyven kleven en aldus ſterven mogen.

Het naamwoord Waſch, zegt men, is oorſpronkelyk van Waſchen of Waſchdom, gelyk het dan ook uit de bloemen, gewasſchen en Kruiden wordt gehaalt, in 't Latyn *Cera* genaamt, en zo veel als de heffe van den Honig is. Wanneer nu dat zoete Bloem-extract gezuivert, geloutert en geſmolten is, komt 'er het ſchone Geele Waſch uit, het welk ten eerſten van de Honig moet afgeſcheiden worden, wyl anders, wanneer het lang by mal-

kanderen blyft, de Honig en het Wafch bederft.

Dit Wafch nemen de Byën van de geele of witte Steeltjes of *Stammina*, die in de bloemtjes ftaan, en dragen 't aan hunne Beentjes in de Byekorven, waarna zy het aanzetten, formeeren het tot een Neft of Huisje, en blazen het zo dun en fyn als een papiertje. Deze huisjes nu gebruiken zy op driederley wyze: eerftelyk zyn het hunne Nesjes waarin ze hunne Jongen uitbroeien; daar na doen zy de Honig daar in en gebruiken ze voor potjes daar ze uit eeten, en eindelyk zyn het ook hunne Woonhuisjes waar in zy zitten, inzonderheid in den kouden Winter, en zich verbergen.

Na dat men de Honig van het Wafch heeft afgezondert, neemt men wederom het laatftgemelde en zuivert het van alle overige onreine ftoffen en vuilighedén; het welk meerendeels door persfen en uitdrukken gefchiedt, wanneer het warm gemaakt zynde in een zak van Linnen of ander goed gedaan, en dan uitgeperft, of, by gebrek van persfen, anders uitgedrukt word; anderen doen het weder op eene andere wyze; doch men laat het op koud water lopen als men het uitperft, op dat het des te eerder ftolle. Naderhand word het nochmaals gefmolten en tot Schyven gemaakt.

By een Wafchkaers kan men zien, aldus kan men by een goed voorbeeldt, welk ons van onzen Naaften gegeven word, of dat wy hem geven, ook zien, wat een' Chriften betaamt.

Een goed Voorbeelt noopt den menfchen tot

vroom-

vroomheid, en een kwaadt Voorbeelt verleidt hen tot het kwade.

Wanneer *Petrus* Koning van *Hongarye*, byna geene eerlyke Maagd of Vrouwe verschoonde, maar alle Echtebanden bezoedelde; zo was 'er geen een onder alle zyne Krygsknechten, die zich eerlyk gedroeg, en men kon te dier tyd zeggen, dat 'er een gezonde Lucht in Hongarye ware, wyl 'er in veele jaren geene Maagd gestorven was.

Wanneer *Casimirus* de II. Koning van *Polen* zulk een ondeugent leven leidde, dat zelf de Jodinnen en Hebreeusche Dochters voor hem niet vry waren, heeft deze moedwil, als ware het eene *Privilegie* geweest, wel haast in het gantsche Koningryk de overhand genomen.

Wanneer *Sueno* de tweede Koning van *Denemarken* in opentlyke ontucht leefde, is ook het Volk gantsch toomeloos en in alle ongebondenheid uitgebroken, even als of *Venus* uit Cyprus in Denemarken was overgekomen.

Wanneer *Vitissa*, een Koning van *Spanje*, zyne Kroon en Scepter met alle Wellust en ontucht bezoedelde, zag men niemand, ja zelf de Priesters niet meer eerlyk blyven, zo dat het te dier tyd iemand in Spanje heel Spaansch voorkwam, als hy een eerlyk mensch te zien kreeg.

Wanneer Keizer *Constantyn Copronimus* zyne Echte Keizerin zonder oorzaak verstiet, was terstond elk gereed zyn verouderde goed te verwerpen, tegen iets nieuws te verruilen, en met de Wyven om te gaan als met de Almanakken, dat is alle jaren een nieuwe.

 Van

Van *Erik* Koning van *Zweden*, schryft *Olaus*, dat hy zyns gelyke in de Hexery en Toverkunst nooit gehad hebbe. De Duivels waren hen by nacht en dag zo gehoorzaam en ten dienst, pat ze op zyn wenken gereed stonden; ja zelf hy bracht de zaak zo verre, dat de wind zich reguleerde naar het drajen van zynen hoed. Dus is het ook met de Overheden, met Koningen en Vorsten gestelt, waarheen zy zich wenden, daar heen wendt zich ook het Volk, als de wind. *Qualis rex, talis grex*, zo als de Koning *Nebucadnezar* was, waren ook zyne *Ministers* en het gantsche volk; zo als *Herodes* te Jerusalem was, alzo waren ook de Edellieden en Burgers; zo als de Koning *Zedekias* was, alzo waren ook zyne Landzaten; zo als de Koning *Jerobeam* was, alzo waren ook zyne Onderdanen; zo als de Koning *Ptolomeus* was, alzo waren ook de Egyptenaars; zo als de jonge *Clodoveus* was, alzo waren ook de Franschen. *Sed væ mundo à Scandalis*! Maar wee, wee! zulke Vorsten en Heeren, die met hunne zondige bedryven en ergernissen ook anderen ten verderve voeren. o Welk een scherpe rekenschap zullen zy eens moeten geven aan den Goddelyken Richter, niet alleen wegens hun eige Ziel, maar ook wegens zo veele duizent anderen, welken zy door hun kwaad voorbeelt tot zondigen verleid, den Almachtigen Godt schandelyk ontvreemt, en den Duivel opgeoffert hebben. Wee u! Hoe onwys, om niet te zeggen gek, handelen en wandelen dan zulke Overheden en groote Heeren, welke door hun goddeloos en ergerlyk leven hunne Onderdanen ergeren, en te gelyk aanleiding geven tot

alle

alle Boosheid, daar het in tegendeel veel eêr hun plicht ware, hen met een goed Exempel voor te gaan, en te lichten: want daarom worden groote Vorſten genoemt *Sereniſſimi*, allerdoorluchtigſte, welker Eertytel van doorluchtig afſtamt, van licht of lichten, op dat zy namentlyk, gelykerwys de Vuur Colom den Iſraëliten in de Woeſtyne, ook alzo hunne Onderdanenen door een goed voorbeelt in de oogen moeten ſtralen. Want de ſtichtelyke wandel der groote Heeren is een Spiegel der Onderdanen, een Regel der Vaſallen, een Richtſnoer des Volks, een ſpoor der deugden, een Predikatie voor 't gemeen, een gouden wegwyzer, en een zoete dwang tot alle loffelyke daden. *Præcedat Dominus meus, & ego paulatim ſequar veſtigia*, zeide eertyds Jacob tot zynen Broeder Eſau: *Myn Heere trekke doch voor uit, ik zal allengs volgen.* Even zo zegt een Cavalier aan 't Hof, een Soldaat in 't Veld, een Geeſtelyke in 't Klooſter, een Boer in 't Dorp, en een Burger in de Stad; uwe Doorluchtigheid voor aan, de Heer Generaal voor aan, de Heer Prelaat voor aan, de Heer Burgermeeſter voor aan, en wy, wy zullen volgen.

Gelykerwys het kwade voorbeelt tot kwaad noopt, alzo noopt het goede ook tot goed.

Wanneer eens te *Rome*, gelyk *Saluſtius* ſchryft, de Mannelyke Jeugd geheel achteloos wierd in de Krygsoeffeningen en yver, en in het behartigen van het algemeene nut des Vaderlands, en alleen tot wellust en gemak des Levens verviel, zyn de Raadsheeren, zulks bemerkende, en vrezende dat 'er door den tyd een groot onheil uit ontſtaan mocht, byëen gekomen, en

hebben geraadpleegd, hoe dit verval der Jeugd herſtelt, en het kwaad, dat daar uit ontſtaan konde, geweert mocht worden. Na eenige overweegingen beſloten zy, dat ze de dapperſte Helden, die eertyds zo Ridderlyk voor hun Vaderland tegen de Vyanden geſtreden, en hun leven voor het algemeen nut gelaten hadden, in Marmerſteen uithouwen, en hunne afbeeldzels alom door de Stad *Rome* zouden laten oprechten. Dit geſchiedde, en toen zag men op de eene plaats het afbeeldzel van den dapperen *Horatius Coclitus*, die zich by den ſchielyken overval der vyanden alleen gewapent op de Brug gepoſteert, en zo lang en moedig tegen de Vyanden gevochten had, tot dat anderen hem te hulp kwamen, en de Vyanden verdreven wierden. Op een andere plaats zag men het Afbeeldzel van den moedigen Jongeling *Curtius*, die wel gewapent met zyn Paard in den grondelozen Vuurpoel, waar uit een ſchadelyke damp ontſtond, die de gantſche ſtad vergiftigde, ten voordeele des Volks, geſprongen was, alzo het Orakel te kennen had gegeven, dat de vuurpoel zou gedempt worden, wanneer een dappere jongeling daar in ſprong. Wederom op een andere plaats zag men het Afbeeldzel van den Koning *Codrus*, die, van de Waarzeggers gehoort hebbende, dat van de beide Krygsheiren dat geene zou zegepralen, wiens Koning in den ſlag zoude omkomen, zich als een gemeen Soldaat verkleed, onder de Vyanden gelopen, en hebbe laten ombrengen, op dat hy door zynen dood den *Athenienzeren* den zege toebracht. Voorts zag men op een andere plaatze weder andere Beelden

van

van dappere Ridders opgericht; die, van het Roomſche Volk gezien wordende, wegens hunne dapperheid en trouwe voor 't Vaderland getoont, geroemt, geprezen, en door Lofſpreuken tot den Hemel verheven wierden. Hier door nu wierd de Roomſche Jeugd opgewekt, aangemoedigt en geſpoort, om zich yverig als om ſtryd in de Krygskunde te oeffenen, op dat hun ook eerlang zodanig eene Eere wedervaren mocht, en daar op zyn in 't vervolg een groot getal dappere Helden uit hen ontſtaan, welken vreemde Natien overwonnen, groote Landſchappen ingenomen, en het Roomſche Ryk door de gantſche Waerelt uitgebreidt hebben. Dus was de oprechting der Beelden van die Ridders een ſchoone aanleiding tot opwakkering van den reets verkoelden Heldenmoed der Roomſche Jeugd.

Van dit zelfde voordeel bedient zich de Roomſche Kerk, die, ten aanzien dat de meeſte Chriſtenen in yver ter Deugd, in dapperheid om het kwade te beſtryden, en in Heldenmoed om ter winning des Hemels te kampen, verkoelt, en tot de welluſten en gemak des Levens vervallen zyn, hen insgelyks zo veele Beelden der Heyligen alom in de Kerken en op de Altaren voor de neus zet, als welke in hunnen tyd als Helden geſtreden, hun Lyf en Leven in alle gevallen en gevaren gewaagt, ja den dood niet ontzien hebben, op dat ze de Eere Godts beſchermen, zyn dienſt en lof uitbreiden, en daar door de eeuwige Zegekranſen in den Hemel verwerven mochten. Als daar zyn de Heilige Apoſtelen, zo veele heilige Martelaren, zo veele heilige

Bis-

Bisſchoppen, Biechtvader, Leeraars, Jonkvrouwen en anderen, van allerhande Staat en Geboorte, in welker voorgeſtelde Beelteniſſen zich de Chriſtenen Spiegelen, en zich hunner heerlyke daden erinneren kunnen, ziende, welk een groote Eere hen hier op aarde bewezen word, en horende, welke groote glorie zy in den Hemel genieteu; waar door ze dan worden aangedreven tot een' diergelyken yver ter Deugd, tot begeerte naar de Hemelſche Goederen, en tot een zucht naar een heilgen Wandel, om alzo met heldenmoed tegen alle zichtbare en onzichtbare Vyanden te ſtryden, en de heerlyke Zegekransſen daar door te verwerven.

De Waſchtrekker trekke ook anderen door een goed voorbeelt tot Godt, dan zal hy hoope hebben, om het eeuwige Licht te zien, 't welk genaamt wordt:

Lumen ad revelationem Gentium.

Of

Een Licht ter verlichting der Heidenen.

DE

Gelyk men 't Wasch *nooit beter dan*
By beldre dagen Bleeken *kan;*
Zo moet de Trouw baar vriend vermanen,
Als bem de zekerbeid verbeert,
Eér 't wankelbaar geluk zyn Vanen
Door een gevreesden ſtorm verkeert.

HEbbende hier voorens van den Waſchtrekker gehandelt, zo kunnen wy niet beter doen, dan de Waſchbleker daar op te laten volgen. Dat nu de Byen een meeſterſtuk der Goddelyke Wysheid zyn (zo als we hier vorens eenigermaten gezegt hebben) en dat derzelver vlyt, yverige verzameling en uitdeeling van Waſch en Honig van den goedertieren Schepper tot een voorbeeld van gelyken yver aan de Menſchen is voorgeſtelt, kan niemand in twyffel trekken, behalven de geenen, welke geen Leeringen willen trekken uit de eigenſchap dezer onvernuftige Leermeeſters, om den allerwyſten Werkmeeſter daar door te pryzen, eñ hunnen onvermoeiden yver na te volgen.

Hoe pryswaardig daar en tegen de zogenaamde *Waſchbleekers* de wonderlyke toebereiding en onnavolglyke vlyt dezer honigvogeltjes hebben aangemerkt, blykt daar uit, dat zy het van de eerſt gemelde vlytige Werkmeeſters vezamelde Waſch door evengelyke zorge en moeite tot zyn hoogſte volmaaktheid zoeken te brengen

Wat nu dit Handwerk of deze Kunſt aanbelangt,

langt, zo is dezelve reets van onbedenkelyke tyden in gebruik geweest, zo dat men van deszelfs eerste uitvinder niets weet te zeggen, dat op eenigen grond steunt.

In *Italië* heeft het in vorige tyden inzonderheid gebloeit; doch by ons in Duitschland is deze Wetenschap, noch zo lange jaren niet geleden, van de Duitsche Koekebakkers Leerlingen uit Italië overgebracht.

Dienvolgens word het Waschbleeken in Duitschland van de Koekebakkers geoeffent, gelyk het dan ook onder dat Gild behoort, en in de Leerbrieven der Koekebakkers Gezellen mede vervat word, als hebbende deze beide handwerken een zelfde *Privilegie.*

Doch wyl het Waschbleeken een byzondere gelegentheid buitens huis in daar toe bekwame Hoven vereischt, zo heeft men hier van een byzondere verhandeling willen maken. In de verkiezing van zodanige Hoven, moet inzonderheid gezien worden op een goede plaats, water, wind en een getemperde Lucht, zo wel by dage als by nacht.

Betreffende nu de toebereiding daar van, zo neemt de Waschbleeker het goede geele Wasch, en prepareert het tot smelten, alsdan in Kopere Ketels gedaan, en daar in gesmolten, gezuivert en bereid zynde, wordt het in de Zonne op daar toe gemaakte banken gelegt, uitgebreidt, en, na vereisch van tyd en weer, dan by daag, dan by nacht bewerkt en besproeit; ook wederom op zekere tyden gesmolten, gezuivert, en eindelyk bekwaam en wit zynde, tot stukken of koeken gemaakt. Naderhand worden 'er allerhande witte Kerk- en Tafel-

kaers-

kaersſen van gemaakt, als ook tot bootzeringen en andere dingen gebruikt; ook word het herwaarts en derwaarts verzonden, naar plaatzen daar geene Waſchbleekers zyn, en aldaar verkocht aan den geenen die 'er gebruik van willen maken.

Het Waſch komt van den Honig, als hiervorens van den Waſchtrekker gezegt is, en by den Honig kunnen wy vergelyken de geenen, welken de barmhertigheid Godts tot ſchade verſtrekken kan, wanneer zy daarop willen zondigen.

Men hoort wel dat de Zieken, wanneer zy ſlapen, gedroomt hebben, dat ze Honig in den mond hadden, het welk zy dan voor een goed teeken en bewys hielden, dat hunne ziekte wel haaſt veranderen, en zy tot gezondheid herſtelt zouden worden: maar de ervaren Geneesheeren houden zulks voor een kwaad teeken, wyl die zoetigheid voortkomt van een overvloed van ſlym in de maagh, die in de mond opwelt, en oordeelen daar uit, dat door de meenigte van den kouden ſlym de Natuurlyke warmte overweldigt, en geheel uitgedooft word, en dat alzo de dood naby is. Dus zyn ook veele Zondaars, die, wanneer zy in den diepſten ſlaap der zonde leggen, van louter honig dromen, en altoos de barmhertigheid Gods maar in den mond hebben, waar door zy zich eene zekerheid des heils maken, zeggende; Godt is goedig en een barmhertig Godt. Van dezen zegt de Wyze Man: *Sunt impii, qui ita ſecuri ſunt, quaſi juſtorum facta habeant.* Het zyn Goddelozen, die dus in zekerheid heen leven, als of ze de werken der Rechtvaerdigen hadden. Dit is

lou-

louter zuiker in den mond, echter maar een droom; gelyk de H. Text verder verklaardt: zeg niet de Erbermenis Godts is groot, zy zal de menigte myner zonder over 't boofd zien: want zyne Barmhertigheid en zyn toorn volgen kort op malkanderen, en inzonderheid heeft een Zondaar zynen toorn te duchten. Godt heeft deze drie Naamen, dat hy zy barmhertig, een erbermer, en rechtvaerdig. Daarom zegt *Augustinus*: *Delectat, quod misericors, sed terret, quòd justus Dominus*: trooſt u, dat Godt barmhertig zy, maar beef ook, dat hy Rechtveerdig zy.

Zekere Waereltling tot Boete vermaant wordende, gaf ſchimpelyk ten antwoord, het is tyds genoeg, ik kan oud zynde, of als ik ziek worde, ligtelyk door drie woorden boete doen, wanneer ik zegge: Godt help my, of: Heere gedenk myner. Maar wat gebeurt 'er? Toen hy eens by helderen dage over eene ſmalle Brug zonder leuning wilde Ryden, wierd het Paard ſchuw, en wierp hem in den vloed, als wanneer hy ook noch drie woorden ſprak, vóór dat hy verzoop, doch van een' heel anderen zin, roepende: De Duivel haal' . . . . Waarheen hy nu daarmede gevaren is, kan ligt gedacht worden.

Wel is waar, en *Mattheus* meld zulks uitdrukkelyk in zyn 13. Capittel, dat zeker Huisvader goed zaad op zynen Akker liet zaajen, maar toen de menſchen ſliepen, kwam de vyand en zaaide onkruid onder de goede Tarwe. Toen nu zulks was opgegroeit, kwam het onkruid mede voor den dag, waarop de Knechten, kunnende zich niet genoeg verwonderen, waar toch

toch het onkruid van daan kwame, alzo zy verzekert waren, dat de Huisvader goede Tarwe had laten zaajen, by hun Meester gingen, en hem aanboden om heen te gaan, en het onkruid daar uit te roeien: dat niet, zeide de Huisheer, ik begeer dat niet, uwe yver en zorge is my aangenaam; maar laat het onkruid met de Tarwe opgroeien, op dat gy 't onkruid vergaderende, ook mogelyk met het zelve de Tarwe niet uittrekt. Deze Huisvader nu is de lieve Godt, die, schoon hy wel ziet dat 'er veel onkruid onder zyne Tarwe groeit, dat is veele booze en goddeloze menschen onder de vroome, en schoon zyne Rechtvaerdigheid hem gedurig aanspoort, dat hy het onkruid zal laten uitroeien, echter uit een grondeloze Barmhertigheid zulks niet doen wil, maar het onkruid vergunt, dat het met de Tarwe opgroeie, alleen om die reden, wyl het onkruid dikwils de beste Tarwe wordt. Een onkruid is geweest *Magdalena*, een onkruid *Maria* van Egypte, een onkruid *Pelagia*, een onkruid *Thaïs*, een onkruid *Theodora*, een onkruid *Affra*, een onkruid *Manasse*, een onkruid *David*, een onkruid *Bonifacius*, een onkruid *Cyprianus*, een onkruid *Genesius*, een onkruid *Ardelio*, een onkruid *Moses*, een onkruid *Landelinus*, een onkruid *Onesimus*, een onkruid *Valerianus*, een onkruidt *Theobaldus*, een onkruid *Bononius*, een onkruid *Natatius*, een onkruid *Theodolus*, een onkruid *Theophilus*, een onkruid *Augustinus* enz. en echter is dit onkruid, en duizendmaal meer, door de Barmhertigheid Godts in de edelste Tarwe verkeert, ja uit gemeene Wyvén, uit schelmen, uit Dieven, uit Moordenaars, uit Tovenaars en Godtslasteraars,

om kort te gaan, uit de grootste booswichten zyn de grootste Heiligen geworden.

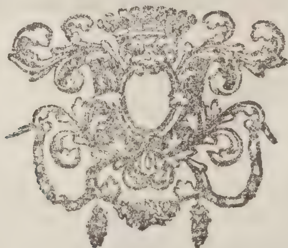
Dit is alles waar: maar op de Langkmoedigheid en Barmhertigheid Gods moet niemand zondigen.

Men bericht van een baatzuchtig Man, dat hy, wanneer hem gewaarschouwt wierd, op zyn Geweeten te denken, ten antwoord gaf: Wat Geweeten, ik heb geen Geweeten, en weet daar niets van. *Theophilus* zeide: zo gaat het, wanneer de Duivel een mensch tot zondigen heeft verleidt, zo verschaft hy hem een' valschen vrede der ziele, belettende zo veel als 't mooglyk is, dat 'er boetvaerdige gedachten in 't harte opkomen, en versmoort het geweeten. Hoord zodanig een het Woord, zo neemt hy hem zulks weder uit het harte, brengt hem straks weder op de vorige gedachten, en laat niets op hem hechten, op dat hy des te onbeschroomder in zyne zonden voort vaaren, daar in volharden, en zich des te vaster in de helsche strikken wikkelen moge. Wanneer men begeert dat iemand lang zal slapen, belet men al het gestommel dat hem kan doen ontwaken. De Satan maakt het in dit geval even als een bedrieglyke Herbergier, die zyne gasten goede woorden geeft, wel opschaft, en alle vermaak aandoet, maar naderhand met eene Rekening voor den dag komt, die de Gasten doet verbaast staan. De gevaarlykste toestand der ziele is, wanneer zy van geen gevaaren wil weeten: het zyn de vuilste Honden, die niet blaffen, maar verraderlyk op iemand aanvallen. Het geweeten der goddelozen, welken zich verheugen in hunne zonden en wegens den voortgang

gang hunner moedwilligheid, is als het vuur in 't natte hout, welk in 't eerst niet branden wil, en schynt uit te willen gaan, maar dat, eens tot krachten gekomen zynde, des te heviger uitbarst, en alles verteert. Zy zyn te vergelyken by het Dier *Hiæna*, van welk geschreven word, dat het wel listig genoeg is om zynen Roof te bejagen, en de Herders en Honden te bedriegen, maar daar by zeer onnozel om zichzelven te bewaaren; want als de Jager voor het Hol komt, waar in het zich ophoud, legt het geheel stil, en verroert zich niet; dan roept de Jager quansuis tot zyne medegezellen: het is hier niet, het moet elders anders wezen! en ondertusschen doet hy het zelve een strik om de pooten, dat het geduldig verdraagt, in de meenig, dat men niets van hem weet: maar zo ras als de strik vast, en de Jager uit het hol gekomen is, verandert hy van toon, roepende: het is hier! sla dood! sla dood! op welk geroep het Dier heel vergramt uit het hol vliegt, en al zyn vermogen in 't werk stelt om te ontkomen, ook zich met de uiterste woede verweert, tot dat het van de Jagers dood geslagen is. Dus leeft de Duivel ook met de goddelozen, geevende hen gedurig die zoetje woordjes: Godts barmhertigheid is groot! alles vergeven! Daar is geen' noodt! geen zwarigheid! enz. tot dat hy hen in zyne strikken vast heeft, dan klinkt het heel anders, dan is 't: Gy vervloeckte! gy Godtsverrader. Ach en wee over uw ziele! my hebt gy gedient, ik zal u ook belonen. Daarom moet men zich aan de reden zodaniger menschen niet stooren, maar medely met hen hebben, Godt voor hen bidden, dat hy hunne oo-

gen verlichte, en hun het gevaar hunner zielen doe kennen, en hen naar zyne groote goedheid een boetvaardig harte geve, op dat zy uit hunne dronkenheid ontnuchtert en alzo weder uit de ſtrikken des Satans verloſt mogen worden: Want de Apoſtel vergelykt ook de goddelozen in hunne zekerheid by de Dronkaarts, en zeker, de meeſten zyn gelyk zodanige kwaaddoenders, die zich vol zuipen wanneer ze ter dood gebracht worden. Och myn Heer en myn Godt erberm u over dezulken in genade, en geeft my een teder en waakzaam geweeten, dat gelyk is met het oogen, 't welk overloopt en traant wanneer het geringſte ſtofje daar in gekomen is. Maak myn harte, als ik immers ſtruikelen moet, vaardig tot berouw als dat van uwen Dienaar *David*, op dat ik Chriſtelyke gedachten hebbe, en niet in zekerheid vervalle.

De Waſchbleeker bedenke ook vry, dat, ſchoon Godt barmhertig is, hy hem echter geen Waſche neus laat aandraajen, het Waſch moge zò goed gebleekt zyn als het wil.

DE

Vertoont ons een KASTANJE *'t hert*
Door 't barſten, als de vuurgloed werd
Vermeêrt, zo dat de ſchil moet wyken?
Het is een Chriſten ſchande en ſmaad,
Als hy niet in zyn Lydensſtaat
De Kern van zyn geloof laat blyken.

OM dat de Kaſtanjen den *Grieken* wel ſmaakten, wierden zy van hen *Jupiters-Eikelen* genoemt. In het *Cremoneſche* gebied zyn ze eene ſpys des gemeenen Volks, welke des wegens op den zevenden dag in de week, of maar op den Zondag vleeſch eeten. In *Engeland* waren zy oudtyds ook zeer gemeen, gelyk daar uit te zien is, dat 'er op een plaats by *Graveſend* Huizen en Schuuren van Kaſtanjehout ſtaan, het welk nu tot op twintig mylen daar omtrent vergeefs gezocht word.

De zwitzerſche Boeren, in Bergachtige oorden woonende, bedienen zich des Winters van de Kaſtanjes, of gezoden of gebraden, tot hunne gewoonlyke ſpyze. Zy maken ook hun Brood van Kaſtanjen meel. Dit meel wordt aldus toebereidt; men ſchilt de Kaſtaniën, en trekt 'er als dan het binnenſte vliesje af, het welk de ſmaak anders onaangenaam maakt; voorts legt men ze op horden, laatze drogen en hard worden, maalt ze vervolgens tot Meel, en bakt 'er brood van. Doch dit meel kan 't beſte bewaard worden in kiſten van Kaſtanjehout. *Kircherus* verhaalt, dat hy by den berg *Etna* drie buiten gewoone groote Kaſtanjeboomen gezien heeft, welke zo groot van omtrek waren, dat in de holligheid van den eenen boom een Kudde ſchapen konde opgeſlooten en bewaart worden. Doch de Vruchten van zulke groote Boomen zullen zo goed en ſmakelyk niet geweeſt zyn, als de *Chineeſche* Kaſtanjes, welke zo delicaat zyn, datze als zuiker in den mond wegſmelten.

De

De *Mexicaansche* Kastanje groeit aan een' stam, die zeer dun en steekelig is. De bladeren zyn in zes deelen gespleten, en van onderen te samen gevoegt, als waren ze in een Bondeltje gebonden. De bloemen en vruchten zyn naar den aart der Kastanjes eerst groen, naderhand roodachtig, en hangen als druiven aan malkanderen. De bladeren willen geen aanraken verdragen, maar krimpen te samen en verwelken, zo ras als een mensch dezelve aanroert.

Wanneer de Kastaniën gebraden worden, knappen barsten en springen zy, vertonende alzo het harte eens Christens, die in alle verdrukkingen Kruis en Lyden vroolykheid moet laten blyken, en Danssen.

Schoon nu het Danssen den allerhoogsten Godt schier altoos mishaaglyk is, en dat hy ook het zelve menigmaal scherp gestraft heeft; schoon de Romeinsche Redenaar *Cicero* gezegt heeft: *nemo saltat, nisi sotre insaniat.* Niemand danst, of hy is uitzinnig; schoon Keizer *Domitiaan* den Raadsheer *Patricius* uit den Raad gedreven hebbe, om dat hy te veel Liefhebbery in het danssen had; schoon Keizer *Frederik* de IV. gezegt heeft, dat hy liever de Koorts hebben dan danssen wilde; en eindelyk schoon men zegt, dat de dans een kring zy wiens middelpunt de Duivel, en deszelfs omtrek zyne Engelen zyn, zo ware het echter te wenschen, dat alle menschen dapper dansten, doch geene *Menuet*, geene *Passepied*, geene *Saltarello*, maar dat ze dansten zo als Godt hen voorspeelt, en zo als Godt wil, dat is te zeggen, dat alle menschen gewillig droegen 't geen Godt hen oplegt, en dat zy hunnen wille volkomen den Goddelyken wille

 on-

onderwierpen. O! als wy menſchen alzo dansten, als Godt ons voorſpeelt, zo zouden wy onfeilbaar een *Capriool*-ſprong in den Hemel doen. *Illi enim ſunt recte corde, qui ſequuntur in hâc vitâ voluntatem* DEI, *voluntas* DEI *aliquando eſt, ut ſanusſis, aliquando ut ægrotes*, zegt de Oudvader *Auguſtinus in Pſalm* 35. Dat is: die geene zyn recht van harten, welken in dit Leven volgen den allerheiligſten wille Godts; doch de wille Godts is, dat gy zomwylen gezond, en zomwylen ziek zyt.

Zeer Lief is het Chriſtus den Heere geweeſt, toen *Simon*, doorgaans den Melaatſchen genaamt, hem te Bethanië ter maaltyd onthaalde, een' dag vóór dat hy zyne prachtige Intrede in Jeruſalem deede.

Zeer Lief is het den waerelt Heiland geweeſt, toen hem *Zacheus* te Jericho in zyn huis en aan zyne tafel ontfing; hoewel de Heere meer ſmaak in de Boet-tranen dan in de lekkere ſpyze had.

Zeer Lief is het den gezegenden Meſſias geweeſt, toen de zorgvuldige *Martha* hem met haare ſpyze onthaalde; hoe wel hy de betrachting van *Maria* veel hoger ſchatte dan die van *Martha*.

Zeer Lief is het den Verloſſer der waerelt geweeſt, toen de Apoſtelen hem na zyne glorieryke opſtanding op een ſtuk gebraden Viſch en wat Honing onthaalden.

Zeer Lief is het Chriſtus den Heere geweeſt, toen hy in de gedaante eens Bedelaars van den H. Paus *Gregorius* den grooten aan de Tafel onthaalt wierd, welke Paus dagelyks een groot getal arme en behoeftige Lieden ſpysde, waarom

om hy ook een Vader der armen genoemt wierd.

Zeer Lief is het den Heiland der waerelt geweest, toen de H. Bisschop *Gerardus* hem in de gedaante eens Pelgrims ter Tafel verzocht, en hem alle bedenkelyke Eere bewees.

Maar noch veel Liever en duizentmaal liever is het den allerhoogsten Godt, wanneer wy hem op een Schotel vol goeden wille onthalen, dat is, wanneer wy onze Wille met zynen Goddelyken wille vereenigen. *Deo enim gratius & acceptius nihil est, quam voluntas nostra. Blosius monili. c.* II. Want niets is Gode liever noch aangenamer, dan onze wille, wanneer wy hem dien volkomen onderwerpen, en dansen zo als hy ons voorspeelt.

Dezen dans heeft inzonderheid de H. *Geertruid* wel verstaan. Want toen Christus de Heere haar eens verscheen, en tot haar zeide: zie, myne Dochter, in deze hand drage ik gezondheid, en in de andere ziekte, verkies een van beiden, het staat in uw believen; viel deze geestryke Jonkvrouw, welke vol begeerte was, om voor Christus alle mogelyke smerten te lyden en uit te staan, en in tegedeel vyandlyk tegen haar' eigen wille, neder op haar kniën, en haare armen kruiswyze over malkanderen leggende, zeide zy tot haaren hemelschen Bruidegom: Myn Heer, ik begeere en wensche van gantscher herten, dat gy mynen Wille niet aanziet, maar dat in alles uw eigen welgevallen vóórgetogen worde, waartoe ik ten allen tyde bereid ben, en verkieze niets, uw en niet myn wille moet geschieden en vervult worden. Dit is Christus den Heere zo aangenaam geweest, dat hy daarop antwoordde: *Qui vult, ut ad ip-*

ſum libere veniam, debet mihi clavem propriæ voluntatis reſignare. of: die begeert, dat ik tot hem kome, moet my overgeven den ſleutel van zyn' eigen' wille.

De Kaſtanië leert ons ook alle boze gelegentheden te vermyden: ik ontwerpe u, myne waarde Lezer, hier een Raadzel, ontknoop het zelve:

Naſcitur in dumis, quæ ſcribitur octo figuris,
Si caudam abſtuleris, nullam de mille videbis.

Dat is:

't Latyn geeft my een' ſchoonen Naam;
Vat myn vyf eerſte leden t'zaam',
Zo vind ge 'er nauw van duizent één
By 't vuur, al ſpringen ze in 't gemeen.

Dat is in 't Latyn *Caſtanea*, een Kaſtanje van acht Boekſtaven of Letters te ſamen gevoegt; neem 'er nu de achterſte drie af, zo blyft het *Caſta*, dat is, *Kuiſch*, *nullam de mille videbis*, van duizent vind ge 'er nauwlyks een (verſta een Kuiſch Vrouwsperſoon) by 't vuur, ſchoon ze alle eveneens ſpringen. Dit nu alzo zynde, en dat uw eige geweeten u overtuigt, zo vermydt, ô vermetel menſch! alle gelegentheden, die u eens tot de zonde verleidt hebben. *Sicuti enim difficile eſt, arborem juxta viam plantatam fructus usque ad maturitatem ſervare, ſic difficile eſt in medio occaſionum innocentiam usque ad finem ſervare*, zegt de H. *Chryſoſtomus.* Gelykerwys het bezwaarlyk toegaat, dat een Boom aan den Weg ſtaande zyne Vruchten behoudt, tot

datze

datze volkomen ryp zyn, alzo valt het bezwaarlyk de onschuld in zondige gelegentheden tot den einde toe te behouden. Zulks heeft de verstandige H. Vader *Franciscus* wel geweeten, want als hy op zekeren tyd van zyne Leerlingen gevraagd wierd, wat hy doen zoude, wanneer hy in een zondige gelegentheid geraakte? wist de H. Seraphische Vader eene zo gevaarlyke en zwaare vraag niet zo schielyk te beantwoorden, doch zeide eindelyk: wat ik verplicht ben te doen in een zondige gelegentheid, dat weet ik; maar wat ik doen zoude, is Godt alleen bekent: *Omnis homo denique es homo*, want wy alle zyn gebrekkelyke Menschen.

Vermits de Kastanje noch in haren ruwen bast zynde niet kwalyk een Egel gelykt, schiet my een verdichtzel te binnen, dat ik hier te pas moet brengen. Een onnozel Haasje had wegens het slechte en guure Winter weer zyn verblyf in de holligheid van een Rots genomen, op dat het onder dit Steenen dak, voor alle stormen en buijen bevrydt, een zachte en stille rust mocht genieten. Het duurde niet lang, of daar kwam een Egel, die insgelyks een schuilplaats zocht voor het kwade weer; deeze verzocht aan het Haasje met de allerbeleefste woorden om een hoekje van zyn hol, zeggende: Myn lieve Haasje, het is genoegzaam bekent, dat gy niet alleen groote ooren, maar ook groote liefde tot uwen naasten hebt; dewyl my dan het slechte en koude weer zo onvoorziens is overvallen, verzoek ik om een klein, klein hoekje van uwe wooning, welke gunst ik myn leven niet vergeeten zal. Ja ik zal alles in 't werk stellen, om u in 't vervolg

van

van tyd deze weldaad te vergelden, enz. Schoon nu het Haasje rondtom van zich ziende wel merkte, dat zyn verblyf tamelyk nauw was, zo ſtond het den Egel evenwel op zyn aanhoudent en vriendelyk verzoek een plaatsje toe, zich zo bekrompen behelpende als het mogelyk was. De Egel kwam terſtond by het Haasje in 't hol; doch het duurde niet lang, of hy begon zyne ſpitze ſteekpennen een weinig uit te breiden. Het eenvoudig Haasje meende eerſt dat het van de Vloojen geſtoken wierd; maar toen de ondankbare Egel met geweld alle zyne pennen uitſtak, kon geen bidden noch ſmeken helpen, het Haasje moeſt 'er uit, en zyn eige wooning aan den ſchelmſen Egel overlaten, ſchoon hy te voren maar om een klein hoekje verzocht hadt.

Wilt gy, doch ik rade het u niet, den Duivel door de gedachten maar een klein plaatsje in uw hart vergunnen, zo zult gy ondervinden, dat hy zich eindelyk met gewelt daar in plaatzen zal. Wilt gy, doch ik geloof het niet, de boze gedachten maar een korten tyd laten begaan, zo zyt verzekertt, dat gy het heil uwer ziele te kort doet. Staat gy hem een klein beetje toe, zo zult gy van dien Helſchen *Cerberus* of Helhond een groote Beet gevoelen, die u een dodelyke wonde zal toebrengen. Vergunt gy hem het geringſte Logement, zo zult gy even zo van hem bedrogen worden als het Haasje van den Egel. Indien gy hem niet terſtond afſchaft, zult gy veel werks hebben, dat gy niet in 't eeuwige verderf geraakt. Byaldien alle verdoemde en eeuwig rampzalige menſchen uit de Helle voor den dag komen,

en

en ondervraagt konden worden, naar de reden, waarom zy in de poel der duisternis zyn verstoten? zy zouden alle eenparig den aanvang en grond van hun onheil openbaren, en bekennen, dat ze alleen eeuwig verloren zyn gegaan, om dat ze de nydige, wraakgierige, Eerzuchtige en boze gedachten niet terstond verjaagt, maar dezelve eenig verblyf vergunt hadden, waar door zy bygevolg tot de snoodste ondeugden vervallen zyn. Want van de booze gedachten, als van eenen oorspronk, vlieten alle zonden; van de booze gedachten, als van eenen wortel, stammen alle misdaden af; van de booze gedachten, als van een yzer, worden alle ondaden gesmeedt; en eindelyk van boze gedachten, als van louter takkebossen, wordt het helsche vuur gestookt.

DE

Verdrukte Deugd verheug u, als
By 's waerelts ſtoot des ongevals,
Een nieuwe luſt den laſt helpt dragen:
Het VOLLEN *maakt het wollen dik;*
Dus werkt een treurig oogenblik
Vaak goed, al ſchynt het ons te plagen..

De

De Kunst van het *Vollen* heeft *Nicias*, een *Megarenzer*, uitgevonden, en verscheide beroemde Mannen van de oudheid hebben zich daar mede geneert. *Philonites*, de oude Atheensche Comedie-schryver, heeft voorheen met *Vollen* de kost gewonnen. De Wysgeer *Tyrtamus*, wegens zyne welspreekentheid *Theophrastus* genoemt, was een Volders Zoon. *Clesipus*, de Volder, welke gebochelt en van een misselyke gestalte was, echter van *Gegania* tot Man genomen, en naderhand al haar goed gemaakt wierd, vereerde zo lang als hy leefde een Egineesche Kandelaar, als ware het een afgoden-beeld, wyl hy door denzelven by *Gegania* bekent was geworden. Eenige geven *Cicero* een Volmoolen tot zyn geboorte plaats, waar in zyn Vader zich ophielt; hoewel anderen leiden zyn geslacht af van den beruchten *Accius Tullius*, Koning der *Volschen*. Dus was ook *Anastasius* een Volder, welke onder *Diocletiaan* de Martelkroon heeft verkregen. *Beyerl. Theatr. vitæ humanæ Tom. V. pag.* 349.

By de verklaring van Christus op den Berg *Tabor*, gedenkt de Evangelist der witte Klederen. Doch het was der Volders werk, de Klederen wit en zuiver te maken. Want de Klederen der Romeinen en Grieken waren meerendeels wit, en maakte alzo het onderscheid tusschen grooten en gemeenen, wyl, volgens het zeggen van *Artemidorus*, geen arbeids- of Handwerksman witte klederen droeg

By de Ouden, inzonderheid by de Romeinen, hadden de Volders zeer veel te doen,

want

want de Ryken droegen altoos witte rokken, Wanneer nu deze besmult of vlakkig wierden, moest de Volder dezelve weder wasschen, zwavelen, en zuiveren. Om de klederen weder wit te maken en te zuiveren hielden zy hunne Knechts, welken het Kryd mengen en tot een witte verwe bereiden moesten. Hier toe gebruikten zy inzonderheid het nachtwater, weshalven opentlyk in de straatjes tobbetjes gezet wierden, om dat water daar in te verzamelen, en van deze gewoonte is naderhand de Tol ontstaan, welken *Vespasianus* heeft opgebracht. Want de Volders moesten het nachtwater hebben, van 't welke zy zich zo wel als van het Kryd bedienden.

Het wollen moet wel veel uitstaan, zo door het Vollen als anderzints, nochtans kan het niet halen by het geen het Lynwaad wel uitstaan moet. Eerstelyk word het arme Lynzaad geheel in de aarde begraven, en wel in 't open veld, als ware het in eene *Excommunicatie* gestorven; doch hebbende nauwlyks het hoofd weder opgestoken, en denkende in den besten staat te zyn, dan gevoelt het weder de barbaarsche hand, die het met lyf en ziel uit zyn Vaderland rukt en verdryft, kort daarna word het onnozele Vlas in zodanig een zweetbad gestooft, als hadde het de Spaansche *Galantery* aan zyn lyf. Wanneer het door en weerdoor weekt is, word het gedroogt, dan moet het in de braak, waarin het zyn gantsche huid verliest, en alleenlyk het hair overhoudt. Immers plaagt de slechtste Pachter de Boeren zo niet. Na deze *temtatie* toonen hem de oude

wy-

wyven een reeks van yzere tanden, en trekken het op eene elendige wyze door de hekel. Daar na bind men het hair aan boſſen met ſtrikken en banden, als had het een groot ſchelmſtuk begaan. Hier op houden de oude Wyven het dikwils aan den mond, doch niet om het te kuſſen, maar zy ſpuwen het in 't gezicht; en eindelyk word het op een rad gehaspelt, als of het onſchuldige Vlas vader en moeder vermoord had. Nauwlyks heeft het deze plaag uitgeſtaan, of men waſcht hem het hoofd met een ſcherpe Loog. Het blyft hier noch niet by, maar de wyven binden het, en hangen het op ſtokken of aan de bomen, als of het de Galg verdient had. Na dat het dan menig kruis van den wever heeft uitgeſtaan, alzo het kruiswyze geweven word, zo geraakt dit Lynwaad eerſt na uitgeſtaane bleek, ik geloof dat het uit vrees zo verbleekt en wit word, om dat het weder in de handen der wyven moet komen, onder de Waſchters, welke zo onbarmhartig met hetzelve te werk gaan, dat alle ſtokſlagen gemakkelyker te verdragen zouden zyn, en na dat ze het arme Lynwaad dikwils en veel gewreven hebben, moet het weder opgehangen worden, en 't is geen wonder dat het dan menig drupje van zyne wangen laat nederdruipen, dewyl het zyne Elende niet genoeg beweenen kan. Eindelyk komt de Snyder of Naaiſter daar overheen, en ſnyd het, en ſteekt het, en plukt het, dat men 'er medelyden mede hebben moet.

Maar waarom lydt het Lynwaad zo veel? waarom? Ik geloof daarom, wyl het tot den

Hemel behoort: want de Heilige Schryver *Johannes* heeft gezien, dat de heiligen in den Hemel met zuiver en wit Lynwaad bekleedt waren Moet nu het Lynwaad Lyden om in den Hemel te komen, hoeveel meer de menſch, *Regnum cœlorum vim patiatur & violenti (non violenti) rapiunt illud.* Het vleeſch moge daarover murmureren, daar moet geleden zyn, wanneer men de Mirrhe ſtampt, ruikt zy goet; dierhalven zegt de Dichter: *Dum premor, præmior,* vervolging en druk baart my geluk: aldus is 't met het menſchelyk lichaam geſteit. Een Paard word eerſt goed, wanneer het getoomt en gebreidelt is; daarom zegt de Poëet: *Dum frenor, fræneror*, het breidelen van myn wilden zin baart my gewin: aldus is 't met het menſchelyke Lichaam geſtelt. Een Bal verheft zich niet in de hoogte, ten zy men hem ſlaat; hierom zegt de Poëet: *Evehor, dum invehor*, de ſlagen dryven my in de hoogte: Alzo is 't ook geſtelt met des menſchen lichaam. De Wynſtok brengt geen goede vruchten voort, ten zy men hem ſnyde en vaſt binde; daarom voegt 'er de Poëet by: *Vinco, dum vincior*, het binden brengt my winſt aan: dus is 't ook met des menſchen Lichaam geſtelt. De aarde brengt eerſt goede vruchten voort, wanneer ze wel beploegt is; daarom zegt de Poëet: *Dum ſaucior, ſatio*, Tucht brengt vrucht: alzo is 't met het menſchlyk lichaam geſtelt. De Brandenetel zagtjes aangetaſt brand de vingers, maar ſterk gedrukt en gewreven brand ze niet; daarom zegt de Poëet: *Dum ludis, lædis*, zagt en glimplyk, is ſchimplyk.

Ongelooflyk is 't, welk een trooft het altoos den Verdrukten, vervolgden, kranken, armen en bedroefden is, wanneer zy denken, dat al hun Lyden maar een kort tydpunt zy, waarna een lange Vreugde zal volgen. Men leeft met verwondering, welke pynen de Koning *Antiochus* den Machabeefche gebroederen liet aandoen, om hen van het Jodendom af en tot het Heidendom te brengen, hoe hy hen met riemen geeffelen, de toonen en de vingers affnyden, de huid en het hair van het hoofd trekken, en daarna in gloeiende pannen liet rooften, zo lang als zy adem fchepten. Zo lang als de zes Broeders met deze pynen gemartelt wierden, zag de jongfte van hen, benevens zyne Moeder, zulks onverfchrokken aan, en toen de goddeloze Tyran hem met de beloften zyner genade, groote Eere en rykdommen poogde te overreden, dat hy tot het heidendom zoude overgaan, of dat men hem anderszints noch gruwzamer pynigen zoude, achtte hy noch beloften noch dreigementen, maar zeide ftoutmoedig: waarom dat ze niet voortgingen, met hem te martelen als zyne Broeders, dewyl hy befloten had, om geenzints het bevel des Konings, maar alleen de wet Godts te gehoorzamen. Een groote zaak, waarlyk! dat zulk een Jongeling door het aanzien van zodanige Martelingen, niet alleen niet verfchrikt, maar zich ook hardvochtig daar by getoont heeft. Wat heeft hem toch zo hardvochtig gemaakt? Hy zal het u zelf zeggen, luifter naar zyne woorden: *Fratres mei modico nunc dolore fuftentatio fub teftamento participes æter hæ vitæ effecti funt.* Myne Broeders, na dat ze een kleene fmarte hebben

uitgeſtaan, zyn in het verbond des eeuwigen Levens Ziet, dit heeft hem zo kloekmoedig gemaakt. Hy zag, dat de pynigingen zyner Broederen wel gruwlyk, en de ſmarten wel groot waren, maar dat het niet lang duurde, en ſlechts een oogenblik was. *Tranſiit hora, tranſiit & pœna*, met de uure des Lydens is ook het Lyden vergaan, na een zo kort Lyden, zyn ze alrede des eeuwigen levens verzekert. O! wie zoude een Eeuwig leven niet voor een oogenblikje Lydens kopen! Men ſtap'er maar kloekmoedig in, maar een diergelyk, of noch ſlimmer uitgeſtaan, 't is om één uur, of om noch minder te doen, dan zal het uur, en met het uur ook het Lyden gedaan zyn, daarna duurt de belooning, en het leven eeuwig, en zonder einde

Hoe is Elias in het Paradys gekomen? hoe? de heilige Schrift antwoord, dat hy op een vuurige Wagen door een' Stormwind daarheen gevoert is. Alwie in den Hemel wil komen, moet alvorens een' ſtorm uitſtaan, en wat lyden; het Koningryk der Hemelen, zegt Chriſtus de Heere, is gelyk een Zuurdeeg, en niet als het deeg van zoete koeken. Onze Heere heeft zyne hemelſche glorie op den Berg *Tabor* aan zyne Apoſtelen getoont, alzo is het woord, den berg op, met moeite en arbeid komt men in den Hemel. De H Petrus is door een' Engel uit zyne gevangenis verloſt, en naar Jeruſalem gevoert; maar hy moeſt alvorens gaan door de yzere Poort. Wilt gy in de boven ſtad Jeruſalem, alwaar de Schat der Uitverkoornen is, eens komen, zo is 't noodzakelyk den weg te neemen door de yzere Poort, door een harden

den wandel, door kruis, verdrukking en droefenis; want

Met Eeten en Drinken,
Met Luyheid en ſtinken,
Met ſlempen en ſmeeren,
Met aardig galantiſeren,
Met Dansſen en ſpringen,
Met Liegen en zingen,
Met Jagen en kyken,
Met groeten en ſtryken,
Met al dat gewemel,
Komt niemand in den Hemel!

Myn Hart, gy moet reets in dit Leven
Zyn aan den Hemel vaſt GESPELT;
Want uw gemoed is ſlecht geſtelt,
Zo ge aan de waerelt vaſt wilt kleven;
Dewyl in 't eind' haar glans en zwier
Verbreekt, als een geſpelt papier.

Het

HEt is flecht gedaan van een Speldemaker, wanneer hy menigmaal zulk een flechten draad tot de Spelden neemt, dat dezelve terftond in de eerfte fteek een diepe *reverentie* maken, en zich ootmoedig buigen, waar mede zy te verftaan geven, dat ze van een geringe hoedanigheid zyn; doch wat meenige *Dame* zulk een Speldemaker dan voor een nieuwjaar wenfcht, is ook ligtelyk te raden.

Van de nuttigheid van dit handwerk zou het eerwaardige Jufferfchap het beft bericht kunnen geven, als welk de Spelden wel meeft gebruikt, niet alleen om zich te kleden, maar ook tot verfcheide bezigheden; en wel inzonderheid moeten tot het Kantwerken een groote menigte Spelden gebruikt worden. Dewyl de Spelden de Juffers zo noodzakelyk zyn, zal men 'er weinig vinden, die 'er niet een party, of aan haare Klederen, of op een daar toe gemaakt Speldekuffen, by zich dragen. Dit nu is den Speldemakers een zonderlinge Eere, dat hun werk het meeft onder de Juffers in aanzien is.

By de fpitze en fcherpe Spelden kan men niet ongevoeglyk de fcherpe, fcheimachtige en Eerrovende tongen vergelyken.

De goddeloze Joden hebben Chriftus den Heere in alle hoeken Logens nagefproken, hem nu voor een zuiper, dan voor een Tovenaar uitfcheldende; en alzo hebben zy ook zyne Apoftelen gedaan. Die ftinkende Lookvreters zyn niet ongelyk aan de geenen, welke met eerrovende woorden den Geeftelyken en Dienaren Godts befpotten en te na fpreken, en alles

 kwaads

kwaads van de Vromen zeggen. Doch den ſpotteren is het oordeel bereid, en menig een heeft ook reets zichtbaarlyk zyne ſtraffe ontfangen, gelyk aan 't volgende geval blykt.

Anna, een zekere eerbare *Matroone*, wierd eens van eene haarer Vriendinnen op een Feest genoodt, op het welk zy, hoewel met tegenzin, door het lang en beleeft verzoeken, nevens andere *Dames* van aanzien verſcheen. Vermits 'er nu verſcheide jonge Heeren by waren, zo was 'er een rechte Spotvogel onder, die zyn werk maakte, om door zyne beſpottingen en beſchimpingen het gezelſchap te vervrolyken, op dat de vreugd des te groter zyn, en de ſpyze des te aangenamer ſmaken mocht. Doch zyn voornaamſte oogmerk was om het jonge Jufferſchap op een belachelyke wyze te beſchimpen, 't zy over hare geſtalte, wezen, of anderszints. Deze, zegt hy, trekt een mond als zy lacht, even als een Viſch die op het gypen legt, om al hare tanden te laten zien, hoewel zy 'er minder heeft dan een oude hooyvork. Die heeft eene geſtalte als een geheuvelt veld, foey! wie zou daar een huis op willen bouwen; daar en boven heeft zy hair, dat niet kwalyk gelykt naar ons beſchimmelt brood. Deze heeft een voorhoofd als een ingevallen boerendak, en haar aangezicht is te zamen gekrompen, als een Leeren lap die by 't vuur geſchroeit is, &c. Die is wel fyn van vel en tamelyk van wezen, maar daarom ook zo fier en hovaardig, dat ze niet weet, hoe ze zich houden zal; dierhalven wenſchte ik een vlieg te zyn, als wanneer ik op haare wangen gaan zitten, en haare blankheid zo vol zwarte plekkẽ zou maken, dat ze heel wel naar

on-

onze Tygerhond zou gelyken. Met deze en diergelyke zotte Sprookjes veroorzaakte hy een groot gelach aan 't gezelſchap, het welk hem niet weinig aanmoedigde, om daarin voort te varen. Maar toen hy eindelyk aan de Deugdryke en eerwaardige *Anna* kwam, die reets een groot misnoegen in zyne ſpotreden had, en haar ook aldus tot een ſpot van 't gezelſchap maken wilde, verſtomde hy op het oogenblik, wierd heel bleek, en alle zyne Leden begoſten te trillen, invoegen dat men niet wiſt wat hem overkwam. Men vraagde, wat hem deerde? op dat men hem hier of daar mede mocht te hulp komen; maar hy kon noch niet ſpreeken. Eindelyk na verloop van eenige tyd, weder by zich zelven komende, opende hy zyn half gebroken oogen, en hy antwoordde met een zwakke ſtem: hoe zoudt met my wezen? denk eens, toen ik myne oogen op de eerbaare *Anna* wierp, om ook met haar te ſpotten, en het gezelſchap te doen lachen, verloor ik plotzelyk de ſpraak, en my beving een ſchrik en ontſteltenis die ik niet uitſpreken kan. Want ik hebbe op hare borſt een Crucifix gezien, het welk my met vertoornde en grimmige oogen aanzag, en my geen woord van haar wilde laten ſpreken. Hierom, ô gy edele Jonkvrouwen, die ik door myne ſpotterny zo gevoelig gehoont hebbe, bidde ik u duizentmaal om vergeving; dezemaal zal de laaſtemaal zyn geweeſt dat ik my dus te buiten ga, dewyl ik voortaan een ander leven zal leiden. Dit heeft hy ook gedaan. *Vid. Chron. Ord. B. V de Mercede.*

Parata ſunt Deriſoribus judica: den Spotteren zyn de oordeelen reets bereidt. ô! Hoe zullen

de Spotters eens ten laatften dage fchreeuwen en uitroepen, daar zy de geenen, welken zy op aarde befpot hebben, ter hoogfte heerlykheid zien verheven; Dat zyn ze, met welken wy op Aarden den fpot gedreven, en van welken wy kwaad gefproken hebben, ô wy onzinnigen, hoe zyn wy zo dwaas geweeft? Wy meenden, dat hun Leven maar buitenfporigheid ware, en hunne reden zonder kracht. Maar ziet! zy zyn onder de kinderen Godts, en hebben deel aan de erve der Heiligen!

De Speldemaker kan zich altoos by het fcherpmaken van zyne Spelden te binnen brengen, dat, gelykerwys een fpelt in 't Vleefch gerakende, pyn veroorzaakt, ook alzo een fcherpe eeraffnydende tonge zynen Naaften noch gevoeliger fteken kan toebrengen.

DE

DE SCHEERMESSEMAKER, EN PASSERSMIT.

Die 't SCHEERMES *wil behandlen, moet*
Voorzichtiglyk zyn werk aanvangen
En eindigen, indien hy 't bloed
Niet wil doen ſyplen langs de wangen.
Wel hem, die, zonder onderſcheid,
Doet alles met voorzichtigheid.

De

DE Ouderdom der Scheermessen word door de H. Schrift des te aanzienlyker gemaakt, wyl in dezelve zo dikwils van de Scheermessen gesprooken wordt. De aan Godt verloofden moesten zich voor diergelyke Scheermessen wagten, gelyk dan ook de Engel tot Samsons Moeder zeide, dat 'er geen Scheermes komen zoude op het hoofd van den Zoone, dien zy stont te baaren. Nu zou iemand konnen vragen, hoe dit zeggen des Engels met de Waarheid kan gepaart gaan, dewyl immers Samsons hoofd in den Schoot van *Delila* maar al te wel geschooren is. Doch men dient te weeten, dat die woorden te kennen geven, dat noch Samsons Ouderen, noch hy zelve, zyn Hoofd, als een Verloofde Godts, wiens heiligheid in ongeschoren hairen bestond, den Scheermessen moest onderwerpen, ingevalle de Kracht Godts by hem blyven zoude. Alzo was de taale des Engels een bevel van 't geen geschieden moest, maar geen vóórzegging van 't geen geschieden zoude. Wanneer ook David klaagt over den Vervolger, dat zyne tonge snydt met Logen taal als een scherp Scheermes, zo verstaan de meeste Uitleggers door het Scheermes de Duivelsche aanklachten en Verzoekingen, waaromtrent de gedachten van *Nyssenus* merkwaardig zyn, wanneer hy zegt: dat, gelyk het Scheermes de hairen wegneemt, en het deel, daar dezelve gestaan hebben, bloot maakt, alzo ook de Duivel de geenen, welken hy aanvalt, van hunne Eere en Cieraad berooft, scheerende hen

hen de zeven hairlokken, waarin hunne kracht bestaat, namentlyk de zeven Hoofd-deugden des heiligen Geestes, af: waar op, gelyk aan Samson geschiede, verlies der oogen en verderf volgt, het welk den geestlyken Vyand tot vermaak strekt.

Clisthenes bediende zich zo dikwerf en menigvuldig van het Scheermes, dat 'er een spreekwoord van hem ontstond, vermits de Grieken, willende een gladbaard of verwyft Man aantoonen, plagten te zeggen: zie daar een *Clisthenes*. De *Rhodiërs* en die van *Byzantium*, geene verwyfde aanzichten willende dulden, verboden het gebruik der Scheermessen, wordende by de laatsten den Barbiers een groote straffe opgelegt, indien zy Scheermessen in huis hielden. Hoewel dit verbod de Menschen des te meer aanspoorde, om de Scheermessen te gebruiken

Hedendaags verstrekken dikwils de Tongen tot Scheermessen, waarmede men zynen Naasten de eere afsnydt, inzonderheid gedurende de dartele Maaltyden.

Aan de Tafel by eerlyke Maaltyden gaat het Vleesch snyden noch heen; maar dat men ook te gelyk de Menschen snydt, gelyk maar al te veel geschiedt, mishaagt Gode ten hoogsten. Samson niet verre van de Stadt *Tamnatha* nevens eenen Wyngaard, eenen Leeuw aantreffende, is denzelven, schoon van alle wapenen ontbloot, kloekmoedig aangevallen, en heeft hem, als of het een klein Geitenbokje ware, terstond den hals gebroken. Wanneer hy naderhand denzelven weg passeerde, vond hy een Byezwarm in den Muil des Leeuws, en te

ge-

gelyk een party honig, waarvan hy iets at, en een gedeelte aan zyne Ouders meede bracht; hoewel hy zyn Liefste niet zal vergeten hebben; want de Vrouwen houden buiten dat veel van wat zoets. Toen nu Samson naderhand ter Maaltyd zat, welke zyn Vader hem had laten bereiden, en waar by ook 30. *Filistynen* tegenwoordig waren, gaf hy dezen een Raadzel, met beding, dat, byaldien zy hem zulks binnen eenige dagen konden ontknopen, hy hen dertig klederen zou geven, zoo niet, zouden zy dezelve aan hem geven. Men nam de voorwaarde aan, men was te vreden, en het Raadzel was dit: *Spyze ging uit van den eeter, en zoetigheid ging uit van den sterken?* Maar zy konden het niet vatten, niet merken, niet verstaan, dat spyze konde uitgaan van den Eeter. Doch Samson verstont daar door, dat hy in den Muil des Leeuws honig gevonden had. Immers is dit niet nieuws, men ondervind het alle dagen, daar zyn weinig maaltyden aan te treffen, waar geen spyze gaat uit den mond van de Eeters en Drinkers. Maar welke Spyze? Braadworst? neen: Erwten, Boonen, Rapen, of Kool? neen: Ham, Spek, Gebraad of Visch? neen, gantsch niet. Wat dan? men zal 't bezwaarlyk raden. Ik zegge het eindelyk, en zegge de Waarheid: daar men eet en drinkt, gaan dikwils *Vlekken* uit den Mond. Vlekken? ja, Vlekken. ô Hoe menig een word by de Tafel de Eere afgesneden, en een schandvlek aangewreven. Geen Troetel-vlek, maar een Zoedel-Vlek komt uit zodanige Monden.

Tobias wierd eens moede en mat wegens den

zwa-

zwaren arbeid, die hy besteed had aan het begraven der Dooden, weshalven hy zich voor zyne Deur een weinig op de bank nederleidde, en wel haast in een' diepen slaap geraakte. Vermits nu onder het dak van zyn huis een Zwaluwen Nest was, waar uit die Vogels hunnen drek nederwierpen op de oogen van Tobias, wierdt hy daar door steekeblind. Dit groot ongeluk heeft hy met het grootste gedult verdragen, even als de Wysgeer *Asclepiadus*, welke insgelyks door een ongelukkig toeval zyn gezicht verlooren had, en zich noch even heldenmoedig toonde. Een diergelyk ongeluk overkwam ook *Tobias Neptbalensis*, een vroom en heilig man, welke door de Zwaluwen het gezicht verloor. De Zwaluwen hebben Tobias het zien belet, dat was beklaaglyk; maar de Zwaluwen beroven meenig een van het aanzien, ik meen van de Eer en goeden Naam, dat is niet minder smertelyk. Want de meeste Eerassnyders zyn rechte Zwaluwen, dewyl ze even als deze ook niet doen dan snappen, babbelen, en de menschen bezoedelen.

Het geld is een Vice-godt op aarden; het geld is een angel der Waardigheden; het geld is een sleutel der gemoederen, en een koppelaar der Vyanden. Daarom zegt de Ryke: het geld hebbe ik lief, die 't my ontsteelt is een Dief.

De Boeken zyn een spiegel, waarin men zich beschouwen kan; de Boeken zyn geleidslieden, welke de dwalenden te recht helpen. Een Bibliotheek is een Apotheek, waar uit de beste Medicyn gehaalt word. De Boeken zyn Bronnen der Weetenschappen. Daarom zegt de Geleer-

leerde: de Boeken hebbe ik lief, die ze my ontsteelt is een Dief.

Paerlen en Edelgesteente zyn een Cieraad des Menschelyken lichaams, een recommendatie of aanpryzing der Vrouwen, een behulp der Menschelyke gestalte, en een schat van het Jufferschap. Daarom zegt een ieglyke Dame: de Kleinodiën hebbe ik lief, die ze my ontsteelt is een Dief.

Koopmans Waaren zyn middelen van 't menschlyk onderhoudt, bevorderinge van 't gemeene Welzyn, een vermaak der menschelyke noodwendigheden. Daarom zegt de Koopman: de Waaren hebbe ik lief, die ze my ontsteelt is een Dief.

Diergelyke Dieven zyn 'er veel; Achan heeft te Jericho eenen Mantel gestolen; daar zyn noch grooter Dieven. De Philistynen hebben Ossen en Kemelen gestolen; daar zyn noch grooter Dieven. Rachel heeft haren Vader de gouden Goden ontstolen; daar zyn noch grooter Dieven. De Eerdieven zyn de allergrootste Dieven. Alle Eerfenissen, en met de Erfenissen alle Haven en goederen, en met de haven en goederen aller Heerlykheden, zyn niet te vergelyken by een eerlyken Naam. Aldus getuigt 'er de H. Geest zelfs van: *Melius est bonum Nomen, quàm divitiæ multæ.* Een goede Naam is beter dan groote Rykdommen. Onder andere plagen, welken Godt door zyne Dienaars Moses en Aaron den hardnekkigen Koning *Pharao* toevoegde, was die der Vorschen geenzints de minste, welker meenigte zo groot was, dat 'er geen plaats of hoek in 't gantsche Koningryk meer was, daar deze vierge-

gebeende en groene Nachtegalen niet in huppelden; inzonderheid waren zy alls de kippen by het eeten en drinken: want nauwlyks kwam 'er een schootel op de Tafel, of die Paerelvissers sprongen daarin; wilde iemand de Leepel in den mond steeken, zo was 'er al een Capriool-springer in. Gemeenelyk hebben deze Koordedansfers het water tot hun Element en verblyf; maar toen waren zy het alderliefst in des Konings vertrek en by de Tafels. De Mondschenker was niet verzekert, dat 'er niet alvorens zulk een slykdanser in gebaadt en gezwommen had. In plaats van het aangenaam Tafelmuziek, moest men een verdrietig kwaak, kwaak, kwaak, hooren; in plaats van een vriendelyk gesprek over de Tafel, was het al kwaak, kwaak, en anders niet. Sprak Pharao één woord, zy hadden 'er wel tien op een zelfden toon tegen in te brengen. Dat was eene plaag van alle plagen.

Maar zeg my eens, waar tegenwoordig een Maaltyd gehouden, een Tractement gegeven, of eenig eeten en drinken genuttigt word, daar niet een party diergelyke Vorschen gehoord worden? zy roepen wel niet kwaak, kwaak; maar veranderen de k. in een d. en zeggen kwaad, kwaad! namentlyk al wat ze van een ander weeten, zien of hooren, dat is kwaad! kwaad! ontsteelende hem te gelyk zynen eerlyken Naam. Men steekt niet alleen den Lepel in den mond, maar drukt hem in eens anders Eer: men drinkt niet alleen den Rhynsche Wyn, maar verdicht van dezen of geenen, dat hy een onrein en goddeloos leven leidt. Om

 kort

kort te gaan *Convivium* en *Convitium*, Eeten en Eervergeten, Vat en *Nefas* zitten by malkanderen, en nooit vind men grooter kwaadſprekers, dan by de Beekers.

Schoon zyn, als *Rachel*, en niet eerlyk zyn, is niets zyn; wys zyn, als *Salomon*, en niet eerlyk zyn, is niets zyn; ſterk zyn, als *Samſon*, en niet eerlyk zyn, is niets zyn; ryk zyn, als *Nebucadnezar*, en niet eerlyk zyn, is niets zyn; machtig zyn als *Pharao*, en niet eerlyk zyn, is niets zyn; maar arm zyn en eerlyk zyn, is boven alles zyn. De Civet van *Seilon* ruikt niet zo wel; de Nagelen van *Molusſa* ruiken niet zo wel; de Amber van *Moſugh* ruikt niet zo wel; de Balzem van *Peru* ruikt niet zo wel; de Spica Nardi van *Cambria* ruikt niet zo wel; de Casſia van *Kalikoet* ruikt niet zo wel; de Wierook van *Arabië* ruikt niet zo wel als een goede Naam.

De Klok van *Moskou*, van 336 Centenaars, heeft een ſchoone klank; de Klok van *Lugdun*, van 250 Centenaars, heeft een lieflyken klank; de Klok van *Toloſa*, van 500 Centenaars, heeft een heerlyken klank; de Klok van *Rotomage* in Vrankryk, van 36000 pond, heeft een aangemen klank: maar een Eerlyke Naam heeft een veel ſchooner, een veel lieflyker, en een veel aangenamer klank en Naaklank. Daarom een goede Naam is een iegelyk lief, die hem dien ontſteelt is een Dief.

Pasquyn, of, als eenigen hem noemen, *Pasquillius*, was een ſnyder te Rome, en wel een Hofſnyder. Deze was zodanig een ſchendbrok

brok en beſchimper, dat hy van elkeen kwaad ſprak; den Hovelingen, den Kardinalen, ja den Paus zelfs verſchoonde hy niet. Hier is't van daan gekomen, dat het algemeene ſpreekwoord ontſtaan is, te weeten, dat men *zegt*, als 'er een ſchimpſchrift of Laſterſchrift voor den dag komt, ô! dat heeft ***Pasquyn*** gedaan. Na den dood van dezen Sinjeur Tafelſpringer heeft men een ſteenen beeld omtrent zyn huis opgerecht. Dit Beeld heeft het gemeene volk in 't vervolg van tyd *Pasquyn* genoemt. En gelyk als deze knaap by zyn leven gewoon was elk te beſchimpen, alzo laat hy zulks ook na zynen dood noch niet, nademaal allerhande ſchimp- en laſterſchriften, en allerhande eerrovende *Epigrammaas* daar aangeplakt worden, het welk noch hedendaags geſchiedt.

O! hoe veel Broeders en Zuſters heeft deze *Monſieur Pasquyn* tegenwoordig wel in de waerelt! Byaldien ik my eens konde onzichtbaar maken, gelyk door Goddelyke toelating de heilige *Mart. Lucianus*, de heilige Abt *Columbanus*, de heilige *Franciscus de Paula*, de heilige *Gregorius Thaumaturgus*, de heilige *Vincentius Ferrerius*, en veele anderen zich hebben onzichtbaar gemaakt; zo zoude ik eene ſchryfrolle nemen van den witbekleedden Man gelyk de Profeet, en my by deze en geene Maaltyd begeven, en aldaar alles, wat tegen de Eere des Naaſten uitgebraakt wierd, nauwkeurig opteekenen; alsdan zoude ik ondervinden, dat het de waarheid was, dat veele Maaltyden Smaaltyden, en het Ee-

ten Eervergeeten kunnen genoemt worden.

Daar zyn Scheermesfen van onderfcheide foorten; de eenen maken grove Scheermeffen, de anderen fubtiler en fyndere. Meenig een kan ook de Eere zyns Naaftens fubtiler en fynder affnyden dan een ander. Doch het is eene gemeene, en zo wel waare als Waerelt bekende Leere der hooge Schoolen, dat het Eeraffnyden eene groote Zonde zy, zo wel tegen de natuurlyke hoofdwet der Liefde, als tegen het Goddelyke en menfchelyke gebodt, ook tegen alle gerechtigheid ftrydende; gelyk dan zulks uit de heilige Schrift met veel Schriftuurplaatzen bewezen, en noch van Chriftenen, noch van Heidenen kan wederfprooken worden. Dit Eeraffnyden gefchied niet alleen dan, wanneer iemand tegen eens anders Eer fchandelyke zaken valfchelyk verdicht en te voorfchyn brengt, of wanneer hy 't geen waar en geheim is, openbaar maakt, of 't geen klein is met valfche byvoegingen vergroot, of 't geen goed is ten kwaadften duidt; maar ook wanneer men zulks hoorende het tegendeel weet, en den kwaadfpreker door eene wederlegging den mond ftoppen, en alzo iemands Eere behouden kan, en zulks niet en doet. Gelyk zulks de Cafuiften in 't gemeen, en *Lesfius* en *St. Thomas* in 't byzonder aantoonen. Als by voorbeeld: Daar word van eene eerlyke en deugdzame Juffer gezegt, dat ze van een kwaad leven is, in ontucht geboren is, en met andere kwade hoedanigheden behebt is, door welk voorgeven zy in haar aanftaande ge-

geluk verhindert word: gy hoort zulks, en weet dat het onwaar zy, en dat ze in tegendeel eerlyk, eerbaar en bekwaam is, kunnende alzo met de aantooning van haren Lof haare Eere behouden, en de zonde der Eerroving verhinderen, en doet zulks niet, maar zwygt ſtil; hebt gy haare Eere door uw ſtilzwygen ruim alzo veel verkort en afgeſneden. Iemand zoude tot een ſtaat van geluk of hooge waardigheden geraken, van dien geeft een ander voor, dat hy ongeleert, ontrouw en onbekwaam is tot zulk een' dienſt; gy hoort zulks, en weet beeter, maar zwygt ſtil, daar gy zyne Eere koſt behouden door het tegendeel te toonen; zo hebt gy door uw ſtilzwygen zyne Eere alzo veel afgeſneden, als een ander door zyn ſpreken. Iemand word valſchelyk beſchuldigt of aangeklaagt, zo dat hy niet alleen zyne Eere te verliezen; maar ook ter ſtraffe ſtaat getrokken te worden; gy word daar over als een getuige ondervraagt, en weetende zyne onſchuld wilt gy dezelve niet openbaren, met geld daar toe omgekocht zynde, of wilt uit haat geen getuige der waarheid geven, maar zwygt ſtil, en laat de zaak haren loop neemen; zo hebt gy door de beſparing der waarheid zyne Eere afgeſneden, en zyne ſtraffe veroorzaakt.

Dus kan men iemand ook met ſtilzwygen Scheeren, voorzeeker! en dat heimelyk Scheeren is dikwils gevoeliger dan het opentlyke.

In de Scheermesſen is geen kwaad teeken, dan de Letter D. *Detractio.*

Probibe linguam tuam à malo.

Bewaar uwe tong (Scheermes) *van het Booze!*

DE

Zet der Gedachten PASSER *niet*
Met losſen vlyt op ydle zaaken,
Die kromme zorgen-Cirkels maken,
Als hun' gewaanden grond verſchiet;
Hy die zyn vlyt niet wil verliezen,
Moet Godt, als 't middelpunt, verkiezen.

DE wysgeeren leeren in hunne Schoolen: *In quolibet genere eſt aliquod primum, adquod reliqua omnia ordinantur*: waar meer zaken tot eene ſchikking behooren, is altoos eene daaronder de voornaamſte, naar welke alle anderen geſchikt zyn. Als by voorbeelt: gaat in de werkplaats van een Schilder, daarin zult gy vinden allerley Schilders Werktuig, als veelderley verwen, wryfſteen, oly, Penceelen, kryd, koolen, Tafelen, raamen, en diergelyke; vraagt gy den Schilder, waar dit alles toe dient? hy zal zeggen: op dat ik daarmede het Beeld vervaardige. Het Beeld is hier het voornaamſte oogmerk, waar toe alle Schilders gereedſchappen geſchikt zyn; als hy dit oogmerk bereikt, is al het werktuig recht aangewendt. Indien iemand bouwen wil, zal hy daar toe alle noodwendigheden bereiden, als ſteen, kalk, zand, hout, yzer, krammen, ſpykers, enz. Vraagt hem: waar toe dit alles? hy zal zeggen, op dat ik daarmede een huis bouwe; alzo is het huis zyn voornaamſte oogmerk en doelwit, waar toe alle noodwendigheden bereid zyn, en

als hy het Huis naar zyn voorneemen volbouwt heeft, zyn alle Materialen recht aangewendt, en hebben hun oogmerk bereikt. Alzo heeft ook Godt den Mensch de Ziel gegeven, en daar aan zo veele krachten, als het Verstand, den Wille, de gedachte; hy heeft hem gegeven het Lichaam, en daar aan zo veel zinnen en Leden; hy heeft hem gegeven gezondheid, zo veel Kunsten en Weetenschappen, Eere, Ampten, Goederen, Wyf, Kinderen, den eenen dit, den anderen dat, dezen meer, dien minder: maar waar toe is alles bereid, welk is hun oogmerk, waar toe ze bereid zyn? Christus toont ons met den vinger den Hemel, als het huis der zalige eeuwigheid, en zegt: *Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus*, zoek eerst het Koningryke Godts en zyne gerechtigheid, de eeuwige zaligheid; want om die te verwerven, is u al het ander werktuig gegeven; tot dezen einde zyn wy voornamentlyk in de waerelt gezet, en met zo veele middelen voorzien, gelyk *Lactantius* voortreffelyk uitdrukt, zeggende: *Id circo mundus factus est*, *&c.* De waerelt is van Godt geschapen (en zo ryklyk voorzien) op dat wy geboren worden, en daarin woonen zouden: hem daarom erkennen, op dat wy hem dienen, liefhebben en Eeren: daarom Eeren, op dat wy de onsterflykheid ten loon ontfangen. Dit is het oogmerk aller zaken, dat de geheime aanleg van Godt, dit de gantsche verborgenheid, waarom de Waerelt en wy geschapen zyn. Koomen wy nu zulks na, en wenden alles aan, op dat wy dit oogmerk bereiken, dan is alles wel aangewend, en alles wel beschikt; doch missen wy daar in, zo hebben

ben we met ons gantſche leven gemiſt. Schoon wy alle Rykdommen, gantſche Koningryken, ja de geheele waerelt verovert hadden, is het echter gemiſt, indien het eeuwige heil der ziele niet verworven word. *Quid enim prodeſt homini*, zegt de Heiland, *ſi mundum univerſum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Wat baat het den Menſche, dat hy de geheele waerelt winne, en lydt ſchade aan zyne Ziele.*

Aldus is nu dit ons hoofdwerk geen geringe zaak, die men in den wind ſlaan kan; maar de allerhoogſte, de allergewichtigſte, de allernoodzaaklykſte, waarop, indien het mogelyk ware, men dag en nacht denken, waarna men met allen vlyt trachten, en waar aan men zich boven alles moet laten gelegen zyn, gelyk de heilige *Cyrillus* met recht zegt: *Fratres mei, attendite, &c.* O myn lieve Broeders, geeft wel acht, ſtelt het niet zo ligt uit, ſchuift het niet op de lange bank, of op het zal wel gaan; want het is geen geringe zaak, maar de gantſche eeuwigheid betreffende. Indien het te doen ware om een ſtuk Gelds, om een ſtuk Lands, om eene Heerlykheid, om een Konignryk, en om een gedeelte der Waerelt, die wy toch eerlang verlaten moeten, dan ware het noch vergeeflyk, zo wy daaromtrent onachtzaam waren: of indien wy een Leven hadden als het onvernuftig Vee, dat met de dood Lyf en Ziel ophielden, of dat we naderhand niets verder te hoopen of te vreezen hadden, ô! dan konden wy 't ligt wagen, leidende een Leven naar onzen Luſt, zo verre als een iegelyks vermogen ging. Maar dat het een toekomend en eeuwig Leven be-

treft, daar wy zonder eenige uitvlucht in gaan, en daarin of in de hemelſche glorie, of in de helſche pyn blyven moeten, en echter noch zo weinig daarvoor zorgen, en alles op het zal wel gaan laten aankomen, dat is onvergeeflyk.

Van den Paſſerſmit moeten wy leeren, alles wel af te meeten, en af te deelen. Wie zou de noodzakelykheid en nuttigheid van dit Handwerk niet erkennen? het welk zo wel den Geleerden, als de meeſte Handwerken te ſtade komt, dewyl zonder den Paſſer noch de geſteltenis des Firmaments van de Sterrekundigen, noch op de Waerelt van de Aard- en Landbeſchryvers zo grondig had kunnen ontdekt worden; daar immers door geenen zo wel de uitrekening des tyds, als door dezen den Reizigers te Waeter en te Land, en voornamentlyk ter bevordering van den Koophandel, een onuitſprekelyk voordeel is verſchaft; om noch van andere *Mathematiſche* of Wiskundige Weetenſchappen kortheidshalven te zwygen.

Hoe bezwarrlyk en misſelyk zouden veele dingen uitgewerkt worden, als men de Inſtrumenten van den Paſſerſmit moeſt miſſen? hoe krom en gebreklyk zouden de ontwerpen, zo in de Burgerlyke als Krygsboukunde, zonder Paſſer en Liniaal aangetaſt en opgeſtelt worden? Hoe ſlecht zouden de Maatſtokken en Ellen, welken toch de meeſte handwerken niet ontbeeren kunnen, verdeelt zyn, en bygevolg de Meeting uitvallen? Dierhalven is het Handwerk van den Paſſerſmit inzonderheid nut, en gantſch niet te ontberen; weshalven het ook alom in Europa geoeffent wordt.

De Menſch behoorde zyne zaaken met het

Vernuft, als met een Passer, aftemeeten, en zich in 't geheel niet door de ydele vreugde te laaten inneemen.

Men ziet zomtyds wel eens op een Bruiloft, dat, op 't midden van de Maaltyd, als elk even vrolyk is, en de Speellieden het aangenaamste Muziek maken, de Bruid alleen stil en treurig aan de Tafel zit, houdende de oogen voor zich neder geslagen, of weenende zo hartelyk, dat de eene traan op den anderen volgt. Waarom schreidt toch de Bruid zomtyds in 't midden van de Vreugd? daarom, dat ze als dan haare gedachten eens voor uit zend, en meenigmaal eerst ziet wat ze gedaan heeft, overdenkende, wat deze Vreugd haar niet al droefheid in 't toekomende kan veroorzaken, zo met den Man en Kinderen, als met de Dienstboden en ander volk, en zeggende by haar zelven, ik ben reets getrouwt, het vleesch is verkocht, tegenwoordig gaat het wel en vrolyk in zyn werk; maar hoe zal het hier na gaan? wie weet, hoe veel duizent zuchten, tranen en elende op dezen dag volgen zullen? Dit bedenkt ze vóór af, en daarom word haar de Bruiloftsvreugd bitter. Indien meenig Mensch bedacht, welke ongelukken hem in 't toekomende noch kunnen treffen; en inzonderheid gy, rampzalige Zondaar! wat u een ogenblik zondigen, een geringe Wellust voor smart, elende en jammer, die gy in het ander Leven daar voor Lyden moet, kan veroorzaken, ô welke heete tranen zoudt gy weenen, daar gy lacht! O! hoe dikwils, wanneer ik de Lieden zie dansen, springen, en vroolyk krioelen, denk ik by my-zelve: Gy elendige! wie weet,

waar

waar gy in eeuwigheid zitten zult? indien gy wist wat gy noch te Lyden hadt in dit en het toekomende Leven, gy zoudt zo vroolyk niet zyn.

Van den Graaf *Pieter van Serin* word verhaalt, dat hy op zekeren tyd ter Maattyd zittende, hoorde, dat men in een gedrukt boek, (bestaande in Heidensche vaerzen, van zeker *Autheur*, dien ik, om alle kwade gelegentheden te vermyden, niet noemen zal) met een Nadel steekende, doorgaans zodanig een Vaers aantrof, 't welk iemand voorspelde, wat hem in 't toekomende goeds of kwaads bejegenen zoude; en daarop uit nieuwsgierigheid het gemelde Boek ter Tafel brengen liet, en, schoon *Pater Forstall*, een voornaam en geleert Man, Provinciaal van de Augustyner Orden, welke te dier tyd mede aan die Tafel en by dien Graaf in groot aanzien was, hem zulks afraadde, als eene nieuwsgierigheid waar door men Godt verzocht, en aan zyne voorwetenschap afbreuk deedt; zo wilde hy zich niet laaten raden, maar stak ook met eene Nadel in het Boek, en trof dit volgende vaers: *Infelix! ad quæ mala te fortuna reservat?* ô Ongelukkige tot welk een kwaad heeft u 't geluk bewaart? Waar uit op te maken was, dat het geluk, 't welk hem tot hier toe tot groote Eere, Rykdom, overwinningen tegen den Erfvyand, en roem van gantsch *Europa* gevoert had, hem tot een groot onheil of rampzalig einde bewaarde: gelyk ook naderhand, als bekent is, gevolgt is. Hy achte deze voorspelling wel niet, dewyl men hem zulks uit het hoofd praatte; maar indien hy het vóórzien had, zoude hy in zyn geluk zo

vroo-

vroolyk niet geweeſt zyn. Indien gy, ô Menſch! eens in het Boek der Goddelyke Voorzienigheid, waarin aller Menſchen Nootlot geſchreven is, wat hem in dit en in 't toekomende Leven wedervaren zal, mocht zien, en daarin uw geluk en ongeluk vinden koſt; hoe meenig een zou 'er in zien, dat hy uit voorwetenſchap om zyne verdienſten onder de verworpelingen geſtelt zy, en dit Vaers aantreffen: *Infelix! ad quæ mala te fortuna reſervat!* ô Ongelukkige! waar toe heeft u het fortuin bewaart? Tegenwoordig vleidt het u, en dewyl gy uwe ondeugden te markt brengende daar voor niet geſtraft, maar veel meer begunſtigt wordt, houdt gy het voor een groot geluk, verheugt u daar over, lacht, en juigt, en wordt hoe langer hoe vermeteler en halſtarriger in 't Boze. Doch dit zelfde geluk voert u in 't uiterſte verderf, en door dit kort welvaaren, vaart gy in de eeuwige Pyn, in de eeuwige Vlam, in het eeuwige Huilen en Weenen, dat gy daar na ondervinden en eindeloos behouden zult. *Infelix!* ô Gy ongelukkige! koſt gy vóórzien, wat u eens overkomen zal, gy zoudt niet zo vrolyk wezen noch lachen. *Infelix!* ô Gy ongelukkige! dat gy zulks niet erkent in een tyd, daar gy 't noch veranderen kunt! Hierom heeft de H. *Gregorius* alrede van de zulken gezegt. *Qui ſi damnationem ſuam, quæ eis imminet, cognoviſſent, ſemetipſos cum lachrymis electorum planxiſſent*: of, dat de zulken, indien zy hunne toekomende Verdoemenis gekent hadden, zich met tranen, die de uitverkoorene vergieten. zouden beweent hebben. Hierom geeft ons de Wyze Man dien ſchoonen Raad: *In die bono-*

rum

rum ne immemorfis malorum, Als het u wel gaat, zo gedenk, dat het u weder kwalyk gaan kan.

Doch wat verhindert de goede gedachten van den Menfch wel 't meeft? Antwoord: het fnappen. Wanneer onze Heer en Heiland zyne Apoftelen uitzond om te Prediken en het Evangelium uit te breiden, gaf hy hen dit bevel mede: *Neminem in viâ falutaveris*, Gy zult niemand op den weg groeten. Heer, zou iemand kunnen vragen, wat zullen de Menfchen van de Apoftelen denken? zy zullen dezelven voor hovaerdige Predikers, of voor onbeleefde knapen uitmaken; immers hebt gy zelf, myn gezegende Heiland, de drie Vrouwen, toen zy van het Graf kwamen gegroet. Doch de geleerde *Theophylactus* verklaart dezen Text aldus: dat Christus de Heere om deze reden zyne Apoftelen verbood iemand op den weg te groeten, opdat ze des te fchielyker met de Prediking des Evangeliums mochten voortvaren: want als 'er twee malkanderen groeten, komt het gemeenlyk tot een ftil ftaan, en dan is de Nieuwsgierigheid terftond gereedt, met te vragen, wel Vriend of Broeder wat is 'er nieuws? Daarop geraakt men zo diep in het gefprek, dat 'er een wyl tyds verloopt. Hieromtrent zou men een gantfch boek vol konnen fchryven van de Dienftmeisjes, die naar de markt gezonden worden, om fpyze voor de keuken te kopen; want ik geloof dat de Nieuwsgierigheid nergens meerder huisveft, dan by die Keukenverzorgfters. Deze malkanderen ontmoetende, vifiteert de eene terftond het mantje van de andere, en zegt: Meid wat geefje daar voor? 8 Stuivers, antwoord de andere. ô My! herneemt de eerfte, als ik daar mede by

myn Mevrouw kwam, mocht ik wel denken, dan zy my terstond de deur uitjoeg: want zy wil alles voor half geld hebben, en als ik paaling van de markt haal, wil ze de afgetrokken vellen daarby hebben, enz. Door deze en diergelyke reden, welke de Nieuwsgierigheid op de baan brengt, word de tyd verpraat.

De Passersmit moet niet Nieuwsgierig zyn; en zich aan zyn ambacht houden, maar niet doen als de zulken, die, als zy een Cirkel trekken kunnen, alles willen afmeeten, en van daag lust hebben een Kok te worden, morgen een Vleeshouwer, overmorgen een Barbier, in de andere week een Kramer, en over een Maand een Schuijermaker, tot dat ze eindelyk Bedelaars worden; want niet te onrecht zegt het Spreekwoord: twaalf ambachten, dartien ongelukken.

DE

Gelyk men ſtraks aan 't POMPEN *gaat,*
Wanneer een Schip het water laadt;
Zo moet het harte, in 't aardſche Leven,
Van 's waerelds woeſte Zee omringt,
Alle Ydelheid, die daar in dringt,
Uitpompen, en haar wederſtreven.

EEn ruischende, bruischende, gevaarlyke, verleidende en woeste Zee, welke alle Christelyke Pellegrims, die naar den Hemelschen oever verlangen, doorzeilen, en met duizenderley gevaren overvaren moeten, is de Waerelt, of liever de woeste Waereltlingen: doch dat de Waerelt en derzelver gevaren der woeste Zee niet ongelyk zy, en dat dezelve met de Zee kan vergeleken worden, blykt uit het volgende: eerstelyk heeft de Zee een eigenschap, dat ze op zekere tyden afloopt, en wederom toeneeme: dus is ook de Waerelt, nevens de Waereltlingen, ja alles wat op de Waerelt leeft en zweeft. Wat zyn ze anders dan aflopende en toevloeiende Wateren, dewyl zy ook van tyd tot tyd aangroeien en afneemen. Wy sterven alle, en verlopen als de Wateren. Het eene geslachte komt op, en het andere neemt af en sterft geheel uit. Hierom hebben zommigen het Woordje *Mundus*, de Waerelt, van *Motu* of innerlyke beweging afgeleidt; gelyk de Duitschers het woordje *Welt*, of Waerelt, van de Water-wellen afleiden

Ten anderen, verhoogt zich de woeste Zee zomwylen, en valt ook weder af; de Waerelt is daar aan niet ongelyk: want zy rust nimmer, dewyl zy nu dezen dan geenen verheft en verhoogt, en dan wederom in den afgrond van elende nederstort, gelyk men zulks met een Rad plagt af te beelden, aan welks voorste zyde een Mensch opgerolt, en aan welks achterste zyde een Ezel afgerolt word; dewyl de Mensch, tot hogen staat en waardigheden

gekomen zynde, zich-zelve niet meer kent, maar als het onvernuftige Vee verwerplyk voor Godt word. Hierom zegt de gekroonde Profeet: ik hebbe den Goddelozen als een' Cederboom op den Berg Libanon verhoogt gezien; doch ik ging maar voorby, en ziet hy was niet meer: wien ook de diepzinnige *Boëtius* toeftemt, zeggende: dit altoosduurende fpel fpeelen wy, en keeren zomwylen het onderfte boven, en het bovenfte onder.

Ten derden, de woefte Zee werpt dikwils de dode Lichamen op: alzo doet ook de Waerelt met de geenen, die vroom en der Waerelt afgeftorven zyn, en die haare werken, nevens haare Wellulten veráchten: deezen veràcht, befchimpt, en verwerpt zy, en dezelven uitgemonftert hebbende, zegt ze: zy zyn noch tot zieden, noch tot braden goed, daarom weg daar meê. Welgefproken, myn lieve wellultige Waereltling, dewyl zy zich in uwen Zadel niet kunnen fchikken; doch gy zyt goed tot zieden en tot braden; tot zieden, door de inwendige plaage van uw boos en knagent geweeten hier tydelyk, en in de eeuwigheid tot braden. Zeeker, zulke Waereltsvyanden zyn gantfch ftrydig met u, zo dat gy ze nauwlyks kunt aanzien, dewyl hun vroom, oprecht en eerbaar leven heel ftrydig is tegen uw zondig leven: maar luifter eens, myn goede Zondaar, hoe zodanig een Menfch, dat voor u en uwe boze Waerelt verwerplyk is, van leven is: Ik leve niet meer my, zegt hy, maar Chriftus leeft in my, de Waerelt is my gekruift, en ik der Waerelt. Van dezen zegt zelf de Apoftel Paulus: Wy zyn een uitvaagzel dezer Waerelt gewor-

geworden, enz: Ja de Eeuwige Waarheid zegt tot zyne Vrienden en Jongeren: dewyl gy van de Waerelt niet zyt, daarom haat u de Waerelt. En inderdaad, zy haat niet alleen de Vroomen, maar als dezen de Zonden en Lasteringen bestraffen, vervolgt, verdrukt en plaagt zy dezelven. Zo dat het hedendaags veiliger schynt te zyn, zonden en misdaden te bedryven, dan dezelven te bestraffen.

Ten vierden is de woeste Zee een zeer vraatig en inzwelgent Element, dewyl de groote Zee-Monsters de kleinen daarin opvreeten: gaat het ook zo niet met de Waerelt? Immers verteeren de groote, machtige, en ryke Amptenaren de mindere en geringere Onderdanen, en mesten zich met hun zweet en bloedt. Gelyk de Profeet *Habacuc* zulks beklaagt, zeggende: Waarom, ô Godt! ziet gy de goddelozen en zwygt, wanneer zy de oprechten opeeten, en maakt de Menschen als de Visschen der Zee!

De Schip-Pompemakers vervaardigen door hunne kunst een zodanig Instrument, door middel van 't welke het water gevoeglyk uit de Scheepen kan gepompt worden. De Schippompen der Chinezen zyn bovenmaten kunstig om het Water uit de Scheepen te trekken. Dezelve worden van veele stukken te zamen gemaakt, op de wyze der Water Instrumenten, met welke men de Tuinen besproeit, en naar de lengte van binnen in het Schip vastgehegt; zy scheppen of pompen zo veel, dat één Man, die zittende met de Voet een Rad omdraait, de meenigte van tien andere pompen in waater opgeeft; zo dat ze in een kwartier uurs een

gantſch ſchip uitpompen kunnen, al ware het vol water. Men ſchryft *Ctesibius* de eerſte uitvinding der waterpompen toe.

Door het Voorbeelt der Schip-pompen kan de menſch het water der ydelheid, dat allengskens indringt, uit het Schip zyns harten leeren pompen, indien hy niet zinken wil, terwyl het indringt; want men moet altoos het kwaad in den beginne tegenſtaan.

Van het begin der Waerelt tot heden toe, heeft geen Koning zulke klagen, zulke plagen uitgeſtaan, als de Koning *Pharao*, dees Egyptiſche Monarch, van *Moſes*: welke groote Man Gods, door zynen Wonderſtaf, van welken noch een gedeelte in de *St Severinus* Kerk, te Keulen aan den Rhyn, bewaart wordt, dien hardnekkigen Vorſt tien groote plaagen op den rug heeft gebonden. Moſes maakte, dat al het Waater in Egypte in bloed veranderde, op dat Pharao ook ſchaamroot worden mocht, aangezien hy den waaren Godt niet erkende. Moſes maakte dat 'er zulk een meenigte Vorſchen in het gantſche Ryk van dien Koning ontſtonden, dat hy zelf geen Schootel op de Tafel kreeg, of die Springers waren 'er zo haaſt in als hy. Moſes maakte, dat 'er veel groote, kleine, dikke dunne, korte, lange, bruine, groene, witte, zwarte muggen in het land kwamen, welken de Menſchen zodaanig plaagden, dat ze byna onzinnig wierden, en Pharao heeft zelf meenigen ſteek daar van op zyn neus gekregen. Moſes maakte zulk eene dikke duiſternis in Egypte, dat de een den ander niet zien koſt, ſchoon hy neffens hem ſtond: de vroome Man geloofde, dat Pharao door deze duiſternis zou verlicht worden. In 't kort Moſes maakte dat 'er

noch

noch veel andere groote en zwaare plagen over Egypte kwamen, weshalven de Koning dikwils achter de ooren krabde, en innerlyk zuchte, of tot zyne Hovelingen klaagde, zeggende: wat hebbe ik gedaan! hoe ben ik zo onbedacht geweest! dit kwaad hadde ik wel kunnen voórkomen, had ik slechts Moses, toe hy noch een klein kind was, en op myn Dochters schoot zat, de hals omgedraait! Ach had ik hem toch de rest gegeven, toen hy noch een kind zynde myn Koninglyke Kroon van zyn hoofd trok, en op den grond wierp! want dat was een genoegzame voorzegging, dat die boef my eerlang een groote onrust en moeilykheit veröorzaken zoude. Ja, hadde ik Moses in zyne Kindsheid verworgt, zo zoude hy groot geworden zynde my zo veele plagen niet op den hals kunnen zenden.

En zo gaat het by hunner veelen. Zucht niet meenigen armen hals, die om Diefstal uitgebracht, en tegen wil en dank hoog van aanzien worden, ja een spys der Ravens verstrekken moet, tegen den *Pater*, die hem begeleit: ô Pater! hadde ik in myne Jeugd de kleine Diefstallen nagelaten, zo behoefde ik tegenwoordig dien smadelyken dood niet te sterven. Te laat bedacht. ô! Hadde ik roept een ander, de zonde afgewendt toen zy noch klein was, zo zou myn boezem tegenwoordig zo niet vervult wezen met misdaden! maar als hadde komt, is hebben te laat. Een iegelyk bedenke, dat, indien men de kleine zonden en misdaden niet uitdelgt, zy even eens bestaan, als het Mostertzaad, dat van zo klein opgroeit tot een grooten boom, waar in zelf de Vogelen des Hemels nestelen kunnen.

Dus word het kleyntje een grootje. Eerſt ſteelt men een Pen, van de Pen komt men tot het Pennemes, van de Pennemes komt men tot een boſchje Vederpennen, van het Vederboſchje komt men tot het Veder-Bedt, en dus altoos verder. Eerſt ſteelt men eene Handſchoén, van de handſchoen komt men tot den handdoek, van den handdoek komt men tot het Handpaard, en dus altoos verder. Gelyk men, om zo te ſpreken, in andere zaken opklimt Eerſt is men een *Schoolier*, naderhand een *Student*, naderhand een *Baccalaureus*, naderhand een *Magister*, naderhand een *Licentiaat*, en eindelyk een *Doctoor*. Eerſt is iemand een Leerling, naderhand knecht, en dan Meester van een Ambacht of Kunſt Eerſt is iemand Soldaat, die naderhand Vaendrager, vervolgens Luitenant, Kapitein, en eindelyk Overſte of noch hoger wordt. Dus ſtygt ook de Menſch in Ondeugden; eerſt is hy een kleine dief, naderhand een grooter, en eindelyk de allergrootſte. Uit dien hoofde is 't ook met den Menſch, als met iemand die door een diepen vloed waaden wil; eerſt komt hem 't water tot aan de Kniën, naderhand tot aan de Navel, alsdan tot onder armen, en eindelyk tot aan en zelf in den mond. Dus vervalt ook niemand plotzelyk tot de grootſte Zonden en ondeugden, maar allengskens en door den tyd. Eerſt ſteelt hy een ſtuiver, na zes dagen een Gulden, na zes weeken een zak vol geld na zes maanden is hy een volkomen Dief, en na zes jaaren of eerder word hy opgehangen.

De Schippompemaker wagte zich voor de

klei-

kleine zonden, op dat hy niet tot grootere vervalle; want al wist hy noch zo wel over Zee te varen, en verstondt de Kunst niet om ten hemel te varen, zou het hem weinig helpen.

Met ſcherpe reên, vol zin en ſlot,
Beſchaaft en KAARD *men ruwe zeden;*
Maar die eens anders ſpoorloosheden
Beriſpt, en zelf die doet, is zot:
Wil dan u-zelf éérſt recht verſchaffen,
Indien gy andren wilt beſtraffen,

Of

OF men oudtyds een bewerkte Egelshuid met zyne ſpitze pennen voorzien, in plaats van de hedendaagſche Wolkaarden gebruikt hebbe, gelyk *Bruierinus de re cibaria* ſchryft, en zo als ook uit *Plinius* is af te meeten, waar over den geleerden *Salmaſius in Solinum* is na te zien, zal ik niet beſliſſen. Hoewel de zogenaamde *Dipſacus*, of Kaardemaker, en Laakewever, heeft de Diſtel vóór langen tyd tot kamming van de Wolle gebruikt, hebbende gemelde Diſtel aan een hout vaſt gehecht, en daar mede het Laken gekaard; doch wyl de Diſtels te week tot een zwaarder werk waren, heeft men mogelyk de tegenwoordig in gebruik zynde Kaarden uitgevonden.

De eerſte uitvinder is, volgens het bericht, dat ik dien aangaande van zeker Meeſter in dit handwerk gekregen hebbe, een Geeſtelyk Perzoon geweeſt, en deze Wetenſchap zou al vóór ruim 200 jaren tot een handwerk gemaakt zyn, het welk nu met een geſchenk voorzien is, daar de Reizende Werkgaſten, inzonderheid in **Poolen**, *Saxen*, *Moraviē*, *Sileſiē*, ***Frankenland***, en in andere Landen genot van hebben De Jongelingen moeten vier Jaren leeren, en de Werkgaſten twee jaaren Reizen, en als zy in *Neurenberg* Meeſter willen worden, aldaar drie jaren gewerkt hebben: doch zy behoeven daar, als ook op veel andere Plaatzen, geen Proefſtukken te maken; maar in *Zwikkau* wel 24 paar Kaarden; geſchikt tot een Laken, waar aan noch niet gewerkt is.

De tegenwoordige Wolle-Kaarden beſtaan

uit een tamelyk dik Leder, waar door veel kromme haakjes van yzerdraad gestoken en vast gemaakt zyn, welk Leder dan op een vierkant plankje met een' steel daar aan, vast gespykert, en als dan tot gebruik by Paaren verkocht wordt.

Het onderscheid der Kaarden bestaat ten deele in de grootte, ten deele in de sterkte, zynde eenige derzelven van 30, 50 en meer regels met haaken; en de sterke Kaarden bestaan ten deele uit koopere, en ten deele uit sterke yzere haaken.

Behalven de Wolle-Arbeiders, Laakewevers, en anderen, bedienen de Zeembereiders zich ook van de sterke Kaarden, om het Leder, dat opgeziert moet worden, daar mede te Kaarden en te bereiden, zo dat het ook dit Handwerk aan geen zonderlinge nuttigheid ontbreekt.

Justus Lipsius vergelykt een Vrek by een Wolkaard, die met veele spitze punten voorzien is. Een Vrek is altoos benauwt en inhalig, al had hy ook noch zo veel.

Zulk een Vrek was zeker Perzoon, die na zyn' dood wel Zeventig duizent Guldens aan baar geld naliet, en echter had de Vrekheid en Gierigheid hem niet toegelaten, half zat te eeten. Deze Nar kocht de Booterammen van de arme Schoolieren, welke hun uit het Capucyner Klooster toegedeelt worden, voor een geringe penning, en raapte de Beenen op van de straat, die door andere Menschen weg geworpen waren, om daar noch eens een soupe van te kooken. Na zynen dood vond men by

hem

hem een paar ouwe ſchoenen, voorzien met 25 yzere Nagels ieder.

Zulk een Nar was insgelyks een Perzoon, die men noch zyn genade tituleerde, en die zodanig van de Vrekheid geplaagt wierd, dat hy niet eenmaal 's weeks in zyn Huis dorſt eeten, maar nu hier dan daar op de klap liep. Zyne Kleederen en opſchik had hy altemaal op de Voddemarkt gekocht, en ook in dertig jaaren geen nieuw kleed gemaakt. Zyn Bed was zo ſlecht, dat, als de zieke te Jeruſalem geen beter had gehad, de Heere hem vermoedelyk niet bevoolen zou hebben, dat hy 't met zich dragen zou. Zyn geld, beſtaande in vyftig duizent guldens, maakte hy alle Maanden ſchoon; doch op dien dag moeſt de Huisdeur wel vaſt geſlooten blyven; gelyk dan ook de Knecht en de Dienſtmaagd (hier in beſtond zyn gantſche Huisgezin, want hy was ongehuwt) zo lang buiten 't huis moeſten blyven. Zyn beſte Goudgeld hing hy in ledere zakken in de Schoorſteen. Zyne gewoonlyke wandelplaats was op de Ganzeweide, alwaar hy dan de uitgevallene pennen vlytig opzocht, en naderhand dezelve aan de Schoolieren voor eenige duiten verkocht. De Houtbeeziën, waar mede de Herders malkanderen ſpeelende naar het hooft wierpen, raapte hy vlytig op, en lietze als een lekker beetje voor zich kooken. Noch veele andere dwaze en buitenſporige dingen heeft hy bedreven, welken wy kortheidshalven voorby gaan. ô Nar! wanneer deze gierige Vrek door een ſchielyk toeval overvallen en doodelyk ziek wierd, en dat de Geneesheer hem eenige Medecyn voor-

voorschreef, verboodt hy wel ernstig zynen Dienaar dezelve uit den Apotheek te haalen, om dat het te veel kosten mocht; maar begeerde liever iets te gebruiken uit een oud beschimmelt doosje met Methridaat, dat wel 12 jaaren op een oude vermolmde kast had gelegen, waar van hy zodanige hulp bevond, dat hy van een beroerte overvallen, zonder boete gestorven, en naar allen vermoeden voor den Duivel gevaaren is. Na zynen dood heeft men wel 50 duizent Guldens aan schoon, blinkent en welgeschuurt geld gevonden, 't welk alles in vreemde handen, in vreemde zakken en in vreemd gewelt kwam ô Nar!

Hier by voegt niet ongerymt een aardige Droom welken op zekeren tyd een vroom Geestelyke had. Hy droomde, en het scheen hem, dat hy een' Ryken Woekeraar naar den Hemel droeg, en onderweegen nam hy zyn verblyf by de twaalf Hemelsteekens, en wel eerstelyk ruste hy met dezen Podagreuzen last by den Leeuw, daar begeerde de Woekeraar drinken, meinende dat het de Herberg van den vergulden Leeuw was; maar hy was in zyne meening bedrogen. De Geestelyke hem weder opgenomen hebbende bracht hem verder, tot dat ze kwamen aan den Waaterman. Hier wilde de Geestelyke, van zynen last vermoeit, weder wat rusten; maar de Vrek weigerde zulks, onder voorwendzel, dat hy niet gaarne met den Waterman te doen had, zo dat de goede Geestelyke voortwandelen moest, en vervolgens by de Kreeft kwam. Doch de Podegreuze Gierigaart wilde daar vooral niet gerust hebben, vrezende dat de

Kreeft

Kreeft met haare Schaaren hem te veel ſnyden, en het gelach te hoog loopen zoude ô! dacht de Geeſtelyke, zyt gy oude Dief, op den weg naar den Hemel noch zo gierig? Toen nu de goede *Pater* dees Kreupelen Woekeraar byna door alle Teekens had gebracht, kwam hy eindelyk by den Steenbok, en zette hem een weinig neder by dit Teeken. Doch wat gebeurt 'er? de Pater eenige treeden van hem afgegaan zynde, nam de Steenbok deze gelegentheid waar, en, op den Woekeraar vergrimmende, loopt hy op hem aan, en ſtoot hem, ondanks het geroep van den Geestelyken, zo heevig op de huid, dat de Vrek van boven uit den Hemel weder op de aarde neder buitelt.

Theophilus hoorde van zeker Perzoon, dat hy met andere Bloedverwanten in 't kort een tamelyke Erfenis deelen zoude. Wel, ſprak hy, zie wel toe, dat gy alleen de Goederen en geenzints de Gemoederen verdeelt. Het Menſchelyk gezicht ziet dikwils over zy, wanneer anderen van 't geen, dat het zich zelven liefſt gunde, ook wat na zich trekken. Niet ten onrechte heeft zeker Man de Eigenbaat een Schey-Water genoemt, wyl ze dikwils de harten der naaſte Bloedverwanten van malkanderen ſcheidt, en hunne liefde in haat verandert. Voor eenige Jaaren wierd 'er bericht uit Parys, dat twee voornaame Perzoonen, by het Deelen van eene hun te beurt gevallene Erfenis, met malkanderen van woorden tot daaden gekomen waren; by welker gelegenheid de een den ander met een Mortier Stamper den kop in ſloeg, doch naderhand zynen

miſlag

miſſag ziende wanhoopend wierd, en zich zelven de keel afſneedt. Deeze hebben zo gedeelt, dat 'er de Satan ook wat van gekregen heeft. Ik zelf hebbe de deeling van eene Erfenis gezien, waar by de gemoederen der Vrienden zodanig tegen malkanderen waaren, dat ze de ſchoonſte Servetten, Tafellakens, Tapyten, Behangzels, enz. aan ſtukken ſcheurden en verdeelden, om dat de een het den ander' niet gunde; het welk eindelyk zulk een verbittering veroorzaakte, dat ze malkanderen een onverzoenlyken haat toedroegen. ô Vervloekte goederen! waar van de Duivel eenen twiſtappel maakt ô Rampzalige Erfeniſſe! waar door de Band der Chriſtelyke Liefde verſcheurt, en de Hemelſche Erfeniſſe verlooren word. Toen nu die voorgemelde Perzoon zich daarop verklaarde, dat hy zich om vredens wille alzoo gedraagen zoude, dat 'er met Gods hulpe diergelyke ſcheuring niet geſchieden zoude, zeide *Theophilus*: my ſchiet by deze gelegentheid te binnen, 't geen, en in den naam van onzen allerliefſten Verloſſer, geſproken wordt: de Heere is myn goed en myn Erfdeel, gy (myn Godt) behoudt (bewaart) myn Erfdeel. Het Lot is my gevallen op een lieffelyke plaatze; my is een ſchoon Erfdeel geworden. Lieve Heiland! de Waerelt heeft ſlecht met u gedeelt; zy heeft u niets gelaten dan 't geen haar niet behaagde, de Armoê, de verachting, den ſmaad, het Kruis, de Doorne Kroon, de Geeſſels en diergelyke. Nochtans waart gy wel te vreden, en met de Liefde uws Vaders en zynen goeden Wille vergenoegt: het gaat noch tegenwoordig zo.

Den

Den Gelovigen valt het minſte toe van de vergangkelyke goederen, hebbende zy gemeenlyk zo veel daar van als gy. Zy kunnen zulks ook ligtelyk laaten doorgaan, als weetende dat den Menſchen in den dood noch eene Deeling aanſtaande is, wanneer Lyf, Ziele, Goederen, Eere, en alles van elkanderen geſcheiden, en hen niets gelaten word dan 't geen in 't binnenſte der Ziele gewrocht is. Wel dien, die als dan zeggen kan, de Heere is myn goed en myn Erfdeel! wat my belangt, ik zal met de Waereld gemaklyk deelen en te recht komen: zy laate aan my mynen gekruiſten, verſmaadden, met doornen bekroonden, en armen Jezus, en behoude het andere; zo zyn wy wel geſcheiden.

De Waerelt loert alleen uit gierigheid op Have, Goederen en Erfdeel. Maar hoe dikwils word den Gierigen betaalt met zotheid! ô Gy dwaas! volgens de woorden des Evangeliums. Doch wiens ſchuld is dat? zyn eigen.

Onder de oude Verdichtzelen is'er eene, waar in gemeld word, dat de Aarde zich eens hevig tegen den Hemel beklaagde, dat hy haar altoos zo laſtig zy, en geduurig dan Regenbuyen, dan Plasregens, dan Blixem en Donder, en dan Wolkbreuken van boven nederwaarts zendt, dat ze byna nooit van hem in ruſt gelaaten wordt, en zoo dikwils haare Vruchten, welke zy zo mild ten dienſte der Menſchen voortbrengt, nu ten deele en dan in 't geheel verwoeſt. Alzo oordeelde de Aarde dit eene onbillyke zaake te zyn, waar over zy met recht mocht klaagen, dat ze zo geduurig van den Hemel beledigt wierd, dien 't veel

grooter

grooter Eere en Lof ware, dat hy, wilde hy haar geen goed bewyzen, haar ten minſten geen kwaad toezondt. Doch de Hemel hebbe hier op der Aarde geantwoord: dat zy van alles, wat haar ſchadelyks van hem overkwam, zelf de ſchuld had. Want ik, zeide de Hemel, ben van Natuuren heel rein, altoos bezadigt en ſtil, alleenlyk genegen de benedenſte dingen goed te doen, hebbende in myne vertrekken geene Plasregens noch Wolkbreuken, geen Blixem noch Donder; maar gy, ô Aarde! zendt onophoudelyk uit uwe Zeën, Moeraſſen en ſtinkende Meiren, zo veel dikke en ſchadelyke dampen opwaarts, uit welken naderhand de Wolken ontſtaan, die zich met Water opvullen als de Sponſen, en zich naderhand met Plasregens en Wolkbreuken uitſtorten. Uit deze Dampen worden in de beſlooten wolken door hitte en koude de Donder en Donderklooten gebooren, welke naderhand als ſtukken geſchuts losbreken, en als de vuurige pylen met Blixem na beneden ſchieten, en met zo grooten ſchrik en ſchade, u, ô Aarde! laſtig vallen. Alles nu komt van de ſchadelyke dampen, die gy opwaarts zendt. Om dit aan te toonen heeft de zinryke uitvinder *Picinelli* den Hemel met Lood, Donder en Plasregens woedende afgebeeld, met dit byſchrift: *Tellus hæc arma dedit*, dat ik aldus woede, daar toe verſchaft de Aarde het water: namentlyk de dikke dampen, waar uit de Onweêren in de lucht geformeert worden.

Op deze wyze beklagen zich ook de Menſchen veeltyds tegen Godt, dat hy te veel onheil, Oorlogen, Peſt, Onvruchtbaare Jaaren, Plas-

Plasregens, Hagelbuijen, Wolkbreuken, allerleye zieke onder de Menſchen, onder het Vee, en onder de Aardgewaſſen afzende; aan welke klachten tegen Godt wegens dit onheil geen einde is, daar het immers zyne goedertierenheid veel meer roem ware, dat hy den Menſchen louter Genade, louter Zegen en louter weldaaden toezondt. Maar Godt antwoordt even als de Hemel: Van alle wederwaardigheden, die u, ô Menſchen, van my overkomen, hebt gy zelfs de ſchuld. Want ik, zegt Godt, ben de goedheid zelfs, altoos liefderyk, altoos genegen om goed te doen; doch gy zendt zo veel ſchadelyke dampen der zonden naar my toe, met welken myne natuurlyke gerechtigheid niet anders doen kan, dan allerhande ſtraffen daar uit te ſmeden, en dezelve wederom naar beneden op u te zenden. Dat ik aldus woede, daar toe verſchaft gy zelf de waapens. Hierom heeft hy reets voorlang by den Propheet gezegt: *Væ impio in malum: retributio enim manuum ejus fiet ei.* Wee den Goddelozen om zyne boosheid; want de vergelding zyner handen zal hem wedervaaren. Het zal hem gaan als den Roomſchen Keizer *Marius*. Deze was voorheen een Zwaardveger geweeſt, die de Klingen der Zwaarden ſmeedde en ſcherp maakte. Vermits hy nu naderhand een Soldaat was geworden, en zich zo dapper in den Wapenhandel gekweeten had, wierd hy door het Oproerig Krygsvolk in de plaats van *Gallienus* tot Keizer uitgeroepen. Doch hy regeerde niet lang, maar wierd op den derden dag na zyne verkiezing van een Soldaat door-

ſtooken, die voor deezen by hem als Zwaardveegers Knecht gewerkt had, en een Zwaard had, het welk *Marius* zelf gemaakt had. Wanneer deeze den ſteek aan *Marius* toebracht, voegde hy daar by: hou daar booswicht! ſterf door het ſwaard dat gy zelfs gemaakt hebt. Dus kan ook Godt tot de menſchen zeggen, wanneer hy dezelven ſtraft: deeze ſtraffe hebt gy, voor u zelve geſmeedt, verdraag geduldig den ſlag van het zwaard, dat gy zelfs gemaakt hebt. Alzo maakt het ook de gierigaart, ſmeedende zelf de waapenen waar mede hy geſtraft wordt. Is 't niet genoeg geſtraft, dat een gierigaart het hart niet heeft, de minſte nooddruft van alle zyne goederen voor zich te gebruiken? Ja wel is dit een vreeslyke ſtraffe!

De

Gelyk verbrooken kley noch toont,
Waarom hy was gevormt, zo lezen
Wy ook noch in den Mensch het wezen,
Van 't geen heeft in zyn hart gewoont,
Wanneer de Dood zich gaat bereiden,
*Den Vleesch-*VORM *van de ziel te scheiden.*

Amech, Melhusalems zoon, en nazaat van Kain, was zodanig verhit op het Jaagen, dat hy zynen meesten tyd in de velden en bosschen doorbracht. Toen hy nu eindelyk wegens zyn' hoogen ouderdom blind was geworden, wilde hy echter het Jaagen niet nalaaten, maar nam een Jongen mede die hem leidde. Op zekeren dag uit Jaagen zynde, hoorde hy eenig geruisch tusschen de heggen of struiken, en vroeg den Jongen, of hy ook iets zag? deze antwoordde ja, en Lamech spande den boog, schoot toe, en trof: wat? geen wild gedierte, maar wel een wilden Zondaar, namentlyk den Broedermoorder Kain, welke zich aldaar verborgen had. Deze onvermoedde doodslag, aan zynen oudvader begaan, maakte hem zo mistroostig, dat hy als een onzinnig mensch al het menschelyk gezelschap verliet, en in de woeste wildernissen zyne wooning nam. Eylieve, waarom heeft de oude Lamech het Jaagen niet gestaakt? te meer wyl hy reets blind was? Want oud en krom zyn, en voor Boode te willen speelen, is ongerymt: lam van vingers te zyn, en een Orgelist te willen wezen, gaat niet; stom zyn, en een Muzikant te willen wezen, is niet mogelyk; oud en blind zyn, en noch te gaan Jaagen, kan ook niet lukken. Maar luister, Lamech had zich het jaagen van der jeugd af zodanig aangewend, dat hy zulks in den ouderdom niet laaten konde. Dus gaat het ook hedendaags noch, die een driftige Jaager is geweest in zyn jeugd, met verlof gezegt, een *Hoere-jaager*, die kan het ook in zynen ouderdom noch niet afwennen.

Die

Die veele jaaren een *Maagdeburger* is geweeſt, word niet ligt een *Reinfelder*. Die veele jaaren *Cypriſch* geleeft heeft, want van dat Eyland is *Venus* geboortig, die zal niet ligt *Cypriaanſch* worden. Om kort te gaan, Lamech was een Wild-Jaager van zyner jeugd af, en wilde het in zynen ouderdom niet laaten; gy, of een ander, waart een Venus Jaager van uwe jeugd af, en zult het in uwen ouderdom ook niet laaten. *Tenent*, zegt de H. *Gregorius*, *pravæ conſeutudines, quem ſemel cæperunt, atque quotidie duriores exiſtunt, & nonniſi cum peccatoris vitâ finiuntur.* Wien de kwade gewoonte eenmaal betrapt en gevangen neemt, dien laat zy zo ligt niet weder los, maar hout hem wel vaſt, word dagelyks harder, ſterft en marſcheert met zodanig een aan de boosheid gewenden menſch in 't graf.

Dit ſtelt ons de verbeelding van eenen Vorm voor oogen; want zo als de Vorm is, zo giet men daar in, en zo haalt men 'er uit, en zo als men de gewoonte gemaakt heeft, blyft men.

Doch het Vormmaaken geſchiedt van onderſcheide ſtoffen, gelykerwys ook de Vormen onderſcheiden, en wel zo meenigvuldig zyn, dat het ons te lang zou vallen, die alle op te tellen. Tot alle dingen, die men tot eene gedaante gieten wil, moet men een Vorm hebben, en deze word of van den Gieter zelfs, of van een' byzonder' Vormmaaker gemaakt.

Hoedanig de kwaade gewoote de ouden en bedaagden gebonden houdt, beklagen zy zelfs: de H. *Gregorius* zegt uitdrukkelyk, dat een kwaade gewoonte hoe langer hoe meer inwortelt, en niet anders dan met het leven des zondigen men-

ſchen een einde neemt. Zy buigt, bedriegt en vergiftigt de neigingen, als *Seneca* zegt, wanneer wy in de ondeugden leggen, zyn wy bezwaarlyk te helpen, want wy zyn alsdan niet alleen bezoedelt, maar geheel daar mede ingenomen; en gelyk *St. Auguſtinus* klaagd: de kwade gewoonte maakt van de ondeugden eene natuur, een gemoedt, tot zondigen gewoon, kan nauwlyks van dezelve gezuivert worden, dewyl zy 't rechte vernuft van den Menſch omkeert. Dit word door de Philoſooph bekragtigt: de onmaatigheid in handel en wandel verderft de orde en oprechte meening, tot het waare einde. Met een woord, het is waar, en blyft waar, 't geen *Auguſtinus* die groote Kerkvader betreurt: de zonden, hoe groot en gruwelyk zy ook zyn, tot eene gewoonte geworden zynde, worden heel gering of niets geächt, invoegen dat men dezelven niet alleen verbergt, of zich derzelven ſchaamt, maar zelf daar een roem op draagt, en ze uit trompet. Aldus blyft het ook waar, 't geen de Propheet *Jonas* beweend, zeggende: zy hebben hunne zonden, gelyk Sodoma, uitgeroepen. De ondervinding leert en brengt het meede, in de jonge lieden, welke zich eerſt grootelyks ſchaamen, en beducht zyn deze of geene zonde begaan hebbende; maar wanneer zulks by hen in de gewoonte is geraakt, begaan zy dezelve zonder eenige ſchaamte of vrees voor Godt of de menſchen te hebben; ja zelfs heel vrymoedig en onbeſchaamt vervallen ze van de eene zonde in de andere: even als *Marcus Curtius*, toen zich in zynen tyd de aarde midden in de Stad öpende, en haaren grondelozen muil, in verwagting van een levend

menſch

mensch op te slokken, open spalkte, heeft *Marcus Curtius*, om haren onverzadelyken honger te stillen, zich gewaapent, te Paard en gestevelt en gespoort in dien afgrond gestort; op dat dit woedende Element niet alleen de dooden en aan de Pest gestorvene, maar ook een levend Mensch in zyne ingewanden kreeg. Wat doen nu anders de gewoonlyke Zondaaren, dan dat ze zich vrywillig in den afgrond der Hellen neder storten, uit welke geene verlossing te hoopen is. En dus leven zy voort naar den ouden zondigen VORM.

In de volkryke stad Sodoma verscheenen twee Engelen in de gedaante van schoone Jongelingen, welken Loth, als een vriendelyk gulhartig en Herbergzaam Man, in zyn huis nam, hen verzoekende dat ze zyne geringe spyze mochten voor lief neemen met een groote schootel vol goeden wil. Omtrent de nacht merkte Loth een groot rumoer rondtom zyn huis, en zag dat veele zyner Landslieden en Medeburgers zyn huis wilden bestormen. Dien volgens vraagt hy, wat zy begeerden? Zy eischten daar op met stoute kaaken de beide schoone Jongelingen, om dezelven eerloos te misbruiken; welken eisch dees gemoedelyke Man echter afsloeg, en hen boven dien een heilzaame vermaaning gaf, dat ze toch Godt en hun eigen geweeten met zulk een snoode zonde niet beledigen zouden: welke vermaaning zy niet alleen schimpelyk verwierpen, maar wilden noch daar by het huis bestormen, ten welken einde Godt een wonder werkte, dat die snode zondaars eenige uuren om het huis liepen, en niemand de deur kost vinden; zy liepen hier, en liepen

 daar,

daar, maar wiſten gene deur te vinden, want zy waaren met blindheid geſlagen. Dees goddelooze hoop wilde die zonde begaan, om welke naderhand de ſteden, Sodoma en Gomorrha, enz. door het vuur van den Hemel zyn verteert en in de aſſche gelegt. Recht zo, vuur moet met vuur gedempt worden. Doch wat zyn het voor luiſterlyke knapen geweeſt, welke den vroomen Loth en zyn huis overvielen? het waaren niet alleen jonge lieden, by welken noch het hitzige bloed opwelt; maar het waaren Kaerels, niet alleen met 16 jaaren, maar ook eenige van 70 jaaren; het zyn Booswichten geweeſt, niet alleen van 18 jaaren, maar ook van 80 jaaren. Men zou zeggen, hoe kan het moogelyk zyn, dat onder zulke ſneeuw noch zulke hitte, en onder zulke gryze hairen noch *Venus*-waaren kunnen verborgen zyn? deze oude ſchelmen, welken noch de ſlimſten waaren, komen my natuurlyk voor als de Berg *Etna* in Sicilië, welke zomtyds van boven met ſneeuw bedekt, maar van binnen vol hitte en vuur is. ô Gy oude, gy uitgemergelde, gy dorre, gy tandelooze, gy beſchimmelde, gy bedaagde ſchelmen en grysbaarden! gy gerimpelde Oſſenkoppen! Hebt gy in uwe jonge jaaren zo geleeft, zo laat zulks ten minſten in uwen ouderdom vaaren, nademaal gy reets met de eene voet in 't graf gaat, en met een oog reets in de andere waerelt ziet. Maar vergeefs, vergeefs is alle vermaening, 't geen zy in hunne jeugd hebben aangewent, kunnen zy in den ouderdom niet afwennen; de Kat kan het Muizen niet laaten.

Cui

Cui puer assuescit, major dimittere nescit.

Jongk gewoon, oudt gedaan.

De Vormmaaker zie wel toe, dat hy goede Vormen voor zich zelven maake, al zouden het maar geestlyke denkbeelden zyn, volgens welken hy een onberispelyken wandel voeren kan.

Ontroer u niet, maar houdt u ſtil,
Myn hart, wanneer u Godt, om reeden,
Wil PLETTEN *met angſtvalligheden,*
Hy breekt daar door den eigen wil;
En zal met luiſteryke glanſsen
Verdrukte ootmoedigheid bekranſsen.

HEt schynt, dat 'er veele, die door ander werk niet bestaan kunnen, zich begeven aan het Pletten; weshalven men in groote steden een groote meenigte van Pletmoolenaars vind, die den gantschen dag, en zelf wel een eind weegs in den nacht, voort werken en winden, waar mede zy dan, zo niet rykelyk, ten minsten noch even hun brood winnen.

Jonas, de Propheet, en naderhand Ninivitische Boetprediker, heeft onder alle Adams Kinderen de wonderlykste Schipvaard volbracht, toen hy namentlyk in het vochtige arrest van de Walvisch binnen drie dagen en nachten een wonderlyke verre reize ter zee gedaan heeft. Want by de Stad *Joppe*, in *Palestina* gelegen, heeft de gemelde Visch hem ingeslokt, en op den oever van de zwarte Zee boezem weder uitgespoogen, volgens het getuygenis van *Josephus*; uit in 't volgt, dat de Walvisch alle uuren met hem vier duitsche mylen heeft gezwommen, en alzoo door gansch *Asië*, Constantinopel verby, tot in Tracië, invoegen dat hy 250 Duitsche Mylen in 't Visch-Arrest gereist heeft. Maar hoe is hy zo wonderlyk daar uit ontslagen? hoe heeft hy dien oever bereikt? de vroome Bespiegelaars antwoorden: dat hy in den Walvisch de beide armen kruiswys over malkander heeft gehouden, en door middel van deze houding is hy het gevaar ontkoomen, en op den oever aangeland. Doch dit zy hoe 't wil, zo is het nochtans zeker, dat niemand tot den oever der Zaligheid komt, die het Kruis niet tot een middel gebruik; want Kruis en

Ly-

Lyden op Aarden, is het middel om Zalig te worden. Eylieve hoe zuiver is die onzuivere knaap ter deuren uytgeworpen, die zonder Bruiloftskleed in de zaal verſcheen? Handen en voeten wierden hem gebonden, en hy kreeg de buitenſte Duiſternis tot een Logement. Immers had die Lompert een Bruiloftskleed moeten aandoen. Het Hemelryk is als een Koninklyke Bruiloft; maar daar niemand toeglaaten word, die geen Bruiloftskleed aan heeft: eerſtelyk moet hy een goeden Kolder hebben van Elendig Leeder, gevoerd met allerhande Elende en ſmaad, die hy geduldig om Chriſtus wille verdragen heeft. De Hemel word voor geen ander Munt dan voor Kruitzers gekocht; de Hemel wordt met geen ander ſleutel ontſlooten, dan met een Kruisſleutel. Het is byna met den Hemel gelegen, als met het Hertogdom *Carinthiën*; welk Hertogdom voordezen geen Hertog in bezit nemen mocht, ten ware hy eerſt een brave oorvyg gegeeten hadt. Wee klachten en traanen moeten de voorgebeden der Zaligheid zyn. Petrus is met voordacht met de voeten opwaarts gekruiſt, wyl hy den ſleutel des Hemels had, en wilde daar door te verſtaan geven, dat men op deze wyze ten hemel ging.

Moſes waar heen? naar den brandenden doornboſch, want Godt woont daar in. Voor al niet! was het woord, eerſt de ſchoenen uit, en in de de Doornen getreden.

Petrus ſwat wilt gy beginnen? Drie Tabernakels bouwen op den Berg Tabor, en altoos op die gloriryke plaats blyven woonen. O myn goede Man! verſchoon my, gy wil den hemel

ge-

genieten, en hebt noch niet geleden; dat kan niet wezen.

Het PLETTEN toont ons het Lyden.

Dat de Wetenſchap om Metaalen, inzonderheid Goud en Zilver, te pletten, en tot veelerley werk bequaam te maaken, niet onder de nieuwe uitvindingen te tellen, maar al oud zy, blykt uit *Exod.* 28. vs. 5. en 8. alwaar wy Lezen, dat de Rok des Hogenprieſters van goud, hemelsblauw, purper, ſcharlaken en fyn getweernt linnen kunſtig gemaakt was, en gelyk by *Exod.* 39. 3. te zien is, zo ſloeg *Bezaleël* het goud plat, en ſneed het tot draden, om het kunſtiglyk met de zyde te vermengen en te verwerken; het welk nochtans onmooglyk zou geweeſt zyn, indien het goud niet geplet, en de zyde daar mede overtoogen was geworden.

Gelyk dan naderhand by onderſcheiden volkeren dit goud over de zyde te trekken in gebruik is geraakt, om daarmede de goude bloemen en ſieraden in allerhande ſtoffen te weeven: hoewel zulks in 't eerſte niet anders dan van Vorſtelyke perſoonen gedragen wierd, gelyk *Salmaſius ad Capitolinus* meldt; doch in 't vervolg van tyd hebben de voornaamſte Bedienden en grooten ook diergelyke ſtoffen beginnen te dragen; en hedendaags zynze zo gemeen, dat de Kwakzalvers daarmede pronken.

ô Menſch! wat doet gy moeite om u vry te maaken van 't Lyden? maar het is vergeefs.

Jeſus Chriſtis heeft geleden, bemerk dat ô Menſch! de Heer en Heiland heeft geleden, betracht zulks, ô Menſch! Godts zoon heeft geleden, bedenk het ô Menſch! Hy heeft geleden

den meer dan ik betaalen kan; hy geleden meer dan ik bedenken kan. *Job* heeft geleden, hy noch meer; *David* heeft geleden, hy noch meer; *Gideon* heeft geleden, hy noch meer; *Joseph* heeft geleden, hy noch meer; *Samson* heeft geleden, hy noch meer, *Abner* heeft geleden, hy noch meer; *Jeremias* heeft geleden, hy noch meer; *Abel* heeft geleden hy noch meer; zo veele millioenen *Martelaars* des Nieuwe Testaments hebben geleden, hy noch meer; en gy zoudt en wilt zo teder, zo gevoelig zyn, en niets Lyden? Gy geringe Aardworm, gy elendige Aardkluit, gy zondig ſtuk vleeſch, niets Lyden? ô! hoe ongerymt is dit Hy, Godt, alles Lyden, en gy aarde en ſlyk niets Lyden? De arme, zieke, hongerige dorſtige en elendige Lazarus heeft voor de deur van den Ryken braſſer en wel daarom zo veel geleden, zegt *Chryſoſtomus*, om dat hy geen' ander' zyns gelyken armen hals nevens zich had, dewyl iemand zyne Elende verdraaglyker ſchynt, wanneer hy een' ander' zyns gelyken ziet. Hoe kan toch, ô Menſch, uw Kruis u zwaar vookomen, daar gy ziet dat Jeſus een veel zwaarder Kruis gedragen heeft, hoe kunt gy over ſmaed en rampen klagen, daar uw Heiland immers veel meer uitgeſtaan heeft, ja zelf onder de Moorders en quaaddoenders is getelt? Hoe kan uwe armoede en nood u ſmertelyk vallen daar gy weet, dat uw verloſſer heel naakt en bloot aan 't Kruis is genagelt? Toen de H. Koning *Lodewyk* door een Goddelyke toelaating in Turkye gevangen, en in yzere boeyens geſlagen wierd, en deswegens zeer ongeduldig en bedroeft was, heeft een Heiden en ongeloovig *Mahomethaan* hem zulks

zulks verweeten, zeggende: dat hy zich grootelyks verwonderde, dat Koning Lodewyk een Elendig en aan 't Kruis genagelden Godt aanbadt, en hy zich zelf bezwaarde over zyne Keetens en banden.

Het volk Israëls was dorſtig in de woeſtyne, en zy begeerden inſtantelyk te drinken; wanneer zy nu eindelyk een water vonden, was het zelve zo bitter als gal, weshalven zy heel verdrietig wordende niet weinig Scheldwoorden op Moſes uitbraakten, die, om zyn Volk te bevredigen, door de goddelyke Ingevinge, een hout nam, het zelve in dat water wierp, en daarmede alle bitterheid verdreef. *Exod.* 15 Bitter, bitter, komt, ô Menſch, uwen elendigen en bedroefden ſtaat u aan, bitter, bitter, dat gy byna geen gezonde uure hebt, en met uw Lichaam moet omgaan als de Apoſtelen met hunne netten, welken zy boeten of herſtellen moeſten. Bitter, bitter is 't, dat gy in armoede en nood ſteekt tot over de ooren, en echter de ſchuldeiſchers hoort roepen voor de deur, ſchoon veel armer zynde dan een ſlak, die ten minſten noch een eigen wooning heeft: bitter, bitter, komt het u aan, als gy by ieder een zo aangenaam zyt, als de vyf dwaze Maagden met haare ledige Lampen, voor welken men de deure des Hemels toeſloot. Bitter, bitter dunkt u alle droefheid en verdrukkinge; maar volg mynen raad, en Moſes daad, neem een hout, en wel dat hout aan 't welke uw Heiland vaſtgehecht is, zo zult gy ondervinden, dat dit hout alle uwe bitterheid verzoeten zal. Het waare te wenſchen, dat gy eenen Viſch gelyk waart, en wel eenen Snoek, welke in de graa-

ten

ten van zynen Kop alle werktuigen van des Heilands Lyden draagt.

Het waare te wenſchen, dat gy dikmaals het Lyden van uwen Zaligmaker betrachte, en in overweging naamt, waar door uw ongeduld wel haaſt verdwynen, en gy alle droefheden verwellekomen zoudt, niet met *au!* maar met het *ave*! Deeze Les is wel een Kruitzer waardig, dewyl zy van 't Kruis handelt. De Pletmolenaar kan by zyn werk betrachten, dat Godt eenen nieuwen menſch aan hem wil hebben, en hy zich moet laaten rekken en trekken, indien hy ten hemel getrokken wil zyn. Lyden en myden kan ons brengen tot vreugde. Voor 't overige kan een menſch op het gezicht van goud en zilver-ſtoffen zeggen:

Wat is der Zyden pracht?
Wie heeft den pracht bedacht?
't Komt van een wormtje voort,
Dat zelf daar in verſmoort.

Wat is 't toch voor een ding?
Wy ſchatten 't niet gering:
't Is aarde, ſlyk en ſlakken bloed,
Dat ons tot ſiering dienen moet.

YDELHEID.

DE

De tyd legt aan des Winters voeten
Het Sap der rype DRUIVEN *pracht;*
En ſtoute Schoonheid die nu lacht,
Zal morgen in den Kelder moeten.
Dus wordt de Menſch ook afgeplukt,
En ſchoonheid in het graf gerukt.

Dat *Osoris*, *Theopompus* of *Oenus*, of wel *Bachus* den Wyn zou uitgevonden hebben, is een openbaare Fabel, en bygevolg een dwaaling. Maar het is een zekere waarheid, dat Noach denzelven het eerste geplant, echter niet uitgevonden heeft, nademaal die nevens andere dingen van 't begin der Waerelt is geschapen. Want tien twaalf hondert jaaren vóór Noach hebben de Menschen geen Vleesch gegeten, noch Wyn gedronken, nochtans hebben zy de Wyndruiven onder andere vruchten mede gegeten. Doch Noach was de eerste die de Druiven uitperste, en de Wynstokken of ranken by den anderen in den grond plantte, dezelve met behoorlyken vlyt en arbeid meste, snoeide, enz. Want dewyl hy en de zynen wegens den uitgestaanen nood zeer droefgeestig waren, en weetende dat het Druiven Sap de Menschen moedig en vroolyk maakt, heeft hy bygevolg daar van gedronken, en is, onkundig van deszelfs kracht, beschonken geworden. Dien het water te voren niet schaden kon, die wierd nu door den Wyn overmeestert.

Christus de Heere, heeft met zynen Mond der Waarheid de Kerke vergeleken by een' Wyngaard; zeggende, het Hemelryk is gelyk eenen Huisvader, die des Morgens vroeg uitging om Arbeiders te huuren in zynen Wyngaard. Deze Arbeiders nu zyn de Geestelyken, de Predikers, Pharheeren en Zielbezorgers, welke dag en nacht hunnen yver en vlyt moeten toonen door het werken in den Wyn-

gaard van Godts Kerke. Onze Heiland JESUS, na dat hy reets in doodsängſt geweeſt, en bloedig Zweet gezweet had, bygevolg gantſch moede en magteloos was, heeft noch de moeite op zich genomen, zyne Apoſtelen bezocht, en zorg voor hen gedragen; het welk allen Zielbezorgers tot een Leer en Voorbeelt dient, op dat ze weeten, met welk een' yver zy moeten waaken over hunne Schaapen.

Dat meenigen Wyngaard te grond gaat en geene vrucht draagt, is niemand anders toe te ſchryven dan de werkeloosheid en loomheid der Arbeiders; dat zo vele edele en door het dierbaar bloed van Jeſus gekochte Zielen ten verderve gaan, is niemand meer toe te ſchryven, dan het verzuim der Geeſtelyken. Immers ſchryft *Cantipratanus*, dat een geeſtelyke op zekeren tyd in eene verzaamling van veele voornaame Biſſchoppen moeſt Prediken, doch wyl hy niet wiſt wat hy dezen doorluchtigen Toehoorderen zoude voordragen, zy hem de Satan zichtbaarlyk verſcheenen, en hebbe hem bevoolen, dat hy zonder verder bedenken alleenlyk deze woorden van den Predikſtoel zou afroepen: *Principes infernalium tenebrarum &c.* of: *De Vorſten der Helle groeten de Vorſten der Kerke; wy Duivels danken van harten dezelven, wyl zy nevens hunne onderhoorigen in ons geweld gekomen zyn; want door hunne Nalatigheid is byna de gantſche Waerelt ons ten deel gevallen. Lib I. apum C.* 20. Wat zulke nalatige Arbeiders in den Wyngaard der Catholyke Kerke, die de Wol meer achten dan de Schaapen, die meer ſpreeken van de Tiende, als van de Tiengebooden, wat zulke, zegge ik, ten jongſten da-

ge voor een Loon zullen ontfangen, laat ik aan hun eigen oordeel over.

De Wynſtok is inderdaad geen Narrenſtok, maar bezit zoo veel weetenſchap, dat hy den Thuinier of Wyngaardenier vooreerſt, en vervolgens ook anderen, eene ſchoone Predikatie kan doen hooren; invoegen dat men hem byna den lof kan geven, dien Petrus den Heere gaf, zeggende: *Gy hebt de woorden des Eeuwigen Levens. Joh. 6.*.

Ziet, zegt de Wynſtok, men bind my als of ik zulk of zulk een Dieſſtal begaan had, daar ik niet weet dat ik iemand ooit een' Penning ontvreemt hebbe; nochtans moet ik ſtrikken aan den hals dragen, daar men my veel eêr voor een' goeddoender dan voor een Kwaaddoender moeſt aanzien Maar luiſter naar eene Leere, deze ſtrikken veroorzaaken my geluk; want als ik dus niet gebonden wierd, kwam ik nooit zo in de hoogte, maar zou altoos op de Aarde moeten kruipen, en door den tyd verrotten; De Jeugd is eenen Wynſtok niet ongelyk, want het is zeer noodzakelyk dat men haar binde en in toom houde, haar de ſchadelyke vryheid niet toelaate, maar allen mogelyken vlyt aanwende, op dat zy in de hoogte tot de Godvrucht gedreven, en van het Aardſche afgehouden worde. Deswegens *Plato*: *Multis quaſi frenis conſtringendus eſt puer.*

Ziet, zegt de Wynſtok, hoe hardhandig men met my te werk ga, men ſnydt my als ware ik de Joodſche Wetten onderworpen, men ſnydt my meer en ſlimmer dan de Geneesmeeſter eenen Patient, die het vuur in

zyn

zyn vleesch heeft, men snydt my zodanig, dat ik meerder wonden kan tellen, dan de arme Reiziger van Jerusalem naar Jericho. Maar geloof me, dit snyden brengt vreugde, want daar door worder ik vruchtbaarder. Merk op deze Leere: Godt plagt meenigmaal aldus met de Menschen om te gaan, hen de gezondheid ontnemende; maar door dit snyden snyd hy hen de gelegenheid af, dat ze niet tot een roekeloos Leven vervallen: hy ontneemt hen de goederen en middelen, en door dit snyden snydt hy hen de gelegenheid af, dat ze niet met den verlooren Zoon een verspillend leven kunnen leiden; hy ontneemt hen hunne schoone gedaante, en door dit snyden snyd hy hen de gelegenheid af, datze niet als de Paauwen trots en hoogmoedig worden. Ja de Mensch gelykt byna volkomen eenen Wynstok: dezen is het snyden voordeelig, den Mensch niet minder de plaagen en verdrukkingen, welken de Allerhoogste hem toezendt, want daar door gedenkt hy dikwils op Godt, en voert een' deugdzaamen wandel. Hierom zegt *Ambrosius*: *Infirmitas corporis sobrietas mentis est.*

Ziet, zegt de Wynstok, hoe my na het snyden de menigvuldige traanen langs de wangen druipen, de eene druppel dryft den anderen, en ik hebbe in plaats van Wyn een geduurig weenen, zo dat het geen wonder ware, als ik een gezicht had als de leepoogige *Lea.* Maar merk op deze Leere: natte oogen doen my wel dogen; myne veelvuldige traanen zyn een vóórboode van de toekoomende vruchtbaarheid, myn schreijen brengt Druiven voort. De traanen van *Petrus* hebben hem ook eene goede

vrucht gebracht; de traanen van *Magdalena* hebben haar ook eene goede vrucht gebracht; de traanen des Zondaars hebben hem eene vrucht gebracht, namentlyk de eeuwige Zaligheid; want zulk een water maakt dat men door het eeuwige vuur niet gebrand worde. Daarom zegt de heilige Vader *Augustinus: O aqua salutaris, per quam omne peccatum destruitur. Serm. 11, ad Frat.*

Ziet, zegt de Wynstok, hoe tyranig men met my omgaa, na dat de Heiland der Waerelt aan het bitter Kruishout gestorven was, is hy door *Joseph van Arimathea* in den Hof begraven, maar ik worde meesten tyd heel levendig in den Wyngaard begraven; na dat ik myn meester veel sap in den Herfst hebbe opgebracht, moet ik weder onder de Aarde. Maar hoor deze Leere: ik wasche naderhand tot een Zonderlingen troost heerlyk weder op, en groene op nieuws. Vrees dierhalven, ô Mensch! den dood niet, dien onbeschaamden Ruiter; schrik niet voor 't graf, dat duistere Logement; Schroom niet voor de Aarde als uw verzekert Rustbedde; want ten jongsten dage zult gy weder te voorschyn komen, en wonderbaarlyk opstaan, ook Leven in alle eeuwigheid. Alzo niet ten onrechte zegt de *Hiponensische* Bisschop *in Ps. 35. Nascimur de Adam, ut moriamur, resurgemus cum Christo, ut semper vivamus*

Ziet, zegt eindelyk de Wynstok, hoe dankbaar ik ben: De Hovenier met de mistgaffel legt my eene spyze voor, die ook de geringste mensch niet smaaken zou, nochtans ben ik zo goedhartig en beleeft, en vergelde hem zulks met den besten dronk, gevende most voor mist.

maar Luifter naar deze Leere: de Apoftel *Paulus* zegt in zynen Brief aan de *Philippenfen*: Omnia arbitror, *ut ftercora*, &c. ik achte alles voor drek, alle Rykdommen der waerelt zyn maer drek; en echter belooft de allerhoogfte indien gy zynent wegen maar iets aan den Armen mededeelt, daar voor het eeuwige Leven. Dierhalven zegt *Chryfoft* 14 *om.* 8. *Da ergo homo pauperi terrum, ut accipias coelum.* Het ware te wenfchen dat de Wyngaardenier, Hovenier en en Wynparffer zodanige Leeringen van den Wynftok begrepen; maar hun wandel toont dikwils het tegendeel. Welke arbeiders de vroome *Naboth* gehadt heeft in zynen Wyngaard, die hem *Acbab*, op het aanraden der Godtlooze *Jezabel*, met geweld ontnam, is my niet bekent; maar ik durf wel ftellen dat zy niet zo geweetenloos geweeft zyn, als 'er in de tegenwoordige tyden hier en daar wel gevonden worden.

Van den arm en de hand van den H. Apoftel *Thomas*, met welke hy den Heere Chriftus in de Zyde gevoelt heeft, en hierom voorheen in de Stad *Calamina* is te zien geweeft, fchryft *Mandavilla* wonderlyke dingen, inzonderheit twee, die merkwaardig zyn. Wanneer de Lieden aldaar een *Proces* of Rechtsgeding tegen malkanderen hadden, plagt men de fchriften van een iegelyke party in de hand van *St. Thomas* te geven, diens fchriften dezelve nu vaft hield, die had gelyk in zyne zaak, doch die ze liet vallen, die perfoon had ongelyk. Dit zou in deze tyden een voortreflyk werk zyn!

Wyders fchrift *Ribadeniera in Vita fancti*: dat men alle jaaren op den 21. *December*, des avonds voor den dag van *St. Thomas*, een ftuk van een

verdorde Wynrank in deszelfs hand plagt te leggen, als wanneer men met de hoogste verwondering zag, dat dit dorre houtje des anderen daags niet alleen groen was, maar dat 'er werklyk een schoone Wyndruif aan hing. Aldus maakte de hand van St. *Thomas* de dorre Wynranken groenend en vruchtdragend: maar de hand van meenig Hovenier of Wyngaardenier maakt dat de Wynstok verderft, wanneer hy namentlyk verzuimt daar aan te doen het geen de tyd en het saizoen vereischt. En schoon de Wynstok het zyne al opbrengt, kan zodanig een arbeider zyn Patroon grof bedriegen, steelende de beste Druiven, en gevende anderen den schuld. Als een Wyngaardenier in de Herberg komt, staan in zynen *Almanach* wel 3 dagen met rode Letters getekent, dat is te zeggen heilige dagen, waar op men niet behoeft te werken, en welke hy dan doorbrengt met zuipen. De Lammeren van *Laban* kregen vlakken door het water drinken, maar de Wyngaardeniers krygen vlakken door het Wynzuipen, invoegen dat ze alles verzwelgen, en niet anders dan een kleed met vlakken overhouden. Het is wel te geloven, dat 'er noch vroomen onder zyn, maar dit getal zal wel 't minste wezen.

De

Laat Wellust zonde van u zyn;
Zy doet in 't einde de Oogen vlieten:
De vrucht des Wyns is BRANDEWYN;
Der zonden vrucht is zielsverdrieten.
Byt deze, zoek verzagting by
Den Heiland, die heeft artzeny.

By de Mooren in *Vophalia*, een Ryk in 't westergedeelte van *Indiën* gelegen, word het Vuur in Zulk een hoge waarde gehouden, dat zy het zelfs een Goddelyke Eere bewyzen, en het zelve alle Jaren een hoogfeest toewyen; en wel volgens bericht van verscheidene Historyschryvers, gelyk *Osovius*, *Caussinus*, *Doutremont*, en anderen, op dees navolgende wyze: tegens de tyd dat dees bestemde feestdag staat geviert te worden, zend de Koning van dit ryk aan alle stadhouderen van zyne steeden en Landen onder zyn gebied, door eigen gezanten vuur, het welke hy ten dien einde in een zeekere Capel in zyn Palys steets brandende onderhoud. Zo haast een dier Gezanten met dit Heilig vuur in een stad aankomt, het welk dan door een teeken te kennen werd gegeeven, moet al het ander vuur in de huizen en elders waar het gevonden werd, ten eenemael uitgebluft worden. Als dan werd het zo genaamde Heilig Vuur door den koninklyken Gezant, met groote statie en pracht in het huis des Stadhouders gebracht, en dan moeten alle de onderdanen, zo wel den Adel als de gemeente van dit voornoemde Vuur aldaar komen halen, om naar hunne woningen te brengen, op dat men als dan het gantsche Jaar

 door.

door geen ander Vuur brande, dan dit heilig Vuur, 't welke uit het Paleys des Konings aldaar gebracht is; en het gebruik van dit Koninklyke Vuur op dien jaarlykſchen feeſtdag werd zo ſtiptelyk onderhouden, dat, zo wanneer iemant, het zy ook van wat rang of ſtaat hy mogt zyn, durfde ondernemen eenig ander Vuur in zyn huis te houden, hy zich aan verradery zou hebben ſchuldig gemaakt, en als een beleediger van zyne Majeſteit de dood ſtraf zou moeten ondergaan; ja zelfs, ingevalle eenige grooten zich aan deeze wet hadden vergrepen, met het gebruik van dit Vuur niet behoorlyk na te komen, zou men tegens den zulken gantſche heirleegers verzamelen om hen uit te roeien.

De Brandewynſtookers, behoren voor al zorge te dragen, om voorzichtig met het vuur om te gaan, dat het geſtadig en zuiver glimmende is, en niet al te heevig brande, inzonderheid wanneer men de Moer diſtileert; want door een al te ſterk vuur vliegt de Moer met de Geeſten uit de pypen van den Helm, en veroorzaakt aldus groote ſchade; edoch zy weeten deeze ſchade voor te komen, met op te merken, dat, wanneer voor uit de pypen een rook begint te komen, het vuur alsdan al te heevig brand, alsdan verminderen zy het, of dooven 't uit, anderzints ſchieten de ſtoffen 'er terſtond uit. Tot de eerſte overhaling, ſtooken zy een Vuur van kolen, gekklooft houdt, oude ſtoppelen, wortels van bomen, enz. die wel ter deegen oud, en vuil zyn, en lang gloeien kunnen, doch tot de tweede overhaling ſtooken zy een vuur enkel van kolen. De Brandewynſtookers

kers hebben zich by het overhalen vooral te wachten, dat zy onder aan de pypen der Helmen, daar den drank uitloopt, of by het bekken 't geen 'er onder ſtaat, niet al te na met vuur of licht komen, of het zou terſtond vlam vatten en in volle vlam geraken, zo dat pypen, helm, en alles in ſtukken barſten zou, als of het Buskruit ware, en dusdoende zou hunne aangewende koſten en arbeid den kreeftengang, dat is, achter uitgaan.

Tot het behoud, en de bewaring der Brandewynen, gebruiken de Stookers geen nieuw vaatwerk of kruiken, dewyl, zo men daar de Brandewyn in giet, het nieuwe Vaatwerk de Geeſten naar zich trekt, en den Brandewyn flauwer maakt. Hierom gebruiken zy 'er vaten toe, daar bevorens wyn in geweeſt is, of die anderzints met laauw water eenige dagen zyn gevuld geweeſt; in de zulken trekken de Geeſten zo zeer niet in, als wel in de anderen.

De *Spiritus Vini*, of Brandewyn, werd door de kracht van 't Vuur bereid. Hoe menig menſch word of een Geeſt, of een Geeſtachtige; maar hoe? door het vuur van droeffenis.

Toen de Heiland der Waereld van de zuivere Maagd Maria, tot vreugde der Engelen, tot ſiddering des Satans, tot trooſt aller Menſchen, tot gejuig des Hemels, en tot blydſchap der aarde geboren wierd, toen deeze Zonne opging, toen deeze genadendauw in 't midden des Winters nederviel, toen deze Liefdevlam doorbrak in de ſtrengſte koude, toen God zich voor de eerſtemaal in de Menſchheid liet aanſchouwen, toen God zyne onmeetbaarheid in een

een eerstgebooren kindtje besloot, toen de allermachtigste Godt tot Bethlehem als een beedelaar gebooren wierd; waar is hy voor de eerste maal te vinden geweest? waar? zeg op, gy waakzame Harders der Bethlehemsche weiden? waar? in een Kribbe. Goed, goed, een arm behoeftig en ziekelyk mensch, wiens leedematen met een byzondere ziekte behebt zyn, is een enkele Kribbe; doch geloof my dat in zulk een Kribbe Godt gevonden wordt, hy is vroom en aandachtig, hy leeft geduldig en Godvruchtig, hy betracht de overigheid en de eeuwigheid, hy acht het tydelyke welzyn niets, en hierom is hy heilig, wyl hy niet gezont is; by aldien hy gezont ware, zo was hy een bedrieger een Lieger gelyk anderen; hy ware een slemper een demper gelyk anderen; hy ware een hoerreerder een verkeerder gelyk anderen; hy ware een Gulzigaart een Valschäart gelyk anderen; een kloover een roover gelyk anderen; een loper een koper gelyk anderen; maar dewyl zyn Lichaam krank is, is zyn Ziel gezondt, dewyl hy in een' slegten toestant van zyne Leedematen is, is hy in een goede toestant met zyn geweeten. Dies is 't immers geen wonder dat Godt zyn gebedt niet verhoordt, wanneer hy roept om zyn gezontheid; daar het hard aan komt, is God genadig, schoon hy ongenadig schynt.

Iets anders is 't als Godt iemant in noot laat, en wederom iets anders als hy hem in noot verlaat. Dan verlaat God iemant in den noot, wanneer hy hem niet alleen daar in laat steeken, maar ook van hem wykt, en wyders geene zorgen voor hem draagt: maar in den noot laten, doet

doet hy den geenen dien hy, schoon hy hem daar niet uit helpt, echter by blyft, hem sterkt en beschut, en zyn lyden helpt dragen, op dat hy niet bezwaart worde met zwaarder lasten dan hy dragen kan; en dat alles wat hy in zyn lyden uitstaat, hem tot nut en Zaligheid gedye. *Joseph* heeft hy wel van zyne broederen tot Slaaf laaten verkopen, maar hy bleef hem by in zyne dienstbaarheid, gelyk de schrift zegt: *fuit que Dominus Cum eo*, ende de Heere was by hem: hy heeft hem van zyns heeren Vrouwe tot geilheid laten verzoeken, doch hy bleef ook toenmaals by hem, om hem tegenstand te helpen bieden; hy heeft hem in de Gevangenis gevoerd, en drie gantsche jaren in yzere banden doen gaan; maar, *Descendit que cum illo in foveam & in Vinculus non dereliquit cum, donec offeret illi Sceptrum regni.* Godt is benevens hem in de gevangenis gekomen, en heeft hem in zyne banden niet verlaten, tot dat hy hem in een hogen en heerschenden staat gestelt had: dus zal Godt niemant van zyne Dienaren verlaten, maar hen in dood en noot by blyven, om hen aldus tot groote Heerlykheid te bevorderen. En dus zou men verkeert oordeelen, denkende dat God voor de zulken, die hy in de noot laat niet zo wel zorgt en waakt, als voor die geenen, dewelke hy daar uit helpt.

Alle de heilige Outvaders noemen de Droefheid, gelyk de Mooren, *Ignis*, Vuur, maar warom Vuur? hierom, wyl het Vuur brandt, dus brandt de mensch ook in droefheid, daarom behoorden alle Christenen te denken, dat zy in het Vuur der droefheid zyn, en wanneer zy dat hebben doorgestaan, zo komt na lyden

verblyden. Zeeker is het: *Si non Compatimur, non conglorificabimur*: 't geen men niet door gedult kan verkrygen, zal men door vrolykheid geenzints erlangen.

Perfer & obdura; dolor hic tibi proderit Olim.

Die verdraagd en lyd,
Heeft Gods gunst altyd.

Theophilus had eens een zingend vogeltje een geruime tyd in een kouwtje gehad; dit diertje wierd zyne gevangenis zo gewoon, dat het niet alleen daar in vrolyk en lieffelyk zong, maar zelfs wanneer het deurtje openstont niet eens trachte om 'er uit te vliegen. Ach! dacht hy, dit ziende, in zyn herte, mocht ik toch uit de vergenoegzaamheid van dit vogeltje myn toestant en het vertrouwen op Gods wille volkomen leeren! ach! dat ik toch de weegen van mynen Godt eerst regt mogte leeren kennen, en van harten geloven, dat hy niets kwaads met my voor hebbe; dit vogeltje zit wel opgesloten, maar dewyl het zyn Voeder krygt is het wel te vreeden, het huppelt en zingt, en begeert zyn staat niet te veranderen: Godt bezoekt my wel dikmaals met veelderley kruis en noot, maar nooit heeft hy 't my aan troost of hulp laten ontbreken, waarom ben ik dan niet vrolyk? Waarom zinge en danke ik mynen Godt ook niet met een vrolyk harte in tyd van droeffenis? dit vogeltje erinnert my wat *Bernhardus* schryft over de woorden van *Christus*: Ziet de vogelen des Hemels aan. Wy zien de vogeltjes voor en boven ons heenen vliegen, tot kleine eere van ons, en waar

voor

voor wy de hoed wel mogen lichten, zeggende: myn lieve vogeltjes ik moet bekennen, dat ik niet kan doen, dat gy kunt doen: Gy ſlaapt de gantſche nachten zonder zorgen in uwe nesten, des ſmorgens ontwaakt gy vrolyk en wel te pas, huppelt op de takjes der bomen, en zingende Looft en dankt gy uwen Godt; daar na zoekt gy uw onderhoud en vindt het. Foey! wat heb ik geleerd, dat ik zulks niet insgelyks doe, ik die'er zo veele reden toe hebbe! Wyders komt by deeze beſpiegeling, noch een andere betrachting van een' Godgeleerde, daar hy ſchryft: gy moet van eigen wille, van eigen Liefde, en van eigen gedachten, in 't geheel leedig zyn, ja zelfs al ſtont het Hemelryk voor u open moet gy 'er noch niet ingaan, maar eerſt overweegen of het Godt aldus van uw begeert, of hebben wil. Wy moeten voor al niets doen noch begeeren dan het geene Gode behaagelyk is: gelyk als een Kindt dat wel op gebracht is, wanneer een vreemdeling het wat wil vereeren, eerſt den Vader of de Moeder naar de Oogen ziet, om door een wenk te verſtaan of 't het aangebodene wel moge aanneemen. Want wat zyn alle giften en gaven van deeze Waereld, ja wat is de Heemel zelfs, zonder of teegen Gods wil? indien het mogelyk waare dat iemant tegens Gods wil in den Hemel konde komen, zo zou echter de Hemel voor hem tot een Hel moeten zyn; en ſchoon hy zich van zyn kruis konde ontdoen tegens Gods wil, en loutere vreugde, en gelukzaligheid daar en tegen erlangen, zo zou hem alles toch tot enkel Gift en Gal worden. Nu myn God! ik wil dan ook niets, dan het gene gy wilt. Ik wil van myn

myn Kruis en Lyden en myn weder waardigheden niet ontbonden zyn, voor en al eêr zulks uwen wille zy. Ja ik begeere in den Heemel niet te zyn, zo lange het uw wille is dat ik in deze bedroefde Waereld, en in dit rampzalig leeven uw en uwe Kerk noch ten dienst zal zyn; uw wil is my een Hemel, uw Raad is myne wysheid, uw welgevallen is myne vernoeging. En in waarheid, wanneer ik het regt overweege, wilt gy altyd wat ik wil. Want myn wille en begeeren is, dat het my tydelyk en eeuwiglyk wel ga: zulks wilt gy meede, onze willen en inzichten zyn één; doch de middelen en weegen om hier toe te geraken, zyn onderscheidentlyk: Wat kan het schaden of gy my op deeze of geene wyze voerdt, als ik in myne eenvoudigheid zulks goed bevinde, en gy my wel voerdt, en ik verkryg het geene ik begeere.

Het uitterlyke Element des Vuurs is dikmaals goed geweest omtrent den Godzaligen.

Sadrach, *Mesach*, en *Abednego* waren Adelyke Jongelingen van Babel. Doch wyl zy weigerden de Afgodische beveelen naar te komen, en den waren Almachtigen Godt aanbaden, wierdenze door 't bevel des Konings in een gloeiend brandenden Oven geworpen; maar de vlammen waren hen zo gunstig, dat zy hen geen nop van hunne kleederen verzengden.

De Tirannische Keizer *Aurelianus* liet den Heiligen *Savius* in een vervaarelyken Kerker werpen; edoch wyl hy aldaar zittende de Soldaten, dewelke by hem de Wagt hielden, tot het ware Christelyke Geloof bekeerden, wierd hy dieswegens aan handen en voeten geboeit

open-

en openbaar naar de markt gebracht; alwaar men hem een gloeient Kasket of Helm op 't hooft zette, en daar na op een brandende Houdmyt wierp, echter heeft hem het Vuur in geenen deele beſchadigt.

Sicharda, eene Roomſche Keizerin, en derde Vrouw van *Otto*, de welke ten onregt van echtbreuke beſchuldigt wierd, heeft om haer onſchuld te betuigen, een ſtaaf gloeiend yzer een geruime tyd in hare handen gehouden, zonder zich in 't minſte te branden, insgelyks deede ook de Keizerinne *Kunegunda*.

Den Heiligen *Guilelmus*, alvoorens een machtig Hartoch van *Aquitania*, en namaels een Geeſtelyk broeder van onze H. Orden, wierd eens van zyne overigheid bevolen brood te bakken, wyl hij nu zeer yverig een groot Vuur in den Oven maakte, en niet ſpoedig genoeg de inſtrumenten, waar mede men gewoon is het Vuur uit de Ovens te halen, by der hand hadde, kroop hy zelf in den Oven, veegde het vuur met zyn kleederen by malkander, en kwam 'er onbeſchadigt wederom uit.

Maar het vuur der droeffenis is echter hen allen by gebleeven, waar mede zy gereinigt en gezuivert zyn geworden.

De Brandewynſtookers leeren by hunne Disteleer Keetels, hoe wy tamelyk moeten geloutert werden, zo wy anders Kinderen Gods willen en zullen zyn.

Een Vos pronkt in een Vossevel
Veeltyds met smaad, voor eer', by vromen.
's BONDWERKERS *pronk, al staat het wel,*
Wordt van doode Aazen slechts genomen.
Het Lam, voor ons aan 't kruis geslagt,
Heeft Cieraad, dien men weinig acht.

DE

BY aldien men dit Handwerk geen zonderlingen Lof wilde toeſchryven, moeſt men nooit in de H. Schrift gekeeken hebben: want gelyk het eerſte kleed, door den Almachtigen Godt voor Adam en Eva in 't Paradys gemaakt, des Bondwerkers arbeid geweeſt is, als hebbende beſtaan in ruwe Lamsvellen; alzo zal men insgelyk in den H. Bybel veel dingen vinden, van diergelyke ruwe vellen, met dewelke de Bondwerkers pleegen om te gaan. De Outvader *Jacob*, heeft door aanhitzing van *Rebekka* zyn' Broeder *Eſau* 't Geboorte regt, door middel van Bokke Vellen, ontnomen: de Vrouwen moeten toenmaals zeer argliſtig zyn geweeſt, wyl *Rebekka* zulke ruwe Vellen om de Armen van *Jacob* bond, waar door de oude en blinde Vader *Izaak* zodanig bedrogen wierdt, dat hy waarlyk geloofde, dat het *Eſau* was, wyl deeze van 's moeders Lichaam af zeer ruig met hair bewaſſchen gebooren was: waarom de goede Vader zich aldus horen liet: *Vox quidem Jacob &c.* De ſtem is die van *Jacob*, maar de handen zyn *Eſaus* handen: door dien *Rebekka Jacob* van harten beminde, gebruikte zy alle liſten en lagen, hoe en op wat wyze zy voor hem beſt de Vaderlyke Zeegen zou mogen bekomen, onaangezien *Jacob* telkens verſcheide verhinderingen, en bezwaringen voorſloeg, zo moeſte het echter na haren wille gaan; wanneer de Vrouwen iets voorneemen om te doen, kunnen noch reeden noch dreigemeinten haar in zulk voorneemen beletten; deeze zorgvuldige moeder was alte wel bewuſt, hoe veel aan den Va-

derlyken Zeegen geleegen was, en hoe in teegendeel de Vloek der Ouderen, niet zelden zonder kwade gevolgen is geweest; waar van men te *Fryburg* in *Meissen* een voorbeeldt van voetstappen op den Grondt aantoont, van een weederspannigen zoon, welke van zyn Vader verwenscht, en wiens wensch geschiede, aldaar veele Jaren gestaan heeft. Zie *Cam. cent.* 3.

In het O. Testament vint men dat op het bevel Godts de Ark als een verbondkist bedekt moest zyn met schoon Bontwerk, namentlyk, met roode en blauwe ramsvellen; waar uit men op nemen kan, dat het Bontwerkers ambacht toenmaals al strek in 't gebruik was, en dat 'er al goede meesters geweest moeten zyn om de vellen verscheidene kouleuren te geeven: doch in den tegenwoordigen tyd zyn de Bondwerkers inzonderheid in een groot aanzien, wyl zelfs de Monarchen zich met dit werk verçieren, nademaal de Koningen hunne boven kleederen, de Keurvorsten hunne hoeden, en de Hartogen hunne mutzen, met bontwerk laten beleggen. Zelfs vind men niemant in onze koude Landen, die niet in het ruwe Winter Saisoen den Bondwerker zou van noden hebben; ja men zou menig Out Besje met ys peegeltjes zien loopen, indien zy geen troost by de Bondwerkers vonden; wat echter den Rykdom aan belangt, deze nu is met geen gemeen pelswerk te Vreeden, het Vossevel is den Ryken voor al niet goed genoeg; neen, het moeten Vellen zyn van Hellespontische Scheermuizen, Lusitanische Muskus Katten, van Kalikoetsche Haazen, enz. deeze moeten hen tot een gebruik zyn. *Drexelius* verhaald ons

van een zeker Geeſtelyk Vorſt, welke omtrent voor vyftig jaren zich een pels liet maken, enkeldt van de hooftjes der Diſtel-Vinken, zo dat deeze buitengewone pracht, de hoofdjes van veel hondert dier Vinkjes koſtte.

Een veel grooter Lof, verdiende de Heil Biſſchop *Wulſtanus*, dewelke niets meer haatte dan de pracht van Kleeding, en die in den kouden Winter genootzaakt zynde een bonte pels te gebruiken, een ſimpel Lams Vel nam; als hem nu een van zyne bekenden aanraadde, dat hy ten minſten, het bondt van wilde Katten gebruiken zou, antwoordde hy den geen die hem zulks aanraade: hy had nooit in de Littanie horen zingen, *Cattus Dei*, *qui tollis peccata mundi*, O gy Kat Godts, die de Zonden der Waereld weg neemt, maar wel *Agnus Dei*: O gy Lam Godts, die de Zonden der Waereld weg neemt; hierom wilde hy van Lammeren, en niet van Katten verwarmt worden. Zie *Bolland. in Vit.*

In het eerſte Boek der Koningen vindt men een zeldzaam geval van een pels Lap: toen de Huisvrouw van *David* bericht kreeg, dat de boosaardige *Saul* haaren Gemaal naar het leeven ſtondt, liet zy hem ſtil uit een Venſter needer dalen; op dat hy nu meer tyd zou hebben om dus zyn leeven te redden, nam deeze liſtige Vrouw een houte beeld, het welke zy wel toegetakelt, doch het hooft met een rood ruw Geite vel bedekt, in het bed van David leyde; toen nu de Soldaten kwamen, welke van Saul afgezonden waren om hem te halen, geliet zich *Michol*, Davids huisvrouw, zeer treurig, wyl de Vrouwen het weenen en Lachgen in

 ee-

eenen zak dragen, en zeide dat haaren Man ziek te bed lag, toonde hen te gelyk van verre het bed, toen deeze nu het ruwe Geitevel op het hooft gewaar wierden, geloofden zy vast, dat het natuurlyk hair van David was; keerden dus met deeze boodschap wederom naar 't Hof, in welke tusschen tyd zich David veilig kon verbergen; aldus heeft hy zyn Leeven door zodanigen pels Lap behouden, en dit Geite vel is hem van een groot nut geweest.

Of het Bond by deeze tegenwoordige groote pracht van Kleeding aan sommige eenig nut kan doen, zoude ik sterk aan twyffelen, te meer wyl by deezen tyd geen Naaister of Schoonmaakster gevonden word, dewelke haar niet met bond opschikken, daar zich voor deezen een Vorstelyk persoon meede had kunnen vercieren, en helaas! het is reets zo verre gekomen, dat zich voortaan niemant meer in de Biegt aanklaagd weegens de Hovaardy in de kleeding: daar nochtans de meening van vroome en geleerde Mannen is, dat de rechtvaardige Godt, by deeze tegenwoordige tyden zo menigvuldige plaagen van droefheid, Oorlog, Pest, en Duurentyd, op ons needer zend, weegens de overmatige pracht van kleeding.

In den Jare 1503. heeft men zelfs door het geheele Roomsche Ryk, zeer bloedige Kruissen op de Kleederen der menschen zien verschynen, en wel inzonderheid meer op die der Vrouwen, waar uit men ontwyffelbaar besluiten moet, dat een al te groote pracht, den allerhoogsten mishaaglyk is, en een rechtvaardige straffe naar zich sleept. Dewyl nu toenmaals de hovaardy op verre na zo groot niet was dan tegenwoordig,

dig, dierhalven is 't niet te verwonderen, dat 'er zo weinig zeegen van boven komt.

De Bondwerkers verdienen roem en eer, ten aanzien van hun Loffelyk handwerk, en onaangezien zy met veel Lappen omgaan, verdienen zy toch een geen ſchandnaam, ten waare dat zy van de Vellen, die men haar te bewerken geeft, een lap voor haar kwamen af te ſnyden, gelyk als *David* van Sauls Mantel eertyds gedaan heeft, of dat zy het nieuwe bont voor het oude verruilden; indien dit nu gebeurt, zal Monsjeur de Drommel hen ook te zyner tyd wel fyntjes de Huidt uitkloppen.

Gelyk de PAEREL, *wyd vermaard,*
Met ruwe ſchulpen word omgeven;
Zo wordt een vrome ziel op aard'
Omringt van een hartvochtig leven:
Doch als dit voor den dood eens zwicht,
Verheft haar Godt *in 't eeuwig Licht.*

DE

Wanneer men *Theophilus* een koſtbaare ſnoer Paerlen, ter verſiering van eene Jonkvrouw gekocht, vertoonde, zeide hy: de erinnering des H. Apostels wordt hedendaags weinig in acht genomen, als welke begeert, dat de Vrouwen zich met ſchaamte en tucht, en niet met goud en Paerlen, of koſtbaare gewaden, verſieren zullen. Tegenwoordig is 'er niemand die geene Paerlen dragen wil, dan alleen die geene, die ze niet betaalen kunnen; doch dit was noch te dulden, aangezien de Vrouwen toch van Natuur tot den opſchik genegen zyn, als 'er maar eene voorwaarde by was, dat het niemand geoorlooft ware Paerlen te dragen, dan de zodanigen, welke aanleiding tot een Godtzalige overdenking daar uit weten te nemen. De Paerel, volgens het getuigenis der meeſte natuurkundigen, wordt van nen dauw des Hemels geformeert; want als de Moſſelen en Paerelmoeders ſchoon en helder weêr bemerken, zullen zy zich omtrent den morgenſtont, wanneer den Dauw valt, openen om de zilver klare Dauwdroppelen zeer greetig te ontfangen, dewelke dan by haar verharden, en daar na met haaren hagel witten glans haren hemelſchen oorſpronk bewyzen: aldus behoorden ook onze harten begeerig en open te zyn om den hemelſchen genaden Dauw te ontfangen, wanneer dezelve by de verkondiging van Gods woord needervalt. Gelyk men de paerlen aan een ſnoer rygt en tot een ſieraad ombind: zo behoorde men de koſtelyke ſpreuken der heilige Schriftuur, welke de kern, de kracht en de macht der hemelſche wysheid in zich bevatten, aan het ſnoer van zyn geweeten

te rygen, ten einde men zich in leeven en ſterven daar van bedienen konde. My ſchiet niet te binnen dat ooit een godzalige rouw, of Jonkvrouw in doodsnoot na haare paerlen of ſiradien getaalt heeft: een zekere godzalige Vorſtin haar in doodsnoot bevindende, zeide van hare paerlen en edelgeſteente; doet weg dezen omſlag, de heere Jeſus Chriſtus bekleede myne ziele met zyne eergewaden. Daarom verzameld zulke paerlen, de welke in tyden van doodsnoot uwe ziele kunnen verſterken, en u voor het aangezichte Jezu Chriſti tot een ſieraad mogen verſtrekken. Alvorens, en zo dikmaals als gy uwen klaarblinkenden paerelſnoer tot een ſieraad aandoet, erinner u, dat ook uwe ziel een zodanigen glanſch van deugd, godsvrucht, en eerbre zeeden van noden heeft: anders ſchamen zich de edele paerlen, dat zy zulk een ontuchtigen balg bedekken, en tot een ſieraad moeten zyn. Myn Godt, laten myne tranen my tot paerlen zyn: geef my genade, om over myne zonden van hartenleet, over uwe goedheid van vreugde, over uwe heemelſche zaligheid, van verlangen te weenen, dan begeer ik geene paerlen meer.

Wyl men de paerlen aan zydene ſnoeren rygt, om dezelve aan hals en armen te kunnen draagen, of anderſints met goude of zilvre ſtiften doorboort, om dezelve dies te beeter aan de Ooren te kunnen dragen, of elders anders op, tot een ſiraad te kunnen hechten, is hier de Paerelgaater toe van noden, dewelke zich verſcheiden in Holland bevinden, en welkers arbeid, gelyk *Boetius de Boot* beſchryft, en in een daar bygevoegde plaat duidelyk aantoont, hier in beſtaat:

zy

zy zetten de paerlen in een van hout gemaakt en rondom wel gesłooten bord, gieten 'er een weinig waters op, als dan hebben zy een naald, dewelke in een drilboor ſtaat, en door het geſtadig drillen worden zy dus doorboordt, zy gieten het water daar op, om dat de naalde niet te heet zou worden. Men maakt van het paerlemoer ook allerley ſoort van doozen, leepels, en ander ſoort van galanteryen, ook word het gebruikt om in andere fraay geſneede werken in te leggen. Voor het overige, zal ik van het gebruik der paerlen niet veel gewag maken, wyl zy gelyk de edele geſteentens, ſlechts tot een pracht en ſiraad dienen en gebruikt worden.

Van de aardſche paerlen zullen wy tot de hemelſche overgaan, namentlyk de Deugden; en deze zullen wy betrachten in de heilige Boetdoenſter.

Magdalena verdiende den eernaam van haar genade wegens haar adeldom, doch die van Boetvaardige wegens haaren wandel; deze droeg een kleed, niet naar de Siciliaanſche mode, maar naar Siliſche mode; in dit geſtreng en boetvaardig gewaat, heeft zy zonder zich ergens om te bekreunen, door geheel *Judea* de ware woorden onzes Zaligmakers gepredikt; doch na dat zy door der Jooden vervolging in *Maſſilien* aangekomen was, en aldaar het evangelie in alle talen verkondigd, als mede die geheele Landſtreek tot het ware geloof bekeerd had, bedacht zy, op wat wyze zy beſt een geſtrenge manier van leeven, om haar Lichaam te kaſtyden, mocht aanneemen, ten dien einde begaf zy zich in een ruwe, harde, en wilde Woeſtyn, alwaar

zy

zy gantſche dartig Jaren gewoondt heeft.

Andere Vrouwen, en wel de meeſten, neemen tot verkwikking welriekende Rozen onder de neus, doch *Magdalena* in hare Woeſtyn nam Doornen, waar mede Chriſtus is gekroont geworden. Wederom andere Vrouwen, en wel niet weinig, neemen veeltyds Kruidnagelt in de mondt om haar een weinig te verſterken, doch *Magdalena* Nagelen waar mede haren Jeſus aan het houdt des Kruis wierd genageld. Ook zyn 'er Vrouwen, en wel veele, dewelke haar vermaak in een ſchaduwryken Luſthof neemen, doch *Magdalena* ſtelde haar eenigſte vermaak in de Woeſtyne, met het Hofje Getzemane in gedachten te houden, waarin haren Jeſus wierd gevangen genomen. Andere Vrouwen, en geenzints de minſten, verçieren zich met Zilver kouleurde Paerlen; doch *Magdalena* met gedurige Boetvaardige Tranen, dewelke gelyk paerlen over hare wangen rolden. Ach! wat heeft Magdalena tot een zuivere afwaſſching van haare Zonden niet al by gebracht.

Magdalena leefde dartig Jaren in de Woeſtyne, en yder dag was by haar den Vrydag, want altoos was by haar de betrachting van den gekruiſten Jeſus. De Profeet Elias vraagde eens aan een arme weduwe wat zy deede? waar op zy antwoorde: o myn Vader! *En Colligo Duo Ligna* &c. Ziet ik verzamel twee houten om een broodt te bakken, en als dan zal ik ſterven. Zo iemant Magdalena by dag, of nacht, by morgen, of Avondt eens gevraagdt hadde, wat zy deede, zou haar antwoord terſtont zyn geweeſt, *En Colligo Duo Ligna*, ik verzamele twee houten, het eene regt op, en het ander over, dwars

dwars, waarmede ik myn dagelyks broodt bakke tot dat ik ſterve, want tot in den dood was haar eenigſte leeven, de gekruiſten Jeſus.

De Heil. *Anzelmus* ſchryft, dat van den zelfden Boom, aan welke zich Adam in het Paradys verzondigd had, een takje, door een Engel naar Jeruzalem gedragen, aldaar geplant, tot een grooten boom is op gewaſſchen, van den welken namaals het Kruis van Chriſtus is getimmert; en dat op de zelfde plaats het Lichaam, of ten minſten het hooft, van Adam zou begraven zyn, alwaar men op den Berg van Calvarien namaals het Kruis voor Chriſtus heeft opgeregt, en wyl het eene einde van het Kruis eenigzints geſpitſt wierd, om dies te beeter in den grondt te kunnen gaan, zo zoude het ſpits van dat kruis Adam in de mond gekomen zyn, en hy dus op een wonderbare wyze het vocht des leevens van den zelfden Boom genotent hebben, waar van hy alvorens het vocht des doods hadde ontfangen. O! wonderlyke Goddelyke voorzienigheid! Het Kruis van Chriſtus geraakte met het onderſt einde Adam in den mondt, aan welk houdt hy zich alvorens bezondigt hadde. Zulk een wonder zag men insgelyks aan en by *Magdalena*, nademaal zy geheele dartig Jaar het Kruis van Chriſtus niet alleen in de mondt, maar zelfs in haar hart heeft gedragen. Ons is niet onbekendt, hoe de Hebreeuwen, in de Woeſtynen, van hunne kwalen herſteldt wierden, op het aanſchouwen der opgehangene Slange; zo dikmaals *Magdalena* Jezus aan het hoge Kruis betrachtende was, *non ſanabatur*, *ſed ſauciabatur*, zo wierd zy niet gezondt, maar gewondt in haar harte; en deze

hitte

hitte dreef haar de water bronnen uit de Oogen, dit ware een zuivering, wyl zy met Tranen haar aangezicht, haar gantſche Lichaam, ja den Steen waar op zy knielde, met zulk een oogwater wieſch.

Alle deeze Tranen waaren enkele koſtbare Paerlen waar meede zy haar eeuwige eerenkroon vercierd heeft.

Wel is waar, dat men by den Paerelgater verſcheidene zoorten van paerlen vindt, maar de deugden, zyn de allerſchoonſten, de allerkoſtbaarſten, dewelke alle Chriſtelyke Zielen behoren te betrachten.

Het geld is maar alleen in de Waereldt geächt, het groot maaken, en het opſnyen van den Adeldom; de deugden mogen zyn waar zy willen.

Doch wat is Adel zonder deugden? niets.

Hy die maar groot op geeft van zynen Adeldom, en daar by niet Adelyk leeft, die moet uit het woord *Anaten* (hoogverheeven) maar den middelſten Letter uitwiſſchen, dan blyft het *Anten*, dat zo veel zeggen wil als zwetzen en met vreemde eertituls praalen. Wat kan 't u baten, of ſchoon uw Vader een braave geſtalte gehadt heeft, zo gy daar en tegen een Eſopis Apengezicht hebt; de Azyn is een zuure knaap, en is echter een Lieffelyke wyn geweeſt.

Nobilis idem eſt, ac Noſcibilis per virtutim, zegt *Plutarchus*. Een open Helm Adelt niet alleen; want een Wurmſteekige Noot heeft ook een open Helm.

Hoog geboren te zyn, Adelt niet alleen; want

een

een Ooievaar is ook hooggebooren, en evenwel niet Heilig, of ſchoon hy boven op den Kerktooren zyn Neſt heeft.

Welgebooren te zyn, Adelt niet alleen, want een Schaap is ook welgeboren.

Van goeden Huize te zyn, Adelt niet alleen, want Slakken en Schidpadden zyn ook van goeden Huize.

Eenen groten titul te hebben; Adelt niet alleen, een klein verachtelyk Zéé Visje werd *Propombus* genaamt.

Veel geëert te worden, Adelt niet alleen, want de Philiſtynen hebben den Afgod Dagon ook veel eer aan gedaan.

Van hogen Stamme te zyn, Adel niet alleen, want een zuuren Appel is ook van eenen hoogen ſtam: maar *Nobilis idem eſt, ac Noſcibilis per Virtutem*, de deugden moeten in den Adel zyn, gelyk het edel geſteent in een' Ring: de deugden moeten in den Adel zyn gelyk de pit in den Nootedop; de deugden moeten in den Adel zyn, gelyk het Heiligdom in gulden Vaten.

Niet zonder reeden vergelykt de Heilandt, als Bruidegom, zyne geliefde geeſtelyke Bruidt, de ziel, by eenen Hof, zeggende: *Hortus concluſus ſoror mea*, gy zyt een beſloten Hof, myne Zuſter, myne Bruidt. Zo men wilde vragen, waarom hy haar niet by een bloemryke weide, waer in een meenigte van ſchone Bloemen ſtaan, heeft vergeleeken, en waarom juiſt by eenen Hof? de Heil. *Iſidorus*, geeft 'er deeze reeden van, daar hy zegt: *Hortus dictus ab ortu; quod ibi ſemper aliquid oriatur*, het Latynſche Woordje *Hortus*, in het Duitſch Hof, wordt afgeleid

van het Woordje *Ortus*, het geen opgang of oorſpronk te zeggen is: dewyl in een Hof altoos iets nieuws voortkomt of opgaat; daar gaat geen dag voor by, dat 'er niet de eene Bloem of de andere op of te voorſchyn komt. Op de Velden en weyden ziet men altoos eenerley, maar in de Hoven altoos verandering van ſchoone Bloemen. In het voorjaar vertoonen zich de aangename Renonculen en Hyacinten, de welriekende Violen, en veel andere bloemen meer; na deeze komen de ſchoone en veelverwige Tulpen, de Koninklyke Roozen, de luiſter der bloemen voor den dag. Daar na heeft men de ſneeuw witte Lelien, de ryk gekouleurde Nagelen, de ſaffraan geele Ringelbloemen, en de Goudgeele Zonnebloem, de welke alle met hare aangename ſchoonheid en lieffelyken reuk ons de Oogen en Harten verkwikken.

Hierom vergelykt de Hemelſche Bruidegom, zyne geliefde Bruid, by dusdanigen Hof, en zyn begeeren is dat onze zielen even alzo gefierd, en gepronkt zullen zyn: dat in den Hof onzes harten mogen waſſchen Violen van Ootmoedt, Geeſtelyke betrachtende Hyacinten, Goddelyke Liefde-Tulpen: witte Lelien van reinigheid; rode Rozen van ſchaamte: welriekende Nagelen van goeden wandel: Ringelbloemen van zuivre Liefde en trouwe; Zonnebloemen over eenkomende met Godts Heiligen wille.

Het KOPER *heeft de kleur van 't goud;*
Alschoon het deze proef niet houd:
Dus zyn 't ook niets dan valsche kleuren,
Die de Ydelheid den Mensch aanbiedt;
Doch die nu haar bedrog niet ziet,
Moet zulks in de Uur des doods betreuren.

It Handwerk is geenzints van de geringſte, dewyle 'er zeer veel wetenſchappen en voordeelen in ſteeken, en daar is veel aangeleegen om te weeten, op wat wyze men de regte vormen zal maken, hoe men het Metaal behoorlyk zal temperen, en om het gieten gelukkig uit te voeren: Der Geelgieters arbeid is meeſt in 't Koper, waar van zy veele dingen voor 's menſchen nut weeten te maken, zy weeten niet alleen de beſcheidene Menſchen, maaar zelfs de Zotten genoegen te geeven, met voor hen groote en kleine bellen te maken, waar meede diergelyke ſnaaken haare kappen verçieren kunnen.

Dit brave Handwerk voorziet voor eerſt de Kerken en Godshuizen met veel noodwendige zaken, namentlyk met Kandelaaren, met Lampen, met Klokken, met Rook Vaten, en verſcheidene andere dingen, uit welker koſtelyke meubelen men ſchone waarheeden en fraaye Zedeleſſen leeren kan.

Van de Kandelaaren meld ons de Heiland zelfs *Matth. cap.* 25. daar hy tegens zyne Apoſtelen by gelykenis zegt: *Vos eſtis Lux mundi*; gy zyt het licht der Waereld, men ſteekt het licht niet aan, en zet het onder een Schepel of Koorenmaat, maar op den Kandelaar, op dat het een iegelyk verlichte die in huis zy. Het is niet genoeg dat de Overheden, gelyk als een Kaers onder een Koorenmaat, al ſtil en heimelyk in aandacht branden, en devootig zyn; maar daar word vereyſcht, dat zy ook anderen in 't openbaar met goede exempelen zullen voorlichten; de

Mag-

Magneet trekt het yzer, maar noch meer trekken de Onderdaanen de goede voorbeelden hunner Overheeden: zoo haast de Apostelen, hunne Kleederen op de Ezelin gelegt hadden, by den intocht naar Jerusalem, zyn 'er terstont een menigte van menschen geweest, dewelke dat Loffelyk voorbeeld volgende, hunne kleederen uittrokken, en op den weg strooiden: een goed exempel is gelyk de Edele Smaragt, dewelke door zyne heldere groene glansch, al de naderende voorwerpen gelykverwig maakt.

Het is genoegzaam bekent, dat de Lamp zo lang zal branden, als men 'er Olie in giet, de gebrekkelyke Adams Kinderen zullen nimmermeer de onbehoorlyke Vlamme bluſſchen, wanneer zy niet aflaten, van in te gieten: op den dag van *Jupiter* volgt den dag van *Venus*, wanneer men op zyn *Jupiters* gezopen heeft, zal men Venus niet vergeeten. Het zyn harsſenſchimmen van Poëten, als zy verdichten, dat de Ciprische Godin uit de Zee zou geboren zyn, daar het waarschynelyker is, dat zy haar stamhuis in den Wyn en niet in 't water heeft gehadt.

Het Rook-Vat is insgelyks eene arbeid van den Geelgieter, wanneer het met kolen gevuldt is, moet men het het gedurig heen en weer slingeren, ten einde de gloed niet in zich zelve uitdove; der menschen gloed van yver en aandacht plagt niet raſſer uittedoven, dan wanneer zy zittende en luierende zyn: een zeekere Vrouwe kreeg van den heilandt, een van de hand wyzend antwoord, wyl haar verzoek niet wel opgesteldt was: *Dic, ut sedeant*, enz. zy ge-

loofde dat *Christus* een byzonder Koninkryk op deeze waereld zoude oprechten, hierom verzocht zy de bevordering van hare beide Zoonen *Johannes* en *Jacobus*, op dat de een aan de regter en de ander aan de linker handt mogt zitten. Zulks kan niet zyn, antwoorde Christus: Waarom? het verzoek dier Vrouwe was zeer onbezonnen; zy verzocht dat hare beide zoonen zouden zitten, ja zelfs wel zitten! Zitten en luieren is den Heere niet aangenaam, wyl 'er niets schadelykers voor den Mensch is dan het luieren. Het orlogie is niet nut: waarom niet nut? om dat 'er geen goude kast om is? daarom niet, maar om dat het van zelfs stil blyft staan; stil staan en luieren bederft den Mensch insgelyks; want het Luieren geeft den Duivel werk, en hy stookt nimmer sterker aan, dan wanneer men Lui en leedig is.

't Schellen en Klokken maken, behoort meede tot het werk der Geelgieters. De Heil. *Methardus* had onder zyn Vee een Stier, dewelke hy een zodanige Schel om den hals gehangen had, als nu deezen Stier eens van een lozen Dief gestolen wierd, stopte de Dief het schelletje vol hooy en gras, om het geklink te beletten, doch nauwlyks had hy den Stier in zyn' Stal gebracht, of de Schel begon van zelfs te klinken, waar op de Dief, de Schel van des Stiers hals afbond, en verborg in een kist onder eenige andere dingen; doch de Schel liet niet af van bengelen, weshalven de booswigt, beducht van verraden te worden, den Stier aan *Methardus* wederom bracht. *Surius in Vita.*

Het kwaade geweeten is dit soort van Schellen

len zeer gelyk, nademaal het zelve ook geduurig klinkt, en de begaane misdaad wakker maakt; het raaſt altoos, gelyk een onruſtig en knorrig wyf in 't Huis; het ſlingert met de klepel geduurig tegen den rand, gelyk een rad in de Moolen; het klopt geſtadig voort, als een hamer in de Smitswinkel; het kraait den gantſchen dag als een Haan in 't Hoenderhok; het kryt alle oogenblikken, als een ongeſmeerde Wagen, enz. In het Orlogie is een onruſt; maar noch een veel grooter in 't boos geweeten; zulks hebben Joſephs Broederen ook ondervonden: want toen zy zo kwaalyk van den Egyptiſchen Onderkoning ontfangen wierden, borſten zy in deze woorden uit: *Meritò hic patimur*, wy lyden zulks billyk, dewyl wy ons verzondigt hebben aan onzen Broeder: maar luiſter gy *Gispels*, wie had van een Broeder geſprooken? wie? niemand; maar wel uw boos geweeten, dat legt u het begaane ſchelmſtuk geduurig voor oogen.

Buiten twyffel zyn de Geelgieters niet alle vroom, maar daar zyn 'er veel onder hen, die niet alleen Kopere vaaten maken, maar ook den meeſten tyd by de drinkvaaten zitten; hunne hoop valt niet in de bron, maar in de Kelder; en geen maand heeft by hen meer dagen, dan de Wynmaand; weshalven het werk van hunner veelen beter blinkt dan hun geweeten.

DE KOPERDRAAD- en YZERDRAADTREKKER.

De KOPERDRAAD, *die als een fynen*
Van Goud, om zyne kleur, wil ſchynen,
Wordt ligt gekent door 't kloek Verſtand:
Dus kent men ook 't Geloof volkomen,
Van Huichelaars en waare Vroomen,
Aan Weldaên doende Liefdes-band.

DE

AL wie in dees doortrapte waerelt begeert voort te komen, en zyn gewenſchte oogmerk te bereiken, die moet niet openhartig wezen, die moet het hart niet in de handen dragen, gelyk men den H. *Auguſtinus* plagt af te beelden; maar hy moet zyne zaaken bedekt weten te houden, anders zal hem iemand ligt verasſen; die moet de Vosſehuid voor een kleed gebruiken, waar achter hy zyn ſchild verbergen kan, op dat niemand weete wat hy in Schild voere; hy moet zyn als het Logement in 't witte Lam, daar de Waard Wolfgang heet; hy moet zyn als de Apotheekers Pillen, die van buiten verguld, en van binnen vol bittere gal zyn; hy moet zich in alle vouwen weeten te ſchikken, gelyk een Goochelaars hoed: hy moet zich herwaars en derwaarts weten te draaijen, gelyk een haan op den tooren; hy moet zich uiterlyk gedragen als een' *Abel*, ſchoon hy inwendig een' *Nabal* is; hy moet de Pſalmen mede zingen, ſchoon 't niet van harten geſchiedt, als hy maar de *gloria* verkrygt; hy moet het *Pater Noſter* mede bidden, ſchoon hem zulks tegen de borſt ſtrydt, als hy daar door maar tot het *Credo* of *Crediet* komt; hy moet de *Procesſièn* of omgangen mede doen, ſchoon tegen zyn zin, als hy daar door het Proces maar windt; hy moet in de Kerken de Kniën buigen, ſchoon het hem hard valt, als hy hier door maar weder op de been geholpen wordt; hy moet uiterlyk Godt dienen, ſchoon hy den Duivel in 't hart heeft, als

hy maar den Gelukshemel bereiken kan. Zo bestaat de waereld.

Doch gelykerwys de Koperdraadtrekker met zyn hand beproeven kan, wat goed Koperdraad is, schoon het eene zo goet schynt als het andere, zo onderscheid men ook een' Christen van een Huichelaar door de goede Werken.

De Koperdraadtrekkers moeten het koper gesmolten zynde op het Aembeeld tot ronde stukken laaten smeeden, en als dan, zonder opsmuk van goud of zilver, zo als het in zich zelven is, tot een draad maken; op gelyker wyze word ook het staal en yzer tot draden gemaakt, en tot veele dingen gebruikt. Hier toe behoort ook de zogenaaamde *Cementeer*- kunst, waar door het Koper een Goud- of zilver-koleur bekomt; doch de Koperdraad en Yzerdraadtrekkers weeten ook het Koper zonder het *Cement* een schoonen goudglans, en het yzer een schoone zilver blaauwe koleur te geven.

By het Koperdraad met zyne Goudkoleur kunnen wy de Schyn-Vroomen of Huichelaars betrachten.

De Philistynen klaagden voordezen niet weinig, dat *Samson* met de Vossestaarten hen zo veele schade aan de Koorenlanden had toegebracht, maar in der daad die schade is veel merkelyker, die meenig een van den Vossestaart zyner Vleyers lydt, welke Oorblazers, Lokvogels, Tafelbeezems, Draaitongen, Schootelvegers, Keukenmuggen, en Hofkatten meerendeels by groote Heeren gevonden worden. Zodanig een was die Edelman, *Fransiscus* genaamt, die meer gold dan hy waardig was by *Hendrik* den VIII. Koning van Engeland. Wanneer

neer deze Engelsche Koning, die gantsch niet Engelachtig leefde, niet alleen *Anna Boulen*, maar ook haar Moeder in zyn belang gewikkelt had, vraagde hy eens aan zynen Vleyer, of het een groote zonde ware, de Moeder en de Dochter te bekennen? Waarop die Tafellikker antwoordde, dat het even zo veel was, als dat men de Hen en het Kuiken opeet. Zulke Vogels behooren op geen andere krukjes, dan daar de Raven op zitten. Zulk eene Wasch moet niemand ophangen dan meester Knoopop; zulks een hals verdient geen andere kraag, dan die de Lyndraaier maakt; ja zulke Vleyers en Tongesmeeders behooren in geen andere Smitswinkel, dan daar het heet *ite in ignum Æternum*, gaat in 't eeuwige vuur! Een diergelyke knaap was zeker Hoveling te Parys, welke in alle dingen den Koning naar den Mond sprak. Wanneer hy op zekeren tyd merkte, dat zyne Majesteit wegens gebrek aan geld eenigzints mistroostig was, gaf hy hem allerhande ontwerpen aan de hand, en zeide onder anderen: hoor, de Boeren zyn Boeren zo lang als zy duuren, al woonden zy agter hondert Marmersteene muuren. Deze Apen moet men scheeren als de Schaapen; deeze blokken moet men snyden als de wynstokken; deze Kogels moet men plukken als de Vogels; deze Aazen moet men schrapen als de Kaazen. Uwe Majesteit zette maar eens een Pacht op boter en smout, op peper en zout, op hoenders en Duiven, op vruchten en druiven, en op alles wat de Boeren te markt brengen; en zulks alleen voor twee jaaren, zo zult gy bevinden wat ryken schat men de Boeren kan kloppen uit hun G. huid. Dezen raad gaf

hy den Koning, om by hem in gunſt te blyven, en de Koning, gemakkelyk hier toe te bewegen, volgt den raad van dees Vleyer, en merkte wel haaſt dat 8 ſtooters ook een gulden uitmaken, het welk hem noch aanleiding gaf, dat hy meer en zwaarder impoſten inſtelde. Doch deze Raadsman, ziende hier door de Armoede van den Huisman dagelyks toenemen, wierd zodanig door zyn geweetens worm geknaagt, dat hy geen ruſt noch duur had; ja zelf toen het met hem op een einde liep, begeerde hy by uiterſte wille, dat men zyn Lichaam niet begraven, maar ſlechts op den Miſthoop werpen zou, daar het vulnis van de mark by een gebracht wordt.

Zodanige Gezellen behooren in de vrye lucht, want zy zyn de Lucht gelyk. Dit Element is een natuurlyk voorbeeld van een Vleyer; want de lucht is in zich zelven noch warm, noch koudt, noch ligt, noch duiſter, noch droog, noch vochtig; maar reguleert zich naar de geſteltenis des Hemels; is deze koudt, de lucht ook zo; is deze warm, de lucht ook zo: dus doen ook de Vleyers, welke zich altoos ſchikken naar de meening en 't gevoelen van hunne Heeren en Meeſters. Zegt de Heer, dat hy hier of daar de meeſte luſt toe heeft, de Vleyer ſpreekt niet anders dan van zodanige dingen; zegt de Heer, die Geeſtelyke behaagt my niet; de Vleyer veracht hem in den grondt; zegt de Heer, die Prediker maakt den Duivel veel zwarter dan hy is, de Vlyer zegt, ô! dat doen ze altemaal, nochtans is de Hemel voor de Ganzen niet gemaakt. Zegt de Heer, de handeling tegen het zevende Gebodt is immers zo

groot

groot een zonde niet, als de Papen wel roepen? de Vleier antwoordt, gantſch niet! in Italië en andere Landen is 't ook in gebruik. Zegt de Heer, ik heb ſlaap, zo begint de Vleyer reets te ronken; zegt de Heer, ik ben koud, zo begint de Vleyer reets te beeven, al is 't in 't heetſte van de Zomer. Gaat de Heer hinken, de Vleyer gaat al immer zo kreupel. Heeft de Heer een' haat op iemand, de Vleyer helpt hem ten uiterſten vervolgen; enz. De Lucht heeft noch eene andere eigenſchap, dat ze namentlyk alles aan anderen overbrengt; als de groote Klok op het ſlot te Gräts luidt, kunnen de Boeren en werkluiden zulks een uur verre hooren. Wie brengt dien klank tot hen over? niemand anders dan de Lucht, die een algemeene overbrengſter is van alle klanken en geruchten. Dus is 't ook met een' Vleyer gelegen, die alles wat hy hoort, ziet, taſt, voelt, ſmaakt en proeft aan zyn' Heer overbrengt, en dan noch daar en boven het zelve vergroot, verkleind, vermeert, vermindert, verheft, veracht, of verduivelt, na dat zyn Heer geneigt is. O gy Schelmen!

De Fabel van de Vos en de Raaf is genoegzaam bekent; hoe de loze Vos, ziende dat de Raaf een brok in den bek had, daar hy wel luſt toe had, dezelve begon te roemen en te pryzen, zeggende, das hy gehoord had, dat de Ravens zo wonderbaarlyk fraay konden zingen, enz. waar op deze bekoort door dien lof den bek open deedt om te zingen, en middelerwyl het eeten liet vallen, waar meede de Vos zich vroolyk maakte.

ô Hoe dikwils gebeurt het in de Waerelt, zo

als deze fabel ons leert! hoe meenig Vos en Vleyer houdt zich op aan 't Hof van een groot en voornaam Heer, by wien hy om Wyntje en Tryntje, om schotel en bottel niet anders dan den lof in den Mond heeft, wordende dus de Galgevogel een Lofvogel, en neemt den aart aan van zeker visch, waar van *Bellavacensis* schryft, dat het zoute Zeewater in deszelfs bek zoet wordt, waar meede hy andere onbedachtzame Visschen tot zich lokt, en alsdan opslokt. Immers zal een Vleyer en Mondsmeerder het bitter water in zynen Mond in zoet veranderen, ik wil zeggen, het boze goed maken, de Ondeugd den tytel van Deugd geven, en knollen voor Citroenen verkopen, opdat hy zyn Meester in de wieg houde, en zelf niet uit de Koets valle. Is de Heer een Echtbreeker, zo doopt de Vleyer hem met den Naam van een pleizierig en galant Man. Is de Heer een gierige Vrek, zo doopt de Vleyer hem men den naam van een zorgvuldig Huishouder. Is de Heer een afvallige en valsche booswigt, de Oorblazer noemt hem een recht Hoveling, die aan geen woorden of Eeden gebonden is. Is de Heer een Dief en Partyganger, de Vleyer noemt hem een waakzaam man, die wel past op het zyne. Is de Heer een onderdrukker van anderen en stuurs, zo noemt de Vleyer hem een ernstig Heer, die zich in achting weet te houden. Is de Heer een Roodneus en verzopen Wyn-Egel, die zich tweemaal daags dronken zuipt, zo noemt de Vleyer hem een vrolyk Man, die met een glas durft bescheid doen. Is de Heer een Eerdief en schendbrok, zo noemt hem de Vleyer een ervaren en welsprekend Man

Man. Om kort te gaan, federt dat de Vleyers in zwang gaan, is de tooren in bezadigheid, de lichtvaardigheid in eerlykheid, de Schelmery in Policy, de Hovaardy in zedigheid, de wraakgierigheid in gelaatenheid, en de Duivel in een Engel verandert.

Zulke Guiten zyn als de Goudmakers of *Alchymisten*, welke lood en koper tot goud willen maken; aldus weeten ook de Vleyers het grootste schelmstuk een eerlyke verf aan te smeeren. Zulke Gezellen zyn als het spiegelglas, welk alles naaapt wat 'er voor gedaan wordt, en dat met de lachende lagt, en met de weenende weent. In zulk een vorm is ook de Vleyer gegooten, en naar zulk een model gesmeedt. Zulke snaken zyn als de Zonnebloem, welke zich draait naar den loop der Zonne; alzo danst ook een Vleyer naar het deuntje dat zyn Meester zingt, enz.

De Koperdraadtrekker bewaare zyn hart voor valschheid, en denke dat zyn werken Godt veel aangenaamer zullen zyn, als ze van *Verona*, komen, dan van *Piacensa* of van *Lion*. Het zou een slechte zaak zyn, wanneer een Koperdraadtrekker zulke fyne draaden kon trekken, en zich-zelven niet wel trekken, invoegen dat hy ongetrokken by Kinderen zonder opvoeding blyven zou; als wanneer het heeten zou; *Medice! cura te ipsum. Arts genees u-zelven*, eêr gy anderen geneest, trek u-zelven eér gy Koperdraad trekt, maak uwe zeden fyn, eêr gy den draad fyn maakt. Gelyk de fyne snaaren, zo moeten ook de Zeeden zyn, dat is, schoon, blinkend, zuiver, glad, aardig, gemaniert en sierlyk; doch met dat onderscheid, dat, schoon

de

de ſnaaren zomwylen aan ſtukken ſpringen, en dan dof worden, uw deugdzaame wandel altoos blyven, ja tot aan 't einde des levens uitgerekt moet worden. Doch al voorens moet gy een *Frank* zyn, ſchoon een Ooſtenryker of Italiaan van geboorte, een *Frank* zegge ik, want *Frank* is oprecht en redelyk, niet valſch, niet dubbelhartig, maar waarachtig in woorden, gebaerden en orden, zo zal u den Hemel geworden.

De Jeugd blyft de onbezonnen Jeugd,
Wen zy van de een tot de andre Deugd
Niet wordt gebracht door tucht en zeden:
De tang maakt d' YZERDRAAD *bekwaam;*
De tucht de Kindren aangenaam,
En doet hen 't rechte padt betreden.

DAt Mofes in de Woeftyne het bittere water zoet maakte, is veel, maar niet zo groot.

Dat Elifa den zoon der Sunamitfche van den doden opgewekt heeft, is veel, maar niet zo groot.

Dat de Byl, in 't water gevallen en naar den grond gezonken zynde, door den Propheet weder dryvende gemaakt wierd, is veel, en gedenkwaardig, maar niet zo groot.

Dat Jonas drie dagen in de Walvifch gezeten heeft, en weder gezond daar uit gekomen is, is een wonder geweeft, maart niet zo groot.

Alle deze dingen, en andere gebeurteniffen en wonderwerken meer, zyn groot, maar niet zo groot, neen zeker niet zo groot, als dat een Ziel door de zonde van Godt afgeweeken, door de Genade Godts weder tot hem getrokken wordt; want dat is een wonder boven alle wonder.

Dit trekken geeft ons aanleiding te fpreken, van het Yzerdraadtrekken, welk gefchied door Moolens, en waar die niet zyn, moet die zwaaren arbeid door menfchen handen gefchieden, dat wegens de harde fubftantie van het Yzer niet weinig zweet koft. Voorts handelt men

men met het Yzertrekken even als met het Koper, en het nut van 't yzerdraad is al te wel bekend, dat wy ons daar mede zouden ophouden.

Ik weet eene *Dame* die zo ſchoon is, zo ſchoon wiers gelyken ik en gy, gy en ik van ons Leven niet gezien hebben, noch zien zullen. De H. Schrift betuigt wel, dat Job, na dat Godt hem in zyn' voorigen ſtaat herſtelt had, drie dochters gehad heeft, wiers gelyken in ſchoonheid in 't gantſche Land niet te vinden waren. Dit moet ik geloven en wil het wel geloven: maar myn eerſt gemelde *Dame* is oneindig ſchooner. *Helena* heeft zo ſchoone hairen gehad, dat ze de gevlochten goudtdraaden overtroffen, maar zy zyn tegen die van myne *Dame* ſlechts zo veel al hennip geweeſt daar men de touwen van draait. *Cleopatra* heeft zulk een ſchoon Voorhoofd gehad, dat de witte Albaſterſteen een Duifſteen daar by geleek; maar haar voorhooft was by dat van myne *Dame* zo veel als een twee hondert jaarig trommelvel. *Lucretia* heeft zo ſchoone oogen gehad, dat derzelver ſtraalen met den Diamant konden ſtryden;maar tegen die van myne *Dame* zyn ze ſlechts glazen knopen aan het Wambuis van een Ketellapper geweeſt. *Penelopé* heeft zo ſchoone welgevormde neus gehad, dat de beſte Kunſtenaar *Praxiteles* geen beetere gedaante daar aan geven kon; maar tegen die van myne *Dame* is ze maar een van papier gedraait peperhuisje geweeſt, welk alle peperkramers zonder paſſer kunnen maken. *Zenobia* heeft zulke ſchoone Wangen gehad, dat de ſneeuw niet zo wit kan worden, al had ze zeven maal in 't bad geweeſt, en het purperrood was zodanig daar mede vermengt,

mengt, als wanneer *Aurora* uit een witte fluyer kykt; maar tegen de wangen van myne *Dame* waren ze niet beter dan de voorfchoot van een morfige Keukenmeid. *Thargelia* heeft zulke fchoone Lippen gehad, als waren ze de naafte bloedverwantten van den Robyn; maar tegen die van myne *Dame* waren zy als de kieuwen van een vifch die drie dagen dood geweeft is. *Panthea* heeft zulke fchoone tanden gehad, dat het fchoonfte yvoor daar niet by haalen kon, maar tegen die van myne *Dame* zyn ze flechts walvifchbaarden. Om kort te gaan aller vrouwen fchoonheid der gantfche waereld, is maar een grove fchaduw by de fchoonheid van myne fchoone en edele *Dame*.

En dat noch meeft en ten hoogften te verwonderen is, is dat myne hoog welgebooren *Dame* gantfch niet ftout, maar zo demoedig en vriendelyk is, dat zy een iegelyk groet, een' iegelyk de handt biedt, zelf den geringften Bedelaar, en fmotzige Stalknegt. Allen doet zy wel, allen lokt zy tot zich, en het moet wel een plompe vlegel wezen, die haar ook de hand niet toereikt. Deze wonder fchoone *Dame* heet GRATIA DIVINA, de Genade Godts welken allen Menfchen Kinderen wel doet, hen de handt biedt, en hen tot de Zaligheid trekt. Zy begeert, dat ze alle zalig zullen worden, en die de zaligheid misloopt, heeft het zich-zelve te wyten, en geenzints aan deze edele en fchoone *Dame*, als welke hem zo wel als anderen haar fneeuwitte armen heeft toegereikt, gezint om hem tot de glorie te trekken, gelyk de Draadtrekker het yzerdraad. Godt is als de fchoone gulde Zon aan den Hemel,

mel, welk Koninglyk gesternte en Opperhoofd aller Lichten des Hemels zyne straalen zo wel over geringe Boeren hutten, als over de prachtigste Paleizen uitschiet. Niet alleen bestraalt ze een schoone bloemhof, maar ook een slechten misthoop Niet alleen schenkt zy haar Licht aan de hooge Bergen; maar ook aan de diepste daalen. Niet alleen beschyntze de heerlyke Lusthoven, maar ook de grootste en afgelegenste Woestynen. Niet alleen beschouwt zy met haar straalend aangezicht de Kristallyne bronnen, maar ook de moerassen en stinkende poelen. Aldus is 't ook met haare Majesteit *Gratia Divina*. De genade Godts ziet alle Adams Kinderen vriendelyk aan; zo wel de Zondaaren als de vroomen, zo wel de Jooden als de Christenen; zo wel de Heidenen als de rechtgelovigen. Zy reikt den Edelman de hand in 't Hof, den Soldaat in 't Veld, den Koopman in de Winkel, den Boer op den Akker, den Bedelaar op de Straaten, en begeert ze alle tot zich te trekken.

Godt noemt zich een bloem des Velds; *Ego flos campi*. Maar waarom geschiedt zulks? waarom noemt hy zich niet liever een bloem des Hofs? Deze zyn beide wel eerlyke kinderen der Aarde, genietende beide in een gelyk gedeelte de genade der gulde Zonne; nochtans is 'er een tamelyk onderscheid tusschen dezelven: want de Hofbloem is ten aanzien haarer wooning zo veel als een Burgerin, daar de veldtbloem maar eene Boerin en gemeen gewasch is. Eene Hof-of Tuinbloem word niet zonder zorg en moeite gekweekt, en eindelyk door deze of geene tedere Vrouwen hand afgeplukt;

waar

waarr tegen een Veldbloem dikwils met voeten getreden word, en onder het onkruid vergaan moet. Eene Tuinbloem wordt zo hoog verheven, dat deze of geene schoone *Dame* haar hoofd of borst daarmede versiert; maar eene Veldbloem word meestentyd door eene Boere Meid afgesneden, en raakt onder het voeder der Beesten. Echter noemt zich Godt een Bloem des Velds, en geen bloem des Hofs; en wel daarom: Hy, de allergoedertierendste Godt, wil niet wezen als eene Hofbloeme, die aller zyden bepaalt, met schuttingen en Muuren omgeven, en by gevolg alleen ten dienst is van den Eigenaar; maar als eene bloeme des Velds, die doorgaans aan alle menschen behoort, en die een iegelyk, een Edelman en Boer, een Vriend en Vyand, een Vorst en Bedelaar kan afplukken, aanschouwen en zich daarmeede vermaken. *Flos horti clausus est, flos campi communis est, ita Christus communis est omnibus.* De Tuinbloemen zyn beslooten, de Veldbloemen zyn gemeen, aldus is ook Christus gemeen voor allen.

Haare Mejesteit *Gratia Divina*, die schoone *Dame*, behoort niet aan een alleen, maar zy Liefkoost ieder een. Geen verdoemeling in de Hel kan zeggen, dat hy van haar veracht is geworden; want zy weigert niet den barbaarschten *Scyth*, die op het einde des Aardboodems, of op woeste en onbewoonde Eilanden woond, en het wilde Vee byna gelyk is, aan te nemen; ja zelf de grootste vyand van onzen Verlosser, de *Antichrist*, wordt van deze *Dame* vriendelyk aangezien. *Vult omnes homines salvos fieri*, zy wil dat alle mensche mogen Zalig worden.

Wanneer een Mensch iets met een' Eed bekrachtigt, geloven wy hem; waarom dan ook niet Godt Almachtig? dewyl hy zegt:

VIGO EGO,

Zo waarachtig als ik leeve,

NOLO MORTEM PECCATORIS.

Ik wil den dood des Zondaars niet.

Hierom dedient hy zich ook van verscheide middelen, om de menschen te bekeeren.

Een gedenkwaardig voorbeelt hier van is te Lezen in het Leven van den H. *Galganus*, die van een Adelyk geslacht gebooren te *Siena* in 't *Florentynsche* gebied, omtrent den Jare 1153. ten tyde van Keizer *Frederik* den I. een slecht en in alle wellusten gedompelt Leven leidde. Nu had de H. Engel *Michaël* hem wel in den slaap vermaant, dat hy van dezen Laster afstaan, en een heilig leven leiden zoude: doch wyl zyne Moeder en gantsche Maagschap hem op allerhande wyzen daar van af hielden, hem aanspoorden om te trouwen, en reets een schone en ryke *Dame* voor hem uitgezocht hadden, liet hy zich overreden, slaande de vermaaning en den Raad des Engels in den windt, en besloot zyn Huwlyk te voltrekken. Toen hy zich nu te Paard gezet had, voorneemens zynde naar zyn Bruid te ryden, om alles tot den Trouw te vervaardigen, ook reets een end weegs buiten de Stad *Siena* gekomen was, bleef onvoorziens het Paard midden op den weg staan;

hoe

hoe zeer hy het ook met de ſpooren ſtak, het wilde geen treê verder doen, maar door een Goddelyk wonderteeken keert het den kop om, en ſprak tot hem, even als de Ezelin tot *Bileam*, en zeide met verſtaanbaare woorden: *Quo vadis*? waar milt gy op my heen? de H. Aarts-Engel *Michaël* ſtaat voor my, en laat my niet voortgaan (wyl namentlyk Godt hem niet door den Echtenſtaat, maar door den Geeſtelyken ſtaat, niet door vreugde en welluſt, maar door ſtrenge boete in den Hemel wilde trekken). Waar op hy zyn voorneemen en Leven veranderde, zich in de Woeſtyne by andere Geeſtelyken begaf, en met hen door waken, vaſten, bidden, en kaſtydingen des Lichaams leefde: doch zulks heeft hy noch geen volkomen jaar met grooten yver volbracht, of door de hemelſche ſtemme ter eeuwige ruſt geroepen is hy zalig ontſlapen, met groote worderwerken in zyn Leven, en na den dood Lichtende, nademaal hy in alles niet meer dan drie-en-dertig jaaren Oud geworden is.

De Draadmoolen Godts kan den Zondaar heel fyn doortrekken, zo dat hy zich eindelyk overgeven, en zeggen moet:

Domine! quid me vis facere?

Heere, wat moet ik doen?

Wat heeft de Ziel voor winſt of baat.
Aan ſchatten in de KAST *verborgen?*
Want al wat tydlyk is vergaat,
En geeft den Geeſt geen ruſt, maar zorgen.
Heer! maak uw KAST *van myn gemoed,*
En leg daar in uw hoogſte goed.

DIt schoone Handwerk heeft *Dedalus*, eerst uitgevonden, die ook de Schaaf, Zaag, den Passer en andere Instrumenten bedacht heeft; van dien is het van tyd tot tyd tot die volkomentheid gestegen, dat het tegenwoordig wel onder de Kunsten mag gerekent worden. Wegens twee zaken kunnen de Kastemakers of Schrynwerkers zich beroemen; eerstelyk wegens den Tabernakel, wiens schets Godt zelf gegeven heeft op den Berg *Sinai. Exod.* 25. wyl dezen niemand anders gemaakt heeft, dan de Kastemakers, en wel van het voornaamste Arabische hout, welk geen verrotting of bederf onderworpen is.

Dus was ook die Tafel van des Kastemakers werk, welke Godt bevolen had in den Tempel te zetten. Op deze Tafel moesten 12 Broden, doorgaans in de H. Schrift genaamt, *Panes Propositionum*, gelegt worden. Deze 12 Brooden waren van eener grootte, ook even zwaar, en wel om dat daar door aangetoont wierden de 12 Geslachtens Israëls, zegt *Abulensis*, en het eene Brood was niet grooter dan het andere, om dat men niet zeggen zou, dat het eene Geslacht meer in aanzien was by Godt dan het andere; want Godt wil voor een iegelyk zyn, daarom noemt hy zich eenen weg; *Ego sum Via.* De weg is voor ieder een, voor Armen en Ryken, en elk zegt met recht, *Onze Vader*, &c.

Insgelyks is door de Kastemakers gemaakt de Arke des Verbonds in het Oude Test. waarmede Godt zulke groote wonderwerken gewrocht heeft; ja zelf heeft hy bevolen dees

houten kist met Goud te overtrekken, weshalven zy ook eene gedaante en voorbeeld geweest is der zalige Maagd MARIA, gelyk zy dan ook onder andere Prys-Naamen genoemt wordt, *Arca fœderis, ora &c.* gy Arke des Verbonds bidt voor ons, enz. Deze Arke was met goud overtogen, en deze is onze goudene Moeder.

Doch het voornaamste dat 'er ooit door Kastemakers handen is vervaardigt, was de Tafel, waar aan Christus de Heere het laatste Avondmaal heeft gehouden, en het allerheiligste Sacrament des Altaers heeft ingestelt. Deze Tafel is noch te zien te Rome by *St. Gio. Laterano*, waaromtrent de Schrynwerkers zich met recht beroemen mogen; als ook niet minder, wyl zy ook de meeste Kasten vervaardigen, waar in het hoogste goed in de Kerken bewaart wordt. En waar zal men een prachtigen Tempel of Kerk vinden, inzonderheid in ons waarde Duitschland, die niet pronkt met het schoonste werk des Kastemakers of Schrynwerkers? want deze rechten de Altaaren op, maaken de nuttelyke Predikstoelen; ja het meeste waarin in de Kerken de dingen tot den Godtsdienst behoorende bewaart worden, is het werk van den Kastemaker.

Als de Kastemakers Gödt voor oogen houden, en een vroomen wandel voeren willen, zo konden zy zich zelve op hunne Werkplaats onder het arbeiden een schoone Predikatie maken. Wanneer ze een verhemelt van een Ledikant maken, moesten zy bedenken, welk een' onstraflyken wandel vereischt wordt, op dat men den Hemel niet verlieze: als zy aan eene Deur werken, kunnen zy bedenken, hoe smer-

ſmertelyk het de vyf dwaze Maagden gevallen is, toen de Hemelſche Bruidegom haar de deur voor de neus toeſloot: wanneer zy een voet in een ſtoel of tafel zetten, kunnen zy overwegen, hoe ongerymt het zy, dat ze goede voeten maken, en zelf niet goed wandelen; wanneer zy eene bank afſchaven, kunnen zy daar uit leeren, dat men de boete en bekeering niet op de lange Bank ſchuiven moet. Als zy met den Lym omgaan, kunnen zy tot eene waarſchouwing nemen, dat men zynen Naaſten geen Laſter aankleven moet: zo dikwils als zy de Schaaf in de hand nemen, behoorden zy te denken, dat ze zelf geen grove en onbeſchaafde gebaarden moeſten hebben. enz.

Zulk een Godtvruchtig Kaſtemaker of Schrynwerker was zeker perſoon te *Ingolſtad* in Beijeren, welke te dier tyd noch een jong Meeſter zynde Ao. 1612. door een ongelukkig toeval, terwyl hy het ſchietgeweer hanteren wilde, en niet behoedzaam genoeg met het Kruid wiſt om te gaan, beide zyne oogen door het ontſtoken Buskruid verlooren heeft, en bygevolg ſteeke blind is geworden: dit was de rede, dat de Magiſtraat hem in 't Gaſthuis nam, waarin hy niet alleen vroom en Godtvruchtig geleeft, maar ook geduurig voort geärbeidt heeft Want zo ras als hy zyn gewoonlyk Gebedt verricht had, begaf hy zich aan 't werk; voor eerſt heeft hy, ſchoon ſtokblind, alleen op het gevoel, een Schaafbank en verſcheide andere Inſtrumenten voor hem vervaardigt; vervolgens heeft hy zyn gantſche Kamer met Tafelwerk, Stoelen, Kaſten en

 Kabi-

Kabinetten vol gemaakt, en zulks zo fraay en in den haak, dat geen man van aanzien zich gefchaamt zou hebben daarin te woonen: eindelyk heeft hy ook verfcheide aan hem vereerde Beelden der Heiligen met fchoone Lyften verfiert. Insgelyks maakte hy zulk een foort van Molens en Uurwerken, die noch nooit gezien waren, en van welke men noch verfcheide ftukken in de Rariteit-Kamers der Vorften bewaard; gelyk onder anderen te *Munchen* plagt te wezen. Doch ik geloove, dat Godt hem alleen om zynen Vromen wandel die genade gegeven hebbe.

Nu is 'er geen twyffel aan, of daar zyn vroome en eerlyke Lieden onder de Kaftemakers, maar daar is noch minder aan te twyffelen, dat 'er ook flechte Vogels onder zyn, die heel fubtiel met een houten bedrog weten om te gaan, en van het groene hout, dat de Boer noch onlangs uit het bofch gekapt heeft, zulk flecht werk maken, dat het zelve binnen korten tyd de teering krygt, en van geen Doktooren kan genezen worden. Daar zyn eenige Kaftemakers, ik wilze juift niet noemen, maar ik zou ze met een natten vinger wel beloopen kunnen, die een aartje van de Kleermakers hebben, en die fchoon ze digte by woonen, geduurig voorgeven als waren ze uit het Morgenland (namentlyk het Ooften) gekomen, door dien ze den geenen die iets aan hen beftelt heeft, niet anders antwoorden, dan morgen, morgen, ja morgen zal het klaar wezen; ondertusfchen bevind men dat 'er meer logens dan planken in hunne werkwinkels huisveften. Ook maaken hunner veelen liever een Schenktafel dan een Schryf-

tafel,

tafel, en zy werken yveriger aan een Glazen Kaſt, dan aan een Boekekaſt, en de reden zyn ligt te ramen; zy houden veel van 't nat De Predikſtoel in de Kerken maaken zy wel graag, maar zy onthouden zich van de Predikatien, uit vrees van de Waarheid te zullen hooren, dat ze meer water onder den Lym, dan in den Mond nemen. Als een Kaſtemaker een Doodkiſt maakt, (dit is op zommige plaatzen ook hun werk) dan fluit hy geduurig, inzonderheid wanneer het voor een oud wyf is dat een jonge Man nalaat, denkende dat hem die rykelyk betalen kan, op dat hy des te beter de Keel kan ſmeeren. Maar myn Lieve Kaſtemakers, geeft wel acht, wyl ook de Stoel onder uw werk behoort, hoe gy voor den Rechterſtoel Godts beſtaan zult.

Godt, die ons 't lieve Leven gaf,
Meet alle onze uuren wyslyk af,
Waar in wy ruſt en vreugde zoeken;
Die Liefde band is niet verkort:
Worde ik met droefheid overſtort,
*Zo kusſe ik ook die Peper-*KOEKEN.

In

IN sommige Landen zyn de Koekebakkers ook Waschkaarsemakers, dewyl de Byen zo wel Wasch als Honig voortbrengen. Het eerste word meest ter eere van Godt en der Heiligen gebruikt, door het verbranden der Waschkaarsen; en het laatste gebruiken de Koekebakkers om lekkere beetjes daar van te maken. De Honig is van alle tyden een lieflyke en aangenaame spys geweest. Niet verre van *Thamnata* heeft Samsom (uit krachte van zyne wonderwerken en de van Godt aan hem verleende sterkte) een Leeuw verscheurt als of het maar een Geitebokje waar geweest. Naderhand wederom keerende heeft hy in den Muil van den dooden Leeuw een Byezwerm nevens veel honig gevonden, welke hy mede genomen, onderwegen daar van gegeten, en een gedeelte daar van aan zyne Ouders gebracht heeft. Hier uit moesten de Kinderen billyk Leeren, hoe zy verplicht zyn hunne Ouders te eeren, en dezelven te ondersteunen. Gelyk dan ook de Heere en Heiland in zyne grootste pynen en smerten op het Kruis, kort voor zyn' dood, zyne lieve Moeder niet vergeten, maar dezelve wel uitdrukkelyk aan Johannes bevoolen heeft, op dat deze haar in zyne bescherming mocht nemen. Doch zommige Ouders zyn zo ongelukkig, dat ze gelyk de Ooftboomen dikwils van hunne eigen Vruchten schade lyden en heele takken verliezen.

Ook heeft onze Heiland zelf op zekeren tyd honig gegeten; want toen hy na zyne glorierykе Opstanding den Apostelen verscheenen was

en

en deze hem een gebraden visch en wat honig voortzetten, heeft hy van beide spyzen genoten. Doch hieromtrent staat wel aangemerkt te worden, dat hy de zoete honig niet genuttigt heeft voor dat hy de bittere Gal aan 't Kruis gesmaakt had. Want by Godt gaat het Lyden vóór 't verblyden, de droefheid vóór de vreugde, de doorens voor de Koorens, en de moeite voor de zegepraal; weshalven Christus de Heere den drie Apostelen de glorie niet getoont heeft op een effen vlakte, maar op een' hoogen berg; dus heeft ook Petrus, eêr hy uit zyne Ketens ontslaakt wierd, menigen pof moeten uitstaan. Die geene zyn verre verdwaalt, welke geloven dat zy door vreugd en vermaak, en niet door droefheid en ongemakken ten Hemel zullen ingaan.

De Honig kost niet weinig.

De Beeren zyn zulke Liefhebbers van lekkere beetjes, dat zy om den honig te krygen alle gevaaren gaarne uitstaan; en dewyl de Byen in *Poolen* doorgaans in holle boomen nestelen, en daar in hunnen honing vegaderen, zyn de Beeren, die honigdieven, zo verzot daar op, datze met de grootste moeite der waerelt op die boomen klimmen, om de honig uit de hollen te haalen. Hierom hangen de Jagers een zwaare blok voor die gaten, die, als de Beer denzelven om hoog drukt, met zulk een geweld den honigdief op den kop valt, dat hy eindelyk, na zulks eenige reizen herhaalt te hebben, heel beduizelt ter aarde valt, en dus in der Jagers handen

den raakt. Alzo blykt dat het ſnoepen ongemak veroorzaakt.

Het walglyke Venus-Banket is niet anders dan een ingebeelden honig, waarom zoo veele Boelen en vermagerde Venusjankers zoo veel gevaaren en moeite uitſtaan. Eenigen dezer zotten lopen en zweeten als een poſtpaard; eenigen lyden koude en ſidderen als een riedt; eenigen zuchten als een gebrooken blaasbalch; eenigen geven het ſlapen der aan, en waken als een Sneeuw-Gans: eenigen maken duizend buigingen, en bukken als een hoepel; eenigen zoeken en ſnuffelen als een Jachthond; eenigen vleyen als aen Kramers buidel; eenigen ſpenderen, ſmeeren, en verteeren, dat ze zo ryk worden als een Pad van veeren.

En dit alles lyden zy om een weinig honig, een kort ſlikbeetje, en een vergankelyke wellust.

De Waſchkaarſen betreffende, dit is een nuttig werk, wyl zodanige Kaarſen in de Kerken, als gezegt is, ter eere van Godt en van de Heiligen worden ontſtoken: gelyk dan ook de Allerhoogſte meermaalen groote wonderwerken met de Waſchkaarſen gewerkt heeft. *Rocbeta in ſua Peregrinat. Tr. 4. Cap. 8.* verhaalt, dat de H. Koning *Lodewyk*, vóór dat hy van den Groot Sultan der Turken losgelaten wierd, een gewyde Hoſtie nevens twee groote brandende Waſchkaarſen heeft te Pand gelaaten, welke men in eene Capelle opgeſloten bewaard heeft: toen nu naderhand des Konings Capelaan met 4000 Ducaten uit Vrankryk naar den Sultan gezonden wierd, als het achterſtallige Losgeld, en daar voor de heilige Hoſtie wederom

derom begeerde, heeft men bevonden, dat in zo langen tyd geen once van het Wasch verteert was, schoon ze meer dan een half jaar gebrand hadden. Diergelyke Mirakelen heeft men ook dikwils ondervonden te *Rome* in de Kerk van *Ste. Maria Major*, als mede in veele andere plaatzen.

Betreffende nu deze beide Handwerken, namentlyk de Koekebakker en Waschkaarsemaker; zo zyn de Waschkaarsemakers doorgaans vroome Lieden behalven de geenen, die aller hande harst, pek en terpentyn onder het Wasch doen, daar het van daan komt, dat de Kaarsen zulk een kort leven hebben, en zodanig afloopen, dat genoegzaam de eene drup of traan op den anderen volgt: mogelyk beschreyen ze alsdan het Schelmstuk hunnes Meesters, die waardig is, dat Meester Hans hem een das om doet. Waar nu de schelmery en het bedrog van de Koekebakkers in bestaat zullen zy zelven het beste weeten, en ook gewis niet alle zo zoet zyn, als de Koeken die zy bakken. Doch wat baat het een Koekebakker, dat hy zoete koek make, als hy een bitter geweeten heeft, dat hem genoeg kan plagen en kwellen, en niet zoet te maken is, al goot hy 'er hondert pond honig in; dierhalve heeft hy zo wel zorg te dragen, zyn geweeten zoet, dat is te te zeggen in rust, te houden, als om de Peperkoeken haar vereischte gewicht van honig te geven.

Niets moet 'er aan de vlyt onthreeken,
Wanneer men 't SCHIP, *ten voordeels teken,*
Wil vullen met veel koſtbaar goed;
Daar tegen, als men zal beſtreven
Den ſchat, waar door de Ziel moet leven,
Dan ſlaapt der Menſchen yvergloet.

KEizer *Caligula* liet door een kunſtige Scheepstimmerman een Schip van Cederen hout maken, wiens voorſte gedeelte in 't geheel van Yvoor of Elpenbeen was, met goud en koſtbaar Edelgeſteente verſiert, en wel zo groot, dat 'er wyde Zaalen, jaar zelf ſchoone Tuinen met allerhande bloemen en Kruiden, warme baaden en vermakelykheden in beſlooten waren. Welk een Kunſtgebouw is het Schip van Hieron geweeſt, wienſt Werkmeeſter *Architas* van Corinthe is geweeſt, die het in een jaar voltooit heeft. Daar hebben 300 Timmerlieden aangewerkt, zynde gemaakt met 20 Reijen Roeyers, van drie verdiepingen of Zolderingen; de onderſte was geſchikt tot de Koopmanſchappen, die men daarin overvoerde, en waar heen men door verſcheide trappen af klimmen moeſt; de middelſte Zoldering had dertig vertrekken aan wederzyden naaſt malkanderen, waarin ſlaapplaatzen en andere noodwendigheden waren, als mede een Keuken, en pleiſterwerk, waarop de Trojaanſche Oorlogen geſchildert waren. Op de bovenſte Zoldering was een Vechtperk, een Wandelgang, en Tuinen met allerley geboomte, planten en gewaſchen voorzien. De Wanden van 't Schip waren van Cypresſenhout, de Deuren van Elpenbeen en welriekend hout. Insgelyks was 'er een groote Studeer- en Oreer-Kamer in, met een aanzienlyke Bibliotheek, een Badtſtoof, Soldatenhuisje, Paardeſtal en Tuighuis met allerhande Krygsgereedſchap, en acht Toorens of Burgten waarvan men geen gelyken in

de

de Historie vind. Hoewel eenigen verhalen, dat het Schip van *Ptolomeus Philopater* noch veel prachtiger en kostbaarder was. Dees Koning liet 'er een maken dat tweehondert en tachtig ellen in de lengte, en van den Kiel tot aan de Roeybanken acht en veertig ellen hoog, met veertig Roeybanken, vierhondert Roeyers, en vierhondert andere Schipluiden hadt; ja noch daar en boven op den Overloop en in 't Ruim by de drie duizend toegeruste Krygslieden voerde. In dit Schip vond men, nevens andere merkwaardige dingen, ook schoone Tuinen, enz. Gelyk zulks in *Plutarchus* te Lezen is: die echter daarby aanmerkt, dat zodanig een Schip van weinig nut, en byna in 't geheel niet voort te brengen was, ja zelf meer een stilstaand Gebouw, dan een Schip geleek.

Als de Schepen zo kostbaar zyn, moeten zy ook kostbaare waaren voeren; doch de kostbaarsten die zy zouden konnen voeren, zyn Paerlen en Edelgesteenten, door dewelken men gevoeglyk Goede Werken verstaan kan.

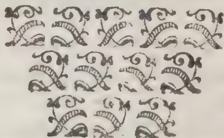
Wat zal de Mensch doen, als hy met zyn Schip eens aan de Poort des Hemels aanlandt, en dat hetzelve heel ledig van Goede werken, en vol met de afschuwlykste Zonden en Misdaden is?

De Heilige Oudvaders hebben altoos de Goede werken vergeleken by Paerlen en kostbaare Edelgesteenten.

Paus *Paulus* kocht eens een enkele Paerel voor vier en veertig duizend Ducaten; en de Paerels van de Egyptische Koningin *Cleopatra*, die zy aan haar oor droeg, wierden op tweemaal hondert duizend Ducaten geschat, van

welke deze verkwistende Vorstin 'er een in Azyn ontlaten, en vervolgens opgedronken heeft, opdatze *Antonius* in verspilling mocht overtreffen. Insgelyks betuigt *Meteranus lib. 2. Hist. Belg.* van diergelyke zaken, (Maar wat zyn die te rekenen tegen een Goed Werk?) dat namentlyk de Koningin van *Spanje*, op het *Ballet*, wel Ao. 1605. te Madrid wegens den getroffen Vrede met Engeland gehouden wierd, een Paerel aangehad heeft, welke eenendertig duizend Ducaten waardig wierd geschat, die men *la Peregrine*, of de vreemde noemde, wyl men haars gelyken in grootte en gedaante noch niet gezien had.

Doch het zy met deze Paerlen zo als 't wil, zo behoorde een Christen zich yveriger toe te leggen op Goede Werken, dan op het verzamelen van Paerlen en Edelgesteente tot Pracht, opdat hy met zyn Schip aanlandende voor de Poort des Hemels, moge ingelaaten worden. Inzonderheid moet de Scheepstimmerman daarop bedacht zyn, dat hy zyn Schip met kostbaare Edelgesteente der Goede Werken belaade, en daarby de Paerlen der Deugden niet vergeete.

DE

Als 't Eer-Licht, vaardig tot verdoven,
Ons wil van 't waare Licht beroven,
't Welk nooit verloor zyn' heldren ſchyn:
Dan moet het PERGAMENT *der oogen,*
Op datze beeter toezien moogen,
Der ſterflykheids betrachting zyn.

DE Nuttigheid en 't gebruik van 't Pergament is onderſcheidentlyk en veelerley, want men gebruikt het zelve inzonderheid om Bullen, Koninglyke en Vorſtelyke Genadegiften, als Brieven van Adel, Wapens, Leenen, Vryheeden, en andere zaken, voor de Nakomelingen dienſtig te weeten, daar op te ſchryven, in welke gevallen het billyk boven het Papier te ſchatten zy. Insgelyks word het Pergament gebruikt van de Schilders, inzonderheid van de Miniatuur-Schilders, en een goed bladt meenigmaal duur betaalt. Ook worden te Augsburg veel duizend Kopere Plaaten daar op gedrukt, in plaats van op papier en dezelven naderhand fraay afgezet en opgepronkt. Men gebruikt het Pergament om de Keteltrommen en andere Trommen te Overtrekken, welke zo wel in 't Veld als in de Garniſoenen, voornamentlyk de Keteltrommen, die aan Vorſtelyke Hoven gebruikt, en zo waardig geſchat worden, dat men dezelve in een' Veldſlag veroverende byna zo hoog ſchat als de Vyandlyke Vaanen en Standaarden. Het grootſte ſoort van Keteltrommen, die men *Artillery-Pauken* noemt, zyn gemeenlyk 3 voet breed, en met Pergament van Kalfsleer gemaakt overtrokken.

Men maakt 'er verſcheide ſoorten van ſchermen van, om de oogen te bewaaren voor de ſterke ſtraalen van de Kaarſen en Lampen by avond. Het Pergament is inzonderheid den Boekbinderen dienſtig, om 'er allerhande Boeken in te binden; gelyk dan ook de Zadel-

makers

makers zich daar van tot verſcheide dingen bedienen, om van andere zaken, daar het Pergament noodzakelyk toe gebruikt moet worden, te zwygen.

Het is goed wanneer een Pergamentwerker by het bewerken van zyne Kalfs- en Schaapvellen op zyne Zonden denke; het is goed als een iegelyk in zich-zelve gaa, zyn geweeten onderzoeke, en boete doe voor de begaane Zonden en misdaden.

Men verhaalt, dat het Papier en het Pergament op zekeren tyd een hevigen twiſt te zamen hebben gehad, en zodanig aan malkanderen geraakt zyn, dat ze na malkanderen veele ſcheldwoorden en verwytingen te hebben gedaan, voorzeker aan 't plukhairen zouden geraakt zyn, ingevalle de Schryvers, Drukkers en Boekbinders niet tusſchen beiden komende den Vrede gemaakt hadden. Het papier pochte niet weinig op zyn oude afkomſt, zeggende dat het daarom *Charta* genoemt wierd, dewyl het zyn eerſte oorſpronk gehad heeft in de waereld beroemde Stad *Carthago*; doch het Pergament wilde hem daarin gantſch niet toe geven, zeggende, dat het insgelyks zyn' oorſprong uit een voorname ſtad had, namentlyk uit het van ouds beroemde *Pergamo* in Italien.

Het Papier bracht hier tegen in, dat het gebruikt wierd tot de H. Schrift, en allerhande Boeken van voortreffelyke en Geleerde Mannen. O! als ik 'er niet was, antwoordde het Pergament, en u niet altoos tot een dekmantel en beſchutting verſtrekte, gelyk de Boekbinders zelfs betuigen, zo waart gy wegens uwe zwakke geſteltenis reets lang te grondt gegaan.

Daar en boven laat ik my gebruiken tot Keizerlyke en Vorstelyke Patenten, daar op u maar gemeen en veeltyds onnutte dingen geschreven en gedrukt worden. Dit zo zynde, hernam het Papier, zo ben ik echter van een beeter leven, en voere een vreedzaamen wandel, daar gy in tegendeel op Trommels gespannen wordt, en niet anders dan Kryg en bloedvergieten ten doel hebt. Ho, ho! zeide het Pergament, uwen Lof kan ik ook met korte woorden uitdrukken: Gy hebt uw oorspronk uit vodden en Lompen, en veroorzaakt ook de meeste twist en gekyf onder de Menschen. Dat zult gy my bewyzen, riep het Papier, of ik zal u eens anders leeren zingen. Dat kan gemakkelyk geschieden, zeide het Pergament, wat zyn de Speelkaarten toch anders dan Papier, welke van de Latynen *Charta* genoemt worden? En wat veroorzaakt meer gekyf, haat, gevloek en Vyandschap, ja alle onheil, dan de Kaarten? enz. Hierop moest het Papier stilzwygen.

Ik wil ook dezen twist byleggen, en maar zeggen, dat het goed ware, indien de Mensch alle zyne gebreken en misdaden op het Papier of Pergament schreef en aantekende, om dezelven dus dikwils te overzien, te erinneren, en met bitterheid zyns harten te beweenen, gelyk veel duizent heiligen, zo mannen als vrouwen, gedaan hebben.

Maria Egyptiaca was aanvangkelyk een groote Zondaaresse, en naderhand een groote Boetdoenster; *Pelagia* was eerst eén groote Zondaaresse, en naderhand een groote boetdoenster; *Thais* was eerst een groote zondaaresse, en nader-

derhand een groote Boetdoenſter; *Theodora* was eerſt een groote Zondaresſe, en naderhand een groote boetdoenſter; *Affra* was eerſt een groote Zondaaresſe, en naderhand een groote boetdoenſter; *Margaretha Cortona* was eerſt een groote Zondaaresſe, en naderhand een groote boetdoenſter; *Manasſe* was eerſt een groot Zondaar, en naderhand een groot Boetdoender; *David* was eerſt een groot Zondaar, en naderhand een groot Boetdoender; *Bonifacius* en *Cyprianus* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders, *Geneſius* was eerſt een groot Zondaar, en naderhand een groot boetdoender; *Moſes* en *Landelinus* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders; *Oneſius* en *Valerianus* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders: *Jacobus* en *Theophilus* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders; *Theobaldus* en *Bononius* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders; *Nathalius* en *Theodolus* waren eerſt groote Zondaars, en naderhand groote Boetdoenders. Ja zelfs *Magdalena* was eerſt een groote Zondaaresſe, en naderhand de grootſte Boetdoenſter. *Magdalena* is 30 jaaren in de Woeſtyne geweeſt! O gy rotzen! ik benyde u het geluk, datgy gewaſſchen zyt met de traanen dezer boetdoenſter. Welgelukkig zyt gy geweeſt, ô *Echo*! dat gy hebt kunnen en mogen wederhalen de hartelyke zuchten dezer boetdoenende Woudt-Duive. O gy gelukkige Doorneboſſchen, wat hebt gy voor eene genade gehad, dat gy die hairlokken, met welken de voeten van Jeſus zyn afgedroogt, hebt mogen rukken en plukken. O Woeſtyne!

 niet

niet woeſt, maar ſchoon, nademaal *Magdalena* in u van de Engelen is geſpyſt, en van de Engelen met hemels maatgezang is verkwikt geworden. Lieve Godt, op deze wyze is en blyft het waar, dat de Lammeren, welke van de Wolven zyn gebeeten, veel ſmaakelyker zyn, dan de geenen die derzelver tanden nooit hebben uitgeſtaan. *Magdalena* heeft zich 30 jaaren in de Woeſtyne gewaſſchen, geen ander water gebruikende dan de traanen die zy ſchreidde, en die uit de Bronwel haarer oogen vloeidden. Wat heeft zy eindelyk na zulk een lange Waſch op te hangen gehadt? Godt heeft haar na zulk een dertig jaarige Boete de eeuwige, O trooſt! de eeuwige, O vreugde! de eeuwige glorie geſchonken; haar zodanig hoog in den Hemel geplaatſt, dat zy aldaar gezegent is onder alle de geenen, welke hunne Zonden geboet hebben. Na zulk een' langen regen ſchynt zy aldaar gelyk de ſtraalende zonne, en zy die voorheen den naam had van *Peccatrix* (Zondaaresſe), heeft tegenwoordig dien van *Precatrix* of hoogverhevene.

Dit heeft Koning *Carel* van *Siciliën* ondervonden, nademaal dezelve Ao. 1279. in een ongelukkigen Veldſlag gevangen, en te *Barcinon* in een afſchuwlyken Tooren geworpen wierd, waarin hy den doodt afwagtte; doch wyl zyn Biechtvader hem aanraadde, dat hy zich op 't yverigſte aan de heilige *Magdalena*, als welke in zyn Gebiedt en Land haare heilige boete gedaan, en zulk een hemelſch Leven geleidt had, beveelen zou; heeft Koning *Carel* dien raad gevolgt, en zich met zuchten en traanen in de beſcherming dier heilige Boetdoenſter bevoolen.

Hier-

Hierop is hem terſtond eene met heerlykheid en glans omringde vrouwe verſcheenen, die hem op de volgende wyze aanſprak: *Carel*, ik hebbe uw gebedt verhoort; volg my na met uw volk. Koning *Carel* volgde haar, en terwyl hy gewaar wierd, dat zy de heilige *Magdalena* was, vraagde zy hem waar hy meende dat hy nu was? Hy antwoordde: noch te *Barcinon*, &c. Gantſch niet, hernam zy, gy zyt tegenwoordig in uw Koningryk, welk over de 70 Mylen daar van dan was. Koning *Carel* hierop knielende bedankte zyne verloſter met opgeheven handen en met natte oogen voor de groote genade, en begeerde te weeten, wat hy tot haarer Eere zou doen? Waarop *Magdalena* geboodt, dat hy haar heilig Lichaam zou verëeren, welk hy daar ter plaats zou vinden met deze Kentekens:

Eerſtelyk zult gy zien, ſprak zy, dat 'er een Wynſtok uit mynen mond gewaſſchen zy; voorts zult gy myn hoofd gantſch ledig van vleeſch vinden, behalven die plaats aan 't voorhoofd, daar de gezegende Jeſus na zyne glorieryke opſtanding my heeft aangeraakt, toen ik hem de voeten wilde kusſen. Myne hairen zyn alle vergaan, uitgenomen die, waarmeede ik de voeten van Jeſus hebbe gedroogt. Nevens myn hoofd zult gy vinden een glas, vervult met aarde, die beſprengt is met het bloed des Heilands, toen hy aan 't Kruis hing, en het welk ik in den gantſchen tyd van mynen boetwandel voor den grootſten ſchat gehouden hebbe. Op deze plaats zult gy tot Dankbaarheid een Klooſter bouwen &c. Al het welke Koning *Carel* de IIde dezes Naams ook zorguldig vol-

volbracht, en de heilige Boetdoenster *Magdalena* voor een zonderlinge Patrones en Voorbidster heeft gehouden zo lang als hy leefde.

De erinnering der zonden, die men op het Pergament van zyn geweeten optekend, noopt meenig een by het overzien daar toe, dat hy heete traanen van berouw vergieten moet.

Zodanige traanen vergoot de Koninklyke Propheet *David*, toen hy zyne Echtbreuk en afgezonden Urias-brief zo bitterlyk beweende; ja hy vergoot uit Boetvaardigheid een gantsche Beek van traanen, waarmede hy zyn bedde dermaaten bevochtigde, dat de harde gerechtigheid Godts daar door week worden, en zich tot barmhartigheid moest laaten bewegen.

Zondanige traanen vergoot de Koninglyke Kamerheer, de H. *Petrus*, toen hy zyne zwaare Zonde, namentlyk de verloochening van zyn' geliefden Heere en Meester Jesus, zo bitterlyk beweende, *flevit amarè*, waar door hy weder Genade gevonden heeft.

Zodanige traanen vergoot de heilige *Afra*, na dat ze van *Gerundo* uit Spanjen te Augsburg aangekomen, en van den heiligen *Narcissus* in het Christelyk geloof onderwezen was; na datze zich met haar gantsche Hofstoet laaten doopen, en de Godinne *Venus*, aan welke zy eerst geheel was overgegeven, haar afscheid gegeven, Godt met boetvaardige traanen demoedig om vergeving haarer zonden gebeden, en haar Leven als een andere *Phenix* in de vlammen der Liefde had opgeoffert den geenen, van wien zy het Leven ontfangen had, &c.

Zodanige traanen vergoot die groote Zondaresse te *Alexandrië*: Deze was een opentlyke Lichtekooy, genaamt *Maria*, maar deze Naam gantsch

gantsch niet waardig; zy had liever Vorago als Vigora mogen heeten; zy was eene algemeene ergernis der Jeugd; haar gantsche handel bestond in een slechten wandel, haar gantsche tyd in Wellustigheid, geen Mensch, maar een Paauw in hovaardy, geen Mensch, maar een bok in geilheid, geen mensch, maar een zwyn in de onreinigheid; de Laster was haar vloer waar op zy ging, de schand was de hand die haar leidde; om kort te gaan, zy was een misgeboorte der gantsche Stad; en byaldien toen iemand by haar gekomen, en met een Prophetischen geest tot haar gezegt had: *Madam*, gy zyt nu wel gelukzalig, maar zult noch eens Godtzalig worden; gy hebt nu oogen die als twee zonnen haare straalen schieten, maar deze zullen eerlang verdooft en bevochtigt worden door een overmaat van traanen; gy hebt nu een vel als het allerzagtste en fynste Pergament, maar dat zal noch van *Pergamo* naar Cicilië reizen; gy leeft nu wel in louter lustige en vermakelyke Gezelschappen, maar de tyd zal noch komen dat gy 47 jaaren alleen in de naare Woestyne zult woonen, alwaar uw gezelschap geen Bernhard, maar de Beeren, geen Wolfgand, maar de Wolven, geen Leonhard maar de Leeuwen zullen zyn; aldaar zult gy noch zonder kleed, maar niet zonder leedt zyn; wel zonder schoeisel aan de voeten, maar niet zonder boeten; wel zonder Lieden, maar niet zonder Lyden. O Ja *Madam*, 47 jaaren in de woeste wildernissen, daar zullen de holle steenklippen uwe wooning zyn, wortelen en Kruiden uwe spyze, de aarde uw bedt en Ledikant, yzere keetens om uw lichaam uwe kleinodiën en Juweelen, zuchten

en

en weenen uw tydverdryf, enz. Wat? zou deze *Dame* daarop geantwoord hebben, wat zegt gy? ik, rauwe Wortelen en kruiden eeten? in lekkere foupe gekookt, dat wel! ik, in fteenrotzen woonen? in fchoone Gebouwen, dat wel! ik op de harde aarde leggen? neen! op zagte pluimen en bloemen, dat wel! fomma fommarum, zy zou hem deerlyk uitgelachen hebben, die haar zulk een wandel in haaren tyd van vreugde voorfpelt hadt. Nochtans is 't gebeurt, dat deze groote Zondaaresfe van Godt zodanig verlicht is geworden, dat zy der Waerelt en alle wellust den rug toegekeert, en 47 jaaren in de Egyptifche Woeftyne geleeft, de ftrengfte boete gedaan, haare Zonden beweent, en zelf eindelyk noch in groote Wonderwerken heeft uitgemunt; want zy heeft droogsvoets over de Zee gegaan; haar hoofd heeft geftraalt na haar' dood; de wilde Leeuwen hebben haar een Graf gemaakt, &c. om welke reden zy ook in 't getal der Heiligen geftelt is.

De Pergamentmaker volge den raad van den Apoftel Paulus, kaftyde zyn vleefch, en zegge met David: *Peccatum meum contra eft femper*, myne misdaden zyn geduurig voor myne oogen.

Komt harten by de rode Wel,
Die wit maakt, en u glans kan geven;
Verlaat uw ſnood wellustig Leven:
't Van Ondeugd zwarte BOKKE *vel,*
Moet afgeſtroopt door boete en traanen,
Zo ge u een' weg naar 't Lam wilt baanen.

HEt is heel kluchtig 't geen zeker Poëet verdicht heeft van de Kat van zekere Schoenmaker. Deze Kat was ſneeuwit, en haaren Meeſter Paul inzonderheid zeer aangenaam, om dat deze ruige Muizeval de Muizen, dat ſchadelyk ongedierte, voortreflyk wiſt te betrappen. De Muizen in 't geheim vergadert zynde beklaagden zich niet weinig, dat zy zulk een tyrannigen vyand hadden, en beraadſlaagden te ſamen hoe dit groote onheil het beſt af te weeren was? doordien zy anders genootzaakt zouden zyn, hun Logement te verlaaten, en eindelyk hun voedzel op het Veld te zoeken. De zaak wierd eindelyk gevonden, en beſlooten, dat men een Verbond zou aangaan met Meeſter Pauls Huishond; ten welken einde men een brief opſtellen zou, waarin die even genoemde Huiswachter in der minne tot het verbondt genodigt zou worden; niet twyffelende of dees dappere Stryder zou hunnen vyand wel kunnen ringelooren. Terwyl men nu bezig was dezen Brief op te ſtellen, had de Kat het ongeluk van in des Schoenmakers Zwartzelton te vallen, waardoor haar witte Pelts geheel kool zwart was geworden.

Toen nu twee Muizen, als afgezanten, den Brief aan den Huiswachter brengen wilden, en reets werkelyk op weg waaren, zagen zy bygeval de Kat, en dezelve zo zwart ziende verwonderden zy zich ten hoogſten, keerden wederom, en gaven zulks aan hunne Principaalen te kennen. Hierop ontſtond 'er een groot gejuich van vreugde en blydſchap onder de Muizen. Want alle Muizen, alle ware zy onfeilbaar van gedachten, dat de Kat in een Klooſter gegaan ware, en een zwarte Kap opgezet had, weshalven zy tegenwoordig geen vleeſch meer zou durven eeten, en het hen aldus vergunt zou zyn onbevreeſt te verſchynen; gelyk zy dan ook met hoopen te gelyk uit hunne hollen voor dendag kwamen. Doch toen de Kat deze knabbelaars zo onbeſchroomt zag op de baan komen, ſprong zy toe, en brak 'er eenigen den hals, tewyl zich de anderen ter nauwernood door de vlucht zochten te bergen, die aldus met ſchade ondervonden, dat het waar zy en blyve 't geen het gemeene ſpreekwoord zegt: De Kat laat het Muizen niet. 't Is haar natuur. De kwade gewoonte is niet alleen een yzere Deur, maar ook een twede Natuur, welke zich niet zo ligt laat verbeeteren. Daar is een oudt Vaersje, dat, ſchoon het niet al te wel rymt, echter hier zeer wel te pas komt:

Dæmon languebat, melior tunc esſe volebat.
Poſtquam convaluit, manſit, ut ante fuit.

Het welk ten naaſtenby hierop uitkomt:

De Duivel was 'er kwalyk aan,
Wyl 't met zyn Leven ſcheen gedaan,
Hierom wou hy ter Kerken gaan,

En

En van zyn ouden Aart afstaan:
Maar toen de Ziekt' hem had begeven,
En hy kwam weder op de been,
Dreef hy zyn werk gelyk voor heen,
En is ook de oude Droes gebleven.

Al waar het hart niet goed *Cordabonisch* is, vervalt men met ter haast weder tot de oude Zonde. Doch om hier van het Spaansch Leer iets te zeggen, zo zou het zynen naam hebben van *Cordua* of *Corduba*, een spaansche stad aan de Rivier *Guadalquivir*, in het Koningryk Andalusiën gelegen, en hier om meesten tyd *Corduaan* genoemt worden; buiten twyffel om dat de eerste uitvinder van het zelve zich aldaar opgehouden, of mogelyk uit die stadt van geboorte was; en om dat het Kruid, welk de Spanjaarden *Summagre*, en anderen *Smak* noemen, aldaar veel groeien zou, wiens bladeren tot de bereiding van het Spaansch Leer heel nodig zouden zyn; waarom ook dit Gewasch van *Dodoneus*, *Bellonio*, en van *Cæsalpinus*, *Rhus Coriariorum* genoemt wordt. Doch voor tegenwoordig is 't met dit geheim zo verre gekomen, dat de *Corduaan* of het Spaansch Leer nu ook al op veel plaatzen in Duitschland, inzonderheid in de Zee-Steden, als te *Hamburg*, te *Lubeek*, te *Stettin*, te *Dantzig*, enz. gemaakt wordt; alwaar men de Bokke- en Geitevellen, welke meest daar toe gebruikt worden, uit *Lyfland* en andere diergelyke plaatzen by meenigte krygen kan. In dezer voegen is het Corduaanmaken of Spaansch Leer bereiden tot een vast handwerk geworden, welker Knechts indien zy Mee-

sters willen worden, een byzonder Meesterstuk moeten maken tot eeneen proef, namentlyk dertig Bokke vellen, die zy op driederley wyze toebereiden, gebruikende tot yder tien byzondere vellen.

De *Corduaan* is eigentlyk twederley, zwart met glans, of ruw zwart; die met glans word op de hair zyde bereid, en meest gebruikt tot overtrekken van verscheide dingen, als ook tot Schoenen en Karpoetzen; doch de *Corduaan* op de vleesch zyde bereidt is eygentlyk Kamocsleer, welk tot Rouwschoenen en Handschoenen gebruikt, hoewel 'er ook andere dingen van gemaakt worden. Volgens het bericht van den grooten Reiziger *Tavernier*, zou de *Corduaan* niet alleen zwart zyn, maar ook allerhande koleur kunnen geverwt en gemaakt worden, als te *Tokat* de blaauwe, te *Diarbequir* en *Bagdat* de rode, te *Mousful* of *Oudt-Ninevé* de geele; doch te *Oufra* zou de beste zwarte gemaakt worden, en de gesteltenis van 't water dezer Landen hem den schoonsten glans geven. Doch ik laat anderen, die beter in den Leerhandel onderwezen zyn dan ik, daar van oordeelen.

De harten der Menschen behoorden *Cordabonisch*, dat is goedhartig, te wezen. Oprechtigheid moest alle onze roem en eere zyn.

Pausanias de oude Schryver, verhaalt van een klaploper of Tafelbeezem, dien men om zyn vermakelyken omgang gaarne by de Maaltyden had; maar die deze kwade gewoonte had, dat hy, ziende eenige spys of vleesch op de tafel komen, daar hy veel lust toe had, met een behendigheid door een hoest of anderszints, eenig speekzel uit zyn mond of vocht

uit

uit zyn neus daar wist op te werpen, waardoor alle gasten een afkeer voor die spys kregen, en hem dezelve alleen lieten behouden, waar na hy die met grooten smaak nuttigde. De boze Vyand is even eens, wanneer hy een goede Aandacht of eenig goed werk ziet beginnen, waaraan Godt een welgevallen, en de Mensch een verdienste hebben zou; doet hy zyn best om 'er zyne vuiligheid in te werpen, dat is, een boze meening, waar mede men begint, of om 'er geduurende de verrichring eene zonde onder te mengen, waar door de Aandacht, of het anders goede werk zodanig verontreinigt wordt, dat het Godt tot een' afkeer, en den Mensch tot groote schade verstrekt; gelyk de H. Kerkleeraar *Gregorius* niet oneigentlyk hier van gesprooken heeft: *Sciendum est, quod bona nostra tribus modis antiquus hostis insequitur, ut videlicet hoc, quod rectum coram hominibus agitur, in interni Judicis conspectu vitietur. Men moet weeten, dat de oude Vyand onze goede Werken op driederley wyze belaagt, op dat namentlyk 't geen voor de Menschen recht schynt te geschieden, voor het aangezicht des inwendigen Rechters gebrekkelyk zy.* De eerste wyze is deze: *Aliquando namque in bono opere intentionem polluit, ut omne, quod in Actione sequitur, eo purum non exeat, quo hoc ab origine perturbat. Want zomtyds bezoedelt hy de eerste meening in de goede Werken, waarmede men de zelve begint, op dat alles, wat in dat werk volgt, daardoor onzuiver worde, wyl het in zynen oorspronk reets verdorven is.*

Wy moeten dan niet alleen oprecht zyn tegen Godt door een goede meening; maar ook

Cordabonisch tegen onzen Naasten, dat is, zonder valschheid; want gelykerwys Godt op en aan zich-zelve zonder alle bedrog en valschheid is, alzo kan hy zulks aan zyn Uitverkoorenen ook gantsch niet gedoogen, maar begeert, dat zy als het zuiverste glas geheel doorzichtig zyn, en dat men van buiten hunne inwendige gesteltenisse erkennen moge. Daarom, toen de Hemelsche Stad Jerusalem eens aan den H. Johannes getoont wierd, zag hy, dat die stad gebouwt ware van louter goudt, maar van zodanig goudt, dat niet alleen dik en vast, maar ook als het zuiverste glas doorzichtig was. *Ipsa verò civitatas aurum mundum, simile vitro mundo. De stad was door en door louter goud, welk het zuiverste en doorzichtigste glas gelyk was.* wat wilde zulks beduiden? niet anders dan dit: dat de Uitverkoornen elkanderen aldaar heel klaar in-en uitwendig zullen erkennen, hoe een iegelyk gestelt zy, niet alleen de Engelen, die zich malkanderen zelfs openbaaren, invoegen dat de een den anderen maar aanziende terstond zyne innerlyke gedachten, zynen wille en neiging, zo als hy wezenlyk gesteltis, in den eersten opslag erkent; maar ook de andere Uitverkoornen, ieder van den anderen, en alle van een ieder, in den eersten aanschouw door en door doorzien, en zo als zy innerlyk gestelt zyn volkomen erkent worden, dat niemand uiterlyk met woorden of gebaarden zich vermommen, of anders voorgeven kan, dan hy innerlyk gestelt is; aangezien aldaar geen vermommen of veinzen, geen bedrog of valschheid plaats heeft. De Uitlegging van den H. *Gregorius* hier over luidt aldus: *Cum unius cujusque vultus*

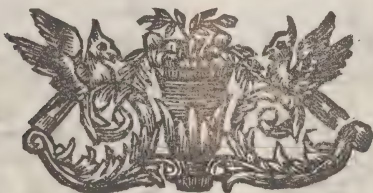
tus attenditur, ſimul & conſcientia penetratur. Illa itaque civitas, quæ ſua vicisſim ſingula corda manifeſtat, ex auro dicitur ſimilis vitro mundo, ut deſignetur auro clara, vitro perſpicua. Dewyl aldaar, zo ras iemands gezicht aangezien, ook terſtond zyn innerlyk geweeten doorzien en erkent wordt. Hierom wordt gezegt, dat die ſtad, in welke een iegelyk zyn hart aaan anderen openbaart, van Goudt zy, het welk als glas doorzichtig is, om door het goud aan te toonen dat ze zuiver, en door het glas datze doorſchynend zy. Alzoo dat aldaar louter oprechte en redelyk Inwoonders zyn, van welken niet de minſte valſchheid of bedrog in eeuwigheid te vrezen zy. Dierhalven verwondere ik my niet, dat Logenaars en Bedriegers nevens andere onreine zielen, gelyk de Honden, daar buiten geſlooten zullen worden, zo als de H. *Johannes*, van deze ſtad ſpreekende zegt: *Foris canes & venefici, & impudici, & homocida, & idolis ſervientes, & omnis, qui amat & facit mendacium. Maar buiten zullen zyn de honden, de toovenaars, de hoereerders, de doodſlagers, de afgoden dienaars, en een iegelyk die de Logen lief heeft en doet.* Doch wie zyn dezen? Logens begaat men niet met woorden, maar ook met werken, met gebaarden, zo dikwils men zynen Naaſten zoekt te bedriegen, en zich uiterlyk anders toont dan men inwendig geſtelt is. Deze valſche veinzers en vermommers, deze Logenaars en Bedriegers, deze Wolven in Schaapskleederen, zo veel als 'er in de waerelt zyn, alle, alle moeten zy voort dezer ſtad uit, en geen van dezen zal 'er in eeuwigheid wederom in ſluipen durven. Wie behooren dan daar binnen? dit heeft

Chriſtus betuigt en aangetoont, toen men hem eenige Kinderen om zynen zegen te bekomen voorſtelde, en dat de Jongeren zulks wilden beletten, zeggende: *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum Cœlorum. Laat de Kinderen tot my komen, want hunner is het Koningryke der Hemelen.* Hoe is dit nu te verſtaan? zullen dan maar alleen de kleine kinderen in den Hemel komen, en niet de volwaſchen Menſchen? Hierop antwoord de H. Kerkleeraar *Hieronimus*, zeggende: *Significanter dixit, talium, non iſtorum, ut oſtenderet, non ætatem regnare, ſed mores; & his, qui ſimilem haberent innocentiam, & ſimplicitatem, præmium repromittit. Om het wel te beduiden, den zodanigen en niet deezen is het Hemelryk, om daar door aan te toonen, dat niet de Kinderlyke ouderdom, maar de zeeden in den hemel heerſchen, namentlyk die geenen, welke, ſchoonze volwaſchen, geleert en oudt zyn, nochtans ten aanzien der Onſchuld, oprechtigheid en redelykheid den Kinderen gelyk, en als deezen verre van alle bedrog en valſcheid zyn.*

Gelyk ook de H. *Hilarius* zegt: *Non niſi reverſuros in naturam puerorum introire in regnum cœlorum, Dominus docet, id eſt, per ſimplicitatem puerilem. De Heere Leert, dat niemand, dan die tot de Kinderlyke natuur wederkeere, in den Hemel zal ingaan, dat is, die door de eenvoudigheid den Kinderen gelyk worden.*

Wanneer de Corduaanmaker een oproermaker was, zou hy regelrecht tegen zich zelve ſtryden, doch als hy *Cordaboniſch* en dus by zyn' naam blyft, is hy te pryzen, gelyk de Boeken die in *Corduaan* gebonden worden, doorgaans hoger geſchat worden, dan die in gemeen

meen Leder zyn gebonden; ja zelf het woord *Leder* leeſt men *per Anagramma*, of by Letterverzetting *Edler*; als 'er een Edler wandel en deugdzamer Leven by den Corduaanmaker of Spaanſchleerbereider huisveſt en gevonden wordt, zo zal Godt hem zynen Loon niet onthouden.

Zie niemand met verachting aan;
Godts hand verheft, door krachts bestaan,
Den lagen vaak in Eere en Orden:
De Wol legt dikwils onder voet,
Schoon elk haar duur betaalen moet,
Als ze eens fyn LAAKEN *is geworden.*

Het

Het Laken word van Wolle gemaakt, en is de gewoonlyke dragt zo wel van ryke en voornaame, als van geringe Lieden, makende alleenlyk de fynheid of grofheid van 't zelve 't grootste onderscheid. Groote Heeren en Overheden des Lands hebben zich ten allen tyde zeer veel daar aan laten gelegen leggen, om de Lakenfabriek in hunne Ryken en Landen te vestigen en voort te zetten; behalven de Spanjaarden, welker *natie* alleen uit hovaardy veel liever haare schoone Wolle aan de Engelschen en Hollanders verkoopt, en het daar van gemaakte Laken naderhand tienmaal duurder weder inkoopt, dan het zelf in hun Land te maaken; alhoewel de Engelschen en Hollanders zich ook beter van de Spaansche Wolle weten te bedienen, en dewyl deze beide *Natien* zich ook inzonderheid op het Wolle- en Gaaren spinnen gelegt hebben, is 't ook met hunne Lakenfabrieken zo verre gekomen, dat zich byna de gantsche waereld daar van bedient; wy zeggen byna de gantsche Waereld, als wy in aanmerking nemen, dat ze jaarlyks veele Scheepsladingen met Lakens naar de Levant, naar Moscovien, naar Oost- en West-Indië zenden, en noch veele Landen in Duitschland daarmede voorzien; en groote stapels daarvan hier en daar oprechten. De Franschen volgen in dit werk den Engelschen en Hollanderen, dewyl zy insgelyks spaansche Wolle onder de wolle van hun eigen Land gebruiken, en te *Sedan*, *Rouaan*, *Rheims*, *Chalons*, *Parys*, en in andere Plaatzen Lakens en Stoffen daar uit bereiden. Betreffende onze Duit-

fche Lakens, zo fcheelt het tegenwoordig weinig, of wy zullen de Hollanders in de meenigte van Laken-Fabrieken overtreffen, en den Engelfchen heel naby komen; ook zodanige Lakens kunnen aantoonen, die zo goed zyn als de Engelfche of Hollandfche Lakens, en die een eerlyk Man zich niet behoeft te fchaamen; gelyk dan hier toe de *Silefifche*, en na dezen de *Saxifche* en *Meisnifche* Lakens, mitsgaders die van *Zittau*, *Lauben*, *Bautzen*, *Gorlitz*, *Luben*, *Chemnitz*, *Grosfen Hayn*, *Freyberg*, *Torgau* enz. de befte zyn. Insgelyks worden in de Brandenburgfche Landen door de Paltszers, Zwitzers, en Gereformeerde Franfchen, aldaar woonende, allerhande Lakens en Stoffen gemaakt, welke voor de Engelfche en Franfche niet behoeven te zwichten; ja zelf eenigen hebben de toebereiding en forteering der wolle zo verre gebracht, dat men de Spaanfche Wolle kan ontbeeren.

De qualiteit van een goet Laken beftaat 1. in zyne koleur, 2. in zyne inwendige deugd, 3. in zyne Lengte, en 4. in zyne breette. De koleur nu is of eene gemengelde, of eene flechte eenvoudige; een hooge en koftbaare, als *Naccara* en *Cormofyn*, of een nieuwmodifche en eerft uitgevondene, of oude en gewoonlyke; eene ligt verfchietende en vlakkige, of eene beftendige en onveranderlyke koleur, die tegen regen en wind, fmeer en flyk beftaan kan: het welk ook het voornaamfte is, dat een Laken, de fynheid uitgenomen, duurder of goedkoper maakt.

De tweede qualitiet van een goed Laken beftaat in zyne inwendige, ten deele, zichtbaare, ten

ten deele onzichtbaare Deugd: Ten aanzien van de eerstgemelde heeft het Laken of een' fynen of een' groven draad, en ten aanzien van de laatste is het of wel geverwt, gevolt, en geperst, of het is uitgerekt en door de sterke uitrekking verzwakt, of in het Verwen en Perssen verbrand, of anderszints verzuimt, of het heeft gelegen, is van de mot doorknaagt, of op een valschen grond geverwt: alle welke dingen de goede of kwade deugd van een Laken uitmaken, en eerlyke Lakenbereiders, of Lakenverkopers, zullen, indien zy geen Logenbereiders willen zyn, geen slecht of verlegen Laken voor goed verkoopen.

De Wolle is een geringe zaak, en legt meenig een onder de voeten, echter moet men ze tot Laken gemaakt duur betaalen; en aldus is niemand te verachten, hoe slecht en gering hy ook weze moge.

Hoogwelgeboorne, Hoogaanzienlyke, en Hooggeërde Heer, eylieve veracht nooit een arm Mensch, hoe slecht, gering, onverstandig en eenvoudig hy ook zy; want gelykerwys Godt de Heere den Ezel, een der verachtste Dieren, een groote Eere aangedaan heeft, als hebbende hem doen spreeken, alzo ziet men ook dikwils, dat hy in slechte en eenvoudige persoonen groote genade verbergt, ja hy toont menigmaal zyn Godlyk welgevallen aan diergelyke persoonen in een verachtelyken staat levende

De schoone *Rachel*, na dat ze haaren Vader Laban zyne afgodtsbeelden in 't heimelyk ontnomen had, heeft dezelve naderhand verborgen onder het stroo, waar op zy zat; zo dat La-

Laban, die haar navolgde, en achterhaalde, ook alles doorzocht, behalven het Stroo, niet gelovende dat onder het Stroo, welk zo gering is, zulke kostbaare dingen konden verborgen zyn.

Meenig arm mensch schynt wel heel eenvoudig ja simpel te zyn; nochtans moet gy verstandige u wagten, dat gy zodanig een niet veracht; want wie weet, of 'er geen goud, ja een gouden Onschuld, bygevolg een groote goddelyke Genade in hem legt opgesllooten. Godt heeft menigmaal een veel grooter vreugde en welgevallen in diergelyke Eenvoudige en onschuldige Lieden, dan aan voornaame Heeren, groote Staatsmannen en geleerde koppen.

Toen Bethlehem niet Bedelheim, maar Rykenhem wierd, dewyl aldaar de waare Heiland uit de zuivere Maagd Maria gebooren is, te dier tyd, toen de arme Mensch als een arme bloed van een' anderen armen bloed weder opgebeurt is, te dier tyd, toen Godts Zoon in de Menschheid verscheen, en in een slechte Kribbe gelegt wierd, toen in de Maand *December* onder den Keizer *Augustus* het *meerdere* het *mindere* wierd, en toen de grootste Monarch der aarde als een klein Kind verscheen; te dier tyd, zegge ik, is de algemeene vreugde en het gejuich niet eerst den gekroonde Hoofden, groote Potenaaten, en voornaamste Edellieden door den Engel verkondigt, maar den gemeene, slechte, en arme Herderen op het veld; dezen hebben het *Eere zy Godt in de hoogste Hemelen* hooren zingen, terwyl de voornaame Heeren in de vederen lagen te ronken. Hier uit nu is ligt, ja

ja zonneklaar af te meeten, dat een vroome eenvoudigheid, een eenvoudige vroomheid, eene arme Onſchuld, en een onſchuldige Armoê veel meer by Godt in waarde en prys zy, dan de grootſte *Saloniſche*, *Catoniſche*, *Maroniſche*, *Ciceroniſche*, *Zenoniſche* en *Platoniſche* koppen, en andere voornaame Hoofden.

Bononiën heeft veel Doktooren, *Salamanca* heeft veel Doktooren, *Padua* heeft veel Doktooren, *Conimbria* toont veel Doktooren, *Leyden* en andere plaatzen der waereld hebben veel Doktooren en geleerden; nochtans ben ik verzekert, dat, wanneer alle deze, en noch veele anderen meer, *Anno* 30 na Chriſtus Geboorte geleeft hadden, onze Lieve Heiland geen van hun allen tot het Apoſtelampt gepromoveert zou hebben: want hy heeft de gantſche waerelt willen Leeren en Onderwyzen door gemeene, eenvoudige, ſlechte, arme, boerſche en ongeletterde Visſchers, *ut piscatores ſequentibus ſpiritibus confunderent oratores.*

De Menſch moet nooit Godts Almacht mispryzen, die ook in de geringſte zaken groote gaven laat beſpeuren.

Zulks heeft zekere heilige Bisſchop, *Gregorius* genaamt, reets aan den H. Paus *Gregorius* te verſtaan gegeven. Deze Biſſchop was wegens zyne heiligheid en groote wysheid alom zo beroemt, dat Paus *Gregorius* zelf veel van hem gehoort had. Nu gebeurde het geduurende de Regeering van dees Paus, dat gemelde Bisſchop naar *Rome* kwam om de Kerk van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus te bezoeken, hetwelk den Paus zeer aangenaam was, als welke lang gewenſcht had om hem te zien. Toen hy nu

by

by *St. Pieter* kwam, ging de Paus hem te gemoete om hem te ontfangen; doch ziende dat het zulk een klein en onaanzienlyk Manneken was, en hoorende dat deze de zo beroemde en heilige Bisſchop zy, verwonderde hy zich ten hoogſten, dat men zo veel geroep gemaakt had van zulk een onaanzienlyk Manneken. Doch Godt openbaarde des Pausſen gedachten terſtond aan den H. Bisſchop, welke tot den Paus zeide: *Dominus fecit nos & non ipſi nos, idem in parvis qui & in magnis &c.* De Heere heeft ons gemaakt, en niet wy ons-zelven, hy is in den kleinen het zelfde dat hy in den grooten is; ook even zo wys, almachtig, goedig en Lovenswaard in de Muggen, ſlakken en kleinſte wormtjes, als in de Leeuwen, Olyphanten, ja als in het formeeren der Zonne en des Firmaments. Op het zeggen van deze woorden achtte en beminde de Paus hem des te meer, en beſchonk hem met een gouden Biſſchops-ſtoel voor zyne Kerke. Alzo kan men ook tot u lieden zeggen, wanneer gy verachtelyke, kleine en ongeſchikte menſchen ziet, en dezelven veracht.

Dezen hebben zich alzo niet zelve gemaakt, maar Godt heeft hen geſchapen en gemaakt, en zyne Almacht, Goedheid en Wysheid aan hen niet minder betoont, dan aan den ſchoonſten Abſolon, en aan den ſterkſten Samſon, dewyl hy ze aldus gemaakt heeft, niet uit eenigen miſlag of onvermogen, maar uit rechtvaerdige, wyze, en verborgen oorzaaken. Dus maalen de Schilders meenigmaal Dwergen, zotten, lompe Boeren, oude wyven en Misgeboorten, waarin zy hunne kunſt niet minder doen blyken,

ken, en waar van zy niet minder Lof en roem verwerven, dan of zy de ſchoonſte Koningin of Dame geſchildert hadden, dewyl zy zodanige gebreklyke poſtuuren niet gemaakt hebben uit gebrek van kunſt, als of zy 't niet anders en beeter konden doen, maar om ook hunne kunſt in die wangeſtalten te toonen.

Dat ook Godt zulke gebrekkelyke menſchen niet uit gebrek of onvermogen maakt, toont hy daarin, dat hy het gebrek van zodanige Menſchen doorgaans vergeldt met eene andere voortreffelyke gaave, en 't geen iemand ontbreekt aan de ſchoonheid en volkomenheid des Lighaams, dat geeft hy hem aan voortreflykheid des gemoeds. Aldus was *Ezophus* bruin van aangezicht, en afſchuwlyk van gedaante; echter bezat hy eene zo Leerryke wysheid, dat hy om dezelve by allen aangenaam was, en noch tot op den huidigen dag in de Boeken beroemt is. De heidenſche *Socrates* had een ingebogene brede neus, als een Aap, een kaalen kop, ruw lichaam, als een Beer, en kromme voeten, invoegen dat hy haatelyk was om aan te zien: echter bezat hy een verſtand waar over zich elk moeſt verwonderen. *Crates*, *Gellius*, *Hypponax*, *Ageſilaus*, en veele hondert anderen, waren wanſchapen menſchen, maar daar tegen hoog geleerde mannen. *Ariſtoteles* was een klein manneken, gebochelt van Lichaam, ſtamerende van taal, en voor 't overige heel mismaakt; echter een Vorſt der Wysgeerte. Den geenen, dien een zin of Lidt ontbreekt, vervult Godt deszelfs gebruik met anderen. *Philippus Camerarius* verhaalt, dat Vorſt *Willem*, Landgraaf van Hesſen, een knaap gehadt heeft,

die

die van natuur ſtom en doof was, maar uit de beweging der Lippen alles verſtaan konde, wat andere ſpraken, en ook alles, wat hy van anderen zag, den Vorſt met bloote teekens, en gebaarden zo eigentlyk verhaalen en beduiden konde, als of hy 't met den mond gezegt had. Insgelyks verhaalt hy van twee Adelyke perſoonen, een Zuſter en een Broeder, die ook van Natuur ſtom en doof waren, datze door het enkel wyzen beide ſchoon ſchryven, de Broeder voortreffelyk te Paard Ryden, en de Zuſter met de Nadel het ſchoonſte Naay-en Borduurwerk maken konde. En dat noch meer te verwonderen was, zy gingen beide ter Kerke, en konden uit de beweging der Lippen den Prediker zo wel verſtaan, datze thuiskomende het Evangelium en de Predikatie, die 'er geſchied was, konden opſchryven. *Pater Paulus Layman*, uit de *Societeit Jeſu*, die wegens zyne voortreflyke Schriften zo beroemt is, was door het onvóórziens afgaan van een ſtuk geſchut, dat kort by hem was, geheel doof geworden; echter is hy door den tyd en gewoonte zo verre gekomen, dat hy uit de beweging der Lippen allen die met hem ſpraken verſtaan konde. Diergelyke voorbeelden heeft men ook van blinde menſchen, dat ze dingen kunnen doen, daar de zienden voor verbaaſt moeten ſtaan, gelyk we by den Kastemaker van zodanig een blind perſoon, te *Ingolſtad* in *Beyeren* woonende, geſprooken hebben, endaarom zulks hier niet zullen herhaalen.

Aldus vermaane ik u noch eens, gy die wel geſchapen en gemaakt zyt, veracht nooit anderen, om dat ze mismaakter zyn, om datze

ge-

gebreken hebben, die gy zelve niet hebt, dewyl gy noch niet weeten kunt welk een gebrek gy eerlang en onverwagt, door deze of geene toevallen, kunt krygen; want de rampen en ongelukken zyn zomtyds naderby als men weet.

Een ZAND-UURGLAS *is 's menschen hart,*
Waarin gedachten samen loopen,
Door zich als bergen op te hoopen,
Tot vreugde, of wel tot Rouw en smart.
Gelukkig hy, die 't Glas zo wende,
Dat hy zyn Leven heilig ende.

Malc-

MAlchus, een heilige Munnik, van wien de heilige *Hieronymus* geschreven heeft, was aanvangkelyk in zyn Klooster leven heel Laauw en verdrietig geworden, weshalve hy zich daar uit weder in de waereld begaf. Maar toen hem kort daarna het Ongeluk bejegende, dat gy gevangen en in Slaverny gevoert, en vervolgens van zyn' Meester tot een Schaapsherder gemaakt, en met de Kudde te veld gezonden wierd, heeft hy op zekeren dag nevens een Mierennest zittende naauwkeurig gezien, met welk een vlyt de Mieren terwyl hen de Zon bescheen en de dag helder was, hun voedzel inzamelden: hoe zy alle aan 't Werk en geenen Ledig waren. De eene nam een grooter last op als zy zelfs ware, en hem niet kunnende dragen sleept zy dien voort, terwyl een ander van agteren schuift; de ledige wykt voor de beladene uit den weg; eenige byten met hunne bekjes, als met kleine schaartjes, kruidjes af, en droegenze naar het hol, anderen droegen de vuiligheid uit het hol, om het te zuiveren, en wederom anderen maakten gootjes waardoor het water in het hol kon loopen, enz *Malchus* beschouwde deze en noch veel andere dingen met veel naarstigheids, en zeide eindelyk tot zich-zelven: Zie *Malchus*, hoe vlytig deze Mieren zyn, terwyl hen de Zonne beschynt, en de Zomer duurt, om voedzel te verzamelen voor de toekomenden Winter: en wat doet gy, daar gy reets den Zomer des Levens bezit, en de Zonne van Godts Genade u zo ryklyk beschynt; hoe bemoeit gy u voor het toekomende Leven, om goede Werken,

 waar-

waardoor gy eeuwig leven moet, te verzamelen? Waarom wyst u Godt tot de Mieren, zeggende: *Vade ad formicam o pigere*, Gaat tot de Mieren, gy Luyaart, op dat gy de waare Wysheid en Vlyt, om voor het toekomende te zorgen, van hen moogt Leeren. Gemelde *Malcbus* heeft naderhand zelf aan den H. *Hyronomus* bekent: *Cœpi tædere captivitatis*, & *monasterii cellulas quærere*, & *formicarum illarum sollicitudinem desiderare*, &c. Ik begon aldus uit myne Laauwheid als uit eenen slaap te ontwaken, aan myne Gevangenis verdriet te krygen, naar de Klooster-Celle te verlangen, en besloot zelf Mieren Vlyt om het toekomende te besteden; gelyk hy zich dan ook met de vlucht heeft geredt, en voortaan een yverig en heilig Leven leidde. Wat is de Waerelt toch anders (wanneer menze van den hemel af beschouwt) dan een klein Mieren nest, en wat de Menschen daarin, die zich op zo veelerley wyze en met groote moeite om het tydelyke beyveren, toch anders, dan gelyk *Seneca* zegt: *formicarum iste discursus est*, *in angunsto laborantium*, als herwaarts en derwaarts lopende Mieren, die zich in eenen Hof zo grootelyks beyveren, doch meest om aardsche dingen. Wanneer men dit wel aanmerkt, zo als wy het dagelyks voor oogen hebben, behoorde een iegelyk zich immers wegens zyne groote nalatigheid om het hemelsche te schaamen, en daar door tot een grooter yver in goede werken ter waare boete opwaaken? ja zeker! zeker!

Doch als dan al iemand aangespoort word om Goede werken te doen, zo moet 'er ook de waare Aandacht en goede meening by wezen;

zen; want veele goede werken volgens de uiterlyken ſchyn te verrichten is niets waardig, als 'er de aandacht, de aandacht en goede meening niet by zyn, dewyl die by zommigen zo verre van elkanderen verwydert zyn als *Romen* van *Conſtantinopel.* Maar ô Narren! dus noemt de H. *Auguſtinus* zulke ſchynheiligen, zeggende: *ſtulti eſt, ſimulare exterius coram hominibus ſe eſſe devotum, ſe velle Deum colere, illi fidere, obedire. De Vig.* Het is een Nar of dwaas, die zich maar uitwendig voor de menſchen aandachtig toont, als of hy Godt eeren, hem vertrouwen en gehoorzaamen wilde. Van zulke ſchyn-aandachtige Zotten heeft *Rupertus Abbas* ook voortreflyk gezegt: *Deus non atendit ad id, quod homo facit, ſed quo animo & valuntate id faciat, diligenter examinat.* Godt ziet niet op die Aandacht, en op dat goede Werk, welk de menſch verricht, maar hy merkt veel meer met welk een' wille en meening zulks geſchiede. Want als het aan een goede meening ontbreekt, zo moet het ook noodwendig aan waardye ontbreken, gelyk de H. *Bernardus* zulks met korte woorden aantoont, zeggende: *Tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua.* D. dono intern.

Dat is:

Van 't Meenen heeft een iegelyk Werk
Zyn waarde, deugd en vaſte merk.

Gelyk dan ook de oude Leeraar *Tertullianus* gezegt heeft: *Nec bonitas, ſine ratione boni.* De preſcript.

Dat is.

 Daar

Daar is niets goeds, geloof me vry,
Als geen goê Meening is daar by.

En eindelyk betuigd de H. *Bonaventura* het zelfde met deze woorden: *Intentio operi tuo nomen imponit.*

Dat is:

't Geen yder een heeft welgedaan,
Toont zyne meening klaarlyk aan.

Doch laat ons tot de Zandlopermaker komen, dewyl de tyd, die in de Zandlooper voortloopt, ons aantoont, dat wy denzelven niet onnuttelyk moeten laaten verbylopen, en zy, die de Zandlopers maken, moeten zulks ook in aanmerking nemen.

De Zandlopers zyn zo wel ten aanzien van de groote der Glazen, als wegens het Zand, en derzelver huisjes, onderſcheiden.

Betreffende de grootte, zo zyn 'er van nauwlyks een vinger lang, die echter een heel uur loopen, ook zommige van eene halve elle hoog en noch hoger, als welke men om de drie of vier uuren maar eens behoeft om te keeren.

De Glazen zyn onderſcheiden, ſommigen gemeen en eenigzints rond, andere langwerpig, doch daar zy op malkanderen komen ſpits toelopende; als welke wel de ſierlykſten zyn.

Het zand is of rood, en wordt, als het gegraven, van den Zandlopermaker gewasſchen, gedroogt en gebrand is, op dat het een ſchoone rode koleur verkryge, door veelerley zeven gezift; of wit, als het welke doorgaans van Eyerſchalen gebrand, en op gelyker wyze als het rode behandelt wordt.

Ook

Ook wordt het Tin en Lood tot een Zand gebrand, en daarmede de glazen gevult.

De huisjes van de Zandlopers zyn doorgaaans van Hout, ook wel van Koper, en van dit laatste soort zyn 'er die men omdrayen, en zonder gevaar van breken in de zak dragen kan. enz.

By de Ouden was 't een gewoonte, by opentlyke Rechtbanken een waterloop-Uurwerk op te stellen, en daarmede de wydlopigheid zo wel van de klachte der Aanklaagers, als van de verantwoording des beklaagden te beletten; en als zy al te verre wilden uitweiden, wierd hen toegeroepen, dat het water haast uitgelopen zy; gelyk by *Apulejus* te zien is. En mogelyk is daar van daan de gewoonte van Zandlopers, by de Gerichten en op de Predikstoelen, noch in gebruik, om door middel van de zelven op den tyd te letten. Meer zal ik tegenwoordig van het nut en gebruik der Zandlopers niet aanhaalen, als zynde zulks aan alle menschen genoeg bekent.

By den Zandloper kunnen wy den kostelyken tyd erinneren; want de tyd, die niet tot Godts eere wordt besteedt, is verlooren. De Heilige Kluizenaar *Barlaäm* wist zulks zeer wel. Want toen hy omtrent 80 jaaren oud in *Indië* by den Koningiyken Prins *Josaphat* ontboden was, om hem in 't waare geloof te onderwyzen; en dat de Prins hem met een heel witten Baard, en het aangezicht vol rimpels ziende, hem vraagde: hoe Oudt hy wel ware? antwoordde *Barlaäm*, dat hy zyns bedunkens nu al 45 jaaren geleeft had. Hier over verwonderde de Prins zich ten hoogsten, dewyl hy reets zo wit van

Baard en hairen wel een 80 jaarige Gryſaart geleek, en noch maar 45 jaaren geleeft had. Doch de heilige Vader onderrichtte hem beter, zeggende, dat 'er van zyne geboorte af aan wel meer dan 70 jaaren verlopen waren, maar dat hy die jaaren, welken hy in zynen Waereldlyken ſtaat en ydel leven had doorgebracht, niet telde ondér de jaaren zyns Levens, maar alleen die, welken hy in den Dienſt van Godt en ter nutte zyner Ziele had beſteedt; en dat deze te dier tyd noch maar 45 jaaren uitmaakten. Deze heeft niet als *Titus* over eenen vruchtelozen dag geklaagt, maar geduurig geroepen: *Amici, tot dies, menſes, annos perdidimus*, ô Myne Vrienden! hoe veele dagen, maanden en jaaren hebben wy verlooren en vergeefs geleeft! Als tegenwoordig meenig een zyne voorgaande jaaren eens wilde overwegen, hoe veele dagen, weeken, maannen en jaaren hy wel onnut met ſpeelen, vroolykheden, lachen en lediggaan heeft doorgebracht, van alle welken hy heden of morgen geen nut voor zyne Ziele te wagten of te hoopen heeft, zoude hy ook mogen zuchten en uitroepen: ô Myne Vrienden! hoe veele dagen, maanden en jaaren hebben wy verlooren, die zonder vrucht verlopen zyn, als of wy niet geleeft hadden.

Wat is dat? Het zingt en klinkt, het raaſt en roept, het lacht en ſpot, en heeft echter geen leven; het is levenloos, lyveloos, harsſenloos, tongeloos en Hoofdeloos, maar niet ſpraakeloos; het ſpreekt met *Ciero* Latyn, met *Demoſthenes* Griekſch, met *Hieronymus* Hebreewſch, met *Toſtatus* Spaanſch, om kort te gaan,

gaan, het ſpreekt alle taalen van de waereld, en heeft echter geen tong. Te vliegen zonder vleugels is niet mogelyk, te gaan zonder voeten is niet mogelyk, te zien zonder oogen is niet mogelyk, te hooren zonder ooren is niet mogelyk, te leven zonder ziel is niet mogelyk, alzo te ſpreeken zonder tong, zult gy zeggen, ook niet mogelyk; maar ik zegge het tegendeel, en weet iets dat ſpreekt, en echter geen tonge heeft. Wat is dat? de *Echo*, of wederklank. De *Echo* is zulk een Stemdichter, gelyk de *Hebreen* hem noemen, zulk een Heuvelkind, gelyk *Euripides* hem noemt, zulk een Luchttong, gelyk *Auſomius* hem noemt, zulk een Nabootzer der ſtemme, gelyk *Lucretius* hem noemt, dat hy iemand de waarheid zegt zonder tong. By voorbeeld, als ik myne ſtemme verheffe in een ſchaduwryk Boſch, of by Bergen en Daalen, en roepe Tyd, zo antwoordt de *Echo*, wyt; maar men gelooft het niet.

Zeker eenvoudig Perſoon in een ziekte geraakt zynde, had weinig vrees voor den Dood; maar verzocht zyne Bloedverwanten, datze hem toch een eerlyke begrafenis aandoen, en met zyn aangezicht nederwaarts in de Kiſt leggen zouden. Dit verzoek kwam den Vrienden en Bloeverwanten zeer kluchtig voor, en als men hem vroeg naar de reden, waarom hy op zyn aangezicht leggende wilde begraven zyn, antwoordde hy: dat hy gehoort had, dat de waerelt ten jongſten dage door een ſchrikkelyke Aardbevinge het onderſte boven zou gekeert worden, bygevolg zou hy alsdan met het aangezicht naar boven komen; maar als hy gelyk andere menſchen begraven wierd, zou

hy ten jongſten dage door het omkeeren van de waereld met het aangezicht nederwaarts komen, en dus niet kunnen zien wat 'er gebeurde. Eenvoudige ſlokker! Ondertusſchen mag een iegelyk wel overwegen, hoe verſchrikkelyk de jongſte dag zal wezen voor de geenen, die hunnen tyd verwaarlooſt hebben. Voor de zulken zal het een ſchrikdag en weedag zyn, op welken Godts zoon weder zal verſchynen, doch niet als een' Verlosſer, maar als een Richter; niet meer als een geduldig Lam, maar als een Brullende Leeuw; niet meer als een bedeeler der genade, maar om gerechtigheid en gerichte te doen; wanneer alle menſchen zullen verſchynen in het Dal *Joſaphats*, by den Olyfberg en dien van Calvaria, alwaar de rechtvaardige Richter zal zeggen: zie daar de Olyfberg, waar op ik my Lyden begon; zie daar de berg van Calvaria, waar op ik aan het hout des Kruiſſes ben geſtorven, op dat gy leven zoudt; ik ben verkocht geworden, opdat ik u mocht winnen, maar gy als gewonnene hebt my door uwe Zonden wederverkocht; ik ben gebonden, op dat ik u van de eeuwige banden ontbinden mocht, maar gy als verloſtten en gevryden hebt my door uwe boosheid weder gebonden; ik ben gepynigt, op dat gy van de eeuwige pynen ontſlagen wierdt, maar gy hebt my weder op nieuw gepynigt; ik heb myn bloed vergooten, om u te waſchen, maar gy hebt niet eenen traan vergoten: alzo gaat nu ook heen, gy Goddelozen, in het eeuwige vuur! enz.

Romulus Macelius verhaalt van zeker Jongeling, die

die in wellust en alle goddeloosheid geleeft had, dat hy op zekeren nacht droomde, dat hy voor den Richterstoel Godts stond, daar hy den Heiland met een vertoornt wezen zyn laatste Vonnis hoorde uitspreken, waar over hy der maten verschrikte, dat hy wakker wordende geheel grys van hairen was; het welk hem zodanig ter harten ging, dat hy van dien tyd af aan een heilig en godvruchtig leven leide. En in der daad, de H. *Hieronymus* bekent zelf, dat hy schoon in het strengste van zynen Boetwandel, van vreze sidderde en beefde zo dikwils als hy zich den jongsten dag erinnerde, en dat het hem scheen, als hoorde hy geduurig het vreeslyke Basuinen geklank, staat op gy dooden, en komt ten oordeel!

Wie teld nu meer den tyd, dan de Zandlopermaker? niemand. Dus behoorde hy ook alle oogenblik op Godt en aan zyn' laatsten tyd te denken, alzo ook eens zyn eigen Zandloper zal uitgelopen zyn, en hy voor Gods gerichte zal moeten verschynen.

De dood, die het einde van alle Leven is, wordt niet onaardig afgebeeld met een Zandloper, dus ook de tyd, om de mensch aan te toonen, dat hun einde nadert, en dat het Zand haast verlopen is; dierhalven zullen wy ook hiermede sluiten, en maken met den Zandlopermaker aan dit Werk een.

E I N D E.

REGISTER.

REGISTER.

Over den Inhoud der zaken en Stoffen hier in verhandelt.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

Flu-

[*]², A-Z⁸, Aa-Bb⁸
[4], 400 pp
with 40 plates

light stain upper/outer margin of
first 3 leaves - same in Sig. "F"
- same in Sig. "Y"

